

T.C
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı
Türk Halk Bilimi Bilim Dalı

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ DENİZCİLİK
FOLKLORU
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin MİRAZLI SARAL

DANIŞMAN : Prof. Dr. Metin EKİCİ

İZMİR-2006

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne sunduğum ‘‘Doğu Karadeniz B¼lgesi Denizcilik Folkloru Üzerine Bir Araştırma’’ adlı y¼ksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda g¼sterdięimi onurumla doğrularım.

Yasemin MİR AZLI SARAL
İmza

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
...../...../..... tarih ve sayılı kararı ile oluşturulan jüri
..... anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi
.....'nın
..... başlıklı tezini incelemiş ve adayı/...../..... günü saat 'da
..... süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi gerekli olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

BAŞKAN

Başarılı ☐

☐

Başarısız

Düzeltilme (Üç ay süreli)

☐

ÜYE

Başarılı

☐

Başarısız

☐

Düzeltilme (Üç ay süreli)

☐

ÜYE

Başarılı

☐

Başarısız

☐

Düzeltilme (Üç ay süreli)

☐

Not: Yüksek Lisans Tezi Savunma Süresi asgari 45 dakika - azami 90 dakikadır

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
GİRİŞ.....	1
1.DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ TARİHİ.....	1
1.1. Tarihi Özellikleri	1
1.2. Türklerin Doğu Karadeniz Bölgesi'ne Yerleşmesi	3
1.3. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Yer Alan İller	3
2. Derleme ve İnceleme Yöntemi	13
2.1. Derleme Yöntemi	13
2.2. İnceleme Yöntemi	16
I. BÖLÜM:TÜRK KÜLTÜRÜNDE DENİZ VE DENİZCİLİK.....	17
1.1. Türkler ve Deniz	17
1.2. Anadolu'da İlk Türk Denizcilik Faaliyetleri	19
1.3. Osmanlı Türklerinde Denizcilik.....	21
1.4. Osmanlı İmparatorluğu'nda Islahat Hareketlerinin Gelişmesi ve Bahriyede Yapılan Yenilikler	29
1.5. Tanzimat Döneminde Denizciliğimiz	32
1.6. Cumhuriyet Dönemi Türk Denizciliği.....	35
II. BÖLÜM: DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ'NDE DENİZ VE DENİZCİLİĞİN ÖNEMİ.....	38
2.1. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Avlanan Balıklar.....	39
2.2. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Balık Avcılığında Kullanılan Araçlar...	54
III. BÖLÜM: DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ HALK KÜLTÜRÜ ÜRÜNLERİ.....	76
3.1. Mensur Türler	76
3.2. Manzum Türler	112
3.3. Serbest Türler.....	157
IV. BÖLÜM : DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ'NDE GELENEKSEL UYGULAMALAR.....	167
4.1. Doğum	167
4.2. Sünnet.....	171
4.3. Askerlik.....	172
4.4. Evlenme	173
4.5. Ölüm.....	184
4.6. Diğer Gelenek ve Uygulamalar.....	190
4.7. Çeşitli Halk İnanış ve Uygulamaları	198
SONUÇ.....	265
BİBLİYOGRAFYA	267
KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ	271
EKLER.....	288

ÖNSÖZ

Çalışmamızın amacı, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan insanların denize ve denizcilik faaliyetlerine bağlı kültürel hayatları, inançları ve hayatlarındaki geleneksel uygulamaları hakkında bilgi vermektir. Bu amaçla, kaynak taraması ve kütüphane çalışmasının ardından 2005 yılının Temmuz ayında, Doğu Karadeniz Bölgesi ve Orta Karadeniz'i de içeren Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin illerinde Halk Bilimi saha araştırması yaptık. Bu alan çalışması sırasında yöredeki balıkçılar ve aileleriyle görüşmeler yaparak, balık avlama yöntemlerinden aile yapısına kadar uzanan alanlarda bilgi edindik ve gözlemlerde bulunduk. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleştirdiğimiz bu alan çalışmasında “Karşılıklı Görüşme” ve “Gözlem” yöntemlerini kullandık. Bunun yanında ses kaydı ve görüntüleme tekniklerinden de yararlandık.

“Doğu Karadeniz Bölgesi Denizcilik Folkloru Üzerine Bir Araştırma” başlıklı bu çalışmamızın “Giriş” kısmında Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tarihi ve coğrafi özelliklerine yer verdik. Türklerin Anadolu'ya gelmelerinin ardından özellikle denizcilik alanında gösterdikleri yenilik ve denizciliği geliştirme çabaları birinci bölümde ele alındı.

Ayrıca, Türk kültüründe önemli bir yer tutan deniz ve denizcilik faaliyetleriyle birlikte, özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde dünya çapında büyük ün yapmış Piri Reis, Barbaros Hayrettin Paşa, Çaka Bey gibi denizcilerimizin yaşamları ve Cumhuriyet Dönemi'ndeki Türk denizciliği hakkında verilen bilgilerle deniz ve denizciliğin Türk kültüründe ki yerinin ne denli önemli bir yer tuttuğunu göstermeye çalıştık.

İkinci bölümde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde avlanan balıklar ve yörede bilinen isimleri hakkında bilgi vermeye çalışarak bu balıkları avlamada kullanılan araçlar ve balıkların avlanma yöntemlerine yer verdik

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Doğu Karadeniz Bölgesi insanların duygularını anlatan, geçmişle bağlarını koruyan çeşitli halk kültürü ürünlerini ele aldık. Bölgede yaşayan ailelerden ve özellikle balıkçılardan derlediğimiz masallara, fıkralara, halk hikayelerine, atasözlerine, deyimlere, yöresel sözlere, balıkçıların anlattıkları anılara, alkışlara ve kargışlara yer verdik. Bu tür halk kültürü ürünleri yöre halkının hem

eğlence kaynağı hem de milli ve yöresel bir zenginliğıdir. Manilerin söylenişı, türkülerin ezgisi, atışmalarla sağlanan eğlence, tüm yurdumuza hatta dünyaya yayılmış Karadeniz hikayeleri ve fıkraları, Türk edebiyatı ve kültürü içinde önemli bir yere sahip kültür unsurlarıdır. Çalışmamız sırasında Doğı Karadeniz Bölgesi'nin halk kültürü ürünlerinin çok zengin olduğunu gördük ve bunlardan derleyebildiklerimizi paylaşmaya çalıştık. Doğı Karadeniz Bölgesi'nin ve dolayısıyla bütün Karadeniz Bölgesi'nin halk kültürü konusunda bazı soruları cevaplayabildiğimizi umuyoruz.

Gelenek ve görenekler, yöresel uygulamalar bakımından çok zengin olan Doğı Karadeniz Bölgesi'nde yaptığımız alan çalışması sırasında bize çok sıcak davranan, yabancılık hissettirmeyen insanlardan toplayabildiğimiz birçok halk inanışı, geleneksel uygulamalar ve hayatın önemli evrelerindeki gelenek ve görenekler hakkında elde ettiğimiz bilgilere çalışmamızın dördüncü bölümünde yer verdik. Bu bölümde, ayrıca, kırsal kesimlerde etkili olan halk hekimliğı konusuna da değinirken, doğum, evlenme, sünnet, askerlik ve ölüm gibi insan hayatında önemli yeri olan safhalar ve bu evrelerde yer alan uygulamalar ve inanışlardan örnekler verip açıklamaya çalıştık. Aileler ile yaptığımız görüşmelerden edindiğimiz aile yapısından çocuk eğitime, bayramlardan dini törenlere ve balıkçıların tekne yaşantısına kadar çeşitli konularda derleme bilgilerine de yer verdik. Bu bölümde şehir merkezleri ve kırsal kesimde oynanan oyunlar, oyun çalgıları, ev, giyim- kuşam konularını da ele aldık. Çalışmamız sırasında yörede misafir olduğumuz, yakın ilişkiler kurduğumuz ailelerde gördüğümüz ve balıkçı hanımlarının anlattıkları yemek, çorba, tatlı ve ekmek tariflerini de bölüm sonunda sunduk.

Çalışmamızın yöreyle ilgili bundan sonra yapılacak olan çalışmalara bir basamak oluşturması ve katkı sağlaması dileğindeyiz.

Ders aşamasında alan çalışması için beni yüreklendiren, çalışma konumu ve içeriğini belirlememde beni destekleyen ve kaynak tarama aşamasında kütüphanesinden yararlanmamı sağlayan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Fikret Türkmen'e teşekkürlerimi sunarım.

Yine çalışmamızın başlangıcından bitimine kadar yardımlarını gördüğüm, bilgi ve deneyimlerini paylaşarak çalışmanın bu aşamaya gelmesini sağlayan ve sabır

gösteren değerli danışmanım Sayın Prof. Dr. Metin Ekici'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamız boyunca katkılarını bizden esirgemeyen Arş. Gör. Pınar Dönmez Fedakar'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez aşaması boyunca yardımlarını benden eksik etmeyen komşum Dokuz Eylül Üniversitesi Müzikoloji Bölümü'nde Öğr. Gör. Dr. Levent Ergun'a teşekkürü borç biliyorum.

Gerek ders aşamasında gerekse tez aşamasında yokluğumu oğluma hissettirmeyen annem Zeynep Mirazlı ve babam Mehmet Mirazlı'ya, benimle beraber derleme çalışmasına katılan ve aynı zamanda çalışmanın zorluklarını benimle paylaşan sevgili eşim Faruk Saral'a, çalışmamız sırasında gittiğim yerlerdeki belediye çalışanlarına, inançlarına ters olmasına rağmen beni teknelerine alan Habib Beşli, Köksal Yılmaz, Yavuz Türkoğlu ve Aziz Mutlu'ya, evlerinde beni misafir ederek günlük yaşamlarını gözlemlememe imkan tanıyan Karabiber ailesi, Henden ailesi ve Mutlu ailesine, ayrıca değerli zamanlarını bana ayıran diğer balıkçılara ve ailelerine sonsuz teşekkür ederim.

Halk bilimi alanında çalışmam konusunda beni yüreklendiren ve sağlığında maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen, değerli ağabeyim İrfan Şekerci'yi rahmet ve saygı ile anıyorum.

Y.M. SARAL

Bornova / 2006

GİRİŞ

1.DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ TARİHİ

1.1. Tarihi Özellikleri

Çalışmamızın konusunu oluşturan Doğu Karadeniz Bölgesi'nin incelenmesinden önce zemin oluşturmak açısından bu bölgenin tarihi özelliklerini vermek istedik. Bu konuyla ilgili bakacağımız ilk eser Evliya Çelebi'nin "*Seyahatname*" adlı eseridir.

Evliya Çelebi "*Seyahatname*" adlı eserinde Karadeniz'i anlatmıştır. *"...Karadeniz, Nuh tufanının karanlıklarından kalma izlerden biridir. Öyle derindir ki, derinliği seksen kulacı aşan kara bir denizdir... İskender yedi kere yüz bin dağlar deviren gençler toplayıp Karadeniz boğazını açmaya giriştiğinde, Hz.Hızır kazımı yönetmekteydi. Zira Hz. Hızır İskender-i Zülkarneyn'in askerlerinden biriydi. Nebiliğinde anlaşmazlık vardı. Nebi diyenler çoğunluktu. İskender ile ordusu Zulümat'a gittiğinde hayat suyu Hızır'a nasip olup hâlâ yaşamaktadır. Bugün de denizler üzerinde görevlidir ki Karadeniz'i Akdeniz'e karıştırmada etkin Hızır Nebi olmuştur."* Akdeniz ile Karadeniz arası sınırı ise Evliya Çelebi şöyle dile getirmiştir; *"Allah'ın emri ile Yedikule burnundan Kalamış burnuna varınca, deniz üzerinde kırmızı bir çizgi çekilmiştir ki, sanki kudret elinin çizgisidir. Bu çizginin kuzey tarafı İstanbul'a doğrudur ki Karadeniz'dir. Yine bu çizginin güney tarafına doğru çivit renginden beyaz olmak üzere Akdeniz'dir... Allah'ın hikmeti, bu çizginin Karadeniz tarafı az tuzlu, Akdeniz tarafı acıdır."*¹

Batılı tarihçilerin büyük çoğunluğu, bazı yerleşmecilerin (kolonistlerin) bu bölgeye gelmelerini başlangıç olarak değerlendirmektedirler. Halbuki, bu bölgede yerleşimciler gelmeden önce bazı yerleşik kabilelerin yaşadıkları da belirtilmektedir. Charles Texter, Fallmaerayer, Pullant, Herodot, Ş. Günaltay gibi tarihçilere göre bu yerleşik kabileler, Orta Asya kökenli Turani kavimlerin uzantılarıydı.²

Karadeniz'in kuzeyinde M.Ö.800-300 yılları arasında etkinliklerini genişleten Kimmerler ve onları bölgeden atan İskitler (Sakalar), Kafkasya üzerinden Anadolu ve Mezopotamya'ya düzenledikleri akınlar sonucunda, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin dağlık

¹ **Evliya Çelebi- Seyahatname (Giriş).** Yay. Haz. İsmet Parmaksızoglu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983, ss. 13-15.

² Çelik, Ali. **Trabzon-Çaykara Halk Kültürü.** Trabzon: Doğu Kütüphanesi, Yayınları, Alkan Matbaası, 2000, s. 3.

ve denize bakan kısımlarına yerleşmişlerdir. Buralara yerleşenler çeşitli kabile adlarıyla, birbirlerinden bağımsız, küçük siyasi birimler kurarak etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Oldukça hareketli, savaşçı ve madencilik alanında ileri seviyede olan bu küçük topluluklar, sonraki dönemlerde bile bölgeyi ele geçirmek isteyen büyük güçlere karşı (Pers, Roma vs.), çok iyi bildikleri coğrafi koşulların da yardımıyla, topraklarını koruyabilmişlerdir.³

Daha sonra Karadeniz bölgesine küçük gruplar halinde gelen Yunanlılardan önce bölgede yerleşmiş olan ve etkinlikleri devam eden kavimlerin isimleri ve yerleşim bölgelerine ait ilk bilgilere Ksenoplak tarafından yazılan “*Anabasis* (Onbinlerin Dönüşü)” isimli eserde rastlamaktayız. Ona göre, Trabzon’un merkez olduğu bölgede; “*Diüller, Khalybiler, Kolkhlar, Tookhlar, Makronlar (Çan-Tzan Sanni), Mossynoikler, Tibarenler ve Heptakommenler*” yaşamaktaydı. Ksenopho, M.Ö. 401 tarihinde bu bölgeden geçtiğinde, halkın Perslerden bağımsız bir şekilde yaşadığını tespit etmiştir. Bu halklardan Khalybilerin ve Tibarenlerin demircilik alanında oldukça başarılı olduklarını da belirtmektedir. Örneğin bugün, Trabzon ilinin Çaykara ilçesinde bulunan Haldizen (Demirkapı) köyünün isminin Turani kavimlerden olan Khalybi (veya daha sonraları Khaldie) kavminden geldiği kuvvetli bir ihtimaldir. “*İsim etimolojik olarak incelendiğinde Khaldizen yani Khaldi ülkesi, yeri, yurdu anlamına*” gelmektedir.⁴

Yunanlı kolonistlerin ilk olarak Karadeniz kıyılarına yerleşmeleri M.Ö. 875’te Sinop’ta gerçekleşmiştir. Burada yapılan ticaretin büyük gelir getirmesi ve bölgede var olan potansiyelin anlaşılmasıyla koloniler çoğalmıştır. Roma İmparatoru Neron döneminde, Trabzon kenti ve çevresi, Perslere karşı girişilen seferler için uygun bir aktarma yeri olarak kullanılmıştır. Bir Pers asilzadesi tarafından kurulan Pontus Devleti’nin kısmi yönetimi altında kalmıştır. Sonuçta, bölge Roma İmparatorluğu’nun egemenliğine girse de, Romalılar yerli halka tam anlamıyla hakim olamamış ve denetim sağlayamamışlardır. Bölgenin coğrafi yapısının oldukça parçalı ve yerlilerin savaşçı ve itaatsız olması bu egemenliği kısıtlayan en önemli etken olmuştur. Tarih içinde,

³ Çelik, Ali. **age.** s. 3.

⁴ Çelik, Ali. **age.** ss. 3-4.

sırasıyla Orta Asya'dan gelen halklar, Kimmerler, İskitler, Persler, Romalılar ve Latinler bu bölgelerde yaşamışlardır.⁵

1071 Malazgirt Meydan Savaşı sonucunda, Bizans'ın (Doğu Roma) egemenliği kırılmış, Selçukluların bölgeye doğru sürekli akınları ve yerleşmeleri sözkonusu olmuştur. Ardından, Anadolu'ya yönelen Oğuzlar, Doğu, Orta ve Batı Anadolu'da olduğu kadar, Karadeniz Bölgesi olarak adlandırılan Kuzey Anadolu'da da nüfus olarak yoğunlaşmışlardır. Malazgirt Zaferi'nden sonra Türkler bölgeye yerleşmeye başlamışlardır. Rum Devleti, Trabzon ili sınırları içinde kalmıştır. Selçukluların ardından Akkoyunlular yönetiminde kalan bölgeyi, 1451 yılında Fatih Sultan Mehmet, Trabzon Rum Devleti'nden alarak, Anadolu'da Hristiyan yönetiminde kalan son şehir olan Trabzon'u da alarak Türk topraklarına katmıştır.⁶

1.2. Türklerin Doğu Karadeniz Bölgesi'ne Yerleşmesi

Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fethetmesiyle birlikte bütünüyle Osmanlı Türkleri'nin eline geçen Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tamamen Türkleşme başlamıştır. Fethin ardından Trabzon ve yöresi "Trabzon Sancağı" adı altında bir idari birim olarak Osmanlı idari sistemi içine girmiştir. O dönemdeki Trabzon Sancağı, şimdiki Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun (güney kesimleri hariç) illerini kapsamaktadır. Çaykara İlçesi ise sancağa bağlı Of kazası sınırlarına dahil edilmiştir. Bu durum 1948'de Çaykara'nın Of'tan ayrılıp müstakil bir ilçe konumuna getirilmesine kadar sürmüştür.⁷

1.3. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Yer Alan İller

Biz burada illerin ve bölgenin coğrafi özelliklerini sayarken Doğu Karadeniz Bölgesi olarak kabul edilen illeri; Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin'i ele aldık. Ordu ilinde yer alan Melet Çayı'nın doğusu, Doğu Karadeniz Bölgesi adıyla bilinmektedir. Dolayısıyla Doğu Karadeniz Bölgesi'nden bahsederken bölgenin coğrafi özelliklerini il il tanıtmayı uygun buluyoruz. Şimdi, kısaca bu iller hakkında bilgi verelim.

⁵ Günay, Muzaffer. **Tarihi, Kültürü ve Doğası ile Ordu**. İstanbul: Alkan Matbaası, 2005, s. 12.

⁶ Ergüç, Davut. **Ötügen'den Ankara'ya Türk Tarihi**. İzmir: Saray Kitapevleri, 1996.

⁷ Çelik, Ali. **age**. s. 7.

1.3.1. Ordu

Toplam 18 ilçe, 72 belediye ve 498 köyden oluşan Ordu ilinin yüzölçümü 6001km²'dir. Doğuda Giresun, güneyde Sivas ve Tokat, batıda Samsun illeri ile komşu olan Ordu ilinin kuzeyi Karadeniz ile çevrilidir. Ordu'nun Melet Çayı'nın batısında kalan daha büyük kesimi Orta Karadeniz Bölgesi, doğusunda kalan kesimi ise Doğu Karadeniz Bölgesi sınırlarındadır. Başlıca ilçeleri, Akkuş, Aybastı, Çamaş, Fatsa, Kumru, Mesudiye, Perşembe, Ulubey ve Ünye'dir.⁸

İl merkezinde nüfus 113.000, il genelinde ise, 2000 yılına göre, 887.765'tir. Sanayi sektörü çok zayıf olan Ordu sürekli büyümesine rağmen, fazla gelişme gösterememektedir. Coğrafi olarak, arazilerin çoğunun engebeli olması bir çok sorunun giderilmesine engel olmaktadır. İlin genel geçim kaynağı fındık ve balıktır. Ekonomik sıkıntı yüzünden, il halkı sürekli dışarıya göç etmektedir. İlde kalanların geçimlerinde de gurbetteki yakınların yardımı önemli bir yer tutar.⁹

Ordu kentinin ilk kurulduğu yer Kirazlımanı mahallesi olup, tarihte burada Persler, Pontlar, Khalybiler, Latinler, Romalılar gibi kavim ve medeniyetler yaşamıştır. Pontus kralı I. Farnakus'un halkı Giresun'a nakletmesiyle burası ıssız kalmıştır. Daha sonra, Hacı Emiroğulları Beyliği'nden Süleyman Bey'in Giresun ve Ordu sahillerine inmesiyle, buralar Trabzon'a katılır.¹⁰

Ordu ilinin toprakları, düzlüklerden oluşan dar bir kıyı şeridi ile geride yükselmeye başlayan Kuzey Anadolu Dağları'nın kıyı sıralarını kapsar. Dağlık alanın yüksekliği kuzeyden güneye doğru gittikçe artar. Ordu'nun doğu ve güneydoğusunu Giresun Dağları'nın batı uzantıları, güney ve batı kısımlarını da Canik Dağları engebelerlendirir. Güneydoğuda yükselen Karagöl Dağı'nın doruğu il sınırlarının dışında kalır. Yükselti ise Giresun Dağları'nın batı kesimindeki Gündeliç Tepesi (2736m), Aşıt Tepesi (2569m) ve Eriço Tepesi'dir (2298m). Dağların yüksek kesimlerinde yer alan ve hayvancılık açısından önem taşıyan yaylalarda kampçılık ve dağcılık yapılır. Dağlar kızılçam, gürgen, meşe, kayın, ladin, göknar ve sarıçam ormanlarıyla kaplıdır. Ordu'da bulunan çaylardan Melet Çayı, Bolaman Çayı ve Elekçi Deresi Karadeniz'e

⁸ www.yerelnet.org.tr

⁹ Günay, Muzaffer. **Fotoğrafların Dilinden Tarihi, Kültürü ve Doğası ile Ordu**. İstanbul: Alkan Matbaası, 2004, s. 15.

¹⁰ Günay, Muzaffer. **age**. s. 12.

dökülür. Bunlardan başka Turna Suyu ve Akçay gibi, Karadeniz’e ulaşan birçok küçük akarsu vardır. Yeşilirmak’ın kollarından olan Karakuş Çayı’nın başlangıç kolları ilin güneybatı kesiminden doğar.¹¹

Doğal zenginlik ve görülmeye değer köşeleri bakımından en görkemli illerimizden biri olan Ordu, doğa turizmi için çok uygundur. Yasonburnu ve Kurul Kale restorasyonları ve Boztepe tesislendirmesi gibi devam etmekte olan çalışmalar ve tanıtımlar sonucu Ordu’da turizmin önümüzdeki on-onbeş yıl içerisinde iyi bir ilerleme göstermesi beklenmektedir. Bu konuda yapılması gereken en önemli şey ise ulaşım probleminin çözülmesidir.¹²

Ilıman bir iklime sahip olan Ordu, başta fındık olmak üzere, patates, soya fasulyesi, arıcılık, deniz ve hayvan ürünleri konusunda Türkiye’de ilk sıralarda yer almaktadır. İlin yüksek kesimlerinde buğday, çavdar ve baklagiller yetiştirilmektedir.¹³

Tarım ve ticaretin başlıca geçim kaynaklarını oluşturduğu Ordu ilinde, büyük ve küçükbaş hayvan beslenmektedir. Hayvancılığın il halkının hem kendi ihtiyaçlarını gidermesi hem de geçimlerini sağlaması açısından önemli yeri vardır. Ordu ilinde sanayi ve geçim kaynakları daha çok fındık üretimi, arıcılık, tarım ve hayvancılığa dayalı olup, pek fazla ormancılık yapılmamaktadır.¹⁴

1.3.2. Giresun

Giresun, Karadeniz’in güzel kentlerinden biridir. Denize doğru uzanan bir yarımada da yer alır. Tam karşısında Karadeniz’in tek adası olan Giresun Adası vardır. Bu adada Amazonlar’ın yaşamış olduğu ileri sürülmektedir. Ünlü tarihçi Herodot da Amazonlar’ın, burada yaşamış olan İskitler ile kaynaştığından söz etmiştir.¹⁵

“Giresun’da uzun yıllar öğretmenlik yapan Arif Hikmet Par, Giresun kentini şöyle tanıtmaktadır:

Bir zamanlar kiraz bahçeleri varmış

Sahil boyunca

¹¹ AnaBritannica, c. 24, s. 244.

¹² Günay, Muzaffer. **age.** ss. 16-17.

¹³ www.ordu52.com

¹⁴ www.biggllook.com/biggttravel/sehirler/ordu/genelbilgiler.asp

¹⁵ www.giresun.com

*Mavi sulara eğilirmiş dalları,
Onculayın Kiresiz demişler adına
Konup göçen doyamamış tadına”¹⁶*

“6.934km²’lik bir alanı kaplayan il, doğudan Trabzon ve Gümüşhane; güneyden Erzincan ve Sivas; batıdan ise Ordu illeriyle komşudur. İli kuzeyden Karadeniz çevrelemektedir. İl alanı Kelkit Çöküntü Oluğu ve İç Anadolu bölgesinden ayrılmaktadır. Doğu Karadeniz Sıradağlarının orta kesiminde yer alan Giresun ilinin %94’ü dağlarla kaplıdır. Ovalar ise ilin Karadeniz kıyı şeridinde sıkışmış durumdadır. İlde kıyıya paralel biçimde uzanan dağlar kıyıdan 2000m yüksekliğe kadar orman ile kaplıdır. İlin büyük bir bölümünü Doğu Karadeniz Sıradağlarının il sınırlarında kalan bölümü olan Giresun Dağları kaplar. Bu dağlar en yüksek noktaya 3331m ile Abbas Musa Tepesi’nde ulaşmıştır. İldeki yaylalar ise Giresun Dağları’nın doğusundaki Gavur Dağları’ndan batıya doğru, Karagöl Dağları’na kadar bir kuşak biçiminde uzanır. İldeki başlıca yaylalar Kulakkaya, Tamzara, Tamdere, Karagöl, Sağrak Gölü, Kümbet ve Bektaş olarak sıralanabilir.”¹⁷

15 tane ilçe, 33 belediye ve 562 köyü kapsayan Giresun ilinin nüfusu, 2000 yılına göre, 524.010’dur. Giresun’un ilçeleri arasında Alucra, Bulancak, Dereli, Doğankent, Eynesil, Gürele, Keşap, Piraziz, Şebinkarahisar ve Tirebolu’yu sayabiliriz.¹⁸

Giresun ismi, şehrin eski adı olan “Kerasus”tan gelmektedir. Ksenofos, Trabzon’dan üç günlük yol geçip Kerasus’a vardıklarını yazar. Karadeniz Bölgesi’nde birçok koloni kuran Miletoslular Giresun’un da kurucuları sayılmaktadır. Daha sonra bu bölge Perslerin, Pontusluların, Kapadokya Krallığı’nın, Makedonyalıların hakimiyetinde varlığını sürdürmüştür. Romalılar ve Yunan medeniyetinin gelişip yayıldığı görülen Bizanslılar döneminden sonra Moğolların eline geçmiştir. Tam anlamıyla Türkleşmeye başlaması Hacı Emiroğulları beyi Süleyman Bey’in Giresun’u fethine dayanmaktadır. Osmanlı topraklarına katılan Giresun, Karadeniz’de önemli ve

¹⁶ Yurt Ansiklopedisi, C.5, İstanbul: 1982, s. 3190.

¹⁷ Yurt Ansiklopedisi, C. 5, s. 3110.

¹⁸ www.yerelnet.org.tr

gelişmiş bir liman haline gelmiştir. Bu dönemde Trabzon Sancağı'nın bir kazası olan Giresun 1923'te il olmuştur.¹⁹

İklimi ve doğal yapısı nedeniyle, yörede halkın temel uğraşı tarımdır; özellikle de Giresun fıındığı üretimidir. Tarımsal faaliyetler genelde ilin sahil kesiminde yapılır. Aile geçimi ayrıca, hayvancılık ve balıkçılıktan sağlanmaktadır. Doğal yapının çok engebeli olması, tarımı belirli ürünlerle sınırlandırmaktadır. Bu da balıkçılığın geçim açısından çok önemli bir yer almasına neden olmuştur. Balıkçılık, sürülerin takibine dayanan deniz avcılığı değil de, daha çok balık sürülerinin belirli zamanlarda geldikleri yerlerin beklenmesine dayanan kıyı balıkçılığı şeklinde yapılmaktadır.²⁰

İlde geniş alanlara yayılan ormanlar, il arazisinin %40'ını oluşturmaktadır. Başlıca ağaç türleri; ladin, sarıçam, kayın, kızılğaç, meşe ve kavaktır. Orman alanlarının büyüklüğünden yararlanılarak orman ürünleri üretimi zamanla önem kazanmaktadır.²¹

Doğal ve tarihi değerleri bakımından turizme çok elverişli olan Giresun'da turizm sezonu çok uzun sürmez. İklimin uygun olmaması, deniz turizmini engellemektedir. Bu yüzden yayla turizmi öncelik taşımaktadır.²²

1.3.3. Trabzon

Trabzon hakkında Evliya Çelebi şöyle yazmıştır:

*“Beşinci iklimde olmakla suyunun ve havasının güzelliğinden bütün halkı zevk ehli, gamsız ve kayıtsız zarif ve aşık kimselerdir. Yüzlerinin rengi kırmızıdır. Kadınları Abaza, Çerkes, Gürcü güzelleri olmakla sanki her biri birer ay parçasıdır.”*²³

Eski bir yerleşim alanı olan Trabzon doğal güzellikler açısından zengin bir ildir. Yüzölçümü 4685km² olan Trabzon doğuda Rize, güneydoğuda Bayburt, güneyde Gümüşhane, batıda Giresun illeri ve kuzeyde de Karadeniz ile çevrilidir. Doğru Karadeniz Sıradağlarına bağlı kıyı dağlarının yüksek kesimlerinden Karadeniz kıyısına kadar uzanan Trabzon ilinin doğal bitki örtüsü, doğu ve batıda komşusu olan iller gibi

¹⁹ www.giresun.com

²⁰ www.giresun.com

²¹ www.giresun.com

²² www.giresun.com

²³ Atsız, Nihat. **Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991. s. 173

çok zengindir. Kıyıdan hemen sonra yer yer duvarı andıran biçimde yükselen, kabaca doğu-batı doğrultusundaki bu dağlar, güneye gidildikçe yumuşak bir eğimle daha da yükseldikten sonra il sınırları dışında Çoruh ve Harşit yarma vadilerine doğru oldukça dik yamaçlarla yükselir. Trabzon ilinin güney kesimini doğu-batı doğrultusunda uzanan Haldizen, Soğanlı, Trabzon ve Zigana dağları engebeleridir. Yer yer 3000m’yi aşan bu dağların yüksek kesimleri doğal sınırları oluşturur. İl topraklarından kaynaklanan suların tamamı Karadeniz’e dökülür. Bu suları toplayan akarsuların başlıcaları Solaklı Çayı, Karadere, Değirmendere, Foldere ile Baltacı, Yanbolu ve Kale dereleridir. Fazla yağış, gevşek ve kaygan arazi yapısı ve akarsuların derin biçimde yardığı bazı dik yamaçlardaki cılız bitki örtüsü ilin çeşitli yörelerinde zaman zaman can ve mal kaybına yol açan sel ve heyelanlara neden olur. Trabzon ilindeki başlıca göller, Çakırgöl Dağı’ndaki Buzyalağı Gölü, Sera Gölü ve Uzungöl adlı heyelan gölleridir.²⁴

Trabzon ili, başlıca Akçaabat, Araklı, Beşkidüzü, Çaykara, Köprübaşı, Of, Sürmene, Şalpazarı, Tonya, Vakfıkebir olmak üzere 17 ilçeden oluşur. Bünyesinde 77 belediye ve 480 tane köy vardır. İl nüfusu, 2000 yılına göre, 975.137’dir.²⁵

Trabzon yöresi hakkında en eski bilgiler Ksenophon’un “Anabasis” adlı eserinde karşımıza çıkmaktadır. Bu eserde Ksenophon, bölgede Makronlar, Kolkhlr, Hellenler, Driller gibi kavimlerin yaşadığını belirtmektedir. M.Ö. 6.yy’da Pers hakimiyetine giren Trabzon, Büyük İskender zamanında Makedonyalıların eline geçer. İskender’in ölümünü izleyen yıllarda ise burada Pontus Krallığı kurulur. Bir ara Roma işgaline uğrayan Trabzon ve bölgesi imparatorluğun parçalanması ile Bizans toprakları içinde kalmıştır. 6.-7. yy’da Müslüman Araplar ve Türklerin akınlarından Trabzon’u korumak, Bizans için çok zor olmuştur. Bizans’ta ortaya çıkan karışıklıklar ve taht kavgaları sonucunda, Trabzon’da Rum Krallığı kurulur. Bu krallık, Trabzon’un Fatih Sultan Mehmet tarafından 1461 yılındaki fethine kadar varlığını korumuştur. 19. yy. ve 20. yy. başlarında Ruslar bölgeyi almak için çok uğraşmışlar ve 1916’da Trabzon’u işgal etmişlerdir. Ancak Ekim İhtilali nedeniyle savaştan çekilen Rusya, bu topraklardan da çekilmiştir ve Trabzon özgürlüğüne kavuşmuştur.²⁶

²⁴ **Ana Britannica Ansiklopedisi**, C. 21, ss. 142-143.

²⁵ www.yerelnet.org.tr

²⁶ **Trabzon İl Yıllığı**. Ankara: T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, Tanıtma Eserleri Dizisi: 71,1996.

Coğrafi konumu ve iklimi itibariyle her mevsim gezilmeye değer bir yer olan Trabzon, turizm için elverişli bir bölgedir. Sarp Sınır Kapısı'nın açılmasıyla canlılık kazanan Trabzon turizmden çok şey beklemektedir. Tarihi eserlere, doğal güzelliklere ve bol çeşitli mutfağa sahip olan Trabzon yeni çalışmalar, tanıtımlar ve projelerle gelecekte turizmin gözde beldelerinden biri haline gelebilir.²⁷

Birçok meyve ve sebzenin yetiştirilebildiği Trabzon'da iki temel tarım ürünü çok önemlidir; fındık ve çay. Coğrafi yapıdan dolayı dar olan tarım alanlarında aileler ancak kendi ihtiyaçlarına göre üretim yapmaktadırlar. Uzun bir denizcilik tarihi olan yöre halkı geçimini daha çok balıkçılık yoluyla sağlamaktadır. Sanayinin pek fazla gelişmemiş olması özellikle eğitilmiş olanların başka yerlere göç etmesine neden olmuştur. İl arazisinin neredeyse yarısının ormanlarla kaplı olması ormancılığa ilgi uyandırmaktadır ancak, orman ürünü imalatında eksiklikler nedeniyle pek fazla gelişme görülmemektedir. Az miktarda yapılan hayvancılık da genelde aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır.²⁸

1.3.4. Rize

Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz bölümünde yer alan bu şehrin yüzölçümü 3920km²'dir. Doğuda Artvin, güneyde Erzurum, güneybatıda Bayburt, batıda Trabzon illeri ve kuzeyde de Karadeniz ile çevrilidir. Karadeniz kıyısı boyuna uzanan il toprakları, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin en yüksek ve engebeli kesiminde yer alır. İl topraklarını kıyının hemen ardında duvar gibi yükselen Doğu Karadeniz Sıradağları engebelerendir. Rize Dağları adı verilen bu dağların en yüksek kesimleri güney ve güneydoğuda doğal sınır oluşturur ve başlıca yükseltileri, doruğu il sınırları dışında kalan Kaçkar Dağı ile Üçdörük olarak da bilinen, yüksekliği 3771m olan, Verçenik Tepesi'dir. Akarsu vadileriyle derin biçimde parçalanmış olan bu dağlık alan gür ormanlarla örtülüdür. Ormanlar genellikle kayın, ladin ve göknarlardan oluşur. Bu dağların yüksek kesimlerinde hayvancılık açısından önem taşıyan ve yazın yerleşilen yaylalar vardır. Bunların başlıcaları; Cimil, Ovit, Karap, Palovit, Çiçekli ve Kavran yaylarıdır. İl sularını toplayan başlıca akarsular Çağlayan, Fırtına ve Pazar (Ortaköy)

²⁷ Trabzon İl Yıllığı. ss.156-157.

²⁸ Trabzon İl Yıllığı. ss.151-156.

dereleri ile il toprakları dışında Karadeniz'e dökülen İkizdere'dir. İlde önemli bir doğal ya da yapay göl yoktur. Ama bazı küçük buzullarla buzul aşındırmasının izlerine rastlanan Rize Dağları'nın yüksek kesimlerinde birçok buzulyalağı gölü vardır. Çok engebeli olan il topraklarında az yer tutan düzlükler, akarsuların taşıdığı alüvyonların yığılmasıyla oluşmuş dar ve küçük kıyı ovalarıdır.²⁹

Rize ili, 11 ilçe, 21 belediye ve 353 köyden oluşur. Nüfusu ise, 2000 yılına göre, 365.938'dir. Başlıca ilçeleri; Ardeşen, Çamlıhemşin, Çayeli, Derepazarı, Fındıklı, Hemşin, İkizdere ve Pazar'dır.³⁰

Tarihte Kolkhlar, Kimmerler, Sakalar, Kalaç Türkleri, Milletoslular, Medler gibi kavimlerin yaşadığı Rize bölgesi, İskender sonrasında Makedonyalıların eline geçmiştir. İskender'in ölümünden sonra bu bölgede Pontus Krallığı kurulur ve Kral I. Farnakes Rize'yi işgal eder. Yunanlı Herodot ve Romalı Pilinus bu yerlerde "Alazonlar" ya da "Lazlar" adlı bir kavmin yaşadığını yazmaktadırlar. Rize daha sonra sırasıyla Roma ve Bizans hakimiyeti altına girmiştir. Malazgirt Zaferi ile Anadolu'ya Türk akınları çoğalırken, bölgede Rize'yi de içine alan Trabzon Rum Krallığı kurulmuştur. 1470 yılında Fatih Sultan Mehmet, Rize ve çevresini Türk topraklarına katmıştır. 1916'da Rus işgaline uğrayan Rize, 2 Mart 1918'de özgürlüğüne kavuşmuş ve 1924'te il olmuştur.³¹

Rize, doğal güzellikleri ve her medeniyetten örnekler taşıyan tarihi eserleri ile turizm için uygun yerlerden biridir. Ancak tanıtım ve deniz ikliminin farklılığı turizm düzeyini etkilemektedir. Diğer Doğu Karadeniz illeri gibi Rize'de de bu konuda çalışmalar, çabalar hızla devam etmektedir. Çok yakın bir zamanda Rize ilinin turizmde vazgeçilmez bir yer olacağına şüphe yoktur.³²

Geçim kaynaklarının en önemlisi çay tarımı ve balıkçılıktır. Balıkçılık, tarıma elverişsiz olan kış aylarında yapılabilmesi açısından önem taşır. Zor bir iştir, ancak kış boyunca yapılabilecek başka bir şey yoktur. Ayrıca, yaylalarda arıcılık yapılır. Bunun ardından ormancılık ve hayvancılık gelir.³³

²⁹ AnaBritannica, C. 26, s. 278.

³⁰ www.yerelnet.org.tr

³¹ www.rize.gov.tr/RizeyiTaniyalim/Tarihce.htm

³² www.rizede.com

³³ www.rizegezgini.com/r_ticaret.htm

Rize, coğrafi yapı ve doğanın etkileriyle dış göçün çok görüldüğü bir bölgedir. İstanbul'da 300 bin, Ankara'da 150 bin civarında Rizeli vardır. İl nüfusunun üç katı kadar Rizeli, Türkiye sınırları içerisinde çeşitli bölgelere dağılmış durumdadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri de, iş olanaklarının il sınırları içerisinde az olmasıdır.³⁴

1.3.5. Artvin

Yüzölçümü 7436km² olan ilin kuzey doğusu Gürcistan ile sınır oluşturur. Güneydoğusunda Kars, güneyinde Erzurum, batısında Rize illeri bulunmaktadır. Kuzeybatısında yaklaşık 50km'lik Karadeniz kıyısı vardır. İldeki karayolları pek gelişmiş değildir. En önemli yol, kıyı kesiminde Arhavi ve Hopa ilçelerini birbirine bağlamaktadır. Karayolu ulaşımının yetersizliği nedeniyle Artvin ilinde deniz ulaşımı önem kazanmıştır. Bunun için özellikle Hopa Limanı kullanılır. İl alanının büyük bir bölümünü sarp ve geçit vermeyen dağlar kaplamıştır. Ancak kimi yerde daralıp, kimi yerde de genişleyerek uzanan derin Çoruh Irmağı Vadisi, bu dağlık bölgeleri iki bölüme ayırmıştır. Artvin'de ovalık alanlar hemen hemen yok denecek kadar azdır. Ancak akarsu vadilerinin tabanlarında pek geniş olmayan ovalar bulunur. İl sınırlarının büyük bir bölümünü Doğu Karadeniz Sıradağları'nın doğu uzantısı kaplar. Bir grup dağlar Çoruh Vadisi'nin kuzeyinde kalır. Diğerleri ise vadinin güneyi ve güneydoğusunda yer alır. Çoruh Vadisinin kuzeyindeki dağlar deniz kıyısına paralel olarak uzanır. Doğu Karadeniz Sıradağları'nın uzantısı biçimindeki bu dağların yüksekliği 3000 m'yi aşmaktadır. Artvin, Rize ve Erzurum illerinin sınırlarının birleştiği nokta olan Kaçkar Dağı'nın en yüksek tepesi 3932m'dir. Bölgenin diğer dağları arasında Kükürt Dağı, Gül Dağı, Çadır Dağları sayılabilir.³⁵

Artvin, Ardanuç, Arhavi, Borçka, Hopa, Murgul, Şavşat, Yusufeli olmak üzere 7 ilçe, 12 belediye ve 308 köyü kapsamaktadır. İl nüfusu, 2000 yılına göre, 191.934'tür.³⁶

Tarihte Urartular, Sakalar, İskitler, Hazarlar gibi kavimlerin yaşadığı Artvin toprakları, Selçukluların ve sonra Moğolların hakimiyetine geçmiştir. Daha sonra Akkoyunluların eline geçen Artvin, Gürcülerin istilasına uğramış ve Yavuz Sultan

³⁴ www.rizeadetleri.com

³⁵ **Yurt Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul: 1982, s. 886-887

³⁶ www.yerelnet.org.tr

Selim'in yardımıyla kurtulmuştur. Dulkadirli Mehmet Han tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. 19.yy'a kadar Türklerin elinde kalan Artvin iki kere Rus işgaline uğramıştır. Ruslar daha sonra iç karışıklıklar nedeniyle bu topraklardan çekilmiştir. 1924'te il yapılan Artvin, 1936'da Çoruh adını almış, ancak daha sonra, 1956'da tekrar Artvin olarak değiştirilmiştir.³⁷

Güzel doğası, tarihi kaleleri, yaylaları, zengin bitki örtüsü ve plajları ile turizm için güzel bir yer olan Artvin ili, yine de gerekli tanıtım ve yatırımların yapılmaması, ulaşım zorlukları gibi sorunların çözülmemesi gibi nedenlerle ülkemizin diğer turistik bölgelerinden geri kalmış görünmektedir. Yeni yeni başlayan tanıtım çalışmaları ve otelcilik, sportif alanlar gibi yatırımlar ile Artvin'de bulunan potansiyel gelecek yıllarda hareketlendirilebilir.³⁸

Artvin ilinde nüfusun büyük bir çoğunluğu gurbette çalışarak geçimini sağlamaya çalışırken, geri kalanı da tarımla uğraşmaktadır. Halıcılık ve kilimcilik, aile işletmeciliği şeklinde yapılmaya başlanmıştır. Arıcılık, balıkçılık ve tavukçuluk da aile ekonomisine katkı sağlayan küçük çaplı işlerdir. Sanayi tesisi neredeyse yok denecek kadar az olan ilde, iş imkanı da çok azdır. Tarım, ticari amaçtan daha çok, aile geçimi için yapılmaktadır. Hayvancılık da yapılır ama, çok fazla hayvan yoktur. 2-3 büyükbaş veya 10-15 küçükbaş hayvan, 5-10 tavuk şeklinde aile işletmeleri vardır. Hayvancılık tamamen iç tüketime yöneliktir. Zengin orman varlığı olmasına rağmen, bölgede orman ürünlerini işleyen fazla tesis bulunmamaktadır. Bütün bu şartlar, diğer illere göç oranının yüksek olmasına neden olmaktadır.³⁹

³⁷ www.artvindernege.com/artvinsayfalari/tarihi.htm

³⁸ www.artvinli.com

³⁹ www.artvin.gov.tr

2. Derleme ve İnceleme Yöntemi

2.1. Derleme Yöntemi

Derleme çalışması, sadece belli bir yer ve zamanda, belirli kişilerden kayıt yapmak değildir. Halk bilgisi derlemesi yapılabilmesi için belirli bir planlama yapılmalıdır. Karşılaşılabilecek sorunları tartışma ve çözümlendirme açısından derleme aşamalarını planlama çok önemlidir. Herhangi bir şahsı kaynak kişi olarak kullanıp derleme yapılabilir, ancak derleme çalışmasının belli soruları kesinlikle cevaplaması gereklidir.⁴⁰

Derleme; halk bilgisi yaratmalarının belli bir zamanda, belli bir yerde, belli bazı araç ve yöntemleri kullanarak halk bilgisi ürünlerini aktarabilecek nitelikleri olan kişilerden sözlü, yazılı ya da görsel kayıtlarla bilgilerin toplanmasıdır, diyebiliriz. Bir derleme çalışmasında önemli ve gerekli unsurlardan biri alan (saha)dır. Alan, folklor ürünlerinin yaratıldığı ve yaşatıldığı mekan demektir. Bu tür yerler bir araştırmaya konu olduğunda “*derleme yeri*” haline gelir. Köy, mahalle, kasaba, kent bir derleme yeri olabilir. Aynı zamanda derleme yeri, birkaç köyü veya kenti de içerebilir.⁴¹

Derleme çalışmasına başlamadan önce, konunun belirlenmesi önemli bir noktadır. Araştırma sırasında ne derleneceğine, neye yönelineceğine ışık tutar. Konunun; derlemenin amacı, halk bilgisinin derleme yerindeki durumu, bölgenin genişliği, kaynak imkanı gibi sınırları vardır. Bu sınırlar, çalışmanın ana konudan sapmamasını, yön değiştirmemesini sağlar. Bir konu belirlendikten sonra, derleme için kullanılacak kayıt malzemeleri hazırlanarak, tüm koşullar elverişliyse derleme çalışmasına başlanabilir.

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde konu ve kapsama bağlı olarak üç ana yöntem kullanılmaktadır. Bunlar; “*Anket Yöntemi*”, “*Gözlem Yöntemi*” ve “*Karşılıklı Görüşme Yöntemi*” dir.⁴²

Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki halk bilgisi ürünlerini derleme amacıyla yaptığımız alan araştırmasına başlamadan önce, belirli hazırlıkları yapmamız

⁴⁰ Ekici, Metin. **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, Ankara: Geleneksel Yayınları, 2004, s. 24.

⁴¹ Ekici, Metin. **age.** ss. 24-25.

⁴² Ekici, Metin. **age.** ss. 64-70.

gerekmiştir. Öncelikle derleme çalışması için gereken malzemeler hazırlanmıştır. Bunlar; yazılı malzemeler, ses kayıt araçları ve fotoğraf makinesidir.

Yazılı malzemelerimiz kağıt, defter, kalem ve not defteridir. Bu malzemeler özellikle gözlenen bilgilerin, kayıt edilmeyen konuların ve kasetlerin üzerinde yazılı olan bilgilerin kayda geçirilmesi içindir. Bir diğer malzememiz ise, ses kayıt cihazıdır. Bu malzememiz, kaynak kişinin anlatmasını anında kaydetmek için gereklidir. Ses kayıt cihazımız, için gerekli olan diğer malzemeler ise pil, şarj makinası ve çantasıdır.

Ayrıca fotoğraf makinası ve fotoğraf çekim listesi de alana çıkmadan önce hazırlamamız gereken malzemelerdendir. Fotoğraf makinesi, halk bilgisi ürünlerinin kaydedilmesinde gerekli olan önemli araçlardan biridir. Fotoğraf çekim listesi; derleme anında çekilen fotoğrafların sırası, tarihi, yeri ve hangi konuda, neden çekildiği hakkında bize yardımcı olacak bilgileri içermektedir.

Bu malzemelerin temini sağlandıktan sonra, derleme alanına gidiş dönüş ve alanda kullanılacak ulaşım aracının ayarlanması, alan çalışması sırasında yapılacak işlerin kolaylaşmasını ve zaman kaybının mümkün olduğu kadar azaltılmasını sağlaması açısından gereklidir.

Aktif katılımcı gözlemci olarak derlemecinin en verimli şekilde sadece kendi yaşadığı yöreye ait halk bilgisini derleyebileceği bilincinde olduğumuzdan, bu çalışmamızda pasif katılımcı yöntemini uygulamayı tercih ettik. Özellikle balık avlama sırasında balıkçıların uyguladıkları teknikler, söyledikleri maniler, balık ağları denizdeyken bekleme sürelerini değerlendirmeleri, ağların sınırlarını belirleme teknikleri, birbirleriyle olan iletişimleri, ağların toplanması, balıkların ağlardan alınması ve satış için hazırlanması sırasında bu yöntemi kullanmanın daha iyi olduğunu düşündük. Ayrıca, aile içi iletişimin, komşuluk ilişkilerinin, aile büyükleriyle olan ilişkilerin tespiti için de pasif katılımcı yöntemini kullanmamızın daha uygun olduğu kanaatindeyiz.

Derleme çalışmamız sırasında daha çok gözlem yapma tekniğinden yararlandık. Bu yöntemde ortam doğal ortam ve yapay ortam olmak üzere iki çeşittir.

Bizim derleme çalışmamızda daha çok yapay ortam oluşturulmuş ve bu şekilde hazırlanan ortamda çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Balık avlama esnasında derlediğimiz bilgiler ise doğal ortamda elde edilmiştir.

Halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinde fiziksel durum, sosyal durum, katılanların birbiriyle ilişkileri, icra veya anlatım, yaratma zamanı ve süresi, ifade olunan duygular, anlatım veya icra sırasında anlatıcı ve dinleyicilerin çeşitli durumları gözlemlenmiş ve bu esnada ses kayıt cihazı ve gerekli olan durumlarda yazılı kayıt işleri yapılmıştır.

Karşılıklı görüşme yöntemi, yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Alana çıkmadan önce hazırladığımız sorular ve daha önceki kaynak kişilerle görüşmemiz esnasında öğrendiğimiz bilgilerle hazırladığımız soruları kaynak kişilere yönelterek bilgi edinmeye çalıştık. Bu soruların bir kısmının önceden ezberlenmesi kaynak kişiyle iletişimimizde kopukluğu önleyeceği için hazırladığımız sorular ezberlenmeye çalışılmıştır. Kaynak kişilerle derleme çalışmasını mümkün olduğu kadar konu sınırları içerisinde, amaca yönelik olarak yapmaya çalıştık. Bu yöntemin uygulamasından sonra kaynak kişinin biyografisini alarak tezimizin sonuna ekledik ve önemli olduğunu düşündüğümüz bilgileri vermeye çalıştık.

Bütün bunların dışında, alanda daha rahat çalışma yapabilmemiz için yöre halkının giyim kuşam geleneklerini göz önüne alarak giyimimizi daha sade tutmaya ve yöreye uygun giysiler götürmeye çalıştık. Ayrıca, yöre halkının alışkanlıklarını takip ederek uygun davranışlar içine girmeye çalıştık.

Araştırmamız sırasında, halk biliminin temel olarak üzerine kurulduğu gelenekler ve yöresel uygulamalar üzerinde durduk ve bu konuda derleyebildiğimiz bilgileri çalışmamızda paylaşmaya, aktarmaya çalıştık. Bölgenin tarihi, yaşam koşulları, geçim kaynakları, halk edebiyatı ürünleri konularında elimizden geldiği kadar bilgi toplamaya çalıştık. İlk başta kolay gibi görünmesine rağmen, halk bilgisi ürünlerinin derlenmesinin kendine has bir disiplin gerektirdiğini gördük. Halk bilgisi ürünlerini derleme çalışmamızda elde ettiğimiz bilgileri elimizden geldiği kadar paylaşmaya çalıştık.

“Halk bilgisi ürünlerinin ulusal kültürü koruma, ulusal bilinç oluşturma, eğitim ve öğretimde yararlanma ve geliştirme gibi amaçlarla kullanabileceği tespit edilirken, bu amaçların gerçekleştirilmesi için uzman halk bilimciler tarafından tanıtım ve öğretimin yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.”⁴³

⁴³ Ekici, Metin. **age.** s. 141.

2.2. İnceleme Yöntemi

Çalışmamızda sahadan derlediğimiz malzemeler, İşlevsel ve Karşılaştırmalı Yöntem kullanılarak incelenecektir.

İşlevsel Yöntem ile Doğu Karadeniz Bölgesi halk kültürü ürünleri içerisinde, mensur ve manzum türlerin işlevleri araştırılacaktır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki geleneksel uygulamaların derlenmesi sırasında İşlevsel Yöntem ile grup içinde yer alan kişiler üzerinde oluşan toplumsal, sosyal, psikolojik etkiler tespit edilecektir.

Karşılaştırmalı Yöntem ile Doğu Karadeniz Bölgesi denizcilik kültürünün araştırılması ile geçmişte yapılan uygulamalar, günümüzdeki uygulama, araç ve gereçlerle karşılaştırılarak çeşitli sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik değişimler saptanacaktır. Ayrıca, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde geleneksel uygulamalar içinde yer alan doğum, sünnet, askerlik, evlenme, ölüm, hacılık ve hac, aile yapısı, çocuk eğitimi, misafirperverlik, bayramlar, şenlikler, kutlamalar ve törenler ile çeşitli halk inanış ve törenleri; Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin illeri çerçevesinde değerlendirilerek karşılaştırılacaktır.

I. BÖLÜM:TÜRK KÜLTÜRÜNDE DENİZ VE DENİZCİLİK

1.1. Türkler ve Deniz

Oğuz Kağan Destanı’nda Oğuz Kağan bir göl ortasında, bir ağaç kovuğunda yaratılan bir kızla evlenir. Bu kızıdan olan üç oğluna Gök, Dağ ve Deniz adlarını verir. Bu destanda yine, Oğuz Kağan kendisine boyun eğmeyen Urum Kağan ile savaşmaya giderken “*İtil*” adındaki bir nehre gelir. Bu nehir çok büyüktür. Nasıl geçeceğini düşünürken komutanlarından Uluğ Ordu Bey adlı bir kişi, yerdeki dal ve ağaçları toplayarak kesip birleştirir ve üzerine yatarak nehri geçer. Bu da belki Türklerin denizciliğe attığı ilk adımlardan biri olarak yorumlanabilir.⁴⁴

Türkler için su, eski ve kutsal bir varlıktı. Türk mitolojisinde su, bazı Türk boylarında bir Tanrı idi. Örneğin; “*Altay mitolojisinde her şey yaratılmadan önce ‘Talay’ denen büyük bir su vardı. Yakutlarda ise suyun ‘Garan’ denen ruhları vardı*”. Oğuz Kağan’ın oğullarından birinin adının Deniz olması da tanrısal bir anlam taşımaktadır.⁴⁵

Gazneli Devleti döneminde yaşayan büyük Türk düşünürü Mahmut Kaşgarlı’nın yazdığı ve tarihe ilk Türkçe sözlük olarak geçen Divanü Lugati’t – Türk kitabında deniz “*tengiz*” olarak geçmektedir.⁴⁶

Bir kara toplumu olmalarına rağmen Türkler, 1071 Malazgirt Zaferi’nin ardından Anadolu’ya yerleşerek denizle kaynaşmışlardır. Kıyı, kasaba ve kentlerinde tersaneler (tekne ve gemi yapım atölyeleri), limanlar kurmuşlar, var olanları da büyümüşlerdir.⁴⁷

Anadolu’nun kıyı coğrafyasında bulunan Selçuklu Devleti’nin Alanya’da bulunan tersanesi, denizciliğe verilen önemin en büyük göstergelerinden biridir. Ege bölgesinde kurulan Menteşe Beyliği de, deniz ve denizciliğe büyük önem vermiş, Ege

⁴⁴ Güzel, Abdurrahman., Torun, Ali. **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003, s. 50.

⁴⁵ Uraz, Murat. **Türk Mitolojisi**, İstanbul: Düşünen Adam Yayınları, 1994, ss. 180-181.

⁴⁶ Kaşgarlı Mahmut. **Divanü Lugati’t-Türk**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005, s. 551.

⁴⁷ www.dallog.com.

adalarına seferler düzenleyerek deniz üstünlüğü sağlamıştır. Kıyı kesimlerde yaşayan halk, birçok denizci, o dönemdeki adıyla “*Levent*”, yetiştirmiştir.⁴⁸

İstanbul’da ve diğer Anadolu kıyılarında kurulan büyük tersanelerde zamanın en büyük tekneleri inşa edilmesiyle, Akdeniz’e açılan ve deniz imparatorluğu yolunda Asya, Avrupa ve Afrika kıyılarının en önemli limanlarını fethederek Akdeniz, bir Osmanlı gölü olmuştur. Denizciliğin büyük önemine inanan Türkler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde denizci yetiştiren okullar da açmışlardır. İstanbul’da büyük tersanenin yanında denizcilik okulu açılmıştır. Osmanlı deniz tarihinde Kaptan-ı Derya ünvanlı Barbaros Hayrettin Paşa kazandığı birçok deniz zaferiyle, denizcilik tarihimiz en önemli isimlerinden biri olmuştur.⁴⁹

Çizdiği haritalar ve yazdığı “*Kitab-ı Bahriye*” isimli eseriyle Piri Reis yalnız Türk denizciliğinin değil, Dünya Denizcilik tarihi içinde çok önemli bir yer tutar.⁵⁰

Türk denizciliği, Cumhuriyet döneminde de önem kazanmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin önemli bir bölümünü oluşturan Türk Deniz Kuvvetleri, kendi kurduğu tersanesinde (Gölcük) savaş gemileri ve denizaltıları inşa etmektedir. Türk Deniz Kuvvetleri kendi bünyesinde de birçok deniz subayı ve asker yetiştirmektedir.⁵¹

Cumhuriyet döneminde ayrıca, İstanbul’da büyük bir “*Denizcilik Müzesi*” kurulmuştur. Bu müzede geçmişten günümüze, denizcilikle ilgili birçok eser barındırılmaktadır.⁵²

Askeri denizcilik yanında, kıyı denizciliği ve deniz ürünlerinden yararlanma konusunda da Türkler oldukça başarılıdır. Çok öncelerden beri Karadeniz bölgemizde “*Taka*” adı verilen balıkçılık ve yük taşımada kullanılan tekneler günümüze kadar, dayanıklı ve elverişli olmalarından dolayı önemli bir yer tutarlar. Bodrum yöresinde de “*Gulet*” ve “*Trihandil*” adı verilen gezi tekneleri dünya çapında büyük ün kazanmışlardır.⁵³

⁴⁸ www.denizce.com.

⁴⁹ www.yelkenci.org.

⁵⁰ www.denizce.com.

⁵¹ www.radikal.com.tr.

⁵² www.yelkenci.org.

⁵³ www.sabah.com.tr.

1.2. Anadolu’da İlk Türk Denizcilik Faaliyetleri

Anadolu’nun kesin olarak 1071 Malazgirt zaferinden sonra Türk yurdu olmasıyla başlayan Türk denizcilik faaliyetleri, zamanla gelişerek, 16.yy’da doruk noktasına erişmiş ve Türkler tarihin en güçlü ve en uzun ömürlü kara ve deniz imparatorluğunu kurmuştur.⁵⁴

Türkler üç tarafı denizlerle çevrili Anadolu topraklarına yerleşmeye başladıkları andan itibaren, denize yönelme ihtiyacı duymuşlardır. Nitekim Anadolu fatihlerinden Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Bizans’ın elinde bulunan İznik ve çevresini fethederek, Türkleri Marmara kıyılarına ulaştırmış ve İznik’i de başkent yapmıştır. Daha sonra, Kutalmışoğlu Süleyman Şah Suriye taraflarına gittiği zaman yerine vekil olarak bıraktığı Ebul Kasım Bey zamanında, İznik şehrini geri almak isteyen Bizanslılara karşı savaşmış ve bununla da kalınmayarak Ebul Kasım Bizans’ı düşürmek ve Marmara kıyıları ve adaları ele geçirmek için güçlü bir deniz gücüne ihtiyaç duyarak, Bizans’ın elinde bulunan Gemlik kasabasını fethetmiş ve burada ilk Türk tersanesini kurmuştur.⁵⁵

1084 senesi içinde Selçuklu Kumandanlarından Kara Tekin Bey’in Sinop şehrini ele geçirmesiyle Türkler Karadeniz’e de ulaşmıştır. Yine bu tarihlerde Efes şehri ve Ege sahilleri Tanrıvermiş Bey’in; İzmir ve havalisi ile adalardan bir kısmı Emir Çaka’nın egemenliği altındaydı.⁵⁶

Ege Denizi’nden gelecek olan askeri hareketin boğazlar ve İstanbul için ciddi bir tehlike olduğunu anlayan ve aynı zamanda İzmir ve havalisinde ilk Türk donanmasını vücuda getiren Anadolu fatihlerinden bir Türkmen Beyi olan Çaka Bey, Bizanslılar ile yapılan bir savaşta esir düşmüş ve bir müddet Bizans sarayında yaşayarak keskin zekasını deniz işleri üzerine çalıştırarak Bizans politikasının inceliklerini kavramış, daha sonra Bizans’ı terk ederek İzmir ve çevresini işgale başlamıştır.⁵⁷

Grekçe’yi öğrenen Çaka Bey’in amacı; Ege’de ve Marmara’da kesin üstünlüğü sağlamaya uygun, kuvvetli bir donanma oluşturmak ve böylece Bizans’ı düşürmekti.

⁵⁴ Eren, Güler. **Osmanlı –Teşkilat**, C. 6, Ankara: Yeni Türk Yayınları, 1999, s. 569

⁵⁵ Eren, Güler. **age.** s. 569

⁵⁶ Kurat, Nimet. **Çaka Bey; İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi**, Ankara: 1966, s. 11.

⁵⁷ Runciman, H. S. **Deniz Kuvvetlerinin Ortaçağ Tarihindeki Rolü**, Üçüncü Tarih Kongresi, Ankara: 1948, ss. 25.

Bu amacını gerçekleştirmek için Çaka Bey, mürettebatını Ege'nin sahil kesimindeki çocuklarından seçmiş ve kırk parça gemi ile fetihlere çıkarak Ege'nin sahil şehirlerini ve adaları sistemli bir şekilde fethetmeye başlamıştır. Bunun yanında Çaka Bey 1091 senesinde kuzeyden Balkanları istila etmekte olan Peçenek Türkleri ile anlaşma yaparak Bizans'ı kuzeyden de Türk tehdidi ile karşı karşıya bırakmıştır.⁵⁸

Türk denizciliği, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyasettin Keyhüsrev'in 1207 senesinde Antalya'yı fethetmesiyle canlanmaya başlamıştır. Oğlu I. İzzettin Keykavus 1214 senesinde Sinop'u alarak Karadeniz'de bir Türk filosunun kurulmasına imkan sağlamıştır.⁵⁹

İki denizin sultanı ünvanını alan I. Alaaddin Keykubat zamanında, Türk denizciliği parlak bir devir yaşamıştır. I. Alaaddin Keykubat 1220 senesinde Kolanaros Kalesi'ni alarak kendi ismini verdiği Alaiye Tersanesi'ni kurmuştur. Sonradan Sinop'ta ikinci bir tersane kurulmuş ve buradan tarihte Sudak seferi diye ün kazanan ve Hüsametdin Çoban emrindeki bir filo Kırım seferine çıkarak (1224) Rusların baskısı altında bulunan Kıpçakların kurtarılması faaliyetine girişmiştir.⁶⁰

Anadolu Selçuklu Devleti'nin parçalanmasından sonra Batı Anadolu'da kurulan Türk Beylikleri, Selçuklu Devleti'nin denizcilik geleneğini sürdürmüştür. Bu beyliklerin denizcilik faaliyetleri, daha sonra Osmanlı Devleti'nin deniz gücünün asıl çekirdeğini oluşturacak olan Türk deniz gazilerinin gerçekleştirdikleri deniz faaliyetleridir. Küçük filolarla çarpışan Türk deniz gazileri, karada çarpışan uç gazilerine benzer bir fetih ve gaza siyaseti takip etmişlerdir. Batı Anadolu Türk Beyliklerinden Aydınoğulları bu harekette başı çekmiştir. Özellikle Aydınoğlu Umur Bey, Çaka Beyden iki yüzyıl sonra Türk denizciliğini Ege sahillerinde tekrar başlatmıştır. Bizans ve Ceneviz deniz kuvvetleriyle mücadeleye girişen Umur Bey, meydana getirdiği donanmayla Rumeli'ye birçok seferler düzenlemiş ve İzmir'i geri almıştır. Fakat burada Haçlı donanması ile yaptığı bir mücadelede şehit düşmüştür(1348).⁶¹

⁵⁸ Eren, Güler. **age.** s. 569

⁵⁹ Eren, Güler. **age.** s. 570

⁶⁰ Aslanapa Oktay. "Türk Denizciliği ve Selçuklu Tersaneleri", *Türk Kültürü Dergisi*, 146, Ankara: 1974, s. 71 vd.

⁶¹ Aslanapa Oktay. **agm.** s. 71 vd.

Aydinoğulları'ndan başka Karesi, Saruhan, Menteşe Beylikleri'yle Karadeniz kıyısında Çandarogulları'nın da birer küçük filoları mevcuttur. Ayrıca Akdeniz kıyılarında Tekeogulları'nın, Manavgat Emirliği'nin ve Alaiye Beyliği'nin de filoları mevcuttur. Bu beylikler filolarıyla Kıbrıs ve Rodos'a birçok seferler düzenlemişlerdir.⁶²

Ege sahillerine yerleşmiş olan Türk deniz gazilerinin faaliyetleri gelişerek devam etmiş ve yavaş yavaş Cezayir başta olmak üzere, Kuzey Afrika sahillerine yerleşerek Avrupa'nın bütün güney sahillerine akınlarda bulunmaya başlamışlardır. Özellikle bu akınlar Osmanlı Devleti zamanında daha çok Akdeniz'de tam bir Türk hakimiyeti tesis edilmiştir. Tarih içinde hiçbir milletin başaramayacağı bir denizcilik başarısı gösterip, üç kıtada kıyısı olan Akdeniz, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir gölü haline getirilmiştir.⁶³

1.3. Osmanlı Türklerinde Denizcilik

Selçuklular ve bazı Anadolu beyliklerine nazaran bir kara devleti olarak ortaya çıkan Osmanlı Devleti'nin zamanla Marmara denizine doğru genişlemesi Rumeli yakasına geçiş ve oralara yerleşme gayesi, kendini denize yönelik bir politika takip etmeye mecbur bırakmıştı. Daha Orhan Gazi zamanında Osmanlı Donanması Karesi Beyliği donanmasına dayanarak kuvvet kazanmaya çalışmıştı. Türklerin Rumeli'ye geçişi sırasında da Cenevizlilerden gemiler kiralandığı ve Rumeli'ye sallarla geçildiği rivayetin bir efsane olduğu açıkça anlaşılmıştır.⁶⁴

Yıldırım Bayezid (1389-1402) zamanında Türk donanması ilk defa Batı donanmasıyla temas etmiştir. Osmanlı sınırlarının Ege sahillerine varmasıyla bu denizde ilk Türk donanma faaliyetlerinin başlaması, Sakız ve Eğriboz adalarıyla Mora'nın doğusuna akınlar düzenlenmesi, Venediklileri telaşa düşürmüştür. Özellikle Yıldırım'ın muhasarası sırasında Bizans'a yardıma gelen bir Ceneviz filosunun on sekiz parçadan oluşan Sarıca Paşa kumandasındaki bir Türk filosu tarafından engellenmesi ve Haçlı donanmasının Bozcaada'ya çekilmelerinin sağlanması, Osmanlı donanmasının Batılı bir

⁶² Tekindağ , Şahabettin. “Tekeogulları”, *İslam Ansiklopedisi* (İ.A), C. 12, İstanbul: 1972, s. 77.

⁶³ Tekindağ , Şahabettin. agm. s. 77.

⁶⁴ Gencer, Ali İhsan. *Osmanlı Teşkilatı*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 570-571.

filo ile ilk ciddi karşılaşmasıdır. Fakat Venedik ve Rodos filolarının da desteğini alan Haçlı donanması ikinci harekatta Sarıca Paşa'yı mağlup ederek İstanbul'a ulaşmıştır.⁶⁵

II. Murat (1421-1444 ve 1446-1451) zamanında, Osmanlı Donanması Karadeniz'de de faaliyette bulunmaya başlamıştır. Trabzon Rum Devleti vergiye bağlanmıştır.⁶⁶

Gerek Selçuklu gerek Anadolu Türk Beylikleri gerekse Osmanlı donanmaları birer akın donanması hüviyetindeydiler. Kısa mesafelere başarılı akınlar yapmalarına rağmen, henüz açık denizde Venedik ve Ceneviz donanmalarına karşı mücadele yapacak güçte değildi. Osmanlı donanmasının akın donanması hüviyetinden çıkıp yavaş yavaş deniz aşırı fetihler için hazırlanması, Fatih Sultan Mehmet dönemine (1451-1481) rastlar.⁶⁷

Özellikle İstanbul'un fethini takip eden yıllarda, Karadeniz'in bir Türk gölü haline getirilmesi için yapılan faaliyetlerde Türk donanmasının rolü büyük olmuştu. Fatih, Gelibolu Tersanesi'ni tehdit eden ve Türklerin Akdeniz'e çıkmamaları için her türlü yıkıcı faaliyetlerini sürdüren Venediklilere karşı kuvvetli bir deniz gücünün önemini idrak etmiştir. Boğaz etrafındaki bazı adalar ile Ege denizindeki bir takım adaları zaptederek sahillerin emniyetini sağlamıştır. Fatih'in denizcilik konusundaki ciddi faaliyetleri sonucu, Osmanlı donanması İstanbul'un kuşatılması sırasında Gelibolu Sancakbeyi Baltaoğlu Süleyman Bey kumandasında dört yüz parçalı bir seviyeye gelmiştir.⁶⁸

Fethi takip eden senelerde, Karadeniz sahillerinin ve Trabzon Rum Devleti'nin Osmanlı topraklarına katılması ve ardından Kırım seferi ile Kefe başta olmak üzere bazı önemli mevkiilerin Cenevizlilerden alınması, Karadeniz'i bir Türk gölü haline getirmek için Osmanlı Türklerinin yapmış oldukları ilk çalışmalardandır. Aynı zamanda bu fetihler ile Osmanlı donanması artık bir akın donanması olmaktan yavaş yavaş sıyrılmaya ve savaş donanması olma yoluna girmeye başladığını göstermiştir.⁶⁹

⁶⁵ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 571.

⁶⁶ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 571.

⁶⁷ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 571.

⁶⁸ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 571.

⁶⁹ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 571.

Osmanlı Devleti'nin, Yakındoğu ve Doğu Akdeniz'de güçlenmesi, Türk denizciliğinin dünyaca tanınması ve gelişme göstermesinin başladığı dönem, II.Bayezid'in tahtta bulunduğu 1481-1512 yılları arasında olmuştur. II.Bayezid sultanlığının ilk on yılında, Venedik Cumhuriyeti ile açık denizde mücadele edilemeyeceğini bildiğinden Venediklilerle dost kalmıştır. 1489 yılında Kırım ile karadan irtibat kurulmuş, Karpat Dağları'nın, Osmanlı toprakları içine girmesi ve dağlardan getirilen kereste ile büyük çapta savaş gemilerinin inşasına başlanmıştır. Böylece açık deniz savaş filosunun temelleri atılmıştır. Bağdat Seferi sonrası, Toros Dağları'ndan elde edilen kerestelerle gemi inşasına hız verilmiştir.⁷⁰

1489 yılında Venedik Cumhuriyeti'nin Kıbrıs adasını ele geçirmesiyle daha önce tesis edilen dostluk ilişkileri tehlikeye girmiştir. II.Bayezid 1495 yılında, devrin en büyük denizcisi Kemal Reis'i devlet hizmetine alarak, Türk denizcilik tarihinde “*Büyük Türk Donanma Kaptanları*” dönemini açmıştır.⁷¹

Kemal Reis'in, Osmanlı Donanması'nın başına geçmesiyle donanma baştan sona teşkilatlandırılmış, Venedik ile açık deniz savaşı yapacak düzeye getirilmiştir. Bununla birlikte, Osmanlı Donanması'nın en iyi dönemi Mora Yarımadası'nın fethiyle başlar. Kemal Reis'in Türk Donanması kısa bir zaman içinde Mora'daki Venedik üslerini alabilecek kadar donatılması ve bu savaşlardaki derin strateji anlayışı, Türk denizcilik tarihinde yeni bir devrin başlangıcı olmuştur.⁷²

1500 senesinden sonra, iç sorunların artması, özellikle Safevi Devleti ile olan anlaşmazlık II.Bayezid'in daha kuvvetli bir deniz politikası gütmesine zaman bırakmamıştır. Bütün bunlara rağmen II.Bayezid zamanında takip edilen deniz politikası, 16. yüzyıldaki Türk deniz servetinin temellerini hazırlamış, dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya çapında bir devlet olmasına büyük katkısı olmuştur. Bundan dolayı II.Bayezid Türk deniz tarihinde anılmaya değer bir hükümdardır. Hemen şunu da belirtmek gerekir ki, Cem olayı sırasında II.Bayezid, İspanya müslümanlarının yardım talepleri üzerine Kemal Reis'i İspanya sularına gönderdiği ve İspanyolların zulmü altında ezilen müslümanları Kuzey Afrika sahillerine taşıdığı gibi, sonradan

⁷⁰ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 571.

⁷¹ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 572.

⁷² Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 572.

Barbaros Hayrettin Paşa da aynı örneği takip ederek İspanya müslümanlarını Afrika'ya taşımıştır. Zaten “*Hayrettin*” lakabı da Barbaros'a bu yüzden verilmiştir.⁷³

İran'dan gelebilecek Şii tehlikesini Çaldıran'da ortadan kaldıran Yavuz Sultan Selim (1512-1520), bu savaşta büyük yararları görülen kara ordusu yanında, deniz kuvvetlerinin de güçlendirilmesi gereği üzerinde durmuş sefer dönüşü pek çok gemi inşasına elverişli bir tersanenin kurulması için Piri Mehmet Paşa'ya emirler vererek babasının açmış olduğu yoldan yürümeye çalışmıştır. Bunun üzerine yanında vezirleri olduğu halde bugünkü Kasımpaşa ile Hasköy arasında, evvelce Bizans Tersanesi olarak kullanmış, sonradan mezarlık haline gelmiş bulunan sahayı teftiş eden Piri Mehmet Paşa bu sahayı tersane inşasına uygun bir yer olarak tespit etmiş, ilk iş olarak da Kasımpaşa Deresi'nin ağzında Fatih'in inşa ettirmiş olduğu eski tersanenin genişletilmesi hususunu ele almıştır.⁷⁴

Piri Mehmet Paşa bu mahallede bazı kasr ve benzeri binalar yaptırmış ayrıca Hasköy'ün ilerisinde amele ve ustaların ikametleri için bir de mahalle tesis etmiştir. Bugün dahi bu mahalle, Piri Paşa mahallesi olarak anılır.⁷⁵

Türk denizciliğinin gelişmesi hakkında bilgi verirken konuyla ilgili iki büyük denizciyi ayrıca tanıtmak uygun olacaktır.

1.3.1. Büyük Haritacı Piri Reis

Ünlü Türk denizcisi, coğrafya ve kartoğrafya bilgini Piri Reis, çizdiği ve yorumladığı haritalarla, yazdığı “*Kitab-ı Bahriye*” adlı eseriyle, dünya deniz ve denizcilik tarihinin unutulmaz öncüleri ve iktisadi, sosyal, kültürel coğrafyanın kurucuları arasında yer almıştır.⁷⁶

Tam adı Muhiddin Piri (1470 Gelibolu-1554 Kahire, Mısır) olan Piri Reis, yaptığı dünya haritaları ve yazdığı denizcilik kitabıyla tanınan ünlü bir Osmanlı denizcisidir. Amcası ünlü denizci Kemal Reis'in yanında yetişen Piri Reis, 1487-1493 yılları arasında amcasıyla birlikte Akdeniz'in batı kıyılarında korsanlık yapmıştır. 1500-

⁷³ Gencer, Ali İhsan. *age.* s. 573.

⁷⁴ Tekindağ, Şahabettin, “Haliç Tersanesinde İnşa edilen İlk Osmanlı Donanması ve Cafer Kapudan'ın Arızası”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, no.7, İstanbul: 1968, s. 66.

⁷⁵ Gencer, Ali İhsan. *age.* s. 573.

⁷⁶ **Kitab-ı Bahriye-Piri Reis**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s. 9.

1502 yılları arasında Venedik'e karşı yapılan sefere ilk kez savaş gemisi kaptanı olarak katılır ve büyük başarı gösterir. Kemal Reis'in ölümünden (1511) sonra bir süre Gelibolu'ya çekilen ve orada, korsanlık yaptığı yıllarda ele geçirdiği Kristof Kolomb'un dünya haritasından da yararlanarak, bir dünya haritası da çizen (1513) Piri Reis, Mısır'ın fethi (1517) sırasında Osmanlı donanmasında komutan olarak bulunmuştur. İskenderiye'nin ele geçirilmesinde gösterdiği başarıyla I. Selim'in (Yavuz) övgüsünü kazanır ve çizdiği ilk dünya haritasını 1517'de Mısır'da I. Selim'e sunar. Gelibolu'ya dönerek denizcilik kitabı üzerinde çalışmaya devam eder ve 1522'de Rodos seferine katılır. 1524'de Mısır'a gönderilen Sadrazam Pargalı İbrahim Paşa'ya kılavuzluk eden Piri Reis, 1521'de tamamladığı ve İbrahim Paşa'nın önerisiyle genişleterek yeniden düzenlediği Kitab-ı Bahriye adlı eserini 1525'te I.Süleyman'a (Kanuni) sunar. 1528'de ikinci bir dünya haritası çizer. Bu tarihten sonra güney denizlerinde görev yapan Piri Reis 1547'de Süveyş'teki Osmanlı donanmasının komutanlığına (Hint Kaptanlığı) getirilir. Ertesi yıl Aden'i Portekizlilerden geri alır. 1552'de önemli bir Portekiz üssü olan Maskat'ı ele geçirerek Hürmüz Kalesi'ni kuşatır. Portekiz tehlikesine karşı donanmanın bir bölümünü Basra Körfezi'nde bırakıp, kuzeye yönelir ve Bahreyn Adaları'nı alır. Başarılarını çekemeyen Basra Beylerbeyi Kubad Paşa tarafından donanmayı Basra'da terk etmekle suçlanır. Gönderilen ferman üzerine Kahire'de idam edilir.⁷⁷

Piri Reis'in 1513'de çizdiği ilk dünya haritasından günümüze, yalnızca Güneybatı Avrupa, Kuzeybatı Afrika, Orta ve Güney Amerika'nın kıyılarını gösteren bir parça kalmıştır. Renkli olan haritanın bir bölümü resimlerden, bir bölümü bağımsız metinlerden oluşur. Tartışmalı olmakla birlikte, Piri Reis haritanın çiziminde Kristof Kolomb'un 1498'de çizdiği harita ile Portekizli ve Müslüman coğrafyacıların haritalarından yararlanmıştır. Piri Reis Haritası adıyla 1935'te Türkçe, Almanca, İngilizce ve Fransızca açıklamalı bir tıpkı basımı yapılan bu harita 1966'da ikinci, 1981'de de üçüncü kez basılmıştır. Piri Reis'in 1528'de Gelibolu'da çizdiği ikinci dünya haritasından da günümüze ancak bir parça ulaşabilmiştir. 68x69 cm boyutundaki bu parça; Atlas Okyanusu'nun kuzeyi ile Kuzey ve Orta Amerika'nın o dönemde yeni keşfedilmiş kıyılarını ve Grönland'dan Florida'ya kadar uzanan kıyı şeridini gösterir.

⁷⁷ AnaBritannica Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, C. 25, İstanbul: 1994, s. 202

İlkinden daha büyük ölçekli olan bu harita teknik bakımdan dönemin deniz haritalarının en ileri örneği kabul edilir. Haritanın en önemli özelliği ise günümüzdeki bilgilere çok yakın bir doğrulukta çizilmiş olmasıdır.⁷⁸

Piri Reis'in yaşam öyküsünün de kaynağı olan 1935'te tıpkı basımı yapılan Kitab-ı Bahriye ise, Akdeniz kıyılarını ve adalarını ayrıntılarıyla ele alan bir partaldır. Özgün metni, çevriyazısı, sadeleştirilmiş biçimi ve İngilizcesi ile birlikte, 1988-1991 yılları arasında dört cilt olarak yeniden basılmıştır.⁷⁹

1.3.2. Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa

Yavuz Sultan Selim'in erken vefatı denizcilik üzerindeki derin görüşlerini tatbik sahasına koymaya mani olmuştur. Fakat oğlu Kanuni Sultan Süleyman devrinde Osmanlı bahriyesi, deniz ilminde Avrupa'nın denizci devletlerinden daha üstün bir duruma gelmiş, özellikle Barbaros Hayrettin Paşa, Turgut ve Kılıç Ali Reis gibi kurt denizcilerin devlet hizmetine girmeleriyle onların tecrübe ve maharetlerinden geniş ölçüde faydalanılmış ve neticede Karadeniz ve Kızıldeniz'den sonra Akdeniz'de bir Türk gölü haline gelmiş ve hatta Türk korsanları daha sonra Septe Boğazı'ndan geçerek İzlanda adasına kadar gitmişlerdir.⁸⁰

Tahminen 1478 yılında Midilli'de doğan Barbaros Hayrettin'in aslen Vardar Yenicesi'nden olan babası Yakup Ağa, bir Osmanlı sipahisiydi ve 1461 yılında Midilli'nin fethi sırasında Fatih Sultan Mehmed ile birlikte savaşmıştı.⁸¹

Barbaros Hayreddin Paşa, Preveze'de Haçlı Donanması'nı yenilgiye uğrattığı sırada, aynı zamanda başka bir Osmanlı filosu Hadım Süleyman Paşa kumandasında Hindistan'da Diyu Kalesi'ni kuşatmaktadır. Birbirinden çok uzakta bulunan iki Türk filosunun aynı anda zafer kazanması, tarihte pek az millete nasip olan, ender hadiselerden biridir. Bu da Türk Deniz Donanması'nın 16. yüzyılda ne derece başarılı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Hadım Süleyman Paşa'nın Hint Okyanusu'ndaki bu girişimini Piri, Murad ve Seydi Ali Reisler devam ettirmişlerse de, Portekizlilerden ziyade olumsuz doğal koşulların sonucu, esas gayeleri olan Hindistan

⁷⁸ AnaBritannica Ansiklopedisi, s. 202.

⁷⁹ AnaBritannica Ansiklopedisi, s. 202.

⁸⁰ Gencer, Ali İhsan. *age*. s. 573.

⁸¹ www.dzkk.tsk.mil.tr.

topraklarını Osmanlı hakimiyetine sokamamışlar, fakat Türk Bayrağı'nı Basra Körfezi ve Hint Okyanusu'nda şerefle dolaştırmışlardır.⁸²

Savaş esnasında padişah veya sadrazam katılmadıklarında, serdar tayin edilen vezirler donanmaya kumanda ederdi. Fakat Mısır ve Suriye'nin ele geçirilmesiyle Osmanlı Devleti'nin bir Akdeniz İmparatorluğu haline gelmesi ve Karadeniz sahillerinin de tamamen Türklerin eline geçmesi donanmanın önemini daha da arttırmıştır. Barbaros Hayrettin Paşa zamanında Kaptan-ı Deryalığa Cezayir Beylerbeyi ünvanı verilmesi ve daha sonra vezirlik verilmeye başlanmasıyla Kaptan Paşalık merkezi idarenin en önemli ve nüfuzlu mevkilerinden biri halini almıştır.⁸³

Burada kısaca Osmanlı Deniz Kuvvetleri Teşkilatı hakkında da bilgi vermek yararlı olacaktır. Osmanlı Donanması'nın teşkilat ve mürettebatı önceleri iki sınıfa ayrılmıştı. Birincisi, tersanenin esas erkânı olan sanatkarlar olup, tersanenin esas üst sınıfıydı. “*Muvazzaflar*” veyahut daha sonra kullanılan tabiriyle “*Gedikli*” sınıfı diyebileceğimiz bu sınıf, kaptanlar, reisler, kalafatçılar, marangozlar ve diğer sanat erbabından oluşmaktaydı ki, bunlara “*tersane halkı*” adı verilirdi. Maaşları da diğerlerine oranla dolgundu. Diğer sınıf ise gemilerdeki savaşçı askerlerdi. Bunlara da “*Azap*” denilirdi. Gemilerin kürekçileriydi; mahkumlardan ve esir edilen Hristiyanlardan teşekkül ederdi. Savaş zamanında donanmaya cenkçi olmak üzere Yeniçeriler ve Cebeciler de ilave edilirdi. Yavuz zamanında bu teşkilat biraz düzeltildi. Sahil veya sahile yakın sancakların askerleri donanmaya tayin olundu.⁸⁴

Kanuni döneminde (1520-1566) merkezi Gelibolu Sancağı olmak üzere Kaptan Paşa Eyaleti kuruldu. Bu büyük eyalete Gelibolu, Eğriboz, İnebahtı, Midilli, Sığacık, Kocaeli, Mora'da Karlılı, Razestre, Sakız, Trablusgarb ve Mehdiye sancakları dahildi. Daha sonra Kıbrıs da dahil edildi. Azapların da ilavesiyle o tarihlerde cenkçi askerlerin sayısı 6000'i geçiyordu. Ayrıca Barbaros'un devlet hizmetine girmesiyle Osmanlı Devleti'ne bağlanan Garp Ocakları'ndan (Trablus, Cezayir, Tunus ve Kefe'den) yeterli sayıda asker donanma hizmetine katılırdı.⁸⁵

⁸² <http://www.denizce.com/denizcib.asp>

⁸³ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 573.

⁸⁴ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 574.

⁸⁵ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 574.

Devletin esas deniz oluşturan bu askerler tersane gemilerine mahsus olup, bundan başka 25 kadar Bey gemisi de mürettebatıyla donanmaya katılırlardı. Bey gemileri savaş zamanında Kaptan Paşa eyaletinin Sancak Beyleri tarafından tedarik, teçhiz ve idare olunurdu. Bazı gemileri de devlet verir, mürettebatını beyler temin ederdi. Bu gemilerin askerlerine “*Levent*” denilirdi. Ayrıca korsan gemileri de devletin üçüncü, fakat gerçekte birinci derecede önemli deniz kuvvetini oluştururdu.⁸⁶

1682 tarihinde “*kalyon*” adı verilen savaş gemilerinin ön safa geçmeleriyle *kalyoncu* namıyla özel bir sınıf daha teşkil edilmiş, Kasımpaşa’da bunlar için bir de kışla yapılmıştır.⁸⁷

Osmanlı Donanması’nda; gemiler önceleri birer Reisin idaresindeydiler. Bu gemiler Gelibolu Sancak Beyi kumandasında toplanırlardı. Derya beyi, “*Liva*”, yani bugünkü manada Tuğamiral rütbesindeydi. Sonraları Reis tabiri yerine İtalyanca’dan alınan Kaptan tabiri kullanıldı. Yukarıda da söz konusu edildiği gibi Barbaros Hayrettin Paşa’nın devlet hizmetine girip Kaptan-ı Derya olmasından sonra, bunlara Beylerbeyi payesi ve vezirlik verilerek Kaptan-ı Deryalara da Kaptan Paşa denilmeye başlanmıştır.⁸⁸

Kaptan-ı Deryalar barış zamanı tersane ve donanma işleriyle meşgul olurlar, seferde donanma kumandanlığı görevini yerine getirirlerdi. Kaptan Paşa’dan sonra donanmayı teşkil eden filoların ve fırkaların kumandanlıkları da Beylerbeyi ve Sancakbeylerine aitti.⁸⁹

I.Abdülhamit (1774-1789) devrinde leventliğin kabul edilmesiyle 17. yüzyıldan beri gayri resmi olarak kullanılan unvanlar resmileştirilmiştir. Bunlar Kaptan Paşa’dan sonra gelenler önem sırasına göre; “*patrona*”, “*riyale*” ve “*kapudane*” unvanlarıydı. İtalyanca’dan alınan “*Patrona*” tabiri, donanmada Kaptan Paşa’dan sonra ikinci derecede amirallere, filo kumandanlarına verilmiştir.⁹⁰

Türk denizciliğinde eskiden beri kullanılan birçok terim, yabancı dillerinden ve özellikle devamlı olarak münasebette bulunduğumuz Venedikliler, Cenevizliler ve

⁸⁶ Gencer Ali İhsan. **age.** s. 574.

⁸⁷ Gencer Ali İhsan. **age.** s. 574.

⁸⁸ Gencer Ali İhsan. **age.** s. 574.

⁸⁹ Gencer Ali İhsan. **age.** s. 574

⁹⁰ Gencer Ali İhsan. **age.** s. 574.

İspanyollar gibi Latin milletlerinin dillerinden alınmıştır. Fakat bunların çoğu asıl anlamlarını kaybetmiş olup, Türkçeleşmiştir. Denizci Latin milletlerinden gemi inşa tekniği konusunda faydalanıldığı bir gerçektir, fakat Kaptan Paşalık müessesesi tamamen Türklere özgü bir teşkilattır.⁹¹

1.4. Osmanlı İmparatorluğu’nda Islahat Hareketlerinin Gelişmesi ve Bahriyede Yapılan Yenilikler

Tersane ve donanmanın geliştirilmesi için planlı ve bilinçli bir devlet politikası ancak III. Selim (1789-1807) tahta geçtikten sonra takip edilmeye başlanmıştır. Önceleri nizamnamelerle daha sonra ise kanunnamelerle tersane ve donanmanın her kademesi düzenlenmeye çalışılmıştır. Savaş gemileri “*kalyon*”, “*fırkateyn*” ve “*şehitiye*” adlarıyla üç grupta düzenlenmiştir. Her gemiye, önemine göre kaptanlar tayin edilmiştir. Gemilere mutfak teşkilatı kurulup, gemi inşasında Avrupa’dan özellikle Fransa’dan uzmanlar getirtilmiştir. Bütün bu işleri yürütmek için en güvendiği adam olan süt kardeşi Küçük Hüseyin Paşa’yı Kaptan Paşa tayin etmesi III.Selim’in denizcilik işlerine ne denli önem verdiğini açıkça göstermektedir. Küçük Hüseyin Paşa’nın 12 yıl süren Kaptan Paşalığı zamanında Türk donanmasını, İngiliz ve Fransız örneklerine göre düzenlemesi, yabancı teknisyenlerin yardımını alması ve donanmayı Avrupa standardına yükseltmesi, modern Türk bahriyesinin kurucusu olarak şöhret kazanmasına vesile olmuştur.⁹²

III. Selim’in önce tersaneyi bir düzen altına almakla başlattığı reformlar daha sonra gemi inşası ve diğer deniz işleri ile ilgili sahalara da yayılmıştır. Örnekleri ancak İngiliz ve Fransız gemilerinde görülebilecek 45 büyük ve küçük savaş gemisi yapılmıştır. Fakat gemiler için çok gerekli olan teknik personel ve savaşçı askerlerin yetiştirilmesine dış meseleler ve iç huzursuzluklar bir türlü fırsat vermemiştir. Sonuçta gemileri sevk ve idare edecek yeterli bir kadro oluşturulamamıştır. Bütün bunlara rağmen III. Selim döneminde Karadeniz, Akdeniz ve Marmara Denizi’nin çeşitli mahallerinde eskiden beri bulunan gemi yapım alanları yeniden canlandırılmıştır.

⁹¹ Gencer Ali İhsan. **age.** s. 574.

⁹² Bostan, İdris. “Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü”. *Tarih Dergisi*, No:35, 1994, s. 172-194.

Tersane-i Amire genişletilerek, İsveçli mühendis Rhode'nin gayretleriyle İstanbul'da 9 gemi tezgahı yapılmıştır. 1796'da tersanede bir de büyük havuz inşa edilmiştir.⁹³

Bu devirde bahriye görevlileri Kaptan Paşadan sonra Tersane Emmini (sonradan Umur-ı Bahriye Nazırı), Tersane Kethüdası, Liman Reisi, Tersane Katibi, Tersane Defter Emmini şeklinde sıralanıyordu. Kaptanlar üç sınıfa ayrılmıştı. Birincisi Sancak Kaptanları olup; bunlar Kapudane-i Hümayun, Patrona-i Hümayun, Liman Reisi, Riyale –i Hümayun ve Liman Nazırıydılar. İkincisi; Süvari Kaptanlar, üçüncüsü ise Mülazım Kaptanlardır.⁹⁴

III.Selim ilk reform çabalarından sonra 1804'de çıkardığı bir kanunname ile reform faaliyetlerini birtakım yeni esaslara bağlamaya çalıştı. Daha sonra bu kanunnamenin ilaveleri de çıkartılmıştır. Tersane ve donanmanın her kademesini içine alan bu kanunnameden Kaptan Paşa'nın donanmanın gerek savaşta gerekse barış zamanında teçhiz ve tanzimiyle görevli olduğunu, ayrıca subay ve erlerin disiplinlerinden sorumlu bulunduğunu açıkça ifade ediyordu. Donanmanın bütününi satın alma işleri ise Tersane-i Amire Nazırının yetkisine bırakılıyordu. Fakat nazır yine Kaptan Paşa'ya karşı sorumluydu.⁹⁵

Kanunnamede ayrıca Gedikli sınıfının yeniden düzenlendiğini görmekteyiz. Donanmada görevli olan hocalar kalyon kitabeti hizmetinde bulunurlardı. Hocalardan Başhoca Kaptan'ın her türlü katiplik hizmetinde bulunur, bütün yazışmaları düzenlerdi. İkinci hoca ve Çorba hocası yemek pişirilmesi ile ilgilenirdi. Üçüncü hoca veya Jurnal hocası ise geminin günlük vukuatını kaydederd. Gedikli neferlerden ırz ve edeple hareket etmelerini sağlamak, kendilerine özgü kıyafetle dolaşmalarını kontrol etmek maksadıyla Yonca Başı denilen bir nevi disiplin subaylığı da oluşturulmuştur.⁹⁶

Donanma sefere çıktığı zaman tüfekçi erler istihdam edilecekti. Askere alma işlemi Kaptan Paşa tarafından yürütülecekti. Donanmada kılavuzluk önemli bir meslek olup, sefer sırasında iki usta kılavuz görevlendirilecekti. Bunların geometrik hesaplarla mevki tayini yapabilecek kimseler olmalarına dikkat edilecekti. Ayrıca ada kılavuzları

⁹³ Bostan, İdris. "Osmanlı Bahriyesinde Modernleşme Hareketleri. 1. Tersanede Büyük Havuzun İnşası(1794- 1800)". *150. Yılında Tanzimat*, 1992, s. 69-100.

⁹⁴ Gencer, Ali İhsan. *age.* s. 578.

⁹⁵ Gencer, Ali İhsan. *age.* s. 578.

⁹⁶ Gencer, Ali İhsan. *age.* s. 578.

da gemilerde bulunduruluyordu. Gemilerde bulundurulan diğer önemli görevliler de tabip ve cerrahlardı. Tersane ve donanma için büyük önem arz eden bu tabip ve cerrahların daha iyi yetişmeleri için Batı tarzında bir tıp mektebi açılması düşünölmüş ve sonuçta 5 Ocak 1807 tarihinde Tıp ve Cerrahlık fenlerini ve diğer konuları kapsayan bir nizamname çıkartılarak Tersane Tıbbanesi kurulmuştur. Tıp Mektebi için gerekli alet ve malzemenin Avrupa'dan getirtileceği ve derslerde İtalyanca kitapların takip edileceği, Avrupa ölkelerinden Tıp ve cerrahlık ile ilgili kitap ve dergilerin de parça parça getirtileceği nizamnamede belirtiliyordu. Tıp Mektebi ile ilgi çekici tarafı teşrih yani anatomi derslerinin ne şekilde verileceği, cesetlerin nerelerden temin edileceği ve bu derslerin kışın yapılmasının daha uygun olacağının belirtilmesidir.⁹⁷

1811 senesinde Osmanlı Donanmasının mevcudu kalyon, firkateyn, korvet olarak büyük ve küçük 42 parçadan ibarettir. 1819 senesinde çalışmaz bir halde duran Bodrum tezgahı çalışır bir hale getirilerek kapaklı bir kalyon ile Kemer mevkiinden bir tezgahta bir firkateyn inşasına başlanmıştır.⁹⁸

İsyanın tamamının bastırılmasına ramak kalmışken, fiilen kuvvet ve kudret kazanmış olan Türk deniz gücü, Yunan bağımsızlığını zorla kabul ettirmek amacıyla savaş ilan etmeksizin, Rus, Fransız ve İngiliz ortak filoları tarafından Navarin limanında yakılmıştır. 20 Ekim 1827 tarihinde meydana gelen bu facia karşısında hiddetlenen II. Mahmut, Navarin olayını yaratan devletleri şiddetle protesto etmiştir. Esasında bu protesto Rusya'ya yöneltilmiştir. Zira II.Mahmut Ruslarla yapılan 1826 Akkerman Anlaşması'nın hükümlerini tanımadığını ilan etmiştir. 1828-29 Osmanlı – Rus savaşından sonra donanmanın ıslahı ön plana alınıp mevcut gemilerin sahil sancaklarından Asakir-i Mansure-i Muhammediye adı altında kurulan yeni askeri teşkilata yazılan erlerin donanmada hizmet vermeleri sağlanmıştır. Fakat bu yeni çevre ile deniz gücü meydana getirmek hemen mümkün olmamıştır. Bundan dolayı, birtakım Osmanlı gemicileriyle eskiden olduğu gibi 60'ar kuruş maaş ile Cezayir-i bahr-ı Sefid eyaletine bağlı adalardaki Hristiyan halk ile Karadeniz ve Arnavutluk sahilindeki

⁹⁷ Gencer, Ali İhsan. "İstanbul Tersanesinde Açılan İlk Tıp Mektebi", *Tarih Dergisi*, 1977, s. 31.

⁹⁸ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 31.

denizle yakınlığı olan Müslüman halktan “*Marin*” adıyla bahriye efradı teminine mecburiyet ortaya çıkmıştır.⁹⁹

Abdülmecit tahta geçtiği zaman bir oldu bitti ile Sadaret mührünü tecrübeli Koca Hüsrev Paşa eline geçirmiş, kendini Sadrazam tayin ettirmişti. Bu durum daha önce aralarında geçen bazı olaylardan dolayı dönemin Kaptan Paşası Ahmet Fevzi Paşa’yı telaşlandırmış ve Akdeniz’de bulunan donanmayı Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa’ya teslim etmek üzere İskenderiye’ye götürmüştür. Bundan dolayı “Firari” lakabıyla anılacak olan Ahmet Fevzi Paşa’nın bu hareketi donanmanın perişan olmasına sebep olmuştur. Bir takım girişimler sonucu donanma İstanbul’a getirilmiş, fakat gemilerin büyük bir çoğunluğunun ciddi bir tamire ihtiyacı olduğu görülmüştür. Nitekim 1845 senesinde Abdülmecid tersaneye yaptığı bir ziyaret esnasında, bu acıklı durumu bizzat görmüş ve gemilerin derhal tamir edilmeleri için tersane gelirlerinin arttırılmasını, devlet ileri gelenlerinin de hazır bulunduğu bir mecliste kaptan-ı derya Mehmet Ali Paşa’ya şifahen söylemiş ve gerekli işlemlerin yapılması için durumun hemen Meclis-i Ahkam-ı Adliyye’ye sevk edilmesini emretmiştir.¹⁰⁰

1.5. Tanzimat Döneminde Denizciliğimiz

Abdülmecit (1839-1861) 1849 senesinde kalyon, fırkateyn, korvet, brik, navi, uskuna, kotra, istika vapur ve nakliye gemileri cinsinden gemilerden oluşan, toplam 74 parçayı bulan Osmanlı deniz gücünü makinelerin gücü ve gemilerin büyüklüklerine göre 5 kısıma ayrılmasını gerektirmiştir. Böylece herhangi bir yere vapur gönderilmesi gerektiğinde mesafe ve taşıyacağı yüke göre vapur tayini yapılabilmektedir. Özellikle asker, askeri malzeme veya yük sevkiyatı için mevsim şartlarına göre vapur tahsis edilmesine dikkat edilmiştir. Bu da Abdülmecit döneminde gemilerin belirli bir plan dahilinde kullandıklarını göstermektedir.¹⁰¹

Vapur ve buharlı gemilerin çoğalması ve bunlar için bilinmesi gereken teknik bilgilerin hakkıyla bilinmemesi üzerine Sakız Adalı Mehmet Efendi adında bir zatın Türkçe ve Rumca olmak üzere, ada halkı Osmanlı tebaasına gemicilikle ilgili bazı

⁹⁹ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 31.

¹⁰⁰ Gencer, Ali İhsan. “19.Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Denizciliği ve Amerika”, **İ.Ü İktisat Fakültesi Fındıkoğlu Armağanı**, 1977, s. 157.

¹⁰¹ Gencer, Ali İhsan. **Osmanlı Teşkilatı**. Yeni Türkiye Yayınları 1999, s. 582.

teknik bilgileri öğretebileceğinin, İstanbul'a bildirilmesi üzerine, Aliçelebizade Mehmet Efendi'nin bu hayırlı hizmetini 1850 Haziranı'nda Akdeniz ve Ege adalarını ziyaret eden Abdülmecit'e Sakız'a geldiği sırada bizzat söylemişler, konuyla ilgilenen devlet adamları Mehmet Efendi'nin İstanbul'a gelerek bu konudaki bilgisini tersanede yapılacak bir imtihanla tespit edildikten sonra özel bir Bahriye Mektebi açabileceği kendisine söylenmiştir. Aliçelebizade Mehmet Efendi'nin bilgisi yapılan imtihan sonunda yeterli görülmüş ve Sakız'da Mecidiye Camii avlusundaki mekanda denizcilik fenniyle ilgili bilgilerini Türkçe ve Rumca olarak öğretmesine izin verilmiştir.¹⁰²

Osmanlı deniz filosu Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında aktif bir rol oynamıştır. Aslında Kırım Savaşı, donanma tarihi bakımından da bir dönüm noktasıdır. Bu savaş yalnız buharlı gemilerin ve topçuluğun oluşumu bakımından değil, aynı zamanda zırhlı gemilerin ortaya çıkması bakımından da mühimdir. Bu savaşta üç ambarlı kalyonların savaş gemileri olarak kullanılmaları yanında zırhlı gemiler de kullanılmıştır. Bu savaş esnasında, Kafkas kuvvetlerine yardım maksadıyla Batum üzerinden yapılacak askeri nakliyatı korumak üzere hareket eden 13 gemiden oluşan bir Türk filosunun hava muhalefeti yüzünden Sinop limanına sığınması ve burada ani baskınla Türk filosunun Rus filosu tarafından yakılması Türk denizciliğine Navarin'den sonra vurulan ikinci bir darbe olmuştur. Baskında sadece “*Taif*” vapuru kaçarak kurtulmuş, limanda bulunan bütün gemilerimiz batmıştır (1853).¹⁰³

Bu yenilgiden sonra Osmanlı Devleti'nin ortağı olarak İngiltere ve Fransa savaşa katılmışlardır. Ortak filolarını Sivastopol önlerine göndererek üçüncü bir cephede baskı yapmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti Sivastopol cephesinde Patrona Ahmet Paşa komutasında 12 parçalık bir filo ile mücadele etmiştir. İngiliz filosunda 15 gemi, Fransız filosunda da 16 gemi bulunuyordu. İngiliz ve Fransız gemilerinden bazıları zırhlı idi. Savaş sonrasında bu gemilere toplarin pek tesir etmediği görülmüştür. Fakat ağaç aksamı fazla olan Türk filosu çok hasar görmüştür.¹⁰⁴

III. Selim'in denizcilik yolundaki çabaları II. Mahmud ve Abdülmecid'e büyük bir zemin teşkil etmişti. Abdülmecid'in bu alandaki gayretleri de hiç şüphesiz

¹⁰² Gencer, Ali İhsan. “Sakız Adasında Açılan Özel Bahriye Mektebi”. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1980, ss. 8-9,

¹⁰³ Gencer, Ali İhsan. **Osmanlı Teşkilatı**. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 583.

¹⁰⁴ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 583.

Abdülaziz devrinin o parlak denizciliği için uygun bir ortam hazırlamıştır. Abdülaziz (1861-1876) devrinin, Türk Donanması'nın kalkınması için yaklaşık bir asırdan beri harcanan emek ve faaliyetlerin en çok karşılığını verdiği bir devir olduğunu söylemek yerinde olur. Zira Abdülaziz tahta oturduğu zaman temelleri çok kuvvetli atılmış ve büyük gelişmelere sahne olmuş bir bahriye vardı. Fakat kendisine ulaşan gemilerin hepsi ahşaptı. Bu yüzden Abdülaziz hem gemilerin çoğaltılmasına hem de bu gemileri zırhla donatmaya çalıştı. İlk iş olarak 20-25 kadar küçük ve büyük zırhlı gemi satın almış ve inşa ettirilmiştir. Böylelikle Türk donanması İngiltere ve Fransa'dan sonra Avrupa'nın üçüncü derecede güçlü donanması haline gelmiştir. Bu güç, Yunanistan ve Rusya'nın çok üstünde bir güçtür.¹⁰⁵

1866 yılında patlak veren Girit ihtilaline, Osmanlı donanması, beş zırhlı, altı uskurlu ahşap firkateyn, 14 ahşap olmak üzere toplam 25 gemiyle müdahale etmiştir. Bu donanma ile Girit'in ablukaya alınması isyanın büyümeden bastırılmasına yardımcı olmuştur. Daha sonra II. Abdülhamid döneminde (1876-1909), beş yüz yıllık Kaptan Paşalık kuruluşu kaldırılarak, yerine Bahriye Nezareti kurulmuştur. Bahriye Nezaretine bağlı, Tersane, İdare ve Kumanda meclisleri de kurulmuştur. II. Abdülhamit saltanatı boyunca Osmanlı'nın artık deniz devleti olduğunu savunmuştur. II. Abdülhamid tahta geçtiğinde, Donanmanın eksiklerini görmüş ve bu yolda çalışmalara başlamıştır. Bu dönemde, büyük top fabrikası, büyük çelik fırını, yeni çekiç fabrikası, Kazanhane ve boru fabrikası, Kurupkari kundak fabrikası, mavzer tüfeği imalathanesi, mermi fabrikasına ilaveler, halat fabrikası, tersanenin şimendifer tesisatı, tersanenin uzatılması, saç havuz ve ceraskaller fabrikası inşa edilmiştir. Bu arada mevcut gemilerin tamir ve bakımı sürdürülmüştür.¹⁰⁶

Bu dönemde tersanelerde, İngiliz teknisyenler de görev yapmaktaydı, ama daha sonra II. Abdülhamid'in siyaseti gereği Almanya'dan gelen teknisyenler çalışmaya başladı. II. Abdülhamid döneminde, donanmadaki gemilerin mevcudu sayfalarca sıralanmasına karşılık, güçlü ve işe yarayacak gemi sayısı azdı. Donanmayı ıslah ve güçlü kılmak için getirilen İngiliz Amiral Gombel, Osmanlı Donanmasının işe yaramaz gemilerinin satılmasına karar verdi. Rus savaşında ilk kez kullanılan ve büyük yararları

¹⁰⁵ Gencer, Ali İhsan. **age.** ss. 583-584.

¹⁰⁶ Gencer, Ali İhsan. **age.** ss. 584-586.

görülen torpidoların ufak ve ucuz oluşları tercih nedeni olmuştur. Torpidolar içeride pahalıya mal olması nedeniyle dışarıdan alınması gerekmiştir. II. Abdülhamid demode zırhlarla savaş yapılamayacağını görmüş, donanmanın ıslahına ve takviyesine karar vermişti.¹⁰⁷

I. Dünya Savaşı devam ederken 1917’de Çarlık Rusyasında ortaya çıkan “*Bolşevik İhtilali*” ile Rusya savaştan çekilmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti’nin de aralarında bulunduğu İttifak Devletleri ile Brest Litovsk Ateşkes Anlaşması’nı (15 Aralık 1917) yapmış ve işgal ettiği topraklardan çekilmiştir. Bu geri çekilişle birlikte Türk kuvvetleri 24 Şubat 1918’de Trabzon’u, birkaç gün sonra da Sürmene ve Of’u 27 Şubat’ta da Çaykara’yı kurtararak yeniden özgürlüğüne kavuşturmuştur. Osmanlı Devleti doğu sınırlarını güvenlik altına almasına rağmen, 1918 yılı sonlarında kötü yazgıdan kurtulamamıştır ve 30 Ekim 1918’de imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması’yla yenilgiyi kabul eden Osmanlı Devleti bir müddet sonra şartları daha ağır olan Sevr Antlaşması yaptırımıyla karşı karşıya kalmıştır.¹⁰⁸

1.6. Cumhuriyet Dönemi Türk Denizciliği

*“Osmanlı Ansiklopedisine göre, Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne kalmış olan donanma başta Yavuz ve Midilli kruvazörleri olmak üzere, 5 kruvazör, 2 torpido kruvazörü, 2 destroyer, 10 torpidobot, 7 gambot, 1 korvet, 3 mayın dökücü, 9 mayın toplayıcı, 3 kurs gemisi, Ertuğrul ve Söğütlü yatlarından ibarettir.”*¹⁰⁹

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Cumhuriyet hükümetlerince de denizciliğe büyük önem verilmiştir. Tüm kıyı kent ve kasabalarında liman, balıkçı barınak ve iskeleleri inşasına başlanmış, tersaneler modernleştirilmiştir. Özel şirketlerde Cumhuriyet devletinin yanında gemi ve denizcilik faaliyetlerine başlamışlardır. Türkiye’deki tersanelerde gerek askeri, gerekse ticari gemi yapımı dünya standartlarına ulaşmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri ihtiyacı olan tüm gemi ve denizatlılarını büyük

¹⁰⁷ Gencer, Ali İhsan. **age.** s. 587.

¹⁰⁸ Çelik, Ali. **Trabzon-Çaykara Halk Kültürü**, Trabzon: Doğu Kütüphanesi Yayınları, Alkan Yayınları, 2000, s. 17.

¹⁰⁹ Gencer, Ali İhsan. “İstanbul Tersanesinde Açılan İlk Tıp Mektebi”, İ.Ü. Tıp Fakültesi Mecmuası, 1978, s. 41.

oranda kendi tersanelerinde inşa etmiştir. 1910 yılında kurulan Osmanlı Seyrisefain İdaresi, Cumhuriyetin ilan edildiği döneme kadar görevini sürdürmüş, 1925 yılında Seyrisefain Müdüriyeti Umumiyesi adını almıştır. Bu tarihe kadar Türk limanları arasında yolcu ve nakliyatı yapabilen yabancı gemilerin Türk sularında çalışmaları 1 Temmuz 1926'da yürürlüğe giren “*Kabotaj Kanunu*” ile son bulmuştur. Türkiye karasularında yabancı bayraklı gemiler ve personelin çalışmasını yasaklayan ve Türk bayraklı gemiler ve personelin çalışmasına imkan veren Kabotaj Kanununun çıkartıldığı 1 Temmuz günü kutlamalar yapılmaktadır. Bu kutlamalar kimi yerlerde belediyeler tarafından kimi yerlerde de liman başkanlıkları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kutlamalardaki etkinlikler yüzme yarışları, yağlı direkten bayrak alma, denizde ördek yakalama, kürekli kayık yarışları şeklindedir. Kazananlara teşvik amacıyla kimi yerlerde koç hediye olarak verilmektedir. Pek çok belediye tarafından hediye çekilişleri ve havai fişek gösterileri de yapılmaktadır. Bu tarih aynı zamanda deniz ulaşımının Türk gemilerinin eline geçtiği tarih sayılmaktadır. 1944’de Devlet Deniz Yolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Bu arada kıyı güvenliğini sağlayan şirket satın alınmıştır. 94 yıllık mazisi bulunan Şirket-i Hayriye de 1945’de Umum Müdürlüğe katılmıştır.¹¹⁰

Cumhuriyet Dönemi’nde sivil denizcilik alanında da Dünya çapında ünlü Türk denizcileri yetişmiştir. Sivil denizcilik alanında önemli dünya turları düzenlenmiştir. Bunlardan ilki olarak Sadun Boro ve eşinin “*Pupa Yelken*” isimli tekneleriyle gerçekleştirdikleri Dünya turu ve ikincisi 1990’lı yıllarda Osman Atasoy ve eşinin “*Uzaklar*” isimli yelkenli teknesiyle gerçekleştirdikleri dünya turudur. “*Uzaklar*” isimli tekne bugün İstanbul Denizcilik Müzesi’nde sergilenmektedir. Cumhuriyet döneminde en önemli denizcilik atılım ve mucizesini yaratan Gölçük Deniz Üssü, günümüzün en modern teknolojisini kullanarak Deniz Kuvvetleri’nin ihtiyacı olan denizaltı, hücumbot, kruvazör gibi gemileri imal etmektedir. Geniş bir liman sahasına sahiptir. Bugün, ayrıca Marmaris’in Aksaz bölgesinde bulunan “*Aksaz Deniz Üssü*” dünyanın modern denizcilik üslerinden biri olarak sayılmaktadır. Türk Deniz Kuvvetlerine bağlı İskenderun’da bulunan deniz üssünde Denizcilik personeli yetiştiren bir eğitim alayı bulunmaktadır. Ayrıca, İstanbul Büyükağa’da Subay sınıfı denizci yetiştiren deniz

¹¹⁰ Rehber Ansiklopedisi, C.4, s. 110-112.

okulu bulunmaktadır. Son dönemde ülkemizin Ege sorunları dolayısıyla İzmir'in Foça ilçesi kıyılarında modern bir liman inşa edilerek, bir çıkartma gemileri filosu bulundurulmaktadır.¹¹¹

Denizlerimizde Hatlar İşletmeciliği:

- A. Boğaz Hattı: 33 iskelesi mevcuttur.
- B. Marmara Hattı: Toplam 19 uğrak yeri vardır.
- C. Haliç Hattı: 10 iskelesi vardır.
- D. İzmit Hattı: Toplam 9 iskelesi vardır.
- E. Araba Vapur Hattı: Toplam 7 iskelesi vardır.

Küçükçekmece-Trakya arasındaki hattın doğusunda kalan Marmara Bögesi ile Karadeniz Bölgesi ve Haliç'te 18 rüsum tonilatodan yukarı makineli ve motorlu araçlarla yolcu, yük ve araç nakli işlerini şehir hattı işletmesi yapmakla görevlidir. Bu işletmeler daha sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne devrolmuştur. Liman işletmeciliğinde İstanbul, Tekirdağ, İzmir, Kuşadası, Antalya, Trabzon, Hopa, Giresun, Ordu limanları vardır. Bu limanların tümü özelleştirme kapsamındadır. Bazıları özelleştirilmiş durumdadır.¹¹²

¹¹¹ Rehber Ansiklopedisi, s. 110-112.

¹¹² Rehber Ansiklopedisi, s. 110-112.

II. BÖLÜM: DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ'NDE DENİZ VE DENİZCİLİĞİN ÖNEMİ

Eski jeolojik çağlarda doğuda Aral gölünden batıda da Avrupa'nın ortalarına kadar uzanan büyük bir deniz olduğu kabul edilmektedir. Günümüzden yaklaşık yedi milyon yıl önce bu deniz parçalanmaya başlamış ve giderek Hazar Denizi ile Karadeniz belirmiştir. Daha yakın jeolojik dönemde Akdeniz'e bağlantı kuran Karadeniz, sonunda bugünkü konumuna ulaşmıştır.¹¹³

Efsaneye göre ise, Karadeniz isminin ve denizin ortaya çıkışı şöyledir: *“Eskiden Karadeniz'in bulunduğu yerde Pontus Krallığı varmış. Ülke çok zengin, ama halkı huysuz, döneke ve hırçın insanlardır. Hele konukları hiç sevmezler. Günün birinde Pontus'a Kafkas Dağları'ndan bir ermiş gelir. Her gittiği yere iyilik götüren, insanlara iyiyi, doğruyu öğütleyen bu kişinin Pontus'ta çaldığı kapı kötü sözlerle yüzüne kapanır. Kimse bu iyi kalpli Tanrı adamına ilgi göstermez. Ermiş, bu ülkeden hemen uzaklaşır ve Boztepe'ye çıkınca, bir Pontus'a bir de gerideki yeşil yamaçlara bakıp 'Ey bahtı da yüreği de kara Pontus...Sulara gömülüp ettiğini bulasın!' der. Sözü biter bitmez gök bulanır, yer sulanır, koca Pontus ülkesi sular altında kalır. Ortaya kapkara bir deniz çıkar. Adına da Karadeniz denir. Karadeniz'in huyu da suyu da Pontuslular'a çekmiştir. Hırçınlığı bu yüzdendir.”*¹¹⁴

Bütün Karadeniz Bölgesi'nde olduğu gibi, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de tarıma elverişli toprakların az olması nedeniyle bölge halkının asıl geçim kaynakları deniz ve denizcilik olmuştur. Bilinen tarihlerden bu yana sürdürülen denizle iç içe yaşayan halk denizcilik konusunda büyük aşamalar kaydetmiştir. Günümüzde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan halkın ekonomisi deniz ve denizciliğe dayanmaktadır. Bugün Ordu ilinin Melet Irmağı'ndan başlayıp Artvin'in Sarp sınır kapısına kadar bütün sahil şeridinde sıkça rastladığımız liman ve balıkçı barınakları bölgedeki deniz ve denizciliğin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Kıyı balıkçılığından başlayarak kısa zamanda modern cihazlarla donanımlı açık denize elverişli büyük sac teknelerle yapılmaya başlanan açık deniz balıkçılığı, yörede

¹¹³ Temel Britannica- Hürriyet C. 10, İstanbul: Ana Yayıncılık, 1993, ss. 27-28.

¹¹⁴ Yurt Ansiklopedisi, C. 9, İstanbul: 1982, s. 6323.

gerek iş imkanı gerekse ekonomik bir güç kazandırmaktadır. Deniz ve denizcilik, bölge halkı ile tam bir bütünleşme sağlayarak içiçe yoğrulmuş özgün bir kültür yaratmıştır. Denizle yaşamı özdeşleştiren bölge halkı için denizcilik, babadan oğula geçen bir meslek olarak süregelenmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde teknesi olmayan ya da yöre teknelerinde iş bulamayanlar, diğer bölgelerdeki teknelerde, hatta yük ve yolcu taşıyan gemilerde her mevkide denizci olarak çalışmaktadırlar.

Özetlemek gerekirse, Doğu Karadeniz Bölgesi insanları balık, deniz, tekne üçgeninde yaşamlarını sürdürürken, kendi tarih ve halk kültürünü de denizle birlikte yaşamaktadırlar.

2.1. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Avlanan Balıklar

Deniz ve deniz ürünleri denince akla ilk gelen balıklardır. Dolayısıyla, bu kısımda bölgede avlanan balık türleri hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

2.1.1. Alabalık

Karadeniz'in pek çok yerinde alabalık çiftlikleri kurulmuştur. Bir tatlısu balığı olan alabalıklar genellikle havuzlarda üretilir ve yaşayabilecekleri belli ortamlara ancak bir süre sonra taşınır. Dünyanın birçok ülkesinde sofraya balığı yetiştiren balık çiftliklerinin en önemli ürünlerinden biri de alabalıktır.¹¹⁵

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaptığımız araştırmada edindiğimiz bilgilere göre bölgede çok sayıda alabalık üretim çiftliği bulunmaktadır. Yerel halkla yaptığımız görüşmelerde balıkçılıkla uğraşan halkın en büyük isteklerinden birisi de yörelerinde kurulacak bir balık fabrikasının bölge ekonomisine büyük katkı sağlayacağı yönündedir.

Uzungöl'de yaptığımız derleme çalışmalarında, yörenin ilk alabalık üreticilerinden Abdullah Aydın'ın verdiği bilgilere göre, Alabalık çiftliklerinde damızlık denilen büyük alabalıklar vardır. Onların yumurtaları yurtdışından getirilir. Halk arasında “*Amerikan larvası*” olarak bilinir. İki haftalık bir süre karanlık bir yerde 7-8 derece civarında saklanır. Bu süre sona erince yumurtalar patlar, patlayan larvalar havuzlara alınır. Havuzların derinliği 160-170 cm arasındadır. Kenar uzunluklarının boyu 10 metreye 8 metre şeklindedir. Havuzun suyu devamlı akarsudur. Gölün suyu devamlı havuzun içine akar. Alabalık temiz ve oksijenli suda yetiştirilir. Sabah ve

¹¹⁵ AnaBritannica, C. 1, s. 298.

akşam olmak üzere günde iki kere beslenir. Kışın alabalığa yem verilmez. Gelen suyun içindeki besinlerle beslenir. Balık artıkları öğütölüp güneşte kurutulur. Kurutulan balık unu, yem haline getirilip balıklara verilir. Alabalık 200 gram civarında bir ağırlığa ulaşınca, yenecek hale gelmiş olur. Uzungöl’de daha çok “kırmızı benekli alabalık” ve doğal alabalık renginde olduğu için “doğal alabalık” adı verilen bir cins alabalık yetiştirilir. (K 1)

Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki balıkçılardan Cemal Karabacak’ın anlattığına göre deniz alabalığında avlanma yasağı vardır.

“Bu şu anda mevsim (Temmuz) olarak kefal var. Normal olarak her türlü balık var. Karadeniz’e uyum gösteren balıkların hepsi var yani. Kefal, barbun, palamut, lüfer, kocavit, izmarit, kötek, torik. Levrek var. Alabalık var. Denizde yetişiyor. Onu tutmuyoruz. Yasak. Koruma altında olduğundan. Gerçek alabalık var. Sade bu Ardeşen’de oluyor. Bu Fırtına Deresi var ileride. Sade oraya gelip yumurtayı oraya bırakıp gidiyor. Alabalık. Ama biz avlamıyoruz. Burada yumurtayı sade oraya bırakır. Denizden geliyor. Ama nerden geldiğini Kanada’dan geldiğini söylüyorlar yani. Büyük alabalıklar geliyor. Fırtına ile esiyor Ardeşen’de. Oranın suyu daha müsait. Çamur yapmıyor yani. Ne kadar dikkat edersiniz edin kaya var taşlar var. Suyu daha yukarıdan geliyor. Sadece oraya geliyor. Yumurtayı oraya yapıyor. Ondan sonra dönüp gidiyor hayvan. Mart, nisan aylarında başlıyor, bir iki ay sürüyor. Yumurtayı bırakıp gidiyor oraya. Koruma altında. Avlanması yasak. Biz de tutmuyoruz.” (K 5)

Alabalıkların, “Dere alası”, “Dağ alası”, “Deniz alası” ve “Göl alası” olarak çeşitleri vardır. Yaptığımız çalışmalardaki gözlemlerimize göre, küçük çaplı alabalık üretme işletmeleri, yöre halkının önemli bir gelir kaynağıdır. Bölge turizminin kalkınmasında önemli bir yer tutar.

2.1.2. Palamut

Trabzon Faroz balıkçı barınağında görüştüğümüz eski balıkçılardan Habib Beşli’den aldığımız bilgilere göre, boyları 20 cm kadar olanlara “Vanoz” , 20-30 cm arasında olana “Çingene palamutu”, daha büyüklerine de “Torik” adı verilir. Karadeniz’in “*muhaçir balığı*” olarak bilinir. Bir ayda bir kiloya ulaşır.

Deniz balıklarından olan ve geniş bir coğrafi dağılım içinde sürüler halinde yaşayan bu hareketli balıkların sırtı çizgili, karnı gümüş renginde, uzunluğu en çok 90

cm dolayındadır. Başın gerisinde iri pullardan oluşmuş yaka denen bir bölge vardır. Yakanın dışında gövde daha küçük pullarla örtülmüştür. Palamut balıkları ticari değeri yüksek, avlanması zevkli ve eti lezzetli balıklardır.¹¹⁶

Palamut balıkları genellikle sıcak ve ılıman denizlerde yaşar. Mevsime bağlı olarak büyük sürüler halinde uzun mesafelere göç ederler. İlkbahar aylarında beslenmek üzere Karadeniz'e çıkış yapmaya başlarlar. Palamut balıkları hızlı yüzebilir ve hareketlidirler. Başlıca besinleri uskumru, kolyoz, hamsi, çaça, istavrit, gümüş ve sardalyedir.¹¹⁷

2.1.3. Barbunya

Sıcak ve ılık denizlerin kıyıya yakın kumlu ve çamurlu diplerinde küçük sürüler halinde yaşar. En belirgin özelliği altçeneden aşağı sarkan ve duyu organı işlevini gören bir çift uzun bıyıktır. Dibe gömülmüş deniz kurtlarını, balık yumurtalarını, karidesleri ve küçük omurgasızları aramak için bıyıklarıyla durmadan kumları karıştırır. Kullanmadığı zaman da bıyıklarını içeriye çekebilir. Gövdesi elips biçiminde, ortalama 17-20cm uzunluğunda (en irileri 40cm kadar) olan barbunyanın kafası iri, gövdesi yanlardan basık, karnı tombulcadır. Kırmızının egemen olduğu canlı ve parlak renkleriyle dikkati çeker, sırtı koyu sarı ile kızılımsı kahverengi, yanları pembemsi kırmızı, karnı beyazdır ve çevreye uyum sağlamak için renk değiştirebilir. Mayıs-Ağustos ayları arasında ürer ve 10-12 yıl yaşayabilir. Türkiye sularının yerli balıklarından olan barbunya, yaz aylarında Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz kıyılarının dip kesimlerinde yaşar, kışın daha ılık olan derin sulara çekilir.¹¹⁸

Türk denizlerinde en lezzetli ve ekonomik değeri yüksek barbunya balığı Karadeniz'de avlanır. Doğu Karadeniz balıkçıları arasında “*barbun*” ve “*büyük barbun*” da “*tekir*” olarak bilinir.

2.1.4. Hamsi

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde en çok bulunan ve avlanan balık çeşididir. Hamsi balığının en büyük özelliği geniş sürüler halinde dolaşmasıdır. Bölgenin en büyük ekonomik kaynaklarından biridir.

¹¹⁶ AnaBritannica , C. 25, s. 15-16.

¹¹⁷ Hoşsucu, Hikmet **Balıkçılık 3 (Avlama Yöntemleri)**. İzmir: Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Yayınları, 2000 s. 96-97.

¹¹⁸ AnaBritannica Ansiklopedisi, İstanbul: Ana Yayıncılık, 1993, s. 287.

Uzunluğu 12-20cm arasında değişen hamsi, gözlerinin gerisine kadar uzayan ağzı ve sivri burnu sayesinde akrabası olan “*ringa*” ve “*sardalye*”den kolayca ayırt edilir. Türkiye’de hamsi denince tek bir tür akla gelir. Bu tür Atlas Okyanusu’nun kuzeydoğusuna, Akdeniz ve ona bağlı denizlere yayılmıştır. Ticari değerı yüksek bir balıktır. Bu türün uzunluğu ortalama 12cm, en çok 18-20cm’dir. Öbür hamsiler gibi gövdesi iğ biçiminde, üst çenesi altçenesinden daha uzun, gözleri iri, ağzı geniş, dişleri küçük ve çok yumuşak, pulları iri ve parlaktır. Bu pullar kolayca dökölür. Sırtı mavi, yeşilimsi ve lacivert, yanları gümüş rengine, karnı beyazdır. Kışın 100-150m derinlikteki deniz çukurlarına inerken, yazın genellikle su yüzeyi ile 20m arasında değişen derinliklerde yüzer. Üreme mevsimi serin sularda Mayıs-Ağustos, ılık sularda Mart-Haziran ayları arasına rastlar. Doğal ömrü 2-3 yıl olan bu balıkların yumurta verimi yüksek ve 40 bin dolayındadır. Oval, saydam ve yaklaşık 1.5mm uzunluğundaki bu yumurtalar suda bir yada iki gün kadar sürüklendikten sonra çatlar ve çıkan larvalar hızla gelişir. Hemen hemen yalnızca planktonlarla beslenen hamsiler, denizde hareket halindeyken uskumru, lüfer, orkinos, mersinbalığı, köpekbalığı, yunus gibi deniz hayvanlarına, su yüzeyine çıktıkları zaman da martı, karabatak gibi kuşlara yem olur. Sürüde bulunan hamsiler, saldırıya geçen iri balıklar karşısında birbirine iyice sokulur ve sürtünmeyle kopan pulların oluşturduğu bir çeşit perde arkasına gizlenirler.¹¹⁹

Karadeniz’de yaşayan hamsiler genellikle “*Azak*” ve “*Karadeniz hamsisi*” olarak ikiye ayrılır. Bunlardan Azak hamsisinin uzunluğu ortalama 10-15 cm, burnu daha küt, gözleri daha iri ve başı daha kısadır. Karadeniz’in doğu kesiminde yaşayan bu balık kışı geçirmek üzere güney kıyılarına, nisan sonunda da kuzey kıyılarına doğru göç eder. 18cm uzunluğa erişebilen Karadeniz hamsisi ortalama 12cm uzunluğundadır. Kasımdan şubatı kadar Trakya kıyılarına ve Marmara’ya göç eden bu balık, nisan sonlarında yumurta dökmek üzere yeniden Karadeniz’e çıkar. Ayrıca Marmara Denizi’ne özgü, göç etmeyen ve öbürlerinden küçük yapılı olan üçüncü bir tür daha ayırt edilmektedir. Hamsi kendine özgü lezzetiyle tanınan ve çeşitli biçimlerde tüketilebilen bir balıktır.¹²⁰

¹¹⁹ AnaBritannica, C. 14, s. 389.

¹²⁰ AnaBritannica, C. 14, s. 389.

Yöre balıkçıları ile 2005 Temmuz ayında yaptığımız görüşmede elde ettiğimiz bilgiler şöyledir; “*Hamsi’yi büyük tekneler avlar. Büyük bir tekne bir seferde 2000 kasa ile 5000 kasa hamsi tutar. Mesela, ben bu küçük tekneyle Hamsi’ye çıksam, büyük teknenin 2000 kasa tuttuğu yerde ben 100 kasa tutarım. Ama küçük tekneyi, 50 kasa 100 kasa Hamsi kurtarmaz. Çünkü Hamsi sezonunda çok olduğu için kasası, 5-10 milyon arasındır. Bu rakam küçük tekneyi kurtarmaz, 50-100 milyon lira da balıkçıya para kalmaz, ama küçük tekne iki kişiyle iki kasa Mezgit tutsa, 50’şer milyondan 100 milyon eder. 20-30 milyon yakıt parasını çıkarırsak 70-80 milyon iki kişiyi kurtarır. Bu nedenle Hamsi avı büyük tekneler için iyidir, onlar da sürümden kazanırlar.*” (K 16)

Bunların dışında hamsi, tüm kış aylarında bol miktarda tutulması, lezzetli olması, kolay avlanması özellikleriyle Karadenizlilerin en değerli yiyeceğini oluşturur. Hamsi ile ilgili bir çok türküler, hamsinameler, şiirler ve hatta kitaplar vardır. Örneğin Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde hamsi için şöyle der: “Karadeniz’de bir çok balıklar çıkar ama; bunların hepsinden ziyade Trabzonlular hamsi balığının üstüne düşerler.” Evliya Çelebi ayrıca, hamsinin tutulduğunun balıkçılar tarafından halka borularla duyurulduğunu belirtmektedir. Evliya Çelebi, hamsi ile ilgili, yörede günümüzde de söylenen şu maniyi vermektedir:

“Trabezandur yerumuz
Akçe tutmaz elumuz
Hamsi baluk olmasa
Ne olurdi halumuz”¹²¹

2.1.5. İstavrit

İstavrit, hamsiden sonra en çok avlanan balıktır. Doğu Karadeniz balıkçıları tarafından istavrit balığı Karadeniz’in balığı olarak açıklanmaktadır. Doğu Karadeniz balıkçılarından derlediğimiz bilgilere göre; “*İstavrit balığı koyun tabiatındadır. Yazın yaylaya (burada yayla Rusya olarak tabir edilmektedir) göç ederler. Kışın yayladan ceniğe (Karadeniz kıyıları tabir edilmektedir) inerler. Uzunluğu 50cm kadar çıkar. İstavrit balığının yavrusu Doğu Karadeniz Bölgesi’nde ‘Kıraça’ adıyla tanınır. Çok lezzetli olur.*” (K 30)

¹²¹Vural, Tevfik. “Folklor Denemeleri, Bizim Karadeniz ve Halk”, İnan Dergisi Trabzon Halkevi Kültür Dergisi, S. 8, Temmuz 1943, s. 25.

İstavrit balığının vücudu yanlardan biraz basık ve iğ biçimindedir. Ağzı öne doğru uzar ve dişleri incedir. Gözleri iri ve kuyruğu derin çatallı olur. Birinci sırt yüzgeci kısa ve aynı zamanda diğer yüzgecinden yüksektir. Alt bölümü gümüş rengindedir. Sırt kısmı lacivert ya da yeşil olur. Gövdesinin orta bölümünde bir kıvrım yapan ve “*kalkan pul*” denen iri pulların örttüğü yan çizgi vardır. “*Sarı kuyruk*” ya da “*sarı kanat*” istavritin kuyruk yüzgeci sarımsı, öbür yüzgeçleri esmer, sırt kısmı yeşildir. Doğu Karadeniz’de yaşayanların uzunluğu 50cm’e kadar çıkar. Doğu Karadeniz’dekiler kışı geçirmek için genellikle Güneydoğu Karadeniz’e gider. Yumurtlama mevsimi mayıs sonundan ağustos sonuna kadar sürer.¹²²

2.1.6. Lüfer

Lüfer, Doğu Karadeniz balıkçıları tarafından muhacir balıkları arasında sayılmaktadır. Doğu Karadeniz balıkçılarıyla yaptığımız görüşmelerde Lüfer balığının küçükten büyüğe olmak üzere “*çinekop*”, “*sarıkanat*”, “*lüfer*” ve “*gofona*” olarak adlandırdıklarını aktarmışlardır. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde oldukça az bulunmaktadır ve avlanması tecrübe gerektiren balıklardandır. Denizde çok hızlı hareket eder, küçük balıkların peşinde koşar. Devamlı yer değiştirdiğinden avlanması çok zordur. Bu yüzden ekonomik değeri çok yüksektir.

Vücutları uzundur. İki tane sırt yüzgeci vardır. Kuyrukları çatallı gelir ve iri ağızlı, sivri dişlidirler. Uzunlukları en çok 110cm’ye, ağırlıkları ise 11.5kg’ye ulaşabilir. Sırtı koyu mavi ya da yeşildir ve karın kısımları parlak beyazdır.¹²³

2.1.7. Kefal

Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki balıkçılardan edindiğimiz bilgilere göre, yerli kefallere “*hasos*”, “*has kefal*”, küçüğüne “*façoz*” denir. Bir kefal çeşidine kuyruğu mavi olduğu için “*mavi kefal*” ya da “*mavi kanat*” denir. Rusya’dan gelenlere “*rus kefali*” ve Gorbaçov zamanında geldiği için “*Gorbaçov*” denir. Ege Bölgesi’nden gelen kefallere “*İzmir kefali*” denir. “*Kefaller farklı farklıdır. Sarikulak vardır mesela. Kulaklarının arkasında küçük sarı şeyler var o yüzden. Rus kefali farklıdır. Türk kefali farklıdır. Türk kefalinin gözleri iridir. Rus kefalinin gözleri ufaktır. Türk kefali daha çok denizde atlar, Rus kefali o kadar atlayamaz.*” (K 45)

¹²² AnaBritannica, C. 17, s. 71.

¹²³ AnaBritannica, C. 21, s. 186.

Kefal balığı üzerine görüştüğümüz Nurettin Batumoğlu şunları dile getirdi:

“Rus kefaline Gorbaçov deriz Gorbaçov zamanında geldiği için. Sarıkulağın başka bir cinsi var. Paçoz deriz ona. Sarıkulak şu yandan sarı olur iki taraf da. Paçoz dediğimiz o sarısı olmaz, kafası iri olur, çok lezzetli olur. O da aynı kefal, sen tanıyamazsın. Mısır tanesi kadar bir sarılığı var.” (K 30)

Genellikle tuzlu ya da acı sulara sürü halinde yaşayan balıklardır. Tatlı sulara da kolayca uyum sağlayabilmeleriyle dikkat çekerler. Kefaller, 30-90cm uzunluğunda, iri pullu ve oldukça dolgun yapılı olurlar. Vücutları pırıltılı olup, sırt ve yanları genellikle boz, yeşil ya da mavi olur. Karınları gümüş renginde ya da kirli beyaz olur. Kuyrukları çatallıdır ve birbirinden ayrı iki sırt yüzgeci vardır. Ticari bakımdan kendisi ve havyarı değerli olan kefal balığı tropik ve ılıman bölgelerde çok görülür.¹²⁴

2.1.8. Orkinos

Balıkçılardan edindiğimiz bilgilere göre, orkinosun küçük boyda olanlarına “*tombik*” adı verilir. Orkinos, bol etli ve kılçığından çabuk ayrılabilen bir balıktır. Bu yüzden kanı akıtılarak bir gün bekletilip yenmesi gerekmektedir. Bekletilmeden tüketilirse insan derisine ve beynine olumsuz etkiler yapabilir.

Ticari bakımdan değerli olan orkinosun eti tazeyken ya da işlendikten sonra tüketilir ve konserve olarak da değerlendirilir. Mekik biçimli vücudu olan orkinosların kuyruk sapı ince ve kuyruğu çatallı ya da hilal biçiminde olur. Derilerinin altındaki damar ağrı, yavaş ve uzun süreli yüzüşler sırasında vücut sıcaklığının denetlenmesini sağlamaya yarar. En iri tür olan ve yaklaşık 4,3m uzunluğa ve 800kg ağırlığa erişebilen “*bayağı orkinosun*” üst bölümleri koyu, alt bölümleri ise gümüş renktedir.¹²⁵

2.1.9. Mezgit

Balıkçılardan derlediğimiz bilgilere göre, Karadeniz’de avlanan mezgit en lezzetli mezgittir. Hazmı kolay bir balıktır. Kıyı balıkçıları tarafından her mevsim avlanır. Denize ırmak başlarından gelir. Ekonomik değeri yüksek bir balıktır.

Üç sırt yüzgecinin araları çok dar olan mezgit balığının yüzgecinin gövdeye bağlandığı yerin üstünde siyah bir benek olur. “*Kara mezgit*” ve “*bakalyaro*” adlarıyla tanınan türün sırtı grimsi mavi ya da yeşildir. Yanları ise sarı, karnı gümüş rengindedir.

¹²⁴ AnaBritannica, C. 18, s. 330.

¹²⁵ AnaBritannica, C. 24, s. 260.

Uzunluğu Karadeniz’de ortalama 30-40cm’dir. Gövdesinin st tarafı bakır rengine olur. Kuyruk yüzgeci biraz çatallıdır ve ağız içi mavimsi siyah olan bu tür ortalama 15-30cm uzunluğa erişir.¹²⁶

2.1.10. İzmarit

Doğu Karadeniz’li balıkçılardan aldığımız bilgiye göre izmaritin küçüğüne “*pi izmarit*” ve üzerindeki yeşil renginden dolayı büyük olanına da “*yeşil izmarit*” denir. İzmarit balığının vücudu yanlamasına yassı ve genişçe olur. Her iki yanında siyah benek vardır.

“*Menekşe izmarit*” türünün ağızı körüklü, gözleri iri, sırt ve göğüs sert dikenli olur. Erkekleri 25, dişiler 21cm’ye kadar uzayabilir. Erkek izmaritin baş boyu vücut yüksekliğinden kısadır. “*Beyazgz izmarit*” türünün ağız tavanında dişler ya yoktur ya da çok küçüktür. Ayrıca baş boyu vücut yüksekliğinden uzundur. Beyazgzn dişileri 24cm’ye, erkekleri 25cm’ye kadar uzayabilir. Sırtları açık kahverengi ve boz tonlarda alacalı olur. Yanları ve karınları beyaz renktedir. Üreme mevsiminde gövdelerinin üst bölümünde dalgalı lacivert lekeler belirir. İzmaritler midye, yosun, deniz solucanları ve balık yumurtalarıyla beslenirler. Dip balıklarıdır. Etleri beyaz ve lezzetli olur.¹²⁷

2.1.11. Kırılancı Balığı

Doğu Karadenizli balıkçılardan aldığımız bilgilere göre; lezzetli beyaz eti olan Kırılancı balıkları Karadeniz’de, deniz kirliliği nedeniyle azalmaktadır.

Tropik ve ılıman bölge deniz kıyılarında, 450m’ye kadar derinliklerde görülebilen dip balıklarıdır. İri başları, dikenli ve çıkıntılı kemik levhalarla korunmuştur. Gövdeleri kuyruğa doğru inceler. Vücutları genellikle kırmızının tonlarında ve karışık desenli olup, üst bölümleri koyu, alt bölümler pembemsi, boz ya da beyaz renklerdedir. Göğüs yüzgeçleri türlere göre kırmızı, sarı, mavi, lacivert ve mor olarak farklılaşır. Sırt yüzgeçlerinin ilki sert dikenli ve üçgen biçimindedir. İkinci yüzgeç ise kuyruk sapına kadar uzar. Kırılancı balıkları hareketli avlarını yakalamak ve düşmanlarından kaçmak için kas ve yüzgeçlerini kullanırlar. Kırılancı balıkları, iyi

¹²⁶ AnaBritannica, C. 22, ss. 350-351.

¹²⁷ AnaBritannica, C. 17, s. 158.

gelişmiş yüzme keseleri ve bu keseye bağlı kasları sayesinde homurtudan mırıltıya kadar bir çok ses çıkarabilir.¹²⁸

2.1.12. Yılanbalığı

Balıkçılardan edindiğimiz bilgilere göre; nehir ve derelerin denizle birleştiği yerlerde daha çok bulunur. Doğu Karadeniz’de az miktarda avlanabilmektedir. Özel olarak avlanmaz, ancak nehirlerin denizle buluştuğu yerlerde ağlara vurduğunda toplanıp alınmaktadır. Yağı çok ince olur ve damar tıkanıklarında yararlı olduğu söylenir. Kılıçığı yeşil renktedir. Bölgede fazla tercih edilen bir balık değildir.

Sırt, kuyruk ve anüs yügeçleriyle çevrili, karın yüzgeçlerinden yoksun olan ince uzun bir gövdesi vardır. Genellikle yılanbalığı büyüyerek denizlere indiğinde, akarsu ağızlarında avlanmaktadır. Gözde ve sevilen bir sofralık balıktır.¹²⁹

2.1.13. Karagöz

Çalışma bölgemizdeki balıkçılardan aldığımız bilgilere göre karagöze “*tarak balığı*” ve “*mavruşgil*” adı verilmektedir. Su altı mağaralarda yaşar. Genellikle geceleri avlanmaktadır.

Oval biçimli ve yassı vücutlu, ağızları küçük olmasına rağmen çeneleri ve dişleri güçlü olan Karagöz balığının ön dişleri kesici, arka dişleri ezici ve öğütücü işlevi görür. Bu da deniz kabuklularının ve midyelerin sert kabuklarını kolayca kırmalarını sağlar. Gelişmiş yüzgeçlerini kullanarak hızla yön değiştirebilen balıktır. Vücutlarını örten sert pullar derilerine iyice yerleşmiştir ve üst bölümleri koyu boz, yanları ise gümüş parlaklığındadır. Alt bölümleri beyaz renktedir. vücutlarında sırttan karna inen ve sayıları türlere göre değişen koyu renk bantlar vardır. Yazın taşlık, yosunlu ve midyesi bol kıyılara gelir ve kışın da derin sulara çekilir. Uzunlukları ortalama 20-25cm, en çok 45cm’dir.¹³⁰

2.1.14. Deniz Alası

Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki balıkçılar deniz alasını “*alabalık*” olarak adlandırır. Soyu tükenmekte olan bu balığın büyük tekne avcıları tarafından avlanması yasaktır. Daha çok kıyıda, amatör avcılar tarafından avlanmaktadır.

¹²⁸ AnaBritannica, C. 19, s. 20.

¹²⁹ AnaBritannica, C. 32, s. 209.

¹³⁰ AnaBritannica, C. 18, s. 140.

Deniz alası, kasım-şubat ayları arasında yumurta dökmek üzere akarsulara girer. Tatlı su alabalıklarından daha iridir ve ağırlığı ortalama 5-7kg'dır, ama ağırlığı 24kg'ye, uzunluğu 1m'ye ulaşan türleri de görülmüştür.¹³¹

2.1.15. Deniz Salyangozu

Yöre balıkçıları arasında deniz salyangozu “*kokle*” diye adlandırılır. Bazı balıkçılar tarafından ise “*midye*”, “*makanta*”, “*midya*” olarak adlandırılmaktadır. İçinde bulunan, sülük şeklindeki eti kullanılır. Hava sıcaklığı arttıkça denizde salyangoz miktarı da artar. Genellikle konserve şekline yurtdışına satılmaktadır. Kabuğu da süs eşyası olarak kullanılmaktadır.

Bu yumuşakçaların en bol bulunduğu yerler, çok zengin gelgit bölgeleridir. Deniz salyangozlarının büyük bölümü otçudur ve alglerle beslenir. Diğer bir bölümü ise, özellikle kum ve çamurların arasında yaşayanları, çürükçüdür, deniz yüzeyindeki döküntülerle beslenir. Bazıları ise etçil hayvanlardır. Diken ve topuz gibi çıkıntıları olan kabuk yüzeyi düşmanlarından korunmasını sağlar.¹³²

2.1.16. İskorpit

Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki balıkçılardan derlediğimiz bilgilere göre “*tikenli*” olarak adlandırılır. Rize bölgesinde iskorpite “*çaha balığı*” da denir. Eskiden bölgede yenmeyen iskorpit balığı, yeni yeni tüketilmeye başlamıştır. Eti lezzetli bir balıktır. Özellikle haşlanarak yapılan salatası ve çorbası ünlüdür.

Tropik ve ılıman denizlerde yaşayan iskorpit balıklarının başı dikenli ve iri, ağzı geniş, renkleri soluk ya da parlak ve yaşadıkları kayalık ortamlara uygun şekilde alacalıdır. Başı ve solungaç kapakları üstündeki bazı dikenler zehirlidir. İskorpit balığını vücut rengi, dikenleri, başındaki girinti ve çıkıntıları nedeniyle yaşadığı çevreden ayırt etmek zordur. Bu balıklar çok az hareket ederler ve dipte yatarak, deniz solucanları ve küçük balıkları avlarlar.¹³³

¹³¹ AnaBritannica, C. 10, s. 3.

¹³² AnaBritannica, C. 10, s. 11

¹³³ AnaBritannica, C. 17, s. 10.

2.1.17. Kalkan Balığı

Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki balıkçılar tarafından kalkan balığı, “*kalkan*”, “*kanbula*” ve “*sofra balığı*” olarak adlandırılmaktadır. Bu balık için Rize bölgesindeki balıkçılar kalkan balığının lazcası olan “*siyaçi*” terimini kullanırlar.

Kalkan balıklarının vücudu iyice basıklaşmış ve yuvarlakça bir biçimde olur. Gözleri vücudun sol tarafında yer alır. Sırt yüzgeci üstten kuyruk yüzgecine kadar uzanır ve bazen kuyruk yüzgeciyle birleşir. Dipte yaşayan az hareketli balıklardır. Küçük balıklar ve kabuklularla beslenir. Dibe yatan kör yanları (gözlerin bulunmadığı alt bölüm) beyaz, gözlü yanları genellikle esmer renklidir. Yalnız Karadeniz'de yaşayan bayağı kalkanın uzunlukları en fazla 1m, vücutları oldukça yuvarlak olur. Üreme mevsimleri mart ayından haziran ayına kadar sürer. Eti en lezzetli balıklar arasında sayılan bu balıklar aşırı avlanma ve deniz kirliliği dolayısıyla giderek azalmış ve son yıllarda avı kısıtlanmıştır.¹³⁴

2.1.18. Karides

Balıkçılardan derlediğimiz bilgilere göre, küçük karidese “*kanzilis*”, büyük karides balığına ise “*böcek*” adı verilmektedir.

Hemen hemen saydam, uzun burunlu bu balıkların yanlardan basıklaşmış gövdelerini saydam ve kaynaşmış levhalar örter. Sırt yüzgecinin arkaya doğru uzanan dikenini altında kuyruk yüzgeci ve sırt yüzgecinin geri kalan bölümü yer alır. Karides balıkları, yere dik olarak başları aşağıya gelecek biçimde yüzerler. Bu şekilde yüzmelerine rağmen mağara ya da kovukların içinde başlarını yukarıda tutarlar. Uzunlukları 14-30 cm arasında değişir.¹³⁵

2.1.19. Mürekkep Balığı

Doğu Karadenizli balıkçılar tarafından “*kalamar*” olarak tanınır.

Ahtapot ve kalamarla akraba olan bu hayvanlar kalın bir iç kabukla ayırt edilir. Uzunluğu 2,5-90cm arasında değişen yaklaşık yüz türü vardır. Gövdeleri yassı bir çift dar yüzgeçle çevrelenmiştir. Sekiz kolu ve kollardan daha uzun iki dokunaç vardır. Bu dokunaçlar, avları yakalamaya yarar. Anüs yakınındaki mürekkep kesesinin salgıladığı, “*sepye*” denen, koyu renkli salgısı düşmanlarına karşı korunma sağlar. Mürekkep

¹³⁴ AnaBritannica, C. 17, s. 414.

¹³⁵ AnaBritannica, C. 18, s. 187.

balıkları tropik ya da ılıman bölge denizlerinin kıyı sularında yüze yakın yaşar. Kış aylarında da genellikle daha derin sulara göç ederler.¹³⁶

2.1.20. Minakop

Doğu Karadeniz Bölgesi balıkçıları minakopu “*kötekbalığı*” olarak adlandırır. Eti oldukça lezzetlidir.

Ortalama 30-100cm uzunluğunda ve 20-25kg ağırlığında olan örneklerine de rastlanır. Ağız küçük ve içerektir. Altçenesinde küçük bir bıyığı vardır. Solungaç kapağının üst kenarında siyah bir zar bulunur. Parlak mavimsi gri renkteki vücudu, sırttan öne doğru karna inen sarı çizgilerle süslüdür. Karnı gümüşsü beyaz renktedir. Omurgasızlar ve algler başlıca besinlerini oluşturur.¹³⁷

2.1.21. İsparoz

Yöre balıkçılarından derlediğimiz bilgiye göre “*isparza*” olarak adlandırılmaktadır.

Vücudu oval biçimli, pulları kalın, uzunluğu 15-24cm civarında olur. Sırtı gümüş rengindedir. Yanları sarımsı ve karnı beyaz renklidir. Gövdesinde yay biçiminde uzayan belirgin yan çizgiyi kesen dikey bantlar vardır. Kuyruk sapında siyah bir leke vardır. Ağızları küçük olmasına rağmen sert çeneleri, öğütücü ve kesici dişleri vardır.¹³⁸

2.1.22. Midye

Deniz midyeleri hemen hemen bütün denizlerde görülmekle birlikte en çok soğuk sularda yaygındır. Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki balıkçılar tarafından midyenin küçüğüne “*cikcik*” adı verilir.

Deniz midyelerinin uzunluğu 5-15cm ve kabukları düzdür. Sert yüzeylere ya da birbirlerine, saçaklar halinde salgıladıkları sağlam iplikçiklerle tutunurlar. Çamuru, mercanları ya da ahşap malzemeyi oyanları da vardır. Suyla sürüklenen küçük canlıları yiyerek beslenirler. Martı, poyrazkuşu, ördek gibi kuşlar, dipte yaşayan çırcır, kalkan gibi balıklar, yengeç gibi bazı hayvanlar ve denizyıldızları, midyelerin doğal düşmanlarıdır.¹³⁹

¹³⁶ AnaBritannica, C. 23, s. 258.

¹³⁷ AnaBritannica, C. 23, s. 20.

¹³⁸ AnaBritannica, C. 17, s. 47.

¹³⁹ AnaBritannica, C. 22, s. 294.

2.1.23. Dilbalığı

Doğu Karadeniz Bölgesi balıkçılarından derlediğimiz bilgilere göre, dilbalığı sıcak su balığı olduğu için Karadeniz’de çok az bulunur. Kumların içinde ve sığ suda yaşaması nedeniyle avlanması zordur.

Ilıman bölgelerde, deniz kıyılarında, sığ sularda, çamurlu ya da kumluk diplerde yaşarlar. Uzunlukları ortalama 11-30cm, yassılaşmış olan gövdenin alt yüzü düz, gözler başın sağ yanında ve küçük ağız yarım ay biçimindedir. Baş gövdeye oranla daha küçüktür. Sırt yüzgeci gövdeyi üstten çevreleyerek kuyruk yüzgeciyle birleşir. Yüzgeçleri dikensiz ve yumuşaktır. Yüzme sırasında dengeyi kuyruk yüzgeci sağlar. Gövdenin alt bölümü beyaz, çevreye uygun renkler alan üst bölümü ise sarı, kahverengi ya da bozdur. Bazı türlerde koyu renkli benekler ya da çizgiler bulunur. Dilbalıkları daha çok diplerde, gövdesini dalgalandırarak havalandırdığı kumların altında yaşar. Genellikle geceleri avlanır. Solucan, yumuşakça ve kabuklularla beslenir. Yüzgeçlerini kullanarak 30cm kadar yükselebilir. Yüzen balıkları avlayamadığı için ancak dipte yaşayan hayvanlarla beslenir. Kışın derin sulara göçer. Baharda yumurta dökmek için sığ sulara dönerler. Dişilerin her biri bir mevsimde 500 bin kadar yumurta döker.¹⁴⁰

2.1.24. Trakonya

Doğu Karadeniz’in Rize bölgesindeki Cemal Karabacak’tan derlediğimiz bilgi şöyledir: “*Tragonya’ya ahuli balık deriz. Yani zehirli balık. Zehirli balık zehir veren demek. Ahu derler ya. Ahu acıtır, ağrısına dayanılmaz yani. Dikenli var üzerinde.*” (K 5)

Trakonya balığına ilişkin olarak yine Rize bölgesinden Rıfat Karabacak da bu balığın adlandırılması konusunda şöyle demektedir: “*Ahu diyemiyoruz. Halk arasında ahuli diyoruz. V yerine Z’yi kullanıyoruz. Ahuli zehirli balık yani. Ahusu var ya.*” (K 36)

Trakonya balığı genellikle dipte kuma gömülü olarak yaşar. Dipteki yaşama biçimine uygun olan ağızları yukarıya yönelik, gözleri başın tepe noktasına yakındır. Solungaç kapaklarında geriye doğru uzanan birer keskin dikenin yanı sıra birinci sırt yüzgecini oluşturan siyah zarlı diken ışınlara da içlerindeki oluklarda zehir bezleri taşır. Bu dikenlerin batmasıyla deriyen boşalan zehir çok ağrı vericidir.¹⁴¹

¹⁴⁰ AnaBritannica, C. 10, s. 152.

¹⁴¹ Temel Britannica- Hürriyet, C. 19, İstanbul: Ana Yayıncılık, 1993, s. 210.

2.1.25. Yunus Balığı

Rize ilinden Cemal Karabacak tarafından yunuslarla ilgili şu bilgi verilmiştir:

“Yunus balığı, bizim mesela afalina var, girdak var. Hepsi bunların cinsleridir. Yunusu biz üç gruba ayırıyoruz. Afollo en büyüğü, girdak ondan küçüğü, ondan ufak musur. Büyük yöresel olarak üç cinse ayrılır. Büyüğü olan afalina, fakat bu şeklide pek yunusa benzemez yani. Gagası kısadır. Girdak daha uzun gagalı uzun ve burunlu. Küçük musur. Musur da güzel yağ balığı. Gagası yok dümdüzdür. Sürüsüne melam denir. Yukarıdan nefes aldığı yere tuftuf deriz.” (K 5)

Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki bazı balıkçılar tarafından “lüküfet”, “mirtak” ve “afelya” olarak adlandırılmaktadır.

Bununla ilgili olarak Trabzon bölgesinden balıkçı Süleyman Bozali şunları dile getirir: *“Arkadaşlar eritiyor getiriyor, bana veriyor ben pazarlamasını yapıyorum. Yunus balığı yasaktır. Kalkan ağları denize kurulur, ona takılır, boğulduktan sonra zayı olmasın diye postunu soyarlar. Postun kabuğunu soyarlar. Temiz yağı alırlar. Kokmasın diye şişelerle pazarlama yapılır.”* (K 41)

Yunuslar memeli hayvanlardır. Bütün memeliler gibi sıcakkanlıdırlar. Hayvanlar oksijen ile solunum yapar, doğarak ürer ve yavrularını sütleriyle beslerler. Büyük bölümü denizlerde, bir kısmı da ırmaklarda yaşar. Keskin dişleri vardır. Temel besinlerini balıklar oluşturur. Ayrıca kabuklu deniz hayvanlarını da yerler. Genellikle yunusların üst bölümleri siyah, alt bölümleri beyazdır. Gövdeleri zarif biçimde gelişmiş, sivrilerek uzayan çeneleri gaga biçimini almıştır. Bu özellikleri sayesinde yakın akrabaları olan “masurlardan” ayırt edilebilirler. “Bayağı yunus” ve “şişe burunlu yunus” en tanınmış yunus türleridir. Yunusların insana dostça davrandığı eski çağlardan beri bilinmektedir. Günümüzde yunuslar büyük deniz akvaryumlarında çeşitli gösterileri başarıyla yaparken görülebilir. Bu zeki, oyuncu hayvanlar çok çeşitli sesler çıkarak kendi aralarında konuşurlar.¹⁴²

2.1.26. Kaya Balığı

Balıkçılardan derlediğimiz bilgilere göre kaya balığı “hani balığı”, “haneli” ve “sandıklı” olarak adlandırılmaktadır. Çok avlanan bir balık değildir. Daha çok kıyı balıkçıları tarafından avlanır. Bazı balıklar bulundukları ortamda görünmez olabilirler.

¹⁴² Temel Britannica, C.19, s. 255.

Kayalık bölgelerde yaşayan kaya balıkları da kaya gibi görünerek düşmanlarından mükemmel bir şekilde korunurlar. Ancak kaya balığının tek savunma yöntemi kamuflaj olmayıp, dikenlerindeki zehir yardımıyla da korunur. Doğu Karadeniz’de genellikle siyah renklidir.

Genellikle kıyı bölgelerinde yaşayan ve sürü halinde gezen balıklardır. Sırtlarındaki iki yüzgeçten birinde dikenleri vardır. Hem denizde hem tatlı sularda yaşayan türleri vardır.¹⁴³

2.1.27. Yengeç

Bölgedeki balıkçılar tarafından “*zağana*” olarak adlandırılmaktadır. Büyük olanlarına “*taş pavuryası*”, küçük olanlarına “*ince kum zağanası*” denir. Özellikle, yengeç avına çıkılmaz. Diğer balıklar avlanırken ağa takılır. Bazı yengeç türleri değerlidir. Bazılarının ise ekonomik bir değeri yoktur.

Yengeçler değişik boyut ve biçimlerde geniş gövdeli, 10 bacaklı, sert kabuklu deniz hayvanlarıdır. Yengecin sağlam kabukları bacaklarıyla birlikte bütün vücudu korur. Bacaklarının öne yakın olan ilk çifti hem korunma, hem de avlanma işlevi görür. Altı çift çenesi vardır. Gözleri gerektiğinde kaldırabildiği hareketli sapların ucundadır. Bazı türlerde son bacak çift ya da bütün bacaklar yassılaşılarak yüzmeye uyarlanmıştır. Yengeçlerin çoğu dipte yaşar. Birçok yengecin biçim ve rengi düşmanlarının dikkatinden kaçacak ölçüde yaşadıkları çevreye uyum sağlamıştır. Yengeçlerin büyük bölümü ölmüş hayvanlarla beslenir. Birçoğu küçük hayvanları ve küçük yengeçleri avlar.¹⁴⁴

2.1.28. Zargana

Denizde yaşayan, uzun bedenli, balıklara özgü yeşil kemikli, uzun bir gagayla son bulan uzun kafalı balıklardır. Etçille beslenirler. Zarganagiller üyeleri sıcak ve ılık denizlerde yaşayan kemikli balıklardır. Zarganagiller uzun ve ince bedenli, güçlü dişleri olan, gaga biçiminde ağızlı, uzun burunlu balıklardır. Çok hızlı yüzerler. Başlıca düşmanları köpek balıkları, ton balıkları ve yunus balıklarıdır.¹⁴⁵

¹⁴³ Yeni Rehber Ansiklopedisi, C. 11, s. 282.

¹⁴⁴ Temel Britannica, C. 19, s. 143-144.

¹⁴⁵ Büyük Larousse, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1986, C. 24, s. 12716.

Balıkçılardan derlediğimiz bilgilere göre, zargana balığı “*sargan*” olarak adlandırılmaktadır. Eti ilkbahar ve yaz aylarında lezzetlidir.

2.2. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Balık Avcılığında Kullanılan Araçlar¹⁴⁶

2.2.1. Elle Kullanılan Araçlar

El ve ayak kullanarak veya elde kullanılan çok basit aletler yardımıyla yapılan avcılık şeklidir. Çok eski devirlerden günümüze kadar yapılagelen elle aletsiz avcılığı üç grup altına toplayabiliriz.

2.2.1.1. Sığ Sularda Elle Toplama:

Bu avcılık yöntemi balıkçılığın en basit şekli olup, nehir, göl ve denizlerin insanın ulaşabileceği kadar sığ kesimlerinde yavaş hareket eden veya kum ve taşlar üzerinde yer alan türleri, elle toplamak suretiyle yapılan avcılıktır. Avcılık özellikle gelgit alanlarında suların çekilmesi sonucu sığ kesimlerde kalan kabukluların veya su bitkilerinin herhangi bir balıkçılık av aracı kullanılmadan elle toplanmasıyla yapılmaktadır. Bazı durumlarda taşlar üzerinde veya kumlar altında kalan kabukluların toplanmasında kama, bıçak ve kancalardan yararlanılmaktadır.

2.2.1.2. Dalarak Elle Toplama:

Dalarak elle toplamada özel elbiseler giyilir. Bu işlem için saatlerce suyun içinde kalınması gerekir. Kıyıdaki işlem için bel hizasına kadar yeterli olmakla birlikte derin bölgelerde dalma araçları gerekir.

2.2.2. Yardımcı Araç ve Gereçler

Yardımcı araç ve gereçler av aracının kullanılması sırasında yararlanılan elektronik ve mekanik araçlar olarak ikiye ayrılır. Avcılıkta su ürünlerinin yerinin ve sürü büyüklüğünün tesbiti büyük bir öneme sahiptir. Bu amaçla yardımcı araç olarak balık buluculardan yararlanılır. Yardımcı makineler av araçlarının atılıp toplanması avlanan ürünlerin tekneye alınması gibi işlemlerde kullanılır. Bu araçların uygun seçimi ve kullanımı, avlanma verimi ve ekonomik gelir için önemli bir unsurdur. Bunların yanında yer belirleme (GPS) ve haberleşme cihazları da (telsiz, mobil telefon ve fax)

¹⁴⁶ Hoşsucu, Hikmet. **Balıkçılık III Balık Avlama Yöntemleri**. İzmir: Ege Üniversitesi Su Ürünleri Yayınları No:55, 2000, ss. 20-22.

avlanma için gereklidir. Günümüz koşullarında bu araçların kullanılması büyük önem taşımakta ve balıkçılığı etkilemektedir.

2.2.3. Avlanma Bölgesine Göre Sınıflandırma

Su ortamının değişik bölgelerinde farklı türlerin davranışları ve ortam koşullarından dolayı araç ve gereçler de buna uygun olarak değişim göstermektedir. Av sahalarına göre yapılan sınıflandırmayı dört grupta toplamak mümkündür.

2.2.3.1. Kıyı Avlanma Araçları

Kıyı kesimlerde kullanılan av araç ve gereçleridir. Doğal yapıya bağlı olarak kıyıdan on beş yirmi metre derinliğe kadar olan sahayı kapsamaktadır. Bu sahanın kıyıdan uzaklığı dip yapısına göre değişim gösterir. Bu bölgeler özellikle balıkların üreme, beslenme gibi nedenlerle geçiş yaptıkları yerlerdir. Balıkların geçişleri esnasında avlanmaları amacıyla kullanılan av araçları bu grup içinde yer alır. Avcılık süresi kısadır ve satış yapılacak limana oldukça yakın yerler tercih edilmektedir. En yaygın kullanılan araçlar kıyı bırakma oltaları, çökeltme ağları, kıyı sürütme ağları, pinterler ve kıyı uzatma ağlarıdır.

2.2.3.2. Kısa Menzil Av Araçları

Denizlerin 15-20 metreden daha derinlerinde ve üç mil içerisinde yeralan alanlarda kullanılan av araçlarına kısa menzil av araçları adı verilir. Avlanma için 12-20 metre boyundaki balıkçı tekneleri kullanılmakta ve günübirlik avcılık yapılmaktadır. Bu grup içinde yer alan av araçları hareketli ve hareketsiz olta takımları, derinsu uzatma ağları ve trolüdür.

2.2.3.3. Açık Deniz Av Araçları

Sahil balıkçılığının bittiği yerden başlayarak iki yüz metre derinliğe kadar olan kıta sahanlığı dahil olmak üzere uluslararası sularda yapılan avcılıktır. Avlanma için yirmi beş metre ve daha üstündeki tekneler ve fabrika gemileri kullanılmaktadır. Av süresi uzundur ve gemilerde muhafaza, soğutma, değerlendirme yapılabilmektedir. Pelajik ve dip trol takımları, otopar, gırgırlar bu gruba giren av araçlarıdır.

2.2.3.4. İçsularda Kullanılan Av Araçları

Göller ve nehirlerde kullanılan av araçları bu gruba girmektedir. Kullanılan av araçları oltalar, uzatma ağları, pinter ve tuzaklar ile küçük boyutlardaki ıgırıp

takımlarıdır. Ayrıca elektrikle ve çeşitli kimyasal bayıltıcılar kullanılarak da avcılık yapılmaktadır.

2.2.4. Diğer Araçlar

Yöredeki balıkçılar tarafından belirtilen av için kullanılan ve teknelerinde bulundurdukları, avcılık açısından gerekli gördükleri araçlar hakkında edindiğimiz bilgiler şunlardır.

2.2.4.1. Tokmak

Ağaçtan yapılma uzun bir sopadır. Balığın tokmaktan çıkan sesle ürküp ağlara doğru sürülmesi için kullanılır. (K 11)

2.2.4.2. Maltaşı

Deniz dibindeki sınır belirler. Balıkçılara göre malı ikiye böldüğü için bu isim verilmiştir. Denizde avlanan balıkçıların deniz dibindeki avlanma sınırlarını tespit etmelerini sağlar. (K 45)

2.2.4.3. Şamandıra

Denizin üstündeki avlanma sınırını belirler. Deniz yüzeyinde görülebilen işarettir. Şamandıra denizcilere göre tarlanın sınırbaşısıdır. Tarlanın kime ait olduğunu belirtir. Şamandıra olarak buzdolabı köpüğü, bulunamazsa su bidonu kullanılır. (K 21)

2.2.4.4. Kurşun

Ağların dibe batması için ağların alt kısımlarında bulunur. Dip ağları için kullanılır. Sudan ağır olduğu için ağları dibe doğru çeker. (K 11)

2.2.4.5. Mantar

Ağın suyun yüzünde kalması için ağların üst kısmında bulunur. Yüzey balıklarının avlanması için kullanılır. Mantar sayesinde ağlar suyun yüzünde kalır. (K 44)

2.2.4.6. Halatlar

Denizciler tarafından halatlar çeşitli şekillerde bağlanır. Tekneyi kıyıya, karaya ve iskeleye bağlamak için, ağları çekmeye uygun şekillerde bağlanır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yöresel düğüm isimleri şöyledir: kazıkbağı, mengene bağı, burmadüğüm, kol yürütme, kocakarı düğümü, kördüğüm, misinabağı. Bağlar kurtarma işlemleri için, tekne çekmek için, bir diğer halatın makaradan kurtulmaması için, her türlü halatın birbirine bağlanması için, halatı seren ile direklerin orta kısmına bağlamak için kullanırlar. (K 8)

2.2.4.7. Ağ

Balık avlamak için kullanılır. Fabrikalarda türü ve çeşitlerine göre üretilir. Standart 200m olarak üretimi yapılır. Balıkçılar balığın türü ve çeşidine göre ağları kısaltabilir veya uzatabilirler. Ağların uzatılma işlemine *çatma* denir. Yırtılan ağlar mekil, iğne, cav ya da mir denilen bir aletle tamir edilir. Naylon misina ipi kullanılır. Büyük gırgırlarda ağ tamiri yapan balıkçılar ikinci bir iş yaptıkları için daha fazla pay alır. Sezon boyunca ağ tamir edebilen tayfalar boş vakitlerinde ağ tamirine devam ederler. Sezon bitince reislerin yanında ağ tamirine devam edip çalışan tayfalar vardır. Küçük balıkçılar ise, teknelerinin ağlarını kendileri tamir ederler. Balıkçı eşleri de ağ tamirinde eşlerine yardımcı olurlar. (K 11)

2.2.4.8. Denizci Feneri

Denizcilerin denizde kullandıkları haberleşme aracıdır. Genellikle sağ veya sol taraf açık veya kapalı (ağ var), geçebilirsin geçemezsin, imdat, arıza var, yardım gibi anlamlarda kullanılır. Denizci konuşma dilini temsil eder. (K 45)

2.2.5. Balık Yakalama Yöntemleri

Balıkçılık uygulamalarında avlanılacak türün davranış biçimleri ve biyolojik özelliklerine göre özel karakterde olan av araçları kullanılır. Sardalya ve hamsi balığı gırgırlarla kolay avlanabilmesine karşın oltayla avlanması mümkün değildir. Ahtapot türünün yuvalanma özelliğinden dolayı çömlerle avcılığı yapılır. Fakat bu yöntemle balık avlanamaz. Avlanma için türün biyolojik özelliklerine en uygun av aracının ve yönteminin seçilmesi gerekmektedir. Günümüze kadar edinilmiş deneyimler ve uygulamalar, balık türlerinin genellikle hangi av araçları ile avlanabileceklerine dair bilgiler edinilmesini sağlamıştır. Aşağıdaki tabloda derleme çalışmamız sırasında edindiğimiz bilgilere göre, yörede avlanan balıkların avlanma şekillerini vermeye çalıştık:¹⁴⁷

¹⁴⁷ Hoşsucu, Hikmet. **age.** ss. 22-24.

Balık	Avlanma Araçları
Alabalık (üretim çiftliğinde)	havuzdan av kepçesiyle
Alabalık (denizde)	olta, ağlar, serpme
Barbunya	uzatma ağları, kıyı sürütme ağları, dip trolleri
Deniz alası	uzatma ağları
Deniz salyangozu	dip trolleri, dalma usulü
Dil balığı	uzatma ağları, kıyı sürütme ağları, dip trolleri
Hamsi	gırgır tekneleri
İskorpit	uzatma ağları
İsparoz	uzatma ağları
İstavrit	çapari, uzatma ağı, gırgır
İzmarit	uzatma ağı, olta, kıyı sürütme ağları
Kalkan balığı	paraketa, uzatma ağları
Karagöz balığı	olta, paraketa, kıyı sürütme ağları, zıpkın
Karides balığı	uzatma ağları, çatılı karides ağı, dip trolleri
Kaya balığı	uzatma ağları, olta
Kefal	olta, uzatma ağları, dalyan ve kuzuluklar çökeltme ağları, kargılı ağlar, serpme
Kırlangıç	olta, kıyı sürütme ağları, trol
Lüfer	olta, çapari, uzatma ağları, gırgır, otopar
Mezgit	uzatma ağları, dip trolleri
Midye	sığ sularda av kepçesiyle, elekten geçirme
Minakop	uzatma ağları, dip trolleri
Mürekkep balığı	trol, çapari, zıpkın, ağlarla
Orkinos	olta, paraketa, gırgır, otopar
Palamut	olta, çapari, uzatma ağları, gırgır, otopar
Trakonya	uzatma ağları
Yengeç	pinter ve sepetler, uzatma ağları
Yılanbalığı	olta, pinter

2.2.5.1. Balık Türlerine Göre Avlama Yöntemleri

2.2.5.1.1. Alabalık Avcılığı

Olta ile alabalık avcılığı yemli veya yemsiz olarak yapılabilir. Kurşunsuz bir iğne ucuna takılan yem, akıntılı suda bulunabileceği oyuk ve durgunca yerlere kadar salınır ve yem ağır ağır çekilerek hareket ediyor izlenimi verilir. Alabalıkların hareketli yemlere saldırma özelliklerinden dolayı olta iğnesine canlı olarak solucan, çekirge gibi yemler takılır. Ağ atıldığında kaçmasına fırsat vermeden çok çabuk çekilmesi gerekir. Ağın çabuk çekilebilmesi için kurşun ağırlıkları ya da kurşun sayısı artırılarak ağın zemine inmesi ve balıkların içinde kalması sağlanır.¹⁴⁸

2.2.5.1.2. Barbunya Avcılığı

Barbunya balığı avcılığında kullanılan sade ağlar tor ağ, mantar yaka ve kurşun yaka olmak üzere üç parçadırlar. Tor ağ olarak genelde on yedi yirmi milimetre göz açıklığında ağlar kullanılmaktadır. Sade ağlar “S” şeklinde atılır. Ağın denizde kalma süresi bir iki saattir. Bunun sebebi barbunya balığının daha dayanıksız olması ve çabuk bozulması, ayrıca canlıların yakalanan balıklara zarar vermemesi içindir. Bu operasyon gün batımına doğru ve güneş doğarken yapılır. Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta ağların atıldığı bölgede ikinci bir avın birkaç gün sonra yapılmasıdır. Yoksa bölgede yapılacak ikinci bir av verimi yarı yarıya azalır.¹⁴⁹

Sade ağların temizlenmesi daha kolay olduğu için balıkçılar tarafından daha çok tercih edilmektedir. Tamir edilmeleri de çok daha kolaydır. Yöredeki balıkçılardan Süleyman Bozali bu konuyla ilgili şu bilgiyi vermiştir:

“Barbun dip balığıdır. Akşam üzeri gelir oraya otlanır. Akşam üzeri geriye dönerken takılır. Belli olmaz çünkü onlar seyyar balıktır. Otlanırlar, yemler yani. Yoksul (ot parçası) yer, midyeleri yer, denizde her balık kendinden küçüğünü yer. Aç kaldığı zaman yavrusunu da yer. Mezgit balığı şimdi orda kesiyorum. Yavrusunu yemiş. Aç kaldı mı şu kadarını yer. Her balık kendinden küçüğünü yer, birbirini yer. Hamsi de pulunu yer. Kendi pulunu yer. Hamsiyi de her balık yer. Yunus balığı da yer, istavrit de yer, kefal de yer. Yunus balıklarının ekseri dostları Rus kefalidir. Kuyruğunu atar ağzını açar kapar onu.” (K 41)

¹⁴⁸ Hoşsucu, Hikmet. **age.** s. 216-217.

¹⁴⁹ Hoşsucu, Hikmet. **age.** s. 144.

Doğu Karadeniz balıkçılarından Habib Beşli'nin bu konuda anlattıklarını da yer vermeyi yararlı bulduk. Habib Beşli'den edindiğimiz bilgiler şunlardır:

“Bu barbun on beş gün sonra havyarın kökü biter di mi? Daha gece vurmayacak ağa. Akşamdan kurmayacağız ağı. Sabah ezanları okunurken kurulacak. Gün açtı mı vuracak ağa. Şimdi havyar dökme zamanı. Gece havyarı döktükten sonra karnını boşalttı mı hayvan geliyor bir daha yeniden otlamaya kendini düzeltiyor ya. Balık şu anda hastalıklı, karnında havyar var ya. Hastalıklı yavri. Ondan sonra vücudunu yağlandırmak için geliyor otlamaya. On beş yirmi gün sonra. O zaman gündüz vuracak ağlara. O zaman gece kurmayacağız ağı. Sabah ezanlarında gelip kuracağız. Güneş doğarken ağları kaldıracacağız. Sabah ezanları okunurken kurarız atarız. Orda uyuruz çay içeriz. Güneş doğdu mu ezanlar okundu mu kaldırırız. Haklaya patlaya geliriz. Ama bu eylül on beş yirmisinden itibaren. On beş yirmi gün sonra akşamdan vurma bitecek, dönecek sabaha. Bunların tarihleri var. Neye benzer bilir misin? İncir zamanı incir, hörük zamanı hörük. Şimdi incir yok, şimdi palamut yok. Eylül'de palamut çıkacak, ekim ayında sargan çıkacak. Her mevsimin bir hayvanı vardır. Şu anda istavrit değil, bir iki tane. İki ay evvela dolardı ağlarımız. Mayısta istavrit dolar ağlara. Aralık ,ocak, şubat, mart ayı kefal ayıdır. En fazla kefal olan zaman. Şimdi de olur ama az. Üç beş tane mezgıt her mevsim olur.” (K 11)

Barbunya balığı avcılığı hakkında balıkçılardan Ramazan Karaahmetoğlu'nun anlattıkları ise şunlardır:

“Bizim burada gidersin denize gece gidersin ya da gündüz gidersin. Barbunu mesela barbun ağları vardır. Tutmak için belirli bir ortamı vardır. Mevsimi vardır. Mevsiminde gidersin, denize ağını atarsın, havanın sıcaklığına göre tutarsın. On altı on yedi milim kalınlığında on beş milim ağda ipin kalınlığıdır. Salarsın avlarsın bizim burada belli bir sabit ortamda balıkçılık. Sınıra yakınız biz.” (K 33)

2.2.5.1.3. Dil Balığı Avcılığı

Avcılığı çoğunlukla fanyalı ağlarla yapılır. Bunun yanında trol, kıyı sürütme ağları da kullanılmaktadır. Tor ağ olarak 36-38-40mm göz açıklığında ağlar kullanılır. Fanyalı ağlarla avcılık kasım-şubat ayı arasında kumlu-çamur dip bölgelerde yapılır.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Hoşsucu, Hikmet. **age**. s. 156-157.

2.2.5.1.4. Hamsi Avcılığı

Hamsi balığı ortalama 3-4 yıl yaşar. Yumurtlamaları nisan-kasım ayı arasındadır. En fazla yumurtlama sıcak aylarda olur. Boyları genellikle 12-15cm, en fazla 20cm'dir. Hamsi avcılığı diğer bölgelerde olduğu gibi Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de daha çok gırgır ile yapılmaktadır. Hamsi avcılığı için ortasu trolü de uygulanmaktadır.¹⁵¹

2.2.5.1.5. İstavrit Avcılığı

İstavrit avında kullanılan çapariler genelde 15-20 kösteklidir. Fakat avlanma kolaylığı bakımından 10 kösteklileri de kullanılmaktadır. İğneler kalaylıdır. İğnelere yem olarak beyaz renkte hindi, kaz, tavuk veya martı kırmızı ibrişimle bağlanır. Derinlik ve akıntıya göre 15-240 gram ağırlığı olan iskandil kurşun kullanılır. İstavrit avcılığında gırgırla avcılık hamsi ve sardalya avındaki ile aynıdır. Sardalya-hamsi gırgırlarıyla avlanırlar. Sonarlarla tespit edilen balık sürüsünün etrafı hızla çevrilir, ağlar atılır ve ağın altı büzülerek balıkların kaçma engellenir. Daha sonra ağ makineler yardımıyla güverteye çekilir.¹⁵²

2.2.5.1.6. İzmarit Avcılığı

İzmarit avı kıyıda ya da kıyı balıkçıları tarafından teknelerden yapılır. Olta ile avcılıkta yem olarak daha çok midye ve karides kullanılır. Midye içi balığın en sevdiği yemdir; fakat midye içinin çıkartılarak bir süre güneşte kurutulması gereklidir. Olta ile izmarit avı daha çok güneşin doğuş ve batış saatlerinde yapılır. Kıyı uzatma oltaları yemlidir. Oltanın en ucuna 20-25 gram kurşun bağlanır ve kalaylı çapraz iğne eklenir. İzmarit avında kullanılan çapariler yüz metre civarı uzunluktadır. 10-12cm uzunluğundaki köstekler 13-14cm arayla bağlanır. Kösteğin en altına 200-300 gram ağırlığında kurşun bağlanır. Yem olarak izmarit parçacıkları veya midye kullanılır. Bunun dışında izmarit balığı kıyı sürütme yöntemiyle avlanır.¹⁵³

2.2.5.1.7. Kalamar Avcılığı

Kalamar gırgır ve trolle ve kıyı sürütme takımlarıyla avlanmaktadır. Ayrıca kalamar kaldırma ağları da vardır. Ağlar teknenin yan tarafından sarkıtılarak avcılık

¹⁵¹ Hoşsucu, Hikmet. **age.** s. 57.

¹⁵² Hoşsucu, Hikmet. **age.** s. 92.

¹⁵³ Hoşsucu, Hikmet. **age.** s. 114.

yapılır. Teknedeki ağın sarkıtıldığı taraftaki ışıklar yakılarak kalamarların teknenin etrafına toplanması sağlanır. Kalamarlar ağı bulduğu tarafta yoğunlaşır. Yoğunlaşmanın fazlalaşması için voltaj düşürülerek ışık azaltılır. Aydınlatma azalınca kalamarlar yüzeye çıkarlar. Yoğunlaşma sağlanınca ağ hızla kaldırılarak kalamarlar yakalanır ve güverteye alınır. Oltayla kalamar avcılığında da ışıklar yardımıyla güvertedeki balıkçılar, ışığa gelen kalamar ve diğer su ürünlerini kolayca avlayabilirler. Oltayla avcılıkta uzun kamışlara bağlanan misinanın ucuna şemsiye oltalar bağlanır.¹⁵⁴

2.2.5.1.8. Kalkan Balığı Avcılığı

Kalkan avcılığı ilkbaharda başlar. Avcılık genelde midye yataklarının bulunduğu kumlu-çamur kesimlerde yapılır. Avcılıkta çoğunlukla uzatma ağlar tercih edilir. Kış aylarında kalkan balıkları 60-100 metre derinlikte kumlu-çamur dip kısımlarda yaşar. Şubat ayında suların ısınmaya başlaması ile mayısa kadar kıyılara yaklaşan kalkanlar bu dönemde kalkan ağlarıyla avlanırlar.¹⁵⁵

Kalkan balığı avcılığında paragatta kullanılmaktadır. Paragat takımı beş yüz iğneden oluşmaktadır. Bu yöntemlerin dışında suların ısındığı dönemlerde kumluk kesimlere yaklaşan kalkanların avlanmasında paraketa yapılmaktadır. Kalkan balığı avcılığı hakkında Doğu Karadeniz Bölgesi balıkçılarından Süleyman Bozali'den derlenen bilgiler şöyledir:

“Kalkan ağları iki üç kilometre uzağa balığın zamanına göre kurulur. Şimdi havyarını topluyor, sahilde fazla avlanıyor. Havyarlı olduğu zaman havyarını döktükten sonra. Şimdi mevsim ağır ağır bitiyor. Bittikten sonra dağılıp gidecekler yani. Onu sererler, üç dört günde bir, denizde durur. Toplarlar onu. Aşağı yukarı buradan üç dört kilometre kulaç hesabı diyeyim ben size on sekiz-on yedi-on altı kulaç derinliğindeki yer. Onların ağları üç dört milim. Çünkü onlar gözleri geniştir. Böyle hamsi ağları gibi küçük değildir. Gözleri büyüktür. Hamsi ağına başka balık takılmaz. Göz yani ağın genişliğini diyeyim ben size. Ağın genişliği biz ona göz deriz. Barbun ağında gözler küçük olur. Büyüğü büyük ağ, öteki gözü muhafaza için vurduğu an barbun torbacık içinde kalır. Öyle olur. Üç milim ağın kalınlığı yani. Genişliği on beş santim. Kimi geniş yapar kimi küçük yapar. Onları tabi ayrı ayrıdır. On beş santim ağın genişliği. Ağın

¹⁵⁴ Hoşsucu, Hikmet. **age.** s. 207-209.

¹⁵⁵ Hoşsucu, Hikmet. **age.** s. 155-156.

gözü diyeyim sana. Derinliği aşağı yukarı yarım metre bir metre. Parça parça boyu olur. Yüz kulaç, ik iyüz kulaç parça parçadır. Fabrikadan satın alınır. Fabrikada birbirine yüz metre, altmış kulaç donanım, yani takılır. Donanma yani. Bilmezsiniz de yani birbirine takılma kulacına boyuna göre olmaz. Biraz torlu olacak ki balık takılsın ona. Takıldığı zaman gergi olduğu zaman düşer aşağı. Ama azıcık torbalı oldu mu takıldı mı düşemez. Altı kurşun üstü mantardır. Yani yüzünde kalmaz. Bıraktığı zaman ağın dibine bulacak. Kalkanın vurması için öteki balıklar palamut, sargan böyle değildir.” (K 41)

2.2.5.1.9. Kefal Avcılığı

Kefal balığı için genellikle fanyalı uzatma ağları tercih edilmektedir. Kefal avcılığı kıyılarda yapılır. Göz açıklıkları değişik ebatlarda ağlar kullanılır. Tor ağ olarak 26-38mm göz açıklığı ve fanyalı olarak 120-140 milimetre göz açıklığı tercih edilir. Uzatma olta kıyı yakınlarında kullanılır. Kurşunsuz olarak uç kısma düz iğne takılır. İğneye kurt, hamur, işkembe, et, akciğer parçaları takılır ve kıyıdan uzatılır. Kefal çarpması türü oltalar kefal sürüsünün geçit yaptığı yerlerde, özellikle bulanık su kesimlerinde uygulanır. Kefal sürüsünün içine bırakılıp hızla çekilerek takılan kefaller avlanır. Kıbrıs oltası kefal balığının ekmeğe karşı olan ilgi ve zafiyetini kullanarak geliştirilmiştir. Bir çeşit kısa köstekli çapari oltasıdır. İğne sayısı on otuz arasındadır.¹⁵⁶

Bu konuda yapmış olduğumuz görüşmede Yüksel Beşirik’ten aldığımız bilgiler şunlardır:

“Rus kefali şu şekilde avlanır. Biz şimdi sabahdan erkenden gideriz. Yerimizi alırız, dışardan bırakırız. Yoldan bırakıyoruz, sahilden yani. Kenardan bırakıyoruz. Açığa doğru gidiyoruz, şöyle salyangoz şeklinde sarıyoruz. Ondan sonra bekliyoruz. Ağlar dibe iniyor. Mantarlar yüzde kalıyor, kurşun dipte. Balık dipten de geçer yüzden de. Atlar şimdi kalabalık olduğu zaman. Ağın içinde şöyle yığıntı yapar. Atlar mantardan da dışarı çıkıyor. Şey yapıyoruz. Balık atlardı mı içinde balık olduğu zaman şöyle motorlarla geziyorsun görüyorsun balığı varsa akşama kadar bekletiyorsun. Akşamüstü kaldırıyorsun. Ondan çıkamaz vuran kalır orda. İmkani yok çıkamaz. Şöyle sarılıyor salyangoz şeklinde. Biz bile çıkamayız. Şimdi üç çeşit ağıdır o. Bir tane fanya vardır. Orta skağa vardır. Onun peşinde bir daha fanya vardır. Fanya mesela geniş

¹⁵⁶ Hoşsucu, Hikmet. **age.** s. 104.

olan geniş gözlü ağ. Ortadaki mesela kırk milim biz deriz. O skağat ona vurduğu zaman gözünden geçmesin diye. Öbür tarafına yine aynı şekilde geniş ağ koyarız. İçinde tor vardır. Boşluk vurdu mu ona sarılıp kalır. Tor ağın içindeki bolluk. Tora sarılıyor. Mesela bu kadar tor vardır. Vurdu mu gidiyor ileri doğru sarılıyor kalıyor. Daha çıkması mümkün değil. Ağın kuruluşu şu (salyangoz şeklini gösteriyor). Şuradan geliyor. Bu ağın altında kurşun var. Bak kurşun var üstünde mantar var. Şu mantarla suyun yüzünde kalır. Mantarların görevi ağın dibe batmamasını sağlar. Burada geliyorsun böyle dönüyorsun sarıyorsun bu ağı. Şimdi buradan balık. Buralar deniz buralar deniz. buradan balık geliyor o Rus kefalini kıyıya iniyor. Kıyıya niye iniyor? Havyarını bırakıyor. Onun içi kıyıya iniyor. Geliyor buraya şimdi. Geldiği zaman inceden yukarıya doğru geliyor. Bak şimdi buradan gelip buradan içeri girdimi kaçarı yok buradan. Geliyor buradan tekrar tarıyor ağı. Buraya düşüyor. Bu hayvanın geriye dönüşü yoktur. Bu ileriye giderken olduğu yerden geriye dönüşü yoktur. Daima ileri gidecek daima ileri gittiği için şöyle gidiyor. Şimdi bu ağ şöyle gözler var değil mi bunda. Kırk üç kırk, otuz sekiz otuz altı yani üç onda altmış dört santim genişliğinde mesela şu kırk kırk üç iri dört onda üç idi. Şimdi bunun üzerine bir de yüz altmışlık yine daha geniş ağ geçmiştir. Şu gözlerin üzerine ne oluyor. Şu bir göz bu oluyor. Şimdi bu ilk hayvan geldiği zaman bu yüz altmışlık tora vuruyor. Yüz altmışlık tordan giriyor içeriye. İçeriye girdi mi daha dışarıya çıkamaz. Boşluğa düşüyor. Bu yüz altmışlık tor ağın her iki tarafında da vardır. Burada da vardır. Bu ortasındaki açık aynen bu şekilde bu fanya bu sık tor kırk milim kırk üç dediğimiz. Bunu arkasından aynen yine bundan var bu ortada. Bunun ismi tor. Ağ ağ. Yani biz buna ağ deriz. Elli milim elli göz ağ işte. yüz göz ağ, elli göz var.” (K 45)

2.2.5.1.10. Lüfer Balığı Avcılığı

Yemlerinin arasında zargana, istavrit, izmarit ve uskumru yavruları gelir. Lüfer oltasının ana bedeni kırk elli kulaç uzunluğundadır. Ana bedenin ucuna firdöndü bağlanır. Bunun da ucuna yarım kulaç uzunluğunda misina ve onun ucuna yine bir firdöndü bağlanır. Firdöndünün alt tarafına kurşun eklenir. En uca ise çift iğneli uzun

olta adı verilen altmış santimetrelik parça ilave edilir. Çinekop çaparisi, durgun havalarda ve sakin koylarda kullanılır.¹⁵⁷

2.2.5.1.11. Mezgit Avcılığı

Mezgit balığı avında galsama uzatma ağıları kullanılır. Dip avcılığı yapılır. Ağlar 20-22-24mm göz açıklığındadır. Mezgit avında kullanılan çapariler yemlidir. Yem olarak balık eti ve midye kullanılır. Daha çok yirmi metreden derin ve çamurlu bölgelerde iyi avcılık yapılır. Kösteklerin uzunluğu 10-15cm araları ise 10-20 arasındadır.^{158 159}

Mezgit avcılığının Karadeniz'deki uygulamasını açıklamak amacıyla Köksal Yılmaz ile yaptığımız görüşmede elde ettiğimiz bilgiler şunlardır:

“Mezgit ağı aynı barbun ağı kurduğumuz gibi kuruluyor paralel yani ondan şöyle yapıyorsun yılan gibi. Z çiziyorsun, niye Z? Çizdiğin zaman buralar böyle geliyor, dibinde ya, hayvan burada ağı vurdu mu elleye elleye buralara vuruyor. Daha fazla vuruyor.

Sekiz-dokuz-on-dokuz-on-sekiz-dokuz-on oynayacan yani. Ama balık aynı suda durmaz. Şimdi güneşli havayla yağmurlu hava fark ediyor. Soğuk havada daha yüksekte oluyor. Sıcak havada daha sahile gelir barbun. Şimdi hava sıcak sahile geliyor.. Gece olsaydı soğukta daha yüksekte olacaktı. Şimdi bu barbun akşam oldu mu yalıdan başka yukarı kaçarken vuracak ağa. Akşam olduğu sahilden yani yalıdan kaçarken hava soğuyacak kaçacak o zaman gelip ağlara vuracak. Yüz metrelik ağ atıyoruz. Daha atıldığı zaman altmışbeş kulaça düşüyor. Parça parça ne kadar hepsi yedi parça altmış beş kulaçtan bin dört yüz metre ağ kuracağız. Bu metre olarak kulaç olarak altı yüz yedi yüz kulaç ağ kuracağız. Aralarında yırtık var. İlla ki var. Şu yırtık değil. Şu yunus balığı yırtığı. Yılın bazı dönemlerinde yunus balıklarının zamanları olur o esnada harap ediyorlar ağları.” (K 21)

Yöre balıkçılarından Habib Beşli'den derlediğimiz bilgiler ise şöyledir:

¹⁵⁷ Hoşsucu, Hikmet **age.** s. 88-90.

¹⁵⁸ Galsama ağı: sade uzatma ağı.

¹⁵⁹ Hoşsucu, Hikmet. , **age.** s .127.

“Mezgit saçmalarla avlanır ve ağla avlanır. Saçma böyle atarsın gider dibinde oturur. Kurşunlar orada ipi vardır. Aynı bir şeyi boğarsın ya aynı çektin mi büzülür. Kepçe gibi aynı gelir yukarı. Ondan sonra ipini açarsın içinden balıklar dökülür.” (K 11)

2.2.5.1.12. Midye ve Salyangoz Avcılığı

Kıyı bölgelerde yapılan ve çok yaygın olmayan bir avcılık yöntemidir. Ucu sivri, uzunluğu 35-50cm, genişliği 5cm, kalınlığı 5mm olan lama demiri ile avlanır. Midye ve salyangoz avında geniş bir kürek ve etrafı çerçeveli bir elekte kullanılmaktadır. Tulum giymiş toplayıcı, kürek ile kumu zeminden alır ve yanında taşıdığı eleğin içine atarak eler. Kumun içindeki kabuklular elekten alınarak toplanır. Su içinde maşa benzeri araçlar ile yarasız olarak toplamak da mümkündür. Olta avcılığında yem olarak kullanılan midyelerin toplanmasında parça ağlar kullanılır. Dört kenarına kurşun eklenmiş dikdörtgen şeklindeki ağ, denizin dibine serilerek üzerine kokutulmuş balık gibi yemler konur. Gece kokuyu alan midyeler ağın üzerine gelir ve avlanırlar.¹⁶⁰

Bu konunun Karadeniz'deki uygulamasını açıklamak amacıyla yöredeki balıkçılardan Hasan Çebi ile yapmış olduğumuz görüşmede aldığımız bilgiler şöyledir;

“Deniz salyangozu var. Biliyorsun algarnayla çekilir. Aslında bak bu terek derler buna. Çift göz doksan milim alacak. Öyle derler yasada kanunda. Fakat burada öyle yoktur. Kıyıda bakar: Kıyıda beş yüz metre içeride olacak. Şu Karadeniz'de beş yüz metre içeride bir tane kokle alamazsın. Biz kokle deriz halk arasında. Kokle yani salyangoz, deniz salyangozu. Bir de kara salyangozu vardır, koklisi vardır. Yağmur yağdığı zamanlarda. Aynı denizdeki de aynıdır. Kabuğu serttir ha. Ha şimdi yağmur yağsa dolar. Bunu şu algarnayla çektiğin zaman balığın kıyılardan yuvasını bozuyor. Balık bu sefer havıyar atmak için kıyılara inmiyor. Haliyle yuvasını dağıttıyor. Ama Ege Bölgelerinde, İstanbul Boğazı'nda batık gemileri dibe bırakıyorlar ki hayvanlar gelsin yumurta bıraksın. Havıyar atsın üremesini yapsın. Bizim burada olmuyor. Palamutun etkisi var. Şimdi palamut zamanı, onun mevsimi bir eylül otuz nisan. Şu tarihler arasında serbesttir. Bu arada da yasak. Kanun elimize bak ikibinaltı ağustosta bitecek. Yeni kanun çıkacak. Geliyorlar su ürünlerinden bakıyorlar. Beş yüz metreden daha aşağı olanlarına, bazılarına ceza vuruyorlar. Vizelerinden noksanları varsa büyüklere de veriyorlar. Bize bir liraysa onlara üç lira. Bunun üzerinden gider bu algarna işte. Bu

¹⁶⁰ Hoşsucu, Hikmet. **age**. s. 164-170.

ne yapıyor? Deniz salyangozu dediğimiz hayvan yetmiş cm kumun dibine girer. Bu ne kadar? Şurdan geçtin mi bir defa tekrar buradan geç daha çok balık alırsın. Daha çok salyangoz alırsın tekrar geçtiğin zaman. Bizce denize zararı yok. Balığın denize havyar atma dönemi vardır. Olduğu zaman onu çekmiyeceksin zaten havyar zamanı yasak o. Şu algarna için şurası dört buçuk santim olacak. Bu arkadan gelen torbası. Bu dört buçuk santim olacak. Şu büyük motorlarda kullananlar kıraça ağlarında tora deriz bunlara. Algarnada da kullanırız. Ama çok su keser bu motor zorlanır bunu çekmekte. Torba bu işte. Bunun kalını işte. Dört nokta üç bu. Üç milim daha geniş olacak. Ama kalınlığı daha fazla. Kalın olacak, algarnanunki kalındır. Kalın olacak. Biz de bunu buraya koyarız yıpranmasın diye. Mantar kısmı çabuk yıpranır. Şunlar donanmış olarak geliyor komple. Bunun satıcıları var. Donanıp komple geliyorlar. Biz de alıp burada ördürüyoruz.” (K 16)

2.2.5.1.13. Orkinos Avcılığı

Gırgır ağının uzunluğu dokuz yüz doksan, yüksekliği yüz yirmi beştir. Ağın dış ve orta kısımları birbirlerine uzunluğu boyunca gelecek şekilde eklenmiş on beş adet ağ parçasından oluşturularak yapılır. Ağ parçalarının her birinin yüksekliği 500 göz, uzunluğu 560 gözdür. Göz ağ açıklığı 24mm’dir. Orkinos balığı avcılığının yapıldığı suların derinliği 35-40 kulaçtır. Havanın dalgalı olduğu zamanlarda sardalya az çıkar. Orkinos balığı sardalya ile beslendiği için aç olur. Bunun için o bölgelerde daha çok bulunma ihtimali vardır. Uzatma ağları genellikle ufak orkinosların avcılığında kullanılır. Bir orkinos uzatma ağı 12-14 parça ağdan oluşur. Ağ yüksekliği 50 göz ve her parça 1304 gözdür. Ağların göz açıklığı 120mm’dir. Mantarın çapı 5cm ve kurşun ağırlığı 50gr civarındadır. Orkinos avında kullanılan paragatlarda çoğunlukla makineler kullanılmaktadır. Orkinos avcılığındaki paragatlar bin metre uzunluğunda ve en fazla otuz iğneden oluşur. Yem olarak istavrit, uskumru, lüfer ve sardalya kullanılır.¹⁶¹

2.2.5.1.14. Palamut Avcılığı

Palamut avcılığında çaparı tercih edilir. Uzunluğu yirmi beş santimetre iğneler kullanılır. Genel olarak 35-40 köstekten oluşur. İğnelere beyaz martı veya kümes hayvanlarının boyun tüyleri kırmızı ibrişimle bağlanır. Çaparinin üst tarafına bir firdöndü takılır. Bunun ucuna bir kulaç uzunluğunda “kolçak” adı verilen misina takılır.

¹⁶¹ Hoşsucu, Hikmet. **age.** s. 97.

Kolçağın baştaki ucuna tekrar firdöndü takılır. Firdöndüye ana beden bağlanır. Çaparının alt kısmına suların akış durumuna bağlı olarak 200-400 gram aralığında değişen iskandil kurşun bağlanır. Bu takım iki mil süratla motorla gezdirilir.¹⁶²

Konuyla ilgili olarak yöre balıkçılarından Süleyman Bozali'den aldığımız bilgiler şunlardır:

“Palamut iki çeşitlidir. Bir geçit yaparsın. Uzatma denir. Tek gözlü. Palamut göç balığıdır. Yavru yaparken doğuya doğru gelir. Bitirdi mi doğru batıya doğru gider. Gırgırlar vardır. Sararsın. beşyüz kasa ikibin kasa kalır. O gözüne takılmaz, torba halinde adi kurşunla delinir. Bir de uzatma vardır, geçit ona geçerken takılır. Onları birer birer elinle çıkaracaksın.” (K 41)

Palamut avcılığı hakkında yöre balıkçılarından Hasan Çebi'den derlediğimiz bilgiler şunlardır:

“Palamutu uzatma ağlarla gene avlıyoruz. Yirmi sekizlik ağlar yasak oluyor. Şöyle yasak. Yirmi sekiz döneminde balık büyüyor. Eylül birinde serbest ya. Otuz otuz ikilerle beraber avlıyoruz. Balık her geçen gün büyüyor. Mevsimlik hayvan. Sürekli avlandığı zaman burada kalmıyor. Bunun da yine büyük motorlardaki onların dönemleri serbest ya. Bizimle beraber yine onların dönüşlerini ayarlayıp gidiyoruz. Mesela o Ordu'dadır, biz buradayız. Denize çıkıyoruz. Akşam uzatmaya. Telefon ediyoruz ne var ne yok. Diyor ki balık açıktı. Biz de buradan ne yapıyoruz? Çıkıyoruz açığa. Ne kadar çıkarsanız o kadar iyi. O akşamı da buradan gidiyorum. Organize az ileride. Akşa müzeri gidiyorum. Ağ motorunu aradım. Ne var ne yok. Açığını destekle. Ben de Arsen'e gidiyorum. Geri döndüm. Açığa çıktım. Yani bizim tanışma bayrağımız bu. İyi hamsi oluyor. Palamut sezonunda. Şu anda avlanmamız mezzit.” (K 16)

Ayrıca, bu konu ile ilgili bölgedeki balıkçılarından Köksal Yılmaz şu bilgileri verdi:

“Palamut hayvanı belli olmaz. Sahilde de olur açıktı da olur. Palamut burada beş altı kulaçta yirmi yirmi beş kulaça kadar ağların boyları gidiyor. Beş altı kulaçta yirmi yirmi beş kulaç arası yani. Ağlar otuz altı milim üç türlü palamut ağı vardır. Otuz iki milim ince palamut için, otuz altı milim orta palamut için, beş yüz gramlık palamut için kiloluk palamut için otuz sekiz milim, kırk milim üç türlü ağ vardır. On beş yirmi

¹⁶² Hoşsucu, Hikmet. **age.** s. 97-98.

günde bir ağı değiştirirsin. Palamut büyüdüğü daha sığmıyor kafasına. Değiştiriyorsun. Kasım ayında bitiyor. En son otuz sekiz kırk milim ağla bitiriyorsun. O dikine karada dikine. Mesela buradan dik başlarız ama sular onu çeviriyor bir böyle olur bir böyle olur. Denizde de akıntı vardır. Ne tarafa doğru akarsa oraya doğru ağlar eğilir. Onun yalı tarafında ışık yanar. Palamut ağı yüzünde kalır. Mantarlar daha büyüktür, bu vaziyettedir. Mantarları yüzünde. Yalısında ışık bir şamandıra vardır. Denizinde kırmızı lamba yanar, kayığın lambası. O aradan bir kayak geçmeyecek. Geçti mi bindirir yırtar ağları. Yani yüzünde ya. O aradan birisi geçti mi bir de far tutarsın ışığa tutarsın işaret edersin. Yahut yukarıya işaret edersin. Yukarıdan geç diye. Herkes bilir bu ağlar yüzünde alır. Çünkü palamut ağları yüzünden gider dibine dalmaz. Yani denizin 5-10 metre altından geçer. Tam dibinden geçmez, palamut böyle geçer. Palamut ağları mafaldır. Yedi kulaçta bir maşa koyarsın. Yuvarlak maşa. Dibine alsın ağları diye. Yedi kulaçta bir maşa korsun. Artı yirmi beş kulaç derinlik vardır onlarda. Yirmi yirmibeş kulaç. Boyu benimkinin üç yüz otuz kulaç boyu vardır. Üç yüz on kulaçtır bir parçası, üç parçası vardır, oluşur. Yani palamut ağı üç parçadan oluşur. Üç yüz otuz kulaç boyu, yirmi yirmi beş kulaç derinliği. O da nasıl yirmi beş kulaç beş parçadan. Beş parça eklersin birbirine dikersin. Göz göze dikersin, ne olur? Yirmibeş kulaç. Yani bir parçası beş kulaç verir. Beş parça eklersin buna isteyen dört parça ekler ona. Olur yirmi kulaç. Üç parça ekler ona olur onbeş kulaç. Hani herkes kendi isteğine göre. Ama beş kulaç en ideali. Niye on? Tam giderken balığı alsın diye. Ama yirmi beş kulaçlık ağlarla yalıya inemezsin. Yani altı yedi kulaç suya koydun mu ağlar oturur dibine. Pislik dolar, zavana dolar, midye dolar. Envayi çeşit hayvan dolar. Yirmi beş kulaçlık ağı aşağı yukarı on kulaçtan yukarı kurmaman lazım. Çünkü denizin akıntısı var ya yirmi beş kulaç bu vaziyeti alıyor. Yani en fazla yirmi beş kulaç on altı on yedi kulaç derinlik verir. Ancak suyun akıntısından dolayı beş altı kulaç yuvarlak vaziyet olur.” (K 21)

2.2.5.1.15. Sardalya Avcılığı

Sardalya avcılığında genellikle gırgır ağları kullanılır. Gırgır ağlarının uzunlukları 250-550 metre yükseklikleri 50-140 metre civarındadır. Bu ağların ağ kısmı, halatlardan (mantar, kurşun, istinye, çekme halatları) oluşur. Sardalya gırgır ağlarının göz açıklıkları üst tarafta 6,5-7mm, alt bölümü ise 12-18mm civarında olur. Sardalya avında kullanılan uzatma ağları yüksek ağlardır. Ağın göz açıklığı 12mm,

yüksekliği 11mm'dir. Genellikle ışık kullanma yasağının olduğu Mayıs-Eylül aylarında yoğun olarak kullanılır. Sardalya avında kullanılan trol ağları hamsi avcılığında kullanılan trollerle torba bölümü dışında hemen hemen aynıdır. Tekne denizdeyken echosounder ile sürünün yeri tespit edilerek derinliği saptanır. Bu derinliğe göre uygun halat bırakılarak iloperasyon başlatılır. Sardalya avında kullanılan trol ağlarının torba kısmında 18-24mm gözler bulunmaktadır.¹⁶³

2.2.5.1.16. Yengeç Avcılığı

Yengeç avcılığı için özel yöntemler arasına en başta sepetler gelmektedir. Bunun yanı sıra trol ve uzatma ağlarıyla da yengeç avcılığı yapılmaktadır.¹⁶⁴

2.2.5.1.17. Yılan Balığı Avcılığı

Yılan balığı avcılığında oltaya solucan takılması iyi sonuç vermektedir. Oltada çapraz iğne kullanılmaktadır. Yılan balıkları gündüz yem almayı pek sevmezler. Ancak bulundukları bölgede çok kolay alabilecekleri yem varsa alırlar, daha çok gece beslenmeyi tercih ederler. Bu nedenle yılan balığı avcılığının gece yapılması tercih edilir. Yılan balığı pinterlerle de avlanabilir. Pinterler bu türün bulunduğu ortama yerleştirilir. Günaşırı pinterler kontrol edilir, eğer av varsa balıklar alınarak tekrar bırakılır. Pinterler akıntının az veya durgun olduğu yerlere ve balıkların geçit bölgelerine kurulur.¹⁶⁵

2.2.5.2. Ağ Çeşitleri

2.2.5.2.1. Gırgır Avcılığı

Yöredeki avcılar bize verdikleri bilgilere göre, gırgır ağlarını atarken denize boşaltan bir makinesi vardır. Ağlar denizin yüzeyine düz durur ve balıklar ağa toplandıkça büzülerek en sonunda torba şekline girer. Bundan sonra ağ tekneye çekilir ve ağlar boşaltılır. Bu konuda Doğu Karadenizli balıkçılardan Habib Beşli şu bilgiyi vermiştir:

“Gırgır usulü çevirme işte böyle, altını ırgatlar vasıtasıyla telle ağın altı büzülüyor. Ondan sonra bir uçtan çekmek suretiyle av bitiyor. Senin en son torbaya

¹⁶³ Hoşsucu, Hikmet. **age.** s. 61-64.

¹⁶⁴ Hoşsucu, Hikmet. **age.** s. 188.

¹⁶⁵ Hoşsucu, Hikmet. **age.** s. 214-215.

giriyor. Torbadan çeşitli usullerle alınır. Veya iki tür alma usulü var. Birisi hörşi dediğimiz aletle alınıyor, bir tanesi de vakumla alınıyor. Taşıma var. Ağ motoru var. Taşıma olan otuz beş metreye kadar çıkıyor onlarda 25 m, 27 m, 30 m olanları var. Şimdi bir teşkilatlanma oldu.” (K 11)

2.2.5.2.2. Yuvarlak Kurma Yöntemi

Bu yöntem konusunda Doğu Karadenizli balıkçılardan Habib Beşli şu bilgileri verdi:

“Yuvarlak sarıyoruz. Şimdi sonar radar cihaz gösteriyor, cihaza bakıyorsun, ekranda gösterdi mi sana? O anda dibinde balıkların ne kadar kalabalık olduğunu gösteriyor. Zaten ekranda görüyorsun, ona göre orayı sarıyorsun, yuvarlak birleştiriyorsun. Ondan sonra onlar makaraya vuruyorlar. Dişleriyle kaldırıyorlar. Ağır ağ olduğu için onların altlarında çelik halat var. Çelik halat makarası sardıkça ağlar şu hali alıyor bak habüle habüle birbirine geçiyor kapanıyor. Şu anda kapanmış vaziyette (iki elini parmaklarını kenetleyerek gösteriyor). Ağları burada kaldırıyorsun. Böyle yuvarlak tam gugul ağzı vardır. Gugul ağzı deriz biz ona ha böyle geniş bir yer vardır balık dolar oraya, ondan sonra hortumu atarlar. Cihazları suya motora boşaltırlar. Hamsiyi çeker emer sudan, o ağın içinde emer. Onu suyunu bir tarafa atar. Hamsiyi motora atar. Ondan sonra aktarma motoru ayrılır. Sağda ikinci motor yanıştır. Daha yoksa motor ağını hazırlar gider başka bulur sarar.” (K 11)

2.2.5.2.3. Uzatma Yöntemi

Uzatma ağları ile avcılık konusunda yöre balıkçılarından Habib Beşli'den aldığımız bilgiler şunlardır:

“Bu uzatma. Barbun yüzünden gitmez. İlla böyle kumla bir gezecek. Palamut ağı da denize doğru dik kurulur kıyıda dik kurulur. Niye? Çünkü palamut öyle gezer. Palamut ya yanlamasına kayar. Ama barbun başka türlü. Şimdi kesiyoruz barbunun önünü. Kulaç için dümdüz gidicem. Eğri büğrü değil. Mesela buradan bakarsın bir sarı ev. Biz kerterizme yaparız. Kerterizme denir buna. Dışardan bir yer; işte o sarı ev. Barbunya ağı molozma. Şimdi bak uzatma, palamut ağı, yani isimleri molozma, barbun ağı, seyrek ağ, kefal ağı. Şimdi bunun üç türlü var. 20 milimi var, 28 milimi var, 36 milimi var, 38 milimi var. Şimdi iri balığı göz aralığı ha bu kadar ya. Şimdi bunlar on yedi milim. Milim dediğim gözdür. Ha bu ağın gözü onyedimilim. Ha bu delik onyedimilim.” (K 11)

milim. Kefal ağında 22 milim var. En ince sarıkulağı alır. İncecik sarıkulağı. İrisini almaz. 36 milim irisini alır. 38 milim daha irisini alır. Karagözle mavruşgili. Tabi inceler gözünden geçiyor. İnce ağ iri balığı alır ama düşürür. Yani on tanede on tane tutar. Öbürü on tanede beş tane tutar. Çünkü geçmiyor boğazına. Bak burada geçiyor. Balığın boğazına. Balığın boğazına geçince bu geniş hem bu tarafında var. Ağın hem bu tarafında var. Buradan şimdi balık geçiyor mu? Şimdi incegözü incegözden daha geriye dönemiyor. Ağ bak bu vaziyet oluyor. Balık içine girer. Bir göz değil ki bunda var bin tane göz. Bak buraya vurunca gidiyor. Bak büzüldü oldu top. Kaldı bak bunun içinde. Torbanın içinde kalıyor. Burası büzülüyor. Buraya gittikçe balık napıyor? Kaçmak istiyor ama büzülüyor. Bu torbanın içinde kalıyor. Bundan iri balık kalmaz, orda ufak olan kalır. Palamut ağında böyle bir olay yok. Palamut daha düz. O burasına geçiyor. O solungaçlar var ya onlara geçiyor.” (K 11)

Yine Doğu Karadeniz Bölgesi balıkçılarından Yüksel Beşirik uzatma ağları konusunda şunları anlattı:

“Uzatma gece denize kurulur. Gece tamam. Akşam ezanı okunduğu zaman şimdiki uzatmanın ilk başında fener vardır. Lamba yanar onda hani bilirsin gemici feneri. Onu şimdi ağın açıktan görünmesi için onu yani kayıkların ona bindirmemesi için onu yakarız. Ondan sonra ağı döke döke, döke döke gideriz. Motor çalışır durumda. Bırakırız. Yani mantarlar onun suyun üstünde kalır. Dibe inmez. Kayığın arkasına bağlarız onu ki gitmesin yani. Bir saat bir buçuk saat sular düzgün olduğunda bekletiriz onu. Ondan sonra kaldırırız. Palamut tutarız onla. Ağların göz adedi, genişlikleri balığın büyüklüğüne göre değişir. 38 milim, 28 milim yani. Mesela mezgıt ağı vurmak için; ilk başta bir tane şamandıra bırakıyoruz. Denize işaret yani diyelim.sabahtan onu gelip bulmamız için. Onları gündüzden atarsın bir gece denizde kalır. Sonra sabah kaldırırısın. Mesela kalkan ağları var. Onu bırakıyoruz denize sabahtan gidip topluyoruz. Irgatla basıyoruz onu. Arkasında ırgat vardır. Allah ne verdiyse alıp geliyoruz işte. Kalkanın ağı daha değişik oluyor. Mesela gözleri daha geniş. Onu denizde üç-dört gün bekletiyoruz. O çok canlı kalır, ölmez kolaylan. O da aynı mezgıt ağı şeklinde. Üç-dört gün beklettikten sonra topluyoruz. Onun biraz zor toplamastı. Gözleri geniş olduğu için kolay değil.” (K 45)

2.2.5.2.4. Algarna Yöntemi

Bu konuda yöredeki balıkçılardan Mustafa Algan bize şu bilgileri verdi:

“Algarna, ama bunlar şey ağı olması lazım. Arkasında bir de teknenin şu tarafından kurşunu olacak. İki tarafından da kurşun oluyor. Ağ arkasında oluyor bunun. Bu şekle koyuveriyorsun. Çekerken de zaten ortalayarak geliyor. Bu şekilde çekiliyor. Öbür tarafta ayaklarının iki tarafta olması ağın her iki taraftan çalışması yönünden yere hangi tarafı gelirse o tarafı çalışır. Algarna konusunda en elverişli kayık bu. Fazla insan yüküne gerek kalmıyor. Şu direkler bom oluyor. Dört milyar civarında bunlar. O direkler değil de makine var ya ırgat diyoruz. Şurda ırgat şunlara ip sarılı. Bu ipler burada alınır, bom direğinde alınır. Bunlar seren kolları. Ortadaki bom direği. Kenarlardaki seren direkleri. Buradan ip bağlanıyor. İplen beraber algarnayı şu kenardan atıyorsunuz. Çekerken de ortalıyorsunuz. Zaten kendi ortalıyor. İki ayak da birbirinden şu kadar yakınlıkta, ikisi beraber gelir. Yarım metre altmış santim kadar. Bunlar da normal ağ çekme için. İşte mezgıt ağı falan. Bu da makineye bağlı. Bu da kolay. Eskiden yoktu. Tüfek icat oldu mertlik bozuldu. Bunlar icat oldu balıkçılık bozuldu.” (K 24)

2.2.6. Kafes Balıkçılığı

Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dekan Yardımcısı Ahmet Elbek'ten aldığımız bilgiye göre, kafes balıkçılığı Doğu Karadeniz Bölgesi'nin pek çok yerinde yapılmaktadır. Doğu Karadeniz balıkçılarından Cemal Kulağıdaroğlu'ndan aldığımız bilgiye göre Ardeşen'de denenmiştir: *“Kafes balıkçılığı vardı. Şu anda Ardeşen'de yok. Çünkü su akıntı olduğundan dolayı kafesler yıkıldı. Perşembe'de var, Pazar'da da var. İlerde olması lazım.” (K 6)*

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde kafeslerde balık yetiştiriciliği giderek yaygınlaşmaktadır. Balık türüne bağlı olarak, kafes yerinin seçiminde; suyun sirkülasyon hızı, rüzgar hızı, yem ve balık nakli göz önünde tutulur. Kafes tipinin seçiminde, tesislerin basit ve ekonomik olması, balık toplanması ve yemlemenin kolay yapılabilmesi, çevre şartları bozulduğu zaman tesisin yüzebilmesi, hareket edebilmesi,

derine ve yüzeye yerleştirilebilmesi ve gerektiğinde ünitenin küçültülebilmesi veya büyütülebilmesine dikkat edilir.¹⁶⁶

2.2.7. Kafes Tipleri

Kafesler, sabit, kısmen sabit, yüzer, asılı ve dip kafesleri olarak adlandırılır.

2.2.7.1. Sabit Kafesler

Sabit kafesler su sirkülasyonu uygun olan genellikle gel-git olayının fazla olmadığı sığ sularda kullanılır. Kafeslerin boyutu beş, çarpı beş metre ve derinliği iki buçuk metredir. Yirmi iki santimetre çapında ve beş metre uzunluğunda, bir buçuk metre dibe çakılan beton direkler arasına monte edilir.¹⁶⁷

2.2.7.2. Kısmen Sabit Kafesler

Sabit kafeslerde olduğu gibi su sirkülasyonu iyi ve gel-git hareketinin etkili olduğu sığ sularda sabit kazıklar arasına monte edilen kafeslerdir. Bu kafeslerin farkı ise gel-git olayına bağlı olarak yüzdürücüler yardımıyla alçalıp yükselebilmesidir.¹⁶⁸

2.2.7.3. Asılı Yüzer Kafesler

Yüzer kafeslerin kullanılmasına imkan vermeyecek derecede rüzgarların kuvvetli olduğu yetiştirme alanlarında kullanılır. Suyun orta derinliğine kadar batırılabilen bacalar yardımıyla yemleme yapılır. Yemleme yapıldıktan sonra yemleme bacasının ağzı şamandıra ile kapatılır.¹⁶⁹

2.2.7.4. Yüzer Kafesler

En çok kullanılan kafes türüdür. Yüzdürücüler yardımıyla suyun yüzünde tutulur. Kafes köşelerinden çapalarla deniz dibine bağlanır. Birden çok kafesten oluşabilen bir kafes türüdür.¹⁷⁰

2.2.7.5. Bambu Kafesler

Bambudan yapıldığı için bambu kafes olarak adlandırılır. Ilık su balıklarının, özellikle sazanların üretiminde kullanılır. Büyük kafeslerde, kafesler tahta ile desteklenir.¹⁷¹

¹⁶⁶ Atay, Doğan. **Balık Üretim Tesisleri Ve Planlaması**, Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 1995, s. 100-101.

¹⁶⁷ Atay, Doğan. **age**. s. 102.

¹⁶⁸ Atay, Doğan. **age**. ss. 102-103.

¹⁶⁹ Atay, Doğan. **age**. s. 103.

¹⁷⁰ Atay, Doğan. **age**. s. 104.

2.2.7.6. Ahşap Kafesler

Sert ahşap materyallerden yapılır. Köşeleri metal ile kuvvetlendirilir. Kutu şeklinde yapılır. Genellikle kütükler veya diğer yüzdürücülerle yüzdürülür.¹⁷²

¹⁷¹ Atay, Doğan. **age.** ss. 104-105.

¹⁷² Atay, Doğan. **age.** s. 105.

III. BÖLÜM: DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ HALK KÜLTÜRÜ ÜRÜNLERİ

3.1. Mensur Türler

3.1.1. Efsaneler

Alman Grimm kardeşler efsaneyi “*Efsane, gerçek veya hayali şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan hikayedir.*” şeklinde tanımlar. Max Lüthi ise, “*anlatan tarafından bilinçli olarak gerçek olduğu iddia edilen, dinleyicileri gerçek olup olmadığı konusunda şüphelendiren, gerçekse nasıl olduğunu düşündüren, nesilden nesile sözlü aktarım yoluyla geçen bir anlatım türüdür.*” diye tanımlamaktadır.¹⁷³

Tür olarak masallara çok benzeyen ve bu benzerliği çok tartışılan “*efsane*” kelimesi Farsça olup, eskiden bir şahıs, olay veya yer hakkında anlatılan ve sözlü aktarımla günümüze kadar varlığını koruyabilen, gerçekliğine inanılması güç hikayelerdir. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde halkın, diğer bir çok gelenek ve kültürel mirasta görüldüğü gibi efsaneleri de elinden geldiği kadar korumuş olduğunu gördük. Bölgede daha çok denizle, olağanüstü kişilerle, doğal oluşumlarla ve şehir adlarıyla ilgili efsaneler yaygın olarak bilinmektedir. Çalışmamız sırasında efsaneler konusunda bilgi toplamaya çalışırken, bölgede tanıştığımız insanlar, balıkçılar ve aileleri birbirinden ilginç birçok efsane anlattılar. Burada onlardan bazılarını belirli başlıklar altında toplayarak örnek olarak vermeye çalıştık. Diğer efsaneler hakkında da örnek vermek amacıyla çeşitli kaynaklardan elde ettiğimiz efsaneleri burada vermeyi uygun buluyoruz.

3.1.1.1. Hızır Efsaneleri

Türk halk inanışına göre Hızır, zor durumlarda kalanlara yardım eden, iyilikleri ödüllendiren ve kötülükleri cezalandıran, insanları deneyerek bereket ve bolluğa kavuşturan bir peygamberdir. Ab-ı hayattan içtiği için kıyamete kadar yaşayacağı inancı yaygındır. Sık sık yeryüzünde kendini tanıtmadan, değişik kılık ve görünümde insanlar tarafından görülmektedir.¹⁷⁴

¹⁷³ Aça, Mehmet, Ercan, Müge. “Anonim Halk Edebiyatı”, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Yay. Haz. M. Öcal Oğuz vd. Ankara: Grafiker Yayınları, 2004, s. 119.

¹⁷⁴ Ocak, Ahmet Yaşar. **İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1985, s. 112.

İnsanlar Hızır'ın sürekli aramızda dolaştığına ve onları denediğine inanırlar. Bunula ilgili olarak Mevlüde Beşirik'in anlattıkları şöyledir:

“Hızır kılık değiştirir. Ne bileyim iyilikler yapıyor. Kurtarıyor yeri gelir. Mesela bir kayık batıyor. Onu kurtarmaya çalışıyor. İsim olarak bilmiyorum ama yardım ediyor, kurtarıyor. Kurtarıcı gibi. Ama karada olanlara deneme yapıyor. Yeri geliyor mesela kılık değiştiriyor. Evlere gidiyor. Mesela bir dilenci halinde gidiyor. Yeri geliyor bakalım bu iyi insan mıdır, kötü insan mıdır deniyor. İyi karşılıyorsan karşılığını alıyorsun. Mükafatlandırılıyorsun. Kötü yapıyorsan kötü yani kurtarıcı. Kurtarıcı gibi. Birde sabrını deniyor. Mesela kapıya vuruyor yeri gelir. İki üç kere vuruyor. Benim komşumun da kapısına vurdu. Ama bilmiyorum Hızır Aleyhisselam mı? Bir kere vurdu tabi duymadı kadın ya duyduysa da açmadı. İkinci kere vurdu. Üçüncüye vurdu o içerdeki ona tepki verdi. O zaman o da aldı kararı. Geri döndü geldi bize. Şu kadın ne kötü dedi. Dilenci şeklinde geliyor diyoruz ya. Ne kötü kadın dedi. Beni böyle böyle yaptı. Artık Hızır Aleyhisselam mı? Beyaz sakallı bir yaşlı dede şeklinde. Sonra işte gitti. Geldi bize istediğini verdik. Gitti. Deniyor işte sabrını deniyor. Kurtarıcı. Sonra kadın şu anda çekiyor mesela. Şu an yatak hastası, çekiyor. Ağzı bozuk biraz.” (K 23)

Hızır ile ilgili bölge halkının anlattığı bir çok efsane vardır. Bunlardan bazıları ise şöyledir:

“Denizde de duymuştum biri mesela motor batıyor. Kuş halinde geliyor. O batmadan onu kurtarıyor. Onu duymuşum ben. Anlatmışlardı. İsmi dediler ama ismini unuttum. Kuş şeklinde gelmiş, gemiye konmuş, batmadan kurtulmuş. Allah tarafından işte. Hızır halinde geliyor, Hızır gibi yetişiyor. Birde bu dua almak meselesi. Yani dua alırsan, iyi insan isen, iyi dualar alırsan eğer o böyle Hızır Aleyhisselam onu hallediyor yani. Kurtarıyor kurtarıcı batmasın diye kurtarıyor. Allah kötü insanları zannetmiyorum kurtarır. Kötü insanlarda tamam.” (K 21)

Hızır hakkında bir başka yöresel efsane ise şöyledir:

“Bak şimdi olmuş bir olay ben sana anlatayım sen dinle. Eskiden Hızır Aleyhisselam bir mahalleye gelmiş. Bir akşam üzeri zengin bir kapıyı çalmış. Kapıyı çaldığı zaman kızım demiş bana bir parça ekmek verin karnım aç. O zengin evden ona bir şey vermemişler. Öbür kapıya gitmiş. Ama bilirmiş ki Hızır Aleyhisselam o evde yemek var. Zengin bir aileymiş. Öbür eve gidiyor. Öbür evden de istiyor. Öbür evde

diyor ki 'bende yok' diyor. 'Bende hiç bir şeyim yok' diyor yemeğe. Bir eve gidiyor. İki odalı bir damda duran bir bayanın kapısını çalıyor. Diyor ki 'kızım' diyor. O evde de biliyor ki çok yoksullar. Biliyor ki o evde hiç bişeyleri yok. Akşamdan bir parça ekmeği varmış. Çocuklarına yedirmiş. Bir parça ekmekte kenara ayırmış ki çocuklarına yedircek sabahtan. Diyor ki 'kızım' kapıya vuruyor. 'Kızım, ben çok yoksulum bana bir parça ekmek' diyor. Kadın diyor ki 'amcacığım sana ne yapabilirim. Sana ancak çocuklarıma ayırdığım bir parça ekmeğim var. Bi duru suyla beraber verebilirim. Bir tane soğanlan bi parça ekmekte yeter' diyor. Bilir ama görürmüş içerde ne olduğunu. Sonra diyor ki şey diyor. 'Tamam otur burada' diyor. Yediriyor onu. Bir parça ekmeği veriyor ona. Yedikten sonra 'Kızım, şu karşıki tepeyi görüyor musun? O tepeye çık akşam ezanıyla beraber.' 'Dede nasıl çıkabilirim ben o tepeye? Benim kocam gelecek işten çok karanlık' diyor. 'Çocuğu al hiç bana bir laf söylemeden şu tepeye çık' diyo. Neyse kadın da safmış ya çıkıyor. Tepeye çıkıyor ama 'hiç arkana bakmıycaksın. Arkana bakmadan çık' diyor. Kadın çıkıyor ama nasıl çıkıyo. Uçmuş yani uçurmuş Hızır Aleyhisselam onu. Tepeye çıkıyor. Tepede belli oluyor Hızır Aleyhisselam olduğu. Diyor ki 'şimdi kızım' omzuna vuruyor böyle. 'Geriye bak bakayım dön bakayım köye bak' diyor. Köye bir bakıyor ki kadın köy su altında kalıyor. Su altında kalıyor. Bu olmuş bir olay. Benim babaannem yüz on beş yaşında öldü. Bunu bize anlatırdı. O anda Hızır Aleyhisselam kapıya geliyor ekmek istiyor. Öbürleri vermiyor. Ve o verdiği için ona diyor ki 'kızım sen buraya çık'. Çıkıyor kadını uçuruyor orda. Oraya çıktığı zaman 'Geri dön kızım şu mahalleye bak'. Bakıyor kadın ki su içinde kalmış. Su içinde. 'Bu ne?' diyor kadın şaşırıyor. Diyor ki 'bu ne biliyor musun. Senin yaptığın iyilik. Ben biliyorum zaten senin bir parça ekmeğe muhtaç olduğunu. Bir parça ekmeğin olduğunu zaten görüyordum. Sen benimle bunu paylaştın. Seni bak, ben buraya uçurarak gine çıkarttım. Sen bu hak ettiğin yere geldin.' Ak sakallı bir hoca hiç bilemezsin, bir toplayan, bir insan, bir dilenci şeklinde gibidir. 'Kapına kim gelirse gelsin' derdi babaannem. 'Sokakta biri senden para istedi veya kapıya mı vurdu veya birisi senden bir yiyecek istedi, bi giyecek istedi. Kesinlikle geri çevirme' derdi babaannem." (K 22)

3.1.1.2. Gelinkaya Efsanesi

Doğu Karadeniz Bölgesi, Ordu ilinde anlatılan bir efsane şöyledir:

Gelinkaya, Ordu'nun Çamaş İlçesi merkezine yakın bir yerde bulunan bir ziyaret yeridir. Efsaneye göre vakti zamanında bir kaynana ile bir gelin varmış. Bunların yıldızları hiç barışmazmış. Kaynana ne derse gelin tersini yaparmış. Bu durum çok uzun süre devam etmiş. Bir değil, iki değil, en sonunda kaynana artık dayanamaz olmuş ve gelinine “Allah seni taş etsin!” demiş. Bu bedduadan sonra gelin taş olmuş. O taş da daha sonra halk Gelinkaya adını vermiş.¹⁷⁵

3.1.1.3. Dilektaş Efsanesi

Ordu'nun Kumru ilçesi Düzoba yaylasında bulunan ve tanrıça Kibele'ye benzeyen heykelin (doğal taşlar) efsanesi şöyle anlatılır:

Burada eski zamanlarda bir krallık varmış. Yaşlı kralın oğlu bir köylü kıza aşık olmuş ve onunla evlenmiş. Bunu çekemeyen bir büyücü kız kralın oğluna ve ülkenin bütün erkeklerine büyü yaparak cinsel güçlerini yok etmiş. Kral, bunun üzerine ülkenin bütün büyücülerini toplamış ve bu duruma bir çözüm bulmalarını istemiş. Büyücülerden biri krala bulundukları yeri terk ederlerse bu dertten kurtulacaklarını söylemiş. Aradan biraz zaman geçmiş ama durumda bir değişiklik olmamış. Kral tekrar büyücülerini toplamış ve bu sefer kesin bir çözüm bulmalarını istemiş. Büyücüler toplanarak hep birlikte büyücü kızı taşla çevirmişler. Taşlaşan cadı kızın kucağına oturtulan kralın oğlu tekrar eski sağlığına kavuşmuş ve kendisinde olağanüstü bir gücün olduğunu fark etmiş. Bu olaydan sonra sorunu olan çiftler burayı ziyaret ederek sağlıklarına kavuştuklarına inanırlar.¹⁷⁶

3.1.1.4. Rize Adına İlişkin Efsaneler

Kentin adına ilişkin bir çok efsane ve söylence vardır. Bunlardan birine göre kentin adı, bir zamanlar yörede çokça yetişen pirinçten gelmektedir. Yunanca'da pirinç anlamına gelen “*rhisos*”, zamanla Rize'ye dönüşmüştür. Ama kentin adına ilişkin en ilginç söylence şöyledir:

¹⁷⁵ Günay, Muzaffer. **Fotoğrafların Dilinden Tarihi, Kültürü ve Doğası ile Ordu**, İstanbul: Alkan Matbaası, 2005, s. 96.

¹⁷⁶ Günay, Muzaffer. **age.** ss. 199-201.

“Bir zamanlar burada güzelliği, zenginliği ve iyilikseverliğiyle halkın sevgisini kazanmış bir kadın yaşamaktadır. Raziye (ya da Roza) adlı bu kadın günün birinde sevgilisi Ali Reis’i Karadeniz’in hırçın dalgaları arasında kaybeder. O günden sonra yamaçtaki ormana yaptırdığı köşke çekilir ve tek başına yaşamaya başlar. Her gün Ali Reis’in döneceğini umarak yolunu gözlemektedir. Acısını gözyaşlarıyla türkülerlede dillendirmeye çalışmaktadır. Köy de onunla birlikte yastadır. Günün birinde Raziye pencerede görünmez, türküler duyulmaz olur. Köylüler hemen köşke koşar, arar tarar ama: “Bütün varımı yoka, yoksula dağıtın, gelip burada ev bark kursun, beni de aralarında yaşatsınlar” diye bir nottan başka şey bulamazlar. Raziye yitip gitmiştir. Kısa sürede köşkün çevresine bir kent kurulur, adına da Raziye ya da Roza denir. Bu ad zamanla Rize’ye dönüşür.”¹⁷⁷

3.1.1.5. Kemeñceye İlişkin Bir Rize Efsanesi

Rize’de yaşayan iki aileden birinin oğlu, öbürünün kızına sevdalanır. İki sevdalı kavuşacakları günü düşünüp, düşler kurarken ailelerin arası açılır. Gençler bir türlü ailelerine söz geçiremezler.

Sonunda kavuşma umudunun azaldığını görünce ormana kaçarlar. Aileleleri peşlerini bırakmaz. Bir koruluğun kıyısında gençleri kısıtırlar. Kurtulamayacaklarını anlayan gençler, kucaklaşır, birlikte yakarırlar: “Bizi bunlardan kurtar Allah’ım. Dar olup bölüşelim, saz olup söyleşelim.”

Az sonra köklenmeye, dallanıp budaklanmaya başlarlar. Son bir gülücükle birbirlerine sarılırlar. Kız limon, oğlan servi ağacına dönüşmüştür. Bir süre sonra limon ağacından kemeñce, servi ağacından yay yapılır. Bir araya gelince saz olup söyleşir, söz olup aşklarını dile getirirler. Böylelikle sonsuza dek kavuşmuş olurlar. Günümüzde en iyi kemeñcenin limondan, yayın serviden yapılması bundandır.¹⁷⁸

3.1.1.6. Trabzon Adına İlişkin Efsane

Bir zamanlar Trabzon’un yerinde küçük bir kasaba vardır. Günün birinde kasabaya tozu dumana katarak bir yiğit gelir. Nalbantın önünde durur, atının nallanmasını ister. Nalbant nalları hazırlayıp yiğide gösterir. Adam nalları şöyle bir yoklar, nalların dördü de iki büküm olur. Yiğit kızar, en iyi nallardan istediğini söyler.

¹⁷⁷ Yurt Ansiklopedisi, İstanbul, 1982, C. 9, s. 6423.

¹⁷⁸ Yurt Ansiklopedisi, C. 9, s. 6423.

Nalbant bu kez dört çelik nal hazırlar. Yiğit hoşnut kalır, çıkarıp bir altın verir. Nalbant altını alıp parmaklarını arasında ovuşturur, üstündeki tüm yazılar silinir. Yiğide uzatır: “Al bu geçmez parayı, tuğrası yok” der. Yiğit şaşırır, bir altın daha verir. Nalbant bir parmak sürtüşüyle onun da yazılarını silince yiğit onun yabana atılır bir adam olmadığını anlar: “Hey, atla atına düş peşime, sen bir nalbant dükkanına değil, er meydanına yakışırısın.” der, birlikte atlarını sürüp uzaklaşırlar.

O günden sonra kasabanın adı “*Tuğra Bozan*” olur. Bu da söylene söylene Trabzon olur.¹⁷⁹

3.1.1.7. Trabzon’un Fethine İlişkin Efsane

“Fatih Sultan Mehmet, ordusuyla Trabzon önüne gelir. Pontus Kralı David, Fatih’e karşı koyamayacağını anlar, kenti kurtarmanın yollarını araştırır. En akıllı adamlarına danışır. Fatih’e şöyle bir öneri yapmayı kararlaştırırlar: Kentin dışında kıyıda Ayasofya Kilisesi ile kule arasına bir zincir gerilidir. Fatih’in her zaman övündüğü topçuları bu zincirleri kırk atışta koparabilirlerse, kent hiçbir direnme olmaksızın teslim edilecektir, koparamazlarsa ordular kuşatmadan vazgeçip geri çekilecektir.

Fatih düşünür, taşınır öneriyi kabul eder. Topçular hazırlanır, atışlar başlar. En iyi nişancılar bile zinciri koparamaz. Sıra son atıştadır. Fatih: “Kendine güvenen varsa geçsin topun başına” der, kimse göze alamaz.

Derken top birden ateşlenir. Atışı yapan Hoşoğlan adında çelimsiz bir yeniçeridir. Huzura getirilir. Fatih topçu olup olmadığını sorar, olmadığını öğrenince de öfkelenip başını vurdurur. O anda tepelerden bir çığlık yükselir, “Zincir koptu, kent teslim oluyor” diye. Ortalık bir anda karışır. Ordu kente akmaya başlar. Hoşoğlan da kesik başı elinde en önde koşmaktadır. İlk coşku geçip Hoşoğlan’ın farkına vardıklarında düşer, ölür. Adına bir gömüt ve türbe yaptırılır.”¹⁸⁰

3.1.1.8. Nifiza (Sevgili) Efsanesi

Maçka ilçesinde Paparza yaylasının yamacında birbirine dolanmış iki insana benzer bir taş vardır. Bu taşla ilişkin efsane şöyledir:

¹⁷⁹ Yurt Ansiklopedisi, C. 10, s. 7256.

¹⁸⁰ Yurt Ansiklopedisi, C. 10, s. 7256.

“Bir zamanlar burada güzeller güzeli bir kız yaşamaktadır. Manastırdan dolaşmaya çıkan bir keşiş kızı görür, aşık olur. Hemen onu ailesinden istetir. Aile, ‘Biz Müslümanız’ deyip vermek istemez. Keşiş Müslüman olacağını duyurur. Bu kez de, ‘Biz dönmeye kız vermeyiz.’ derler. Keşiş umutsuz, deli gibi dolaşırken, bir gün hayvanlarını otlatmaya gelen kızı görür. Yanına koşup ona sarılır. Kız keşişten kurtulamayacağını anlayınca ‘Tanrım bu keşişin karısı olacağıma beni taş a çevir’ diye yakarır. İki birden taş olur.”

Bu efsanenin kız Rum, delikanlı Müslüman olarak anlatıldığı da görülmektedir.¹⁸¹

3.1.1.9. Şuayip Tepesi’ndeki Şifalı Suya İlişkin Efsane

Ordu’nun Ulubey ilçesi yakınlarında Şuayip Tepesi’ndeki bir su kaynağı günümüzde de şifa aranan bir yerdir. Yörede bu yere ilişkin şöyle bir efsane vardır:

“Giresun’da mutlulukları ve iyilikleriyle tanınan ve sevilen bir karı-koca yaşamaktadır. Ne çare ki günün birinde adam verem olur. Karısı kocasına öyle düşkündür ki bir an yanından ayrılmaz. Ama adam gün geçtikçe kötüleşmektedir. Sonunda adam yaşamdan umudunu keser. Karısına ölümünden sonra yeniden evlenmesini, ama adını saydığı düşmanlarından hiçbirine varmamasını vasiyet eder. Kadın kocasının bu konuşmasına çok üzülür. Onun kurtulması için Allah’a yalvarır gece gündüz.

Bir ara oturduğu sandalyede uykuya dalar. Düşünde Hızır’ı görür. Hızır ona ‘Üzülme. Allah’tan ümit kesilmez. Kalk, Ordu’ya git. Ulubey yakınındaki Şuayip Tepesi’ni sor. Yolun uzun ve zahmetlidir, sakın vazgeçme. Tepede bir su kaynağı bulacaksın. Bu sudan kocana içir hemen şifa bulacaktır.’ der.

Kadın uyanır uyanmaz yol hazırlığına başlar. Kocasını da alıp Ordu’ya gelir. Kocasını sırtında tepeye dek taşır. Sudan bol bol içen adamın ağzından burnundan kan boşalır. Bir süre sonra eski sağlığına kavuşur. Karı koca memleketlerine döner, mutlu bir yaşam sürerler.

*O günden sonra hastalar Şuayip Tepesi’ne koşarlar; dertlerine çare burada ararlar. Günümüzde de birçok hastanın bu sudan içerek sağlığına kavuştuğu söylenmektedir.”*¹⁸²

¹⁸¹ Yurt Ansiklopedisi, C. 10, s. 7257

3.1.1.10. Sağrak Göl Efsanesi

*“Şebinkarahisar Kalesi üstünde Sağrak Göl denilen bir göl vardır. Her gün çok güzel bir kız, buraya su almaya gelirmiş efsaneye göre. Bir gün bakracını doldururken ayağı kaymış ve suya düşmüş. Kızın öldüğünü sanmış insanlar, yasını tutmuşlar. Ama birkaç gün sonra kaleden 1km uzaklıkta ve 700m aşağıdaki Çatal Göl’den kız sapasağlam çıkmış. Efsaneye göre, kız o kadar güzelmış ki sular bile onu boğmaya kıyamamıştır.”*¹⁸³

3.1.2. Masallar

Masallar, halk edebiyatının en çok üzerinde durulan türlerinden biridir. Genellikle iyi-kötü çatışmasını konu edinen, iyinin kötüye karşı galip gelişini anlatan ve özellikle çocukların temel değerleri öğrenmesinde önemli araç olarak görülen, eğlendirici özellikleri de bulunan hikayelerdir.¹⁸⁴

Kahraman ve olayları olağan dışı özellikler taşıyan hikayelerdir. Hayal gücü ağır basmaktadır. İnanılması güç konuları içeren masallar, dinleyenleri gerçek dünyadan çekip almak için tekerlemeye benzer sözlerle başlar. Masallar, eğitici ve öğretici unsurları nedeniyle daha çok çocuklara anlatılır. Doğu Karadeniz’de de, Türk kültürünün yayıldığı her yerde olduğu gibi masallar çok çeşitli ve sevilen bir halk kültürü ürünüdür. Araştırmamız sırasında, elde ettiğimiz masallardan bazıları şunlardır;

3.1.2.1. Kır O Şeytanı

“1916’da Rusların bizim bölgeyi, Karadeniz Bölgesi’ni işgali sırasında halk batıya, yani İstanbul’a doğru kaçmaktadır. O günler de Ardeşen’de bir ihtiyarla torunu varmış. Bunlar da duymuşlar Ruslar geliyorlarmış, burayı işgaledeceklermiş, geçtikleri yeri de yakıp yıkıyorlarmış. Öldürüyorlarmış. Yaşlı adam torununa ‘Oğlum, ben yaşlı bir adamım, hızlı gidemem, biz bir an önce yola çıkalım’ demiş. O dönem vasıta da yok, yürüyecekler yani. Ardeşen’den Arhavi’ye kadar da 30km yol var. Bunların amacı da

¹⁸² Yurt Ansiklopedisi, C. 9, s. 6324.

¹⁸³ Yurt Ansiklopedisi, C. 5, s. 3181.

¹⁸⁴ Aça, Mehmet, Ercan, Müge. **agm.** s. 125.

Ruslar yaklaşmadan Trabzon yoluna koyulmak. ıkmaşlar yola. Yol devam ediyor, yiyecek de sorun. Ama delikanlı genç ya, bir kemeesi varmaş. almasını da iyi biliyormuş. Yolda üç dört gün geçmiş. Trabzon'a yakın bir yere geldiklerinde 'Dinlenelim' demişler ve bir tepenin yamacına oturmuşlar. İhtiyar çok yorgun olduğundan yaslanmış bi ağaca, dinleniyormuş. Delikanlı da çıkarmış kemeesini, başlamış almaya. O dönemde yabancı yerlerde çalgı almak, halkı rahatsız etmek iyi karşılanmazmuş. İhtiyar, 'Oğlum' demiş 'Bırak almayı, kır o şeytanı, başımıza bela aacaksn.' Ama delikanlı dinlemiyor, kaptırmış kendini müziğe, alıyor da alıyormuş. Yakında bir yerde de mum ışığında bir düğün yapılyormuş. O dönemlerde elektrik de yok. Ordakiler duymuş kemeenin sesini, vakit gece, sesi izleye izleye gelişler dedeyle torunun istirahat ettiği yere. Bakmaşlar bir delikanlı alıyor kemeeyi. Selam vermişler. Meğer düğün de çalgıcı yokmuş. Demişler delikanlıya, 'çok güzel alıyorsun, dğnmze gel, bir güzel eğlenelim.' Delikanlı kabul etmiş, 'Ama' demiş 'Biz a ve yorgunuz, yiyeceğe ve yatacak yere ihtiyacımız var.' Düğün sahipleri kabul etmişler. Yaşlı dedeyle torunu da düğün yerine gelmişler. Sabaha kadar düğün devam etmiş, eğlenmişler. Sonra dedeyle torunun yola çıkma vakti gelmiş. Onlara düğünden kalan bütün yiyecekleri vermişler. Vedalaşıp ayrılmışlar. Yola çıkar çıkamaz ihtiyar kapmış kemeeyi delikanlının elinden ve 'Ver şu mübareği de kırmayasın' demiş. Daha nce 'Kır o şeytanı' deyip başına bela açıyordu, şimdi o mübarek olmuş, dşrip kıraca kmış ve koltuğunun altına almış." (K 19)

3.1.2.2. Hezmertek

"Doğu Karadeniz'de en büyük kaza hezmertek derlermiş. İki delikanlı ava gider. Avda da yaban kazlarını avlarlar, en büyüğünü de ele geçirirler. Onlar eve dönerken, bir hayli de avlanmışlar, yolda bunları bölüşelim demişler. Oturmuşlar yolun ortasında blşyrlarmış. Biri en büyüğüne yanaşıyor. 'Hezmertek benim' diyor. bri 'Hayır, benim' diyor. Bir uyanık beliriyor. Yolda bir başka uyanık adam beliriyor, geçerken bunların kavga ettiğini griyor. 'Nedir derdiniz?' demiş. 'İşte kaz avından geliyoruz. Blşemiyoruz bir türlü, avladığımız kazları blşyyoruz ama bir türlü anlaşamıyoruz, bu almak istiyor, ben almak istiyorum' deyince 'O mesele benim meselem' demiş, 'Ben kolay çözerim o işi. Siz bana bırakın'. Sormuşlar 'Nasıl zersin?', 'ya ben kolaydır, çözerim' demiş adam. Arkadaşlar anlaşmışlar, bırakalım mı buna bırakalım diyerek. O

oturmuş bunların yanına, iki avcı bir de arabulucu. Oturmuşlar bölüşmeye. O oturan arabulucu olan hemen en büyük hezmerteği almış yanına koymuş, ‘Bu benim’ demiş. Kazların diğerlerini de biri senin biri senin bölüştürmüş. Onlar da okey demişler. Meseleyi çözmüş.” (K 19)

3.1.2.3. Kayısı Maddesi

“Fakir bir adam Beşiktaş’ta otururmuş. Karısı başının etini yemiş eşinin. ‘Padişahın sarayı şurada, komşu sayılırsınız. Şimdiye kadar gitmedin. Bir şey istemedin. Şu bizim bahçedeki kayısıları topla. Bir sepete koy götür, padişah yesin Elbet bi ihsanda sana bulunur.’ Adam kayısıları toplamış gitmiş. Sarayın önünde bir kalabalık bir kalabalık, ne oluyorsa artık çok kalabalıkmış. Bu sormaya başlamış ‘burda ne oluyor’ diye. Cevabını alamadan zabita gelmiş, kuşatmış hepsini, içeriye toplamış. Bütünü hücreye kapatılmış. O kayısı götüren de dahil olmak üzere hepsini hücreye kapatmışlar. Bir ay, iki ay, üç ay, bir yıl, iki yıl içeride tıkalı kalmışlar. Üç sene sonra padişah dolaşmış hücreyi. Gördüğüne sormuş ‘Sen ne suç işledin de burdasın?’ diye, ters konuştum, adam dövdüm derken bu da demiş ‘Ben kayısı maddesinden burada yatıyorum’. Padişah ‘Nedir bu kayısı maddesi?’ demiş. ‘İşte bizim hanımın ısrarıyla kayısıyı toplamıştım. Böyle böyle durumumuz vardı. Biz mağduruz. Size kayısıyı götürüp belki hediye bir şey alabilirim diye düşünüyordum..

Öyle oldu ki zabıta bütünüyle beraber beni de içeri kapattılar.’ diye anlatmış adam. Padişah ‘Size burada bir haksızlık olmuş’ demiş, ‘Ben sana çilenin karşılığı bir bahşiş vereceğim, benden ne istiyorsun’ diye sormuş. Adam da ‘Hiçbir şey’ demiş. Padişah buna ‘İste iste, illa vereceğim’ deyince adam ‘Bana bi balta, bi akça para, bi de Kur’an-ı Kerim ihsan eyle’ demiş. Padişah ‘Ne yapacaksın bunları?’ diye sormuş. Adam ‘Akçelerle mihrimücelle vereceğim’ , yani mihrimücelle eski dilde geçerli, şu anda da belki bir özelliği vardır, evli olanlar eşiyile anlaşmaz da ayrılmaya mecbur kalırsa verilen bir miktar para oymuş, ‘Akçeyle mihrimücelle vereceğim, baltayla kayısı ağacını kökünden kesip yok edeceğim, Kuran-ı Kerim’i de istiyorum ki bir daha karı sözüyle gzmeyeceğime yemin edeceğim Kur’an üzerine’ diye cevap vermiş.” (K 19)

3.1.2.4. Asla İnanmam

“Kediden büyük darbeler alan, kayıplar veren fareler toplanmışlar ve kedinin olduğu yerlere gitmeme kararı almışlar. Toplanmışlar bir yere hepsi. Birkaç gün

geçince haber almak için bir fareyi gözcü olarak göndermişler. Gözcü fare gitmiş, bir de ne görsün. Kedi asılmış. Gelmiş anlatmış durumu diğerlerine. Hepsi sevinmişler, çıkabiliriz diye. Ancak bir tanesi demiş ki ‘Ona güven olmaz, o bin defa asılsa ben yine inanmam ve asla onun olduğu yere çıkmam.’ Ertesi günü bakmışlar ki kedi gerçekten ölmemiş.” (K 19)

3.1.2.5. Ayı İdi, Mayı İdi

“ Evvel zaman içinde, köyün kadınları ormana oduna gitmişler. Beraberlerinde de genç bir kız varmış. Kızın yükü ağır geldiğinden oturup biraz dinlenmek istemiş. Diğer köylüler önden gitmişler. Dinlenen kız, kalkıp yürümeye başladıysa da bir müddet sonra her tarafı sis kapladığından, kız yolunu kaybetmiş. Derken, bir ayıya rastlamış. Ayı kızı zorla kaçırarak mağarasına götürmüş. Kendisini bal ile meyve ile beslemiş. Üç ay sonra kız ayıya alışmış, evlenmişler. Aradan 15 yıl geçmiş. Çocukları olmuş. Ayı kızı ailesinin evine götürmüş. Eve vardıklarında kız eve girmiş. Ayı'yı gören köylüler onu öldürmüşler. Kadın bunu görünce ağlamış ve şu ağıtı yakmış:

Ayı idi mayı idi
Gene benum kocamidi
İyi idi kötü idi
Evine çok bağlı idi
Yağı balı çok idi
Askerluği yok idi
Bu bili, bu bili...”¹⁸⁵

3.1.2.6. Cazı Babanne

“Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde evin birinde bir gelin, beyi ve kaynanası ile mutlu bir şekilde yaşarlarmış. Bir gün gelinin nur topu gibi bir çocuğu olmuş. Zavallı anne ve baba sevinçleri kursağında iken, iki gün dolmadan bebek, ağzı kan revan içinde ölmüş. Yıllar sonra ikinci çocukları olmuş ve yine aynı şekilde ölmüş. Artık anne baba ne yapacaklarını şaşırılmışlar. Gel zaman git zaman üçüncü çocukları dünyaya gelmiş. Çocuğun annesi lohusa halinde yatğında uyur iken bir örümceğin hızla bebeğin üzerine gittiğini görmüş. Eliyle onu öldürmek istemiş. Ne var ki örümcek düşmüş, bir ayağı kırılmış. Uyku halindeki anne artık ölür diye örümceği bırakmış.

¹⁸⁵ www.rize.com.

Kadın her zamanki gibi sabah kalkmış, ahırdaki hayvanlara bakmaya gitmiş. Döndüğünde bakmış ki kaynanası hala yataktan kalkmamış. Oysa kaynanası her zaman ondan daha erken kalkar, ateşi yakarmış. Vakit epeyi geçince gelin kaynanasının odasına girmiş. Kaynana:

- Hastayım, gelinim, kalkamıyorum, demiş. Gelin:

- İlaç getireyim de iç, diyerek, ilaç getirip içirmiş. Kaynana bir süre sonra ayağa kalkmak için doğrulunca 'Ah bacağım!' diye feryadı basmış ve tekrar yatağa düşmüş. Gelin durumu anlamış ve beyine anlatmış. İşin sonunda, o nur topu gibi bebeklerin ciğerini kazıyıp kanını içenin bu kaynana olduğu, kaynananın örümcek şekline girebilen bir cazı olduğu ortaya çıkmış.”¹⁸⁶

3.1.2.7. Cazı Karısı

“Anan yoğ idi. Nenen hiç yoğu idi. Dedenun dedesi daha girmemişti beşiğe. Var idi, yoğu idi bir Hasanika. Hasanika geze iken gördü bir armut ağacı. Çıktı armuda başladı yemeğe. Keldi bir Cazı Karısı. Niyeti bozuk idi...Armudun altından seslendi tatlı bir sesle bağurdu Hasanika'ya:

- Uuuy anan kurban olsun saha. Hasanika oraya ne yapayısın?

- Armut yiyirum.

- At bağa bir armut.

Atar oğa bir armut. Cazı karısı onu mahsustan tutmaz.

- O kitti bayışağa. Kızlar kesulsun saha. İn bi dal aşağı, at bağa bi daha.

Atar oğa bi daha.

- O da gitti bayışağa, in bi dal daha aşağı, at bağa bi dağa.

Hasanika armut ata ata geler aşağı son dal idur çuruk birden düşer başaşağa. Geçirur baygunluk. Cazı karısı tutar Hasanika'yı, kor torbasına, alur keturur evine. Kitletler oni bir odaya. Cazı karısı evden arılırken kızı Fadime'ye:

- At kazani ustune, hazır uyuyi at Hasanika'yı da içine. Pişir ko dolaba. Geldumm mi yeruk.

Hasanika uyanmış duymuştur bunu. Lakin kelir duymamazlıktan. Fadime atar kazani ateş üstüne, içine doldurur suyu. Çağurur Hasanika'yı.

-Hasanika git bak. Kazanun içine boncuklarım orda midur?

¹⁸⁶ www.rize.com.

- Hasanika bili ya işi uzaktan bakar kazana. Der Fadime'ye:
- Ben gormedum, sen bi bak onlara. Tam bakar iken Fadime, vurur oğa bi tekme, atar oni kazana. Pişirur oni eder kavurma, koya sahanlara yerleşturur tereklere. Kelir cazi karisi bakar etler tereğe, başlar onlari yemeğe. Yerken da:
- Hasanika'nun etleri cimi cimi butleri. Hasnika'nun etleri cimi cimi butleri.
- Hasanika meğer çıkmış idur çatıya der ordan oğa:
- Fadime'nin etleri cimi cimi butleri.
- Cazi karisi duyar oni, tükürür yediklerini. Kurar hemencecik bi plan. Uğraşur çatıdan aşağı indirmeye oni.
- Uuuy Hasanika oraya nasıl çıktun?
- Eskemileri koydum birbiri üstüne oyle çıktum.
- Oda koyar eskemileri ust uste. Çıkar ustlerine. Çıkar ustlerine da beceremez düşer altına, incitur dizini. Gene seslenir:
- Uuuy Hasanika oraya nasıl çıktun?
- Yiğne yine ustune koydum da öyle çıktum.
- Kodi yiğne yiğne ustune çıkamadi. Geçti yiğneler oğa.
- Uuuy Hasanika oraya nasıl çıktun?
- Kizdurdum bi şiş saktum oni kendume, attı beni buraya.
- Cazi karisi kizdurur bi şiş, sokar oni kendine; ceberur kider. Hasanika iner aşağı. Araştıur bulu cazinun hazinelerini. Olur zencun. ¹⁸⁷

3.1.2.8. Kısmeti Bol Avcı

“Bir varmış, bir yokmuş, feleğin günü çokmuş. Var varanın, sür sürenin, destursuz bağa girenin hali duman imiş. Hamama gittim taşı yok, yüzük buldum kaşı yok, çarşıda bir çergi gördüm davulunun ortası yok. Nedir ne değildir diye etrafıma baktım. Bir de gördüm ki bir orman. Ormanın içinde bir insan... Yapmış bir kulübe, girmiş içine, oturmuş kurşun döküyor. Yanında bir tüfek, tüfeğin içinde fişek, aman şeytan doldurur patlar diye bende titredi yürek...

Vakti zamanın birinde bir ormanın kenarında yaşarmış bir avcı. Avcının hiç kimsesi yokmuş. Her gün ava çıkar ve bir kuş vurur, bir tavşan vurur dönermiş kulübesine. Avı ocakta güzelce kızartır yermiş. Günün birinde bir atışta iki keklik

¹⁸⁷ www.rize.com.

vurmuş. İçinden ‘Benim böyle şansım yoktu, bunda bir iş var’ diye düşüne düşünce gelmiş kulübesine. Bir de bakmış ki, köşede bir tilki oturuyor. Avcıyı görünce hiç kaçmamış. Avcı tüfeğini duvara asmış, keklikleri soyup birini tilkiye vermiş, diğerini kendi yemiştir. Ertesi gün yine ava çıkmış, bakmış ki bir sürü tavşan. Tüfeğini doğrultup bir el ateş etmiş, iki tavşanı yere yıkmış. Hemen tavşanları alıp kulübesine dönmüş ki, bakmış kapının önünde bir kurt. Kurt avcıyı görünce sadık bir tazı gibi yanına gelmiş, sanki ‘ben günlerdir açım, rızkımı ver’ der gibi bakmaya başlamış. Avcı da tavşanın birini kurda vermiş, birini de kendisi pişirip yemiştir. Ertesi gün uyanınca kurdun gittiğini yerine bir ayının geldiğini görmüş. Tavşanın kemiklerini de ayıya vermiş. Yine tüfeğini omzuna alıp ormana gitmiş. ‘Hiçbir şeyde yoktur avın lezzeti, kırk gün taban eti bir gün av eti’ derler, ama bizim avcı kırk günde bir değil her gün av eti yiyormuş. O gün de biraz av yerlerini dolaşmış, bakmış bir sürü ördek, hemen tüfeğini doğrultup iki tanesini vurmuş. Ördekleri alıp, kulübesine gelmiş ki, bakmış kocaman bir kartal kulübenin tepesinde duruyor. Avcıyı görünce hiç oralı olmamış. Avcı, ‘Bugün de kısmetim fazla, kartal benim misafirim, ona kısmetini vermem lazım’ diye düşünerek ördeklerin etinden kartala da vermiş.

Üç gün, beş gün derken ormandaki tüm hayvanlarla avcının dostluğu ilerlemiş. Günün birinde kurt gelmiş avcını kulübesine, ‘Avcı arkadaş, sen bizi en zor günlerimizde doyurdun, bu ormanda tek başına yaşamak bize üzüntü veriyor. Seni padişahın kızıyla evlendirmek istiyoruz.’ demiştir. Avcı gülmüş, ‘Kurt kardeş, ben fakir bir avcıyım, padişahın kızı bana gelir mi? Bu nasıl söz?’ demiştir. Kurt ‘Ben ormandaki tüm kurtların kralıyım. Onlar benim emrimdeler. Sana gelen tilki de tilkilerin, kartal, kartalların, ayı da ayıların kralı. Onlar da gelecek, gidip padişahın kızını sana kaçıracağız. Yeter ki sen razı ol. Biz kararımızı verdik’ diye cevaplamış. Avcı bu işe ‘tamam’ demiştir ama sonucundan da pek umutlu değildir. Kurt bir ulumuştur, tüm kurtlar toplanmıştır. Tilki bir bağırarak, tüm tilkiler toplanmıştır. Kartal bir ıslık çalmış, tüm kartallar gelmiştir. Ayı bir homurdanmış, tüm ayılar toplanmıştır. Böylece ormandaki hayvanlardan oluşan ordu padişahın sarayına doğru yola çıkmıştır. Bir ikindi üzeri padişahın sarayına varmışlar. Bakmışlar ki ortada in cin yok. Bahçıvan sabanı bahçeye bırakmış gitmiştir. Tilki çıkmış ‘Kurt ile ayıların kralları siz şimdi benimle sarayın bahçesine gireceksiniz. Ben bahçıvan olacağım, siz de öküz yerine sabana

koşulacaksınız. Padişahın kızı bahçeye çıktığında kartal da onu omzundan yakalayıp uçuracak ve avcı kardeşin kulübesine götürecektir. Tamam mı?’ demiş. Oradakiler de tilkinin aklını pek beğenip ‘ tamam’ demişler. Kurt bahçeye girip sabanı tilkiye vermiş, tilki bahçıvan olmuş, kurt ile ayı da boyunduruğa koşulmuşlar. Bu şekilde bahçeyi sürerken tüm saray halkı bahçeye çıkmış ve onları seyretmeye başlamış. Hem gülüyor hem de ‘Şu hale bakın, tilki, kurt ile ayıyı öküz niyetine sabana koşmuş’ diyorlarmış. Padişahın kızı da sarayın balkonuna çıkmış. Bunları görünce o da kahkahalar atmaya başlamış. Tam bu sırada kartal ortaya çıkıp kızı omuzlarında yakalamış. Kız ‘Yetişin, kurtarın beni’ diye bağırmaya başlamış. Ama kim ne yapabilir ki havadaki kartala... Tilki kartalın kızı alıp kaçtığını görünce sabanı bırakıp kaçmış, kurt da koşmaya başlamış, ama ayı sabandan kurtulamamış ve boynunda sabanla koşmaya başlamış. Saraydakiler kızı kaçıran kartalı görünce her şeyi anlamışlar ama çok geç. Padişah kızının kaçırıldığını duyunca derhal bir bölük süvari askerini donatıp kartalın uçuğu yöne doğru yollamış. Kartal ise kızı aldığı gibi avcının kulübesine getirmiş. Avcı melek gibi bir kızı karşısında görünce şaşırmış. ‘Korkma güzel kız, ben de senin gibi insan oğluyum. Ne cinim, ne periyim, avcının biriyim.’ demiş. Güzel kız gülmüş ‘Ya babam bizi yakalatırsa?’ demiş avcıya. Avcı kızı ‘Tüm ormandaki hayvanlar bizi korur, yeter ki sen benim karım olmaya razı ol’ diye cevap vermiş. Kız da avcıyı beğenmiş ve ona eş olmayı kabul etmiş.

Gelelim avcını dostlarına, kurt, tilki ve ayı ormana girmişler. Ama arkalarından bir bölük süvari geldiğini görünce bir tedbir düşünmeye başlamışlar. Tilki demiş ki ‘Bu atlılar bu gece ormanda kalınca ben onların eyer takımlarını kopartırım.’ O gece tilkiler tüm eyerleri kemirmişler. Sabahleyin kalkan atlılar eyerleri onarmaya çalışırken kartallar üstlerine taş yağdırmışlar. Ayılar ağaç dallarıyla saldırmışlar. Padişahın askerlei geri dönmek zorunda kalmışlar. Durumu padişaha iletmışler. Padişah önce öfkelenmiş, ama sonunda kızını garip avcıya vermeye razı olmuş. Asker yerine bir düğün alayı düzenleyip ormandaki avcıya göndermiş. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar.

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine...”¹⁸⁸

¹⁸⁸ Yurt Ansiklopedisi, İstanbul, 1982, C. 2, s. 952.

3.1.3. Hikayeler

Nazım nesir karışımı bir özellik sergileyen, destanlardan sonra halk edebiyatının önemli bir eseri olarak ortaya çıkan ve toplumun yaşamını, olayları fazla gerçek dışı unsur katmadan anlatan, öğüt verici özellikte halk ürünleridir. İçinde manzum parçalar olmayan halk hikayelerine “*kara hikaye*” denir. Bunlar daha çok masallardan geçmiş hikayelerdir.¹⁸⁹

Halk arasında yayılan bu hikayelerde kahramanlık, aşk, hayatî olaylar ve ders verici durumlar ve vakalar konu alınmaktadır. Bu hikayelerin yazarları belli değildir. Çok sade bir nesir diliyle anlatılırlar. Aralarında manzum parçaların yer aldığı da görülmektedir. Araştırmamız sırasında topladığımız, Doğu Karadeniz Bölgesi’nde anlatılan hikayelerden bazıları şöyledir;

3.1.3.1. Kolcuya Oyun

“Köyün birine devamlı kolcular gelir, köylüye karşı katı davranışlarda bulunur ve her seferinde eziyet ederlermiş. Yine günün birinde kolcular gelir ve köylüyü cami avlusuna toplayarak sıkboğaz ederler. Tarladan dönen muhtar Mustafa Dayı bunları dinler ve yaklaşarak onları evine davet eder. Fakat kolcular bu davete icabet etmezler. Üstündeki çalışma kıyafetine bakarak değerlendirip kim olduğunu da sormazlar. Akşama yakın bir zamanda geri dönemeyeceklerini düşünen kolcular muhtarı sorarlar. Köylüler de ‘muhtar sizi davet eden kişi idi’ derler. Davranışlarından mahcup olan kolcular sorarak muhtarın evini bulurlar. Mustafa Dayı, davranışlarına ders olması için bir kurnazlık düşünür. Çeşitli yemekler hazırlar. Sofraya önce lahana gelir ve düşük bir fiyat söylenir. Ardından her yemeğin fiyatı artırılarak sofraya getirilir. Kolcular işin ciddi olduğunu anlarlar ve en ucuz olan lahanayı yerler. Yatmaya sıra gelince saman yatak, post ve yün yatak gösterilir. Onların da farklı fiyatları vardır. Misafirler ucuz diye samanda yatarlar. Kahvaltı sonunda muhtar hesapları çıkartır ve parayı ister. Ancak birinin parası yetmez. Mustafa Dayı paranın peşin olduğunu söyler ve taviz vermez. Bunlar yalvarınca muhtar, ‘Benim üst başıma bakıp selamımı almadınız, davetimi kabul etmediniz. Siz bizi kıyafetimize göre değerlendirmeye kalktınız. Biz belki fakiriz ama gönlümüz zengindir. Bizi hakir görmeyin. Bu paralarınızı

¹⁸⁹ Aça, Mehmet, Ercan, Müge. **agm.** s. 137.

alın gidin ve köylüyü de küçük görüp eziyet etmeyin bir daha' der ve onları uğurlar. Kolcular iyi bir ders aldıklarını düşünerek ayrılırlar.”¹⁹⁰

3.1.3.2. Kim Kaçar Ali Rıza'nın Tüfeğinin Önünden

“Rize'nin Dağbaşı mahallesinde seferberlik öncesi, tüm Rizeliler gibi, Ali Rıza da geçimini sağlamak üzere çoluğunu çocuğunu bırakmış, mesleği olan fırıncılık yapmak üzere Batum'a gelmiştir. Ali Rıza biraz övünmeyi seve bir Karadenizlidir. Sabaha kadar çalışmış fırında, çay içmek üzere kahveye gitmiş sonra, bir köşede çayını içerken yapılan sohbetlere de kulak kabartmaktadır. Orada bir gün önce vurgun olmuş. Adamın biri silahıyla çok uzun mesafeden birini tam alnının ortasından vurmuştur. Kahvedekiler ölen adamı unutmuşlar vuran adamı övmekteler. Bu adam her kimse gayet iyi nişancı olduğunu, böylesinin zor bulunacağını konuşuyorlardır. Ali Rıza bu, boş durur mu hemen seslenmiş.

- Kim kaçar Ali Rıza'nın tüfeğinin önünden?

Sen misin bunu diyen, kahvede hazır bulunan sivil görevliler tarafından hemen apar topar tutuklanıp hapse atılmış. Derken aradan iki seneden fazla vakit geçmiş. Geleni gideni yok. Rize'dekilerin de durumdan haberi yok. Bir gün adamın biri yanına yaklaşmış, hal hatır sormuş, sonra nasıl hapse girdiğini sormuş. Ali Rıza da anlatmış. Suçu olmadığını, yanlış anlaşıldığını söylemiş. Adam ertesi hafta bir daha gelmiş. Epey sohbet etmişler, sonra adam çoluğu çocuğu olup olmadığını sormuş, ailesinden konuşmuşlar. Ali Rıza 11 çocuğu olduğunu ve onların bu durumdan habersiz olduğunu anlatmış. Adam böyle birkaç kez daha gelmiş, her seferinde hediye getirmiş. Bir gün tekrar hakim huzuruna çıkarılan Ali Rıza tamam şimdi hapı yuttuk derken, hakim:

- Serbestsin, suçsuz bulundun demiş. Ali Rıza sevinçten ne yapacağını şaşırmış. Sevincini paylaşmak için sağa sola bakarken, kendini ziyaret eden adamı görmüş. Ona sarılmış. Hakim:

- Onu nerden tanıyorsun, katil o, bu kadar süre onun yüzünden yattın, demiş. Ali Rıza durumu anlatmış. Meğer adam hasmını vurduktan sonra bir süre gözden kaybolmuş. Geri döndüğünde kendi yerine bir başkasının tutuklanıp hapse atıldığını

¹⁹⁰ www.rize.com.

duyunca, birkaç ziyaretten sonra vicdanının sesini dinleyip, suçunu itiraf edip, Ali Rıza'nın kurtulmasını sağlamıştır.”¹⁹¹

3.1.3.3. Dağdan Gelip Bağdakini Kovan

“Bir ot yerleşik bir diğerinden azıcık da olsa yer istemiş yaşamak için. Acıyıp ona yer vermişler. Zamanla bu açılıp saçılmaya, dal budak yayılmaya başlamış. Etrafındaki yerleşik otlar ‘Arkadaş, toparlan biraz’ demişler. O da ‘Ben halimden memnunum, rahatsız olduysanız çekip gidebilirsiniz.’ cevabını vermiş.” (K 19)

3.1.3.4. Aptallar Cemiyeti

“Şimdi askerliğini yaparken izin alır ve gelir Hopa’ya, bizim Artvin’in kazasıdır malum ya Hopa. Asker Hopalı bir asker, gelmiş iznini kullanıyor gene o ikinci cihan savaşı değil de, o yıllar, 1946 diyelim. Savaşın bittiği yıllar. Adam iznini kullanmış ve üzgün üzgün dönecek. O dönemde Hopa’ya vapur limanı yoktu ve motorlarla felan buraya girilirdi. Vapur içerde demirlerdi. Motorlarla gider vapura binerlerdi genelde. Askerler genellikle vapurlarla sevk edilirdi. Bu asker Hopalıdır. Hopa’dan hareket edecek akşama doğru. Akşama doğru gelirdi vapur. Ne yapsın ne yapsın sıkıntılıdır. Evdeki o tatlı havadan ayrılıp askere, hem de savaşın son yılları askerlik daha disiplinli daha bir titizdir. Bu ne de olsa askerlik bir şeref görevi, askeri disiplin olayı adamı yoruyor. Adam ne yapsın ne yapsın, sıkıntılı gezmektedir caddede. Orda vatandaş uyanığın biri asmıştır dükkanına ‘Aptallar Cemiyeti Başkanlığı’nı, kendini Aptallar Cemiyeti Başkanı diye kabul ettiren uyanık bu askeri görür. ‘Asker ağa, ne derdin var? Yüzünden düşen bin parça oluyor’ demiş. ‘Olmaz mı, kardeşim? İzni kullandım geri dönüyorum, askerlik bi disiplin ocağıdır. Oranın kendine göre özellikleri vardır. Amiri var, memuru var. Bana disiplin sıkıcı geliyor, yoruluyorum. Dönmekten canım sıkılıyor’ demiş asker. ‘Yahu kolayı var’ demiş, ‘Benden bir belge al kurtar.’ ‘Olur mu?’ demiş asker, ‘Sen nasıl belge veriyorsun?’ ‘Benim levhama baksana’ demiş adam. Asker de ‘Ben okuma yazma bilmiyorum’ demiş. Adam, ‘O zaman başkasına okut. Ben belgeyi verirsem bu işten kurtarırsın. Birine okut da gir dükkanıma.’ demiş. Dışarıdan geçen birine okutmuş. Okumuşlar ‘Aptallar Cemiyeti Başkanlığı’. İçeri girmiş ‘Okuttum, Aptallar Cemiyeti Başkanlığı yazıyor.’ demiş. ‘Tamam’ demiş adam, ‘sen Aptallar Cemiyeti Başkanlığı’ndan belge alırsan, kendini aptal kabul edersen, aptal askerlik

¹⁹¹ www.rize.com.

yapmaz. Dolayısıyla kurtulmuş olursun. Hiç gitmene de gerek kalmaz'. 'Madem öyle ver bana bu belgeyi.' demiş asker. 'Nüfus cüzdanını ver' demiş adam. Nüfus cüzdanını almış, künyesini çıkarmış. Altına da yazıtı koymuş, 'Üstünde adı yazılı falanca oğlu filanca aptal olduğu cemiyetimize görülmüş ve kabul edilmiştir' ve imzalamış. 'Bunu git de Ziraat Bankası müdürüne imzalat' demiş, o zamanlar ilköğretim müdürlüğü vardı, 'Oraya da imzalat' demiş. İlköğretim müdürlüğüne yeni görevli bir müdür gelmiş. Bu işleri bilmezmiş. 'Yahu' demiş. Onlar da belgeleri hazırlamışlar, imzalatacak müdürleri koymuşlar. İşte Ziraat Bankası müdürü, nüfus müdürü, ilköğretim müdürü, tapu müdürü, şu bu müdürleri, devamlı isimleri koymuşlar. Bu üçüncü sırada, buna gelmiş. 'Bunu imzalar mısın?' deyince anlamamış. 'Bu nedir de ben imzalayayım? Yahu, Aptallar Cemiyeti Başkanı kim ya? Onları bilmiyorum kardeşim, yeni görevli geldim' demiş. Bundan sonra gidilecek yer de PTT müdüriyümü. Ama bunlar meğersem bu düzeni biliyorlarmış. PTT müdürlüğüne beraber gitmişler. PTT müdürü işaret vermiş ilköğretim müdürüne 'Bu uydurma hikayedir, at imzanı gitsin' demiş. İlköğretim müdürü hala imzayı atmamış, o basmış imzayı. En sonunda dönmüş Aptallar Cemiyeti Başkanlığı'na, evrağı tamamlanmış, imzalanmış. Bu kağıt kendisine verilmiş, adam askere dönmemiş. Karar verilmiş, yakalanıp götürülmüş. Sormuşlar, 'Niye gelmedin askere?' cevap vermiş, 'Ben Aptallar Cemiyeti'nden belge almışım. Aptal olduğumu ispatlamışım. Ben askerlik yapmam ki' demiş." (K 19)

3.1.4. Fıkralar

Değerli hocamız Prof. Dr. Fikret Türkmen "Gülme, yüzyıllarca filozofları, psikolog ve sosyal psikologları, hatta biyologları ilgilendiren önemli bir konu olmuştur." demektedir.¹⁹²

Fıkra, kendine has bir yapıya sahip olması bakımından sözlü edebiyat geleneği içinde özel bir yere sahiptir. Gülünç durumları, sosyal çatışmaları, çelişkileri ince bir mizahi üslupla anlatan, güldürürken düşündüren, kişilerin her türlü eleştiriye ifade edebildikleri kısa ama yoğun bir anlatım tekniğine sahip olan hikayelerdir.¹⁹³

¹⁹² Türkmen, Fikret. **Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi)**, İzmir,: Akademi Kitabevi, 1999, s. 12.

¹⁹³ Aça, Mehmet, Ercan, Müge. **agm.** ss. 144-145.

“Fıkralar güldürücü, eğlendirici özelliklerinin yanında ders vericidirler. Bazılarında taşlama da vardır...Fıkraların bir kısmı ünlü halk kahramanlarına mal edilmiştir.”¹⁹⁴

Fıkra da;”Motif ve amaç; aydınlatma yani ders çıkarmadır...Espirinin hangi alanda baskın olduğu sorusunun cevabı da ‘Kelimeler ve Fikirler’dir. Kullanılan metod ve araç da şaşkınlık ve sürprizdir.”¹⁹⁵

Türkiye’de fıkra deyince ilk akla gelen isim Hoca Nasreddin’dir. Hoca Nasreddin fıkraları sadece Türkiye değil bütün dünyaya yayılmıştır. Nasreddin Hoca Türk ve dünya mizahının en önde gelen tiplerindendir. Bütün Türk dünyasında ortak bir değer olan Nasreddin Hoca’ya atfedilen fıkralar çok zengin içerikli olup, hem hareket hem söze dayalı mizahı barındırmaktadır. Ancak hareketler söze dayalı mizahla takviye edilince anlam kazanmaktadır. Örneğin; *“Merdivenden büyük bir gürültüyle düşen Hoca’ya karısı ne olduğunu sorunca, kaftanının düştüğünü söyler. Karısı, kaftan o kadar gürültü yapar mı deyince; yapar, içinde ben de vardım, diye cevap verir.”* Burada söz ve hareket birbirini tamamlamaktadır.¹⁹⁶

Her yerde karşımıza çıktığı gibi Doğu Karadeniz Bölgesin’de de Hoca Nasreddin fıkraları ile karşılaşılacaktır. Araştırmamız sırasında bize anlatılan fıkraların arasında da bunun örneklerini görmek mümkün. Prof Dr. Fikret Türkmen’in, *“Nasreddin Hoca Latifeleri (Burhaniye Tercümesi)”* adlı eserinde incelediği; *“...Çirkin bir kadınla evlenen Hoca’ya, karısı ‘Hoca yarın kime görüneyim, kime görünmeyim’ diye sorduğunda, Hoca’nın ‘Bana görünme de kime görünürsen görün’.”* dediği fıkra ile araştırmamız sırasında da karşılaştık.¹⁹⁷

Doğu Karadeniz fıkraları, sadece Türkiye’de değil yurtdışında da birçok ülkede insanların neşe kaynağı haline gelmiştir. Mizah anlayışı çok ince ve gelişmiş olan Doğu Karadeniz halkının belki de en çok değer verdiği halk edebiyatı ürünü bu fıkralardır. Araştırmamız sırasında yörede tanıştığımız insanlar sürekli bize fıkralar anlattılar. Burada onlardan bazılarını aktarmayı uygun gördük.

¹⁹⁴ Türkmen, Fikret. **Sahada Folklor Derleme Teknikleri**, İzmir: Ege Ün. Yayınları, 1992-1993, s. 13.

¹⁹⁵ Türkmen, Fikret. **age.** s. 16.

¹⁹⁶ Türkmen, Fikret. **Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi)**, İzmir: Akademi Kitabevi, 1999, s. 15.

¹⁹⁷ Türkmen, Fikret. **age.** s. 29.

3.1.4.1. Babanın Malı mı?

Karadenizli birkaç arkadaş motorla denize açılmış. Oturmuşlar oyun oynamaya. Hava da fırtınalıymış. Dalmış bunlar oyuna. Motor da sallanıyormuş fırtınayla, ha devrildi ha devrilecek. Aralarında birisi oynamıyormuş, ikide bir arkadaşlarını uyarıyormuş “Bu motor batabilir.” diye. “Fırtına güçleniyor. Dikkat edelim.” diye. Ama oyuncular buna hiç aldırmıyorlarmış. Rüzgar da güçlendikçe güçleniyormuş, motor gerçekten batacak artık, sarsılıyormuş. Oyuna katılmayan da sürekli uyarıyormuş. Oyunu iyi gitmeyen arkadaşlarından biri sinirlenmiş en sonunda ve “Kardeşim, bi sussana ya, batarsa batsın, babanın malı mı?” demiş. (K 19)

3.1.4.2. Kaz Uçar da Laz Uçmaz mı?

Adamın biri kaz yakalamak istemiş. Başlamış kovalamaya, kovalamış, kovalamış, yakalayamamış. Kaz kaçmış, caminin minaresine girmiş ve merdivenlerden kaçarak şerife bölümüne çıkmış, adam da peşinden çıkmış. Kaz bakmış adam arkasında, atlamış minareden, uçmuş. Adam da bakmış bakmış ve “Kaz uçar da laz uçmaz mı?” demiş atlamış arkadan. Uçmaz mı Karadenizli? Uçmuş, ama tozu dumana karışmış... (K 19)

3.1.4.3. Ütila Bağem Konya’mı Büyük Artvin’mi...

Coğrafya dersinde öğretmen öğrencilere sormuş. “Söyleyin bakalım çocuklar Türkiye’nin yüzölçümü bakımından en büyük ili hangisidir?” Bir öğrenci Ankara, diğeri İstanbul, diğeri Konya demiş. Öğretmen Konya diyen çocuğa “Aferin oğlum, bildin tebrik ederim. Türkiye’nin yüzölçümü bakımından en büyük ili Konya’dır” demiş. Arkadan öğrencinin biri ayağa kalkmış ve “Heeee! sen eyla zannet gelda bi ütila bağem Artvin’i hangisi daha büyük olicağ Konya’mı yoğsam Artvin’mi” demiş...¹⁹⁸

3.1.4.4. Kadro Dolu Olunca...

Hayvanlar bahçesine yeni bir aslan getirilmiş. İlk gün bütün aslanlara et vermişler, buna meyve. Yeni aslan “Belki burda böyledir.” diye düşünmüş, ses çıkarmamış. Ama ertesi gün de aynı, bir sonraki gün de. Böyle on gün geçmiş. Bizim aslan dayanamamış sormuş “Beyler, ben de aslanım. Neden diğerlerine et bana meyve veriyorsunuz?” demiş. Bakıcılar da “Evet, haklısın. Sen de aslansın. Fakat aslan kadrosu doluydu zaten, sen maymun kadrosuyla geldin.” cevabını vermişler. (K19)

¹⁹⁸ www.artvinicintekadres.com.tr.

3.1.4.5. Sinkotli Asker

Hiç Artvin'den dışarı çıkmamış delikanlı askere gider. İştima esnasında askerler tekmil verirken bizim Artvinli'ye sıra gelir. Delikanlı bağırır. “Demurçılardan Mehmet Varyemaz Sinkot, emret komutanım” der. Komutan askere “Allah Allah Sinkot neresidir oğlum ilk defa duydum?” der. Asker “Hadi ya bilmiye misin komutanım? Nacviya'nın karşisi işte” der. Komutan bu defa “eee Nacviya neresidir peki?” der. Asker de “Allah Allah komutanım Nacviya'yı nasıl bilmasun getirun bi tane harita göstarem” der. Harita getirirler, komutan arar arar Sinkotla Nacviya'yı bulamaz. Bu sefer asker komutana “tüüüh senin gibi komutana Sinkotinan Nacviya'yi bilmiyesin bi da bu kadar okuyup komutan olmışsin yazuğlar olsun sana da emeklaruva da, Sinkotinan Nacviya'yi bilmiyan adam bu kadar taburi nasıl idare edicag çoğ merağ ediyerim” der...¹⁹⁹

3.1.4.6. Papağan

Saf bir köylü çocuğu askere gitmiş. Bir gün komutanın odasına gitmesi gerekmiş. Gitmiş. Komutanın da papağanı varmış, tepede bir kafeste asılı duruyormuş. Asker girer girmez papağan da başlamış “Rahat, hazır ol! Rahat, hazır ol!” diye tekrarlamaya. Asker hemen düzeltmiş üstünü başını, bakmış etrafa, kimse yok. Tavana bakmış, bir papağan kafetse. Hemen hazır ola geçmiş ve “Aferedersiniz, ben sizi kuş sanmışım.” demiş. (K 19)

3.1.4.7. Sen de mi Dul Kaldın?

Uzun saçlı adamın biri minibüse binmiş. Minibüstekilerden biri de dul bir kadınmış. Bu adamı kadın sanmış, “Kızım, az öteye yanaşır mısın?” demiş adama. Adam da “Ben kız değilim” cevabını verir vermez, kadın “Sen de mi bu genç yaşta dul kaldın?” diye sormuş. (K 19)

3.1.4.8. Hamsi Baklavası

Of Yavanlı Ali'ye sorarlar:

- Hamsinin her şeyi olurmuş, doğru mu?
- Hee, olur tabi.
- Peki hamsi baklavası da olur mu?
- Olmasına olur ama yazıktır daa.

¹⁹⁹ www.artvinicintekadres.com.tr.

- Niye?

- Niyesi var mı? Üzerine şerbet atınca tadı kaçıyor.²⁰⁰

3.1.4.9. Hamsi Hazretleri

Birinci Dünya Savaşı sıralarındaydı. Seferber edilen bir bölük erlerine subay, vatani dersler veriyordu. İlk olarak da padişahın kim olduğunu öğretiyordu:

- Halife-i ru-yi zemin Sultan Mehmet Han Hamis Hazretleri.

Belki 100 kez bunu tekrarladıktan sonra bölük efradına belleyip bellemediklerini sordu. Erler hep bir ağızdan “Belledik komutanım” diye yanıt verdiler. Bunun üzerine subay birer birer tüm erlere sormaya başladı. Fakat, belledik diyenlerden hiç birisi padişahın adını tekrarlayamadı. Arka sıralarda duran Temel parmağını kaldırdı. Subay geniş bir nefes alarak ona döndü;

- Söyle bakalım, dedi.

Temel derin bir soluk alıp göğüslerini kabartarak söyledi:

- Hamsi hazretleri komitanım.²⁰¹

3.1.4.10. Deniz Bitmiş

Açık denizde geminin kaptanı ölünce Karadenizli diyerek Temel’i kaptanlığa getirirler... Bir gün, iki gün derken işler iyi gider, fakat üçüncü gün sabaha karşı gemi karaya oturunca, bütün tayfalar:

“Ne ettin de gemiyi karaya oturtun kaptan?” diye sorunca, Temel cevap verir.

“Pen pişey etmedum...Denuz pittı...”²⁰²

3.1.4.11. İmamların Maçı

İmamın biri birgün Şenol Güneş’e gider. “Hoca bizum Trabzonlu imamlarla İstanbullu imamların maçı var. Bizi hep yeneyiler. Buna bir çare da.” Şenol Güneş demiş “Yav bakarız. Hami ile Ünal’ı vereyim. Hoca diye yuttur. İmamlara kazanın maçı.” Maç zamanı gelince imam Hami ile Ünal’ı alıp İstanbul’a maça gitmiş. 5-2 yenilip gelmişler. Şenol Güneş sormuş “Ne oldu? Hami gol atmadı mı?” İmam cevap vermiş “Attı hemde iki ama onlarda Gulit hocayla Van Basten hoca vardı perişan olduk.” (K 8)

²⁰⁰ Albayrak, Haşim. **Komşu Karadeniz Serisi 4, Öztürkçe, Karadeniz Fıkraları 1**, İstanbul: Oluşum Yayınları, 1998, s. 24.

²⁰¹ **Temel’li Fıkralar**, Trabzon Trabzon Valiliği Yayını, 1998, s. 85.

²⁰² **Karadeniz Fıkraları**, İstanbul: Volkan Yayınevi, s. 50.

3.1.4.12. Kabahat

Bir yaz günü hava oldukça sıcak, günlerden de cumadır... Hoca öğle vaazını verirken çoban Temel de sıcaktan kurtulmak için camiye girer ve arkaya oturmak için çarıklarını çıkarmaya hazırlanır...

Hoca görev ve sorumluluk konularını anlatmakta ve iş mesuliyetin ne olduğunu dile getirici sözler söylemektedir... Tam bu sırada yanında köpeği ile Temel'i görünce :

“Mesuliyeti olan çoban hiçbir zaman sürüsünü yalnız bırakmaz...” diyerek bizimkileri gösterir.

Temel çarığının bağlarını tekrar bağlarken köpeğine döner:

“Hadi cidelum,” der. “Hoca efendi pok atayı pize...”²⁰³

3.1.4.13. Kurban

Temel'le Dursun denize gitmiş. Hava gayet güzel. Balık tutma anında rüzgar esiyor, dalgalar büyüyor. Büyük bir tehlike başlıyor. Bu sefer Allah'a yalvarmaya başlıyorlar. “Allah'ım bizi kurtar sana bir hamsi kurban edecem. Ya Rabbi bizi kurtar iki hamsi kurban edecem” derler. “Ya Rabbi bizi kurtar üç hamsi kurban edecem.” derken. Kıyıya ulaşıyorlar. Kurtuluyorlar. Tam kıyıya geldikleri zaman bakmışlar ki artık kurtulacaklar. Temel Dursun'a bağırarak “Ya yeter hamsiyi bitiriyorsun.” (K 14)

3.1.4.14. Vampir

Temel öyle bir acıkmış ki bir hafta hiç midesinden bir şey geçmemiş, en son gidiyor vampire diyor ki “Vampir bana şu avlanmayı öğretir misin? Nasıl insanların kanını emiyorsun?” Alıyor vampir “Gel bu akşam” diyor. Akşam olunca çıkıyorlar. Vampir Temel'e diyor ki “Bak Temel o aşağıdakini görüyor musun?” Temel cevap veriyor “görüyorum” . “Onun yanındakini görüyor musun?” Temel “Görüyorum” diyor. Vampir “Kolla beni” diyor. Vampir bir dalay bir geliy kan oluk gibi ağzından. Öbür akşam aynı muhabbet. Bir gün Temel “Tamam” diyor “Bırak da beni biraz ben av yapayım.” “Hazır mısın?” “Hazırım” diyor. Temel dalay. Bir gelir ki kol kırık bacak kırık göz şişmiş. Vampir “Ne oldu sana?” diye soruyor. “Ya hiç sorma” diyor Temel “Ha o aşağıdaki ev var ya. Ha o balkondaki kız var ya. Tam daldım ona yandaki direği görmedim.” (K 21)

3.1.4.15. Beraatım Var

²⁰³ Karadeniz Fıkraları, s. 50.

“Bir tilki bağa girmiş, üzüm yerken bağ sahibi gelmiş. Tilki hemen ölmüş numarası yapıp yere uzanmış. Bağ sahibi tilkinin kuyruğundan tutup bahçe dışına atmış. Tilki hoplayıp zıplayıp inine varmış, arkadaşlarını toplayıp, ‘Size beraatım var, buyrun gelin üzüm bağlarına, yeyin için’ demiş. Hep beraber gitmişler aynı üzüm bağına. Tam iştahla yerlerken bağın sahibi gelmiş. Misafir tilkiler davet eden tilkiye ‘Hani beraatın vardı, ne oldu?’ diye sormuşlar. O da ‘Şimdi beraat zamanı değil, herkes canını kurtarma çaresine baksın’ demiş.” (K 19)

3.1.4.16. Akıl Deposu

Temel bir gün balık yiyor, ısmarlamış bir porsiyon hamsi. Yerken kılçıklarını ayırıyor, bir tabağa kılçıklarını, bir tabağa etini başkasına, sonra bir Amerikalı geliyor. Temel’in tabağına bakıyor kılçıkları teker teker ayırıyor. Amerikalının dikkatini çekiyor. Sormuş “Ne yapıyorsun?” Temel demiş ki “Yav ben zeka deposu depolayırım.” Amerikalı diyor “Kaç para bunlar?” Temel cevap veriyor “Bir tanesü pir dolar”. Amerikalı parayı veriyor. Bir kılçuğa bir dolar pir kılçuğa bir dolar vere vere beş altı dolar verince “yav” diyor “Temel ben yedim bundan ama bir şey anlayamadım”. “Bak” diyor Temel “İşte akıllanmaya başladın bile.” (K 1)

3.1.4.17. Papuç

Temel bir gün oturuyor balık yiyor. Garson da dikkatli bakıyor Temel’e. Önündeki balıkla konuşuyor. Garson dayanamamış, sormuş sonunda “beyefendi ne konuşuyorsunuz?” diye. “Ya” demiş “Soruyorum paluğa bundan pir hafta önce papucum düşmüş idi denize cördün mü? Paluk ta cevap verdi bağa dedi ki ben de bundan iki ay önce çıktım bilmeyrum.” (K 1)

3.1.4.18. Köylü Ne Bilir Bayramı Gugarna İçti Ayrarı

Havanın sıcak olduğu bir gün köylünün biri Cumhuriyet Bayramı’na gitmiş. Gitmeden de evde ayran hazırlamış. Bayrama gitmiş. Kendi kendine demiş “Gittim mi köye içerim ayrarı.” Ama çıkarken kapıyı açık unutmuş. Gitmiş seyretmiş bayramı, sonra dönmüş köye. Bakmış mutfağa gugarna var ayrarın içinde. “Köylü kafa, ne bilir bayramı gugarna içti ayrarı” demiş.”Eh dangalak niye gittin bayrama gitti soğuk ayrarım.” (K 11)

3.1.4.19. Topal

Karadenizlinin topalı Amerika'ya gitmiş. Turist Türkiye'den oraya. Demişler “Nerelisin?”, demiş “Karadenizliyim.” “Allah Allah topalı Amerika'ya gelirse sağlamı aya gider demek ki.” demişler. (K 31)

3.1.4.20. Sizin Kümes Yanıyor

Temel komşusuna gitmiş. Kümesten duman çıkıyormuş. Eve girince komşusuna “Sizin tavuklardan sigara içen var mı?” demiş. “Yok”. “Nargile içen var mı?”. “Yok”. “O zaman sizin kümes yanıyor.” (K 9)

3.1.4.21. Bu İşe Ben de Şaştım

Adam ovada çift öküzle tarla sürmektedir. İki arkadaş bunu izlemekte, biri öbürüne “Biz bu adamın bir öküzünü ayırıp çalalım, adamı meraklandırıalım. Sonra geri veririz” demiş. Öbürü “Bunu nasıl çalarız?”. “Yakınından geçen ırmağa gideceğim. Sırtım çift süren adama dönük olarak, yüksek sesle ve heyecanla ‘şaştım, şaştım, şaştım!..’ diye sayıklayacağım. Çift süren merak edip uzaktan seslenip neye şaştığımı soracak. Cevap vermeyince mutlaka yanıma gelip soracak. Ben yine cevap vermeyip ‘şaştım, şaştım, şaştım!..’ demeyi sürdüreceğim ve zaman kazanacağım. Bu arada sen öküzün birini al kaç, ben de belli bir süre sonra dönüp adamın öküzünü göstererek ‘bir kişi tek öküzle tarla sürüyordu ona şaştım’ diyeceğim.

İki arkadaş bütün dediklerini ayarlayıp yaparlar. Tarla süren adam şaşırır, iki öküzün biri yok olmuş. “Bu işe ben de şaştım” der. (K 9)

3.1.4.22. Erkekseniz Tek Tek Gelin

Şehirden aldığı hamsiyi köyüne götüren adam, yokuş yukarı giderken kayıp düşmüş, hamsi dökülmüş üstüne kayarak arkadan gelen adama doğru hızlıca akıyorlar. Arkadaki adam silahını çekmiş “Erkekseniz tek tek gelin üstüme” diye bağırmış. (K 9)

3.1.4.23. Çocuğun Çişi ile Yola Çıkan Adam

Saatın kıt bulunduğu dönemde iki arkadaş gece bir yerde saatli buluşmak için anlaşırılar. Birinin saati vardır, öbürünün yoktur. Saati olmayan sıkıntıya düşer. Evde bunu yakınırken hanımı “Bey bizim çocuk o saatlerde çişine kalkar. Çocuğun kalkmasıyla sen de yola girersin” der. Çocuk çişini yapmaya kalkınca babası yola girer. Gece sürekli gitmektedir. Şafak söker. Orda bir başka zat bulunmaktadır. Arkadaşını

görmez. O zata arkadaşı ile buluşacakları noktayı sorar. Adam “Orayı en az 8-10km geçmişsin” der. Bu da “Çocuğun çışı saat olursa ben çok daha gideceğim” der. (K 29)

3.1.4.24. Benim Kaza Halkım Daha Kültürlüdür

A kazası ve B kazası halkından iki zat iddiaya tutuşurlar. Her biri kendi kazasının halkının daha kültürlü, daha zeki, daha sosyal olduğunu savunmaktadır. İşin içinden çıkamayan bunlardan A kazası vatandaşı “İyisi mi bunu bizim kazadan olup sizin kazada görev yapan savcıya soralım” der. B kazası iddiacısı kabul eder. Savcıya sorarlar. Savcı da B kazasındakine “Sizde görev yaptığım süreçte Aslanoğlu, Kurtoğlu, Çakaloğlu, Şahinoğlu...soyadlarıyla karşılaştım. Daha hayvanlıktan çıkamamışsınız. A kazasında Çiçekoğlu, Güloğlu, Yazıcıoğlu,... gibi soylar yaşar. Dolayısıyla A kazası halkı daha kültürlüdür” der. (K 29)

3.1.4.25. Bu Hayvan Ya Yüklüdür Ya Değildir

İneğine aşı yaptıran kişi yüklü olup olmadığını anlamak istemektedir. Bir türlü anlayamaz. Bunu iyi anlayan birine rica eder. Ücret vererek evine götürür, ineğine baktırır. Adam hayvanı bir öteye bir beriye döndürür. Bir şey anlayamaz ve sonucu bildirir. “Bu hayvan ya yüklüdür ya değildir!...” (K 29)

3.1.4.26. Ana Balık Yavru Balıklara Nasihat Ediyor

Ana balık, yavru balıklarını toplamış nasihat etmektedir. “Yavrularım, insanlar oltalarının ucunda kancaya ekmek ya da böcek geçirerek kamuflej yapar sizi aldatıp tutarlar. Sakın bunlara aldanıp yaklaşmayın...” Tam bu noktada bir balık avcısı üstlerine saçma atar, ana ve yavru balıklar, hepsi içinde kalır. Şaşkın haldeler. Yavrular analarına sorar “Bu neyin nesidir?”. Ana balık “Bunu ben de anlayamadım.” (K 29)

3.1.4.27. Ben Adam Değilim Lazım Laz

Vapur limandan henüz yeni ayrılmış, istikametine yönelmiştir. Biletli yolcu farkında olamamış, rıhtımda durmakta. Bir an bakar ki vapur gitmekte. Kamarada duran kamarota bağırırır “Ben biletli yolcunuzum beni alın”. Kamarot “Daha adam alamayız.” Yolcu ısrar eder. Kamarot da “Adam alamayız” diye ısrar eder. Yolcu “Ben adam değilim, lazım laz!!!” der. (K 29)

3.1.4.28. Hacıyı Asmalı Sınıyı Kesmeli

Rize Fındıklı kazasında fasulyeye lazca “*hacı*”, horoza “*sını*” derler. Fındıklı’ya bir gün iki kişi birden bir arada misafir gelir. Birinin adı Hacı, öbürünün lakabı varmış

ve “Sını” imiş. Fındıklılı aile akşam yemeğine ne olacağına hasbihal yapmaktadırlar. Erkek eşine “Hacıyı (fasulye) asmalı, sınıyı (horozu) kesmeli. Yemek böyle ayarlanmalı” demektedir. Hayatlarının tehlikede olduğunu sanan iki misafir bir yolunu bulup kaçarlar. Onlar fasulyeyi kazanla asmışlar, horozu da kesmişler, yemek hazılamaktadırlar. (K 9)

3.1.4.29. Ölü Ben Değilim Yarın Gelecek

Öteden beri söylenmekte, eğer ölü için mezar kazılır ve ölü o gün toprağa verilmez ertesi güne bırakılırsa gece mezara cinler girer yerleşir. Ölü toprağa girince rahatsız ederler. Böyle durumlarda gece mezara biri girip beklerse bu hengame olmaz. İşte böyle mezarı hazırlanmış ölü o gün toprağa verilememiş, yarına ertelenmiş. Gece mezara bir yakını girip sabahlayacak. Bu hali bilen köyün dalkavukları gece mezara yanaşp sanki Münker ve Nekir melekleri gelmiş gibi sorular sorarlar. Mezarı bekleyen zat “Ölü ben değilim, ben değilim. Ölü yarın gelecek” der. (K 29)

3.1.4.30. Hayatın Tamamı Gitti

Kayıkla hava almak, kafa dinlendirmek için denize açılan iki kişiye kayıkçı kıyıda içeriyeye doğru ilerledikçe sürekli sorular sormaktadır. Bir ara “Jeoloji nedir bilir misiniz?” diye sorar. Gezi yapanlar “Hayır” derler. Kayıkçı “Hayatın yarısını kaybettiniz.” der ve yine sormaya devam eder “Astronomi nedir bilir misiniz?” Gezi yapanlar. “Allah aşkına, Türkçe konuş biz ilkokul mezunuyuz. Bunlardan ne anlarız” derler. Kayıkçı bu kez “Hayatın diğer yarısını kaybettiniz.” der. Şiddetli rüzgar belirir, deniz dalgalanır, sallanıp durmakta derken kayık devrilir. Tüm yolcular denize dökülür. Kayıkçı yüzmeyi biliyor, yüzmekte, gezi yapanlar yüzmeyi bilmiyorlar, çırpınmaktalar. Bu noktada kayıkçı sorar “Yüzmeyi biliyor musunuz?” Gezi yapanlar “Hayır”, kayıkçı “Hayatın tamamını kaybettiniz.” der. (K 19)

3.1.4.31. Tecrübeyle Kanıtlandı

Kitabın birinde başı büyük, boynu ince, sakalı da bir tutamdan uzun olanların ahmak olduğu yazıyormuş. Bunu okuyan adamın teki hemen aynaya bakmış. Bakmış, sakalı uzun, başı büyük, boynu da inceymiş. “Ahmak yerine geçmeden sakalımı düzelteyim bari” diye düşünmüş adam. Bir tutamdan uzun olan yerini yakmak için tutmuş mumu sakalına. Derken sakal yandıkça eli de yanıyor. Çekmiş elini. Sakalının tamamı tutuşmuş. Başlamış adam bağırıp çağırmaya. Bunu duyan biri gelmiş, suyla

söndürmüş sakalını. Sormuş adama ne olduğunu, o da anlatmış. Yardıma gelen adam açmış kitabı, ahmak tarifi verilen yere kalemle şunu yazmış: “Doğrudur, tecrübeyle kanıtlandı.” (K 19)

3.1.4.32. Sen Deve Değilsin Ki...

Ormanda yürüyen kaplumbağa bakmış tilki nefes nefese koşuyor. Sormuş “Tilki kardeş neden kaçıyorsun böyle?” diye. Tilki cevap vermiş “Develeri topluyorlar, ondan kaçıyorum” diye. “Ama sen deve değilsin ki” demiş kaplumbağa. “Bi yakalanırsam deve olmadığımı anlatana kadar postum bir para olur” diye cevaplamış tilki. (K 19)

3.1.4.33. Oflu Namazı

İki Oflu günde kaç vakit namaz olduğunu tartışıyorlarmış. Biri demiş üç, öbürü diyor dört. Tartışa tartışa bir hal oluyorlar. Sonunda dört diyen dayanamıyor ve “Ben bi gidip hocaya sorayım” diyor. Gitmiş hocanın yanına, sormuş. Hoca, “Bu yaşa gelmişsin, günde kaç namaz var bilmez misin?” diye sormuş. “Bir arkadaşım üç diyor ben dört diyorum, tam bilemiyoruz” cevabını vermiş Oflu. Hoca da “İkinizin de yanlış, beştir beş” demiş. Bu hemen beşi duyunca geri dönmeye başlar. Bu arada diğer arkadaşı da “Acaba hangimizin doğru?” diye meraktan dayanamamış gelmektedir. Uzaktan bunu görünce bağırır “Ne oldu, indi mu, indi mu?” diye. Arkadaşı aynı şekilde cevaplar “Ne indisu? Bindu bindu...” (K 19)

3.1.4.34. Neden Öldü?

“Ağustos sonunda herkes yayladan inerken, Karadenizli eve dönmek istememiş. ‘Ben yaz boyukışın gerekli olacak odunu, hem malların hem kendimin yiyeceğini depoladım. Bu yıl burada kışlayacağım.’ demiş. ‘Kar çok olur, soğuk olur, burada susuz, havasız kar altında kalırsın’ diye ikna etmeye çalışmışlar ama boşuna. Herkes gitmiş, adam kalmış yaylada. Kış gelmiş. Başlamış şiddetli rüzgarlar esmeye, gök gürüldemeye, şimşekler çakmaya. Her gün gürültü. Her gün gürültü. Adam almış eline kalem kağıt, yazmış ‘Ben burada açlıktan, susuzluktan, soğuktan, sıcaktan ölmem. Ölürsen beni bu gürültü öldürür.’ diye. Adamlar yaylaya çıktıklarında bakmışlar ki hayvanların hepsi telef olmuş, adam ölmüş. ‘Acep neden öldü?’ diye eşyalarını karıştırırken yazıyı bulmuşlar. Not bırakmış; ‘Ben burada soğuktan, sıcaktan falan ölmem. Gürültü dayanılacak gibi değil. Ölürsen gürültüden ölürüm’ demiş ve nitekim de ölmüş.” (K 19)

3.1.4.35. Horon Hikayesi

“Karadeniz’de düğünlerde horonun farklı bir yeri vardır. Sabah başlayan oyunlar akşama hatta ertesi günü akşamına kadar devam ettiği çok olurdu. Oyuna bir girildi mi bırakılmaz, ancak yorulunca şöyle bir nefeslenmek için oyundan çıkılır, yerini hemen sıradaki alırdı. İşte böyle bir düğünde...

Fadime yorulmuş, horondan çıkmıştı, evi geldi aklına. Eve gider, bakar, evde yemek kalmamış; yiyecek bir şey de yok. Anbarın anahtarı da kocası Temel’de. Ehh... Temel de düğünde. Hemen düğüne döner. Temel horonda. Fadime ona

durumu anlatmaya çalışır. Temel oralı bile değil. Oyuna devam eder. Fadime kızmaya başlar. Temel’e çıkışır:

*- Adam, anahtarı ver da; eve yiyecek bi şey kalmadı, çocuklar açlıktan geberiyi.
Temel horondan çıkmadan, horon havasına uyar biçimde şu karşılığı verir:*

- Al belumden belumden

Al gerumden gerumden.

Fadime anahtarı kocasının belinden alır, eve gelir, ambarı açar, yemek yapıp çocuklara yedirir. Ancak tarlaya gitmesi gerektiğinden anahtarı da Temel’e

vermesi lazımdır. Gene düğün evine koşar. Temel hala oyundadır. Fadime’yi görünce hiç istifini bozmadan, türkü ile:

- Koy belume belume

Gene eski yerune...

Fadime anahtarı oyunu bırakmayan kocasının beline bağlayarak, tarlaya gider. Akşam ezanıyla eve geldiğinde Temel de düğünden yeni dönmektedir.”²⁰⁴

3.1.4.36. Arkadaş

“Ok yılanı ile kara yılan arkadaş olmuşlar. Beraber gidiyorlarmış. Ok yılanı kısa yapılı olduğundan düz ve hızlı gidiyormuş. Kara yılanı ise uzun olduğundan kıvrıla kıvrıla gidiyormuş. Bunu gören ok yılanı sormuş ‘Yahu sen arkadaşım mısın değil misin?’ diye. ‘Arkadaşınım’ demiş kara yılan. Ok yılanı buna, ‘Arkadaşımsan düz gel, yetmiş iki kıvrılıp da gelme’ demiş.” (K 19)

²⁰⁴ www.rize.com.

3.1.4.37. Tilki ile Kurt

“Tilki ile kurt arkadaş olmuşlar. Yolda yürürken kurt tilkiyi bir ısırtıyor, bir yalıtıyormuş. Tilki en sonunda dayanamamış, sormuş ‘ya arkadaş ne yaptığını anlayamadım bir türlü. Ya ısırmanı bırak, ya da yalamanı da dost musun, düşman mısın anlayayım.’ demiş.” (K 19)

3.1.4.38. Çocuk ve Kuyruk Acısı

“Yılanın biri bir çocuğu ısırması. Çocuğun annesi de yılanı öldüreyim derken kuyruğunu koparmış, yılan ise kaçmış. Çocuk zehirden ölmüş. Kadın düşünmüş ve ‘En iyisi yılanla arkadaş olayım.’ demiş kendi kendine. ‘Bana daha fazla zararı dokunmasın’ demiş. Gitmiş yılanın yanına. ‘Ben senin kuyruğunu kopardım, sen benim çocuğumu öldürdün. Kavgalı kalmayalım. En iyisi barışalım’ demiş. Yılan buna, ‘Hayır, olmaz. Zaten sende evlat acısı, bende de bu kuyruk acısı varken barışımız uzun sürmez.’ demiş. (K 19)

3.1.4.39. Para Karşılığı Küfür

“Sevilmeyen bir kişiye, sevmediği bir vatandaşa para karşılığı küfür ettirmek istiyor. Tabi o küfür edecek olan adam da saf insan. Ayarlamış, ‘şu kadar para vercem, git ona küfür et’ demiş. Bu da bölgenin yaygın hikayesidir. Saf olan gitmi adama yolda arkasından yanaşmış yanaşmış, saydırmış küfürleri. O adam da çıkarmış cebinden öncekinin verdiğiinden daha çok para vermiş. Devam etmiş yoluna, hiç müdahale etmemiş, bir de bahşişlemiş bunu. Saf adam ya, düşünmüş ‘Küfür ettirdiler, para verdiler. Küfür ettiğim adam da para verdi. Bu iyi bir şey.’ diye. Küfüre devam etmiş. Önüne gelene küfür ediyor, derken bir adam güçlü, hebellah gibi bir adamla karşılaşmış. Adamın önüne çıkmış para verecek diye, ağzına geleni söylediği anda, buna iki yumruğu vurmuş, iki seksen uzatmış yere. Bu delikanlı ondan sonra düşünmüş ‘Gördün mü sen küfürün karşılığını, meğersem her yerde para vermiyorlarmış. Bir yerde ceza da veriyorlarmış.’ ” (K 19)

3.1.4.40. Ben Hoca Değilim Ama...

“Yeni müslüman olmuş köyde imam vardır. Ama imam nasıl olmuşsa, iznini kullanmak üzere ayrılmış. O dönemde çevrede de başka müslüman köy yokmuş. İmam gitmiş, tesadüf ya, köyde de biri ölmüş. ‘Cenazemizi kim kaldıracak, hoca yok. Yakın köylerde de imam yok. Ne yapacağız?’ derken, biri ‘Biz yola çıkalım. Cenazeyi de yola

çıkartalım. Bir müslüman belki geçer de kılabilirse ona veririz’ demiş. Derken, tesadüf ya vatandaşın biri geliyor. Eskiden sarık bağarlardı kafalarına, şu an da bağlayanlar oluyor ya bazan ama şu anda özel kıyafetlidir imamlar. O üstüne, Nasreddin Hoca gibi sarığı bağlamış biri geliyor. ‘İşte imam geliyor’ demişler. İmam yanaşmış. İmam değil aslında bir vatandaş. O sarıklı yanaşmış selamün aleyküm, aleyküm selam. Köylüler buna, ‘Kardeşim, nereden düştün ya? Bizim senin gibi bir imama ihtiyacımız var. Şurda ölümüz var. Bunu kaldıracak bir imama ihtiyacımız vardı. İmam bulamadık. Siz yardımcı olacak mısınız?’ deyince, adam ‘Yok, ben imam değilim’ demiş. ‘Nesin peki?’, ‘Sıradan vatandaşım ben’, ‘Başındaki nedir?’, ‘Sarıktır ama yolda buldum’. Olmaz olur derken kavga edecekler neredeyse. Artık burada dövüleceğini ya da darbeleneceğini anlayan adam ‘Koyun önüne’ demiş. Cenazeyi koymuşlar önüne. Ölüünün ismini sormuş, söylemişler, kabul edelim Kemal olsun. ‘Hey gidi Kemal’ demiş adam, ‘Öldün de kurtuldun, ben ne derde tutuldum? Ben hoca değilim, sarığı yolda buldum. Allahu ekber’ demiş. Adamı o şekilde kaldırmış ve gömmüş.” (K 19)

3.1.4.41. Kadın İnadı

“Çok titiz olan bayan eşiyle beraber dere boyu giderlermiş. Karşıda bir vatandaş tarlasını biçiyormuş. Erkek demiş ki ‘Bak karşıda tırpanla tarlayı biçiyorlar’. Bakıyorlar gerçekten tırpan. Bayan demiş ki ‘O tırpan değil oraktır orak.’ Bey de ‘Yahu hanım, orak dediğin kısa boylu olur. bu kocaman saphı, orak değildir bu, orak hilal şeklinde olur.’ Bayan orak, erkek tırpan derken tartışa tartışa devam ediyorlar. Erkek düşünmüş ‘Bu benimle inat ederek böyle söylüyor’. Derenin derinleştiği yerde bayanı itmiş, boğacak suda. Bayan suyun içine düşmüş. Boğuluyor. Bayan nefes darlığı çektiği zaman ayaklarıyla yere basıyor havaya bi kalkıyor sudan başını çıkardığı gibi elini orağı çeker gibi yapıyor. Su üstünde orak işareti yapmaya devam ediyor.” (K 19)

3.1.5. Çeşitli Halk Anlatmaları

3.1.5.1. Denizcilik ve Denizcilerle İlgili Anlatmalar

Burada alan araştırması çalışmamız sırasında karşılaştığımız ve tanıştığımız Doğu Karadenizli balıkçılardan bazılarının bize anlattıklarına, başlarından geçmiş olaylara yer vermeyi uygun bulduk.

3.1.5.1.1. Denizle Kavga

“Şimdi benim bir kızım var. O Şermin daha evlenmemişti. Küçüktü. Küçük bir teknemiz vardı. En büyük felaket o oldu. Bir gün Şermin kızımınla ikimiz amatör olarak. Sargan balığı denen bir ağ kurduk. Bir gece akşam ağ kurduk oraya. Hava muhalefeti oldu. Sabahtan kardeşlerimin teknesine gittik. Ağları çekmeye başladık. Çekerken ağları şimdi kayıkta benim önümde duruyordu o. Biz abimle beraber ağ çekiyorduk. Şimdi Hasan bana dedi ki Abi motoru çalıştır’. Tam o arada ağı yırttık. Balıkta müthiş balık vardı. Balığı dökmek için motoru tam yukarıya döndü. V şeklinde yapmıştı ağı orda çapalar var başlarında o arada Hasan, benim birader, dedi ki ‘Abi motoru çalıştır’. Denizler kabarmış geliyor yukarı bende o arada motoru çalıştırdım çıktık gittik denize. Şimdi orda abim zaten düştü gitti denize. Bende gittim denize. Hasan yalnız bir çıktı ki böyle dalganın yüksekliği sekiz dokuz metreden fazlaydı. Çok kuvvetli o kayık geldi. Kayık böle kafama vuracaktı. Vuracağına yakın kendimi denize gömdüm. Batırdım kendimi. Bir çıktık böyle bir baktım benim birader taaa tepede kayık bir vurdu. Bam diye tabi sesini duydum. Suyun içinde böyle şubat ayları, on on beşi zannediyorum. Öyle olması lazım kar vardı. Yerde bir miktar falan. Ava gittiğimizde şimdi ağ var ya gittim ağa vurduğum böyle suyun dibine indik yani. Ağ kafama geçti. Orda suyun içinde oraya vardığımda geri dönüş yok. Biraz kalın bir ağ değil ince ağ olduğu için ağın içine parmaklarımı taktım böyle yırttım aradan geçtim. O suyun içinde mücadele işte. Can ne kadar tatlı biliyor musun işte oradan su yüzüne çıktım bir baktım kardeşlerim yukarda kalmış. Tabi deniz muhalefeti kayıkla beraber aşağı salmış ya şimdi İsmet Abi bana diyor ki ‘yav Şener bizi kurtarsana’. Şimdi yalnız benim evimde muşamba yoktu. O zamanki şimdiki böyle can yeleği can simidi falan yoktu. O tarihlerde. Şimdi onlarda alt üst muşamba giyinik ya. Batmıyor suyun yüzünde ama yüzgeçte atamıyorlar yani. Çırpınıyorlar. Bir baktım ağ duruyor. Ben kayığa girdim. Uzatmayalım. Motoru şimdi ağ pervaneye sarmış av tutuyor böyle denizde dimdik bir şekilde ben kayığı çok dalgalar kırıldı beni bir zaman attı tekrar geldim falan işte motoru istop ettim. Çocuklara bağırdım. Yukarda abime dedim. ‘Ağ duruyor. Ağdan tuta tuta gel ben nasılsa kayığı dengede tutuyorum.’ Aşağıda falan oradan geldiler öyle böyle ağ mağ bıraktık biz orda. Şimdiki ne kürek var ne kaşık var teknede hiç birisi kalmamış ben ağla beraber geldiler şimdi. Kayıkta bağlı pervane salmışım. Dengede çapa da var yukarda

ağa yapıştılar ben onları tuta tuta kayığa geldiler. Bindiler kayığa motoru kapatıcaz. Motor çalışmıyor. Dönüyor. Kollu böyle çalışmıyor. Ağı kestik biz. Kürek yok. Kaşık yok. Dalgalar gelip gidiyor da o arada bir ara verdi. İşte dalgalar kısım kısım geliyor. Hasan bir kürek gördü. ‘Abi ben bunu alacam.’ Daldı aldı. Küreği tek kürekle indik küreğe o sırada bir kız çocuğu bizi görüyormuş. Bir sürü insan bizi görmeye geldi. O tekneyle boğulmadan limana indik işte. Allah bizi kurtardı. Biz gelmiştik zaten dalga bizi indirdi. Kenara. Bizi kenara attı. Denizde geçirdiğim bir kavga işte.” (K 42)

3.1.5.1.2. Van Gölü Gezisi

“Van Gölü’ne ilk gidenler babamlar. Van Gölü’ne ilk defa balıkçılığı Faroz mahallesi götürdü. Gidip geliyorduk. Bir buçuk ay sürüyordu. O zaman iki günde gidip geliyorduk. Kamyonlarla bir ay çalıştıktan sonra iki günde kamyonların üzerinde kayıkları ağları atardık. Van ve civarındaki insanlar balıkçılığı bilmiyordu. Avlanmasını bilmiyordu. Avlanma için ilk defa rahmetli babam oraya gitti. Müdür Seyfettin ismi. 1962’de gitmeye başladı. Faroz’dan Van Gölü’ne iki günde gidiyorduk. Bir ay kalıp sonra iki günde dönüyorduk. Balıkları o yörenin insanlarına satıyorlardı. Şimdi Van Gölü’nün özelliği sodalı sudur. Bu sodalı suda İnci Kefali’nin ismini de rahmetli babam koydu. Çünkü Kürtler balığa tek şey söylerler. ‘Masi’. Bütün balıkların ismi tektir. ‘Masi’. Kefal demezler, barbun demezler. 1962’de rahmetli babam Van’a gidiyor. Orda bakıyor insanlar buluyor ortaklaşıyor. Buradan kamyonların üzerine kayıklarımızı ağlarımızı atarak, nisan birlerinde Van’a gidiyorduk. Mayısın on beşine kadar orada avlanıyorduk. Tekrar kayıklarımızı kamyonların üzerine doldurup geri dönüyorduk. Senede bir kere bir buçuk ay. Neden nisanla mayıs? Çünkü orada sodalı suda balık yumurtlarken tatlı suya çıkıyor. Derinlerden geliyor. Dere ağızlarında tatlı suya çıkıyor. Yumurtasını oraya bırakıyor. Önce gitti, araştırdı, öğrendi. Dolayısıyla o tatlı suya dönüş anında en çok avcılık oluyor. Daha çok balık avlanıyordu. Bu tarihlerde avlanıyordu. Sadece biz onlara balıkçılığı öğrettik. Yani mayatı öğrettik. Gırgırcılığı öğrettik.” (K 31)

3.1.5.1.3. Balıkçı Yengem

“Bir akşam ava gidiyorum. Ocak ayları falan. Bu liman yeni yapılıyordu. Ördek avına gidiyorum. Bir baktım deniz küçük kırma bi deniz var. Kefal balığı sudan dışarı çıkar biliyor musun? Geldim dedim ki İsmet Abime ‘Abi falan kişi akşamdan balık

attıydı.’ Kış günü tabi soğuk hava. Eve geldim. ‘Abi hadi’ dedim. İsmet Abim ‘boşver’ dedi. Soğuk hava. Evde biraz moral bozuk. Abim denize çıkmadı ya. Yengem dedi ‘Ne düşünüp duruyorsun?’ ‘Hiç’ dedim ‘Sorma ya balık’ dedim ‘Gidelim ben giderim’ dedi. ‘Sen nasıl gidersin?’ giderim falan kalktık ufak bir tekne vardı. Bir burun var oraya ağ attık. İşte orda bir miktar balık tuttuk. Ordan gelirken balığı boşalttık. Şimdi tekrar geldik denize. Orda ne kadar balık var hep görünüyor. Yakamozda. O akşam nasıl balık biliyor musun? Beraber alamıyoruz balığı kefal işte.” (K 42)

3.1.5.1.4. Ağlayan Yunus

“Yunus balığının ağladığını bilir misiniz? Yavrusu. Biz mesela amcamla beraber çıkmıştık denize. Bir tane balık burdan atladi. Vurdu onu ama balığı kaybettik. Dikine doğru giderken vurursan yani yukarı doğru çıkarken vurursan yüzde kalır. Aşağı doğru gagası aşağı doğru ise burnu o dalar gider öyle bir daha çıkmaz derler. Beş on dakika geçti geçmedi baktık burdan ‘şaa’f’ diye bir ses. Nefes almak için çıktı dışarıya. Bir ses geliyor bu nedir yav. ‘Cik cik’ kuş gibi sesi kuş gibi bir sesler geliyor. Hep beraber baktık. Ben kürekçiydim. Amcam yukarda tüfek elinde bekliyor. Allah Allah baktık yavru etrafında dolaşıyor. Aynı fareye benzer sesi ve şeyi duyunca anasının etrafında dolaşıyor. Tüfeği attı olduğu gibi. ‘Çekin dışarı’ dedi. ‘Bu işten ekmek yenmez.’ Hep arkadaşların duası buydu zaten. ‘Yaradanım bize başka bir nimet ver de bundan kurtulalım. Bu hayvanı öldürmekten.’ Çok sıkıntılı bir işti yani o. Yapılırdı parası için ama, herkes kendi kendine ‘Ya Rabbim beni bu işten kurtar’ demiştir yani. Çok enteresan bir hayvandır. Ağlamasını duyduk ya çok vefalı.” (K 36)

3.1.5.1.5. Kötek

“Bir gece arkadaşlarımla beraber çıkmıştık denize. Saat gece bir. Kayalara yakın kurdum ağı. Arkadaşım dedi ki ‘Ben çekeyim ağı’. Çekti ki baktım büyük bir tane balık geldi. Dedim ki ben ‘Heralde yunus balığıdır’. Baktım aldı bunu kayığa büsbüyük bir kötek. ‘Kötek balığı bu’ dedi. ‘Bunu yiyemeyiz’ dedi. ‘Bu’ dedi ‘çok büyük. Bunu satarsın’ dedi. Öyle yani. Başıma gelen en ilginç olay bu. Bizim çocukluğumuz denizde geçti. Yirmibeş yıl az değil. Ben çocukken, ilkokula giderken denize gidiyodum. Aslında bizim böyle genç kalmamızın sebebi balık yememiz.” (K 45)

3.1.5.1.6. Sinema Keyfi

“Bizim Faroz mahallesinin insanları denizanasını kurutuyorlardı. Toz haline getiriyorlardı. Sinemadan insanların üzerine atıyorlardı. Bakıyorlar ne etki edecek. Otuz kırk sene evvel. Sinemadaki seyirci olan insanlar hapsiriktan ölüyor. Hapşu hapşu aynı grip gibi gıcıklanma, göz yanması. Sinema boşalıyordu. Dışarı o kadar etkisi var yani. Avare mavare çok önemliydi. Sinemada yer bulmak meseleydi. Bizimkiler en son giderdiler. Ama ellerinde denizanası kurutması. Onu balkondan bir salıyorlar. Millet beş dakkada hapsirik, yanmaylan beraber terk ediyor. Bizimkiler de rahat oturup sinemayı seyredip çıkıyorlardı.” (K 17)

3.1.5.1.7. Kaza

“Şimdi bu Köksal yeni balıkçı ya ‘Abi’ dedi ‘Bana yerleri öğret’. ‘Tamam’ dedim. Araklı’ya gittik. Narlıkbaşı diye bir yer var. Çakıyor tepe. Orada tam bir tepe var. Çakıyor, çakarken tam orda dönüyorsun, Araklı içersine. ‘Oğlum’ dedim buna burda çok kefal olur.’ Kurduk kefal ağlarını. Dedi ki ‘Abi, ağlar nasıl?’ Dedim ki ‘Karabatak ağaçta uyuyor’. Tokmağı vurdum. Hep uyandılar. Şimdi uyanan, uçan düşüyor denize dalay dibine, vuruyor ağa. ‘Abi’ dedi ‘Ağlar doldu karabatak.’ Hep böyle kuşlar karabatak tokmak vurulunca aynı tabanca gibi öter ‘paat’ diye. Gece balık kaçırmak için. Ağa kaçsın balıklar diye. Bütün karabataklar daldı. Biz tokmakladık ya. Köksal ‘Bu neye benzedi Hebib Abi biliyon mu?’ dedi. ‘Otobüs kazalarında otuz ölü yirmi yaralı. Kimisi ölü, kimisi yaralı’ dedi. ‘Otuz ölümüz var. Yirmi tane yaralımız.’²⁰⁵ ‘Yaralıları’ dedim ‘At denize.’ Karabatağın kokusu çok pistir balık yediği için balık gibi kokar.” (K 11)

3.1.5.1.8. Karabatak

“Karabatak dediğimiz hayvanların göç zamanları vardı. Onlar deniz yaratıkları bir şekilde karınlarını doyuracaklar. Balık bulamadıkları zaman denize bıraktığımız şamandıralardan işaret alıp dibine dalıyorlar. Ağımızdan malımızı çalıyorlar. Bu bir haksız kazanç. Bir gün yine böyle bir olay oldu. Habib Abi, bir ‘kışt’ dedi, iki ‘hü’ dedi. ‘Fü fü’ etti kaçmadı. Kayığında bulunan çift kırma tüfeğiyle bunu vurdu. Ve onun boğazına kağıt yazdı. Lokal dediğimiz balıkçıların toplantı yerine asıyor. Kağıtta yazıyor. ‘Habib Amcamın bir suçu yoktur. Ben boğazım yüzünden öldüm.’” (K 21)

²⁰⁵ Karabatak: Balık, yumuşakçalar ve küçük, kabuklu hayvanlarla beslenen bir kuş türü.

3.1.5.1.9. Düşün Hediyesi

“Bir arkadaş evleniyor. Takıda anlaşıyoruz. İşte amcasından bin ytl. Teyzesinden bir altın. Bu Köksal da dedi ki ‘Habib Abisinden de bir bağ mezigit. Mezgiti diyoruz ağa.’ Millet yattı gülmeye. ‘Hep altın takılmaz. Boğazda yiyecekler bunlar yarına’ dedi. ‘Hepsi altın olmasın yarın ne yiyecekler, mezigit yesinler’ dedi.” (K 11)

3.2. Manzum Türler

Çalışmamız Doğu Karadeniz Bölgesi’nde denizcilik folkloru üzerine olduğundan, bu başlık altında sadece anonim halk şiiri örneklerini ve bu şiir türlerinden maniler, türküler ve halk şiirlerini ele almayı uygun gördük.

3.2.1. Maniler

Anonim halk şiirinin en uygun örneği “*mani*”dir. Maniler genelde yedi heceli ve *a,a,x,a* biçiminde kafiyeleyen bir nazım şeklidir. Bir dördlük içinde bir anlam vermek zorundadır. İlk iki dize, asıl anlamı veren son iki dizeye bir hazırlık dizeleridir.²⁰⁶

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde manilerin, asıl ölçeklerinden farklı olup, 4,5,6,7,8 heceden, dörtten artık dizeden ve farklılık gösteren kafiyeleden oluştuğu da görülmektedir.

Temmuz 2005 tarihinde Trabzon’daki çalışmamda Faroz balıkçı barınağında tanıştığım Köksal Yılmaz isimli kıyı balıkçısının “*Yavuz*” adlı teknesiyle akşam üstü çıktığımız balık avı esnasında Köksal Kaptan’ın söylediği manilerdir. (K 21)

1. Eylül ayı geldi
Çiçekler yaprak döktü
Ah güzelim gönlüm
Gönlümde soldu
Demincek bir şey yoktu
Ah yavrum şimdi
Ağlar doldu

²⁰⁶ Aça, Mehmet. “Halk Şiirinde Tür ve Şekil”. **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**. Yay. Haz. M.Öcal Oğuz vd. Ankara: grafik Yayınları. 2004, s. 267.

2. Ağları kaldıran
Bilek değil koldu
Göründü şamandıra
Mandıra mandıra
Kızlar kaçır kocaya
Kandıra kandıra
3. Oy dağlarım dağlarım
Ninja kaplumbağalarım
Balık vurmazsa
Oturup ağlarım
4. İpliğimde makara
Yak bana bir sigara
5. Hoca sarar başına
Takke ile saruğu
Ha bu Köksal kardeş
Çok seviyor aşkunu
6. Sigaramın dumanı
Göründü Faroz limanı
7. Kolumda vardır sele
Burası bak iskele
8. Balık vurdu denize
Ne bileyim vuracak davut
Parasızlık yüzünden de
Kızlar hep kaldı galuk

Parasızlık yüzünde de
Kızlar hep kaldı galuk
Ağı kurduk denize de
Bilmem vurur mu baluk
Ağı kurduk denize de
Bilmem vurur mu baluk

9. İzledim haberleri
Emin oldum daha demin
Çekime hoş geldin
Değerli gardaş Yasemin oy
10. Şu karşında gördüğün
Karadeniz'in dağı
Şu karşında gördüğün
Karadeniz'in dağı
Çok sariyiz denize
Kuruyor barbun ağı
Çok sariyiz denize de
Kuruyor barbun ağı
11. İşli işli oy işli
Reisim Habip Beşli
Kayuğumda var klavuz
Arkadaşımın adı Yavuz oy oy oy
12. Yoğurtı attım
Oldi süt oldi ayran
Yoğurtta vardır yayuk
Denize geldik yirmi altı karıştır bu gayuk oy oy oy

13. Peynirimin adı mandıradır mandıra
İşaret için atıyorum
Denize bir şamandıra
14. Trabzon uşağının
Çoktur imanı
Hava esiyor kayığa
Gidelim usul usul limana
15. Okulun üstünde selam verdim
Atatürk'ün büstüne
Yavuz bey oturmuş
Şu kapağın üstüne
16. Asmada üzüm bağları
Saat geldi
Kaldıralım ağları
Aylardan eylül ekim
Bak arkadaşlar yapıyor çekim
17. Yemin ederim yemin
Sevdim seni Yasemin
Sen Faruk'u sevdiğine
Emin oldum ben emin
18. Bahçemde vardır köpek
Düşman geliyor saldır
Saat dokuz oldu
Reis ağları kaldır

19. Top oynarken
Rakip attı bana bir tekme
Kumanyada var
Beyaz peynirle ekmek
20. Bu bir emirdir emir
Gidiyoruz denizden
Kalksın demir
21. Farozlu'da vardır
Mangal gibi yürek
Kayığında var bir motor
Bir çift de kürek
22. Köpek balığı yiyecek
Herkes oldu kapış kapış
Yavuz şurayı topla
Ağlara yapış
23. Yemek yedim karnım tok
Denizde bir barbun yok
Yemek yedim karnım tok
Bu akşam da balık yok
24. Güzeli severim öpe öpe
Barbun kasaya öküz balığı çöpe
Güzeli severim öpe öpe
Barbuni kasaya pis balığı çöpe
25. Halihazırda yedik çıkmak
Alamadık ekmeği

Yedik tekmeyi
Alamadık ekmeği

26. İzmir'in kızları hem güzeldir hem hoş
Ağları kaldırıyorum
Hem güzel hem bomboş

27. Erkeklerde kısıdır
Bayanda uzundur saç
Ağlar hep boş kaldı
Yine kaldık aç

28. Cenazem vardır cemaat durur
Yasemin balık yiyoruz gel buyur

3.2.2. Türküler ve Atışmalar

Hepsi birer mücevher değerinde olan türküler, tüm dünya milletlerinde kaybolan, ama Türk milletinde yaşamaya devam eden bir gelenek olarak canlılığını hala korumaktadır. Halk şiiri, musikiyle söylendiğinde türkü adını almaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde türküler horon havası, deme, deyişme, atma ve atma türkü gibi isimler almaktadır. Mani şeklinde olan sözler arka arkaya toplandığında türkü oluverirler. Ezgiler duruma göre değişir. Günümüzde doğaçlama olarak adlandırılan ezgiler hazırlanmadan, içten geldiği gibi söylenir. Türküler ciltler doldurabilecek kadar fazla sayıdadırlar.²⁰⁷

Eski bir atma türkü ustası olan Sadık Karadeniz, kavalı ile Trabzon'u şöyle dile getiriyor:

Trabzon'un kazaları
On danedir on dane

²⁰⁷ Özsoy, Bekir Sami. "Karadeniz'de Atma Türküler ve Atma Türkü Geleneği", *Karadeniz Araştırmaları*, S: 3, 2004, s. 113.

Birer birer sayayım
Sizlere dane dane

Vakfıbekir büyük yer
Tonya ondan ayrılma
Sana da geleceğim
Akçaabad'ım darılma

Akçaabad gazinosu
Orda bir akşam galdım
Yavaş yavaş sayilden
Tırabzon'a yollandım

Tırabzon'un içini
Yaya gezeyim yaya
Sülüklü'den okari (yukarı)
Vurdum çıktım Maçka'ya
Maçka mapusanesi
İki dağın arası
Turisten geçilmeyi
Maçka Meryem Ara'sı

Ordan ben geri döndüm
Tırabzon'a aşağı
Mevlam sabırlar versin
Şu Maçkalı uşağa

Derin hocalar çıkar
Of ile Çaykara'dan
Hey Allah'ım ayırma
Bizi Müslümanlıktan

Sürmene'nin kamasını
Gören uşak kaçayı
Arsin'in bağlarında
Pembe güller açayı

Bu saydığım kazaların
Hepsi birer incidir
Ey gidi Tırabzonum
Sayılda birincidir²⁰⁸

Karadeniz'de gemici türküleri, bize bu kıyılarda balık avcılığını meslek edinen insanların günlük çalışmaları hakkında fikir vermeye yeter.

1. Ha uşaklar kalkalum
Şu yelkeni takalum
Şuşurup da yelkeni
Kıç üstüne yatalum

Kızılırmak başına
Şu ırgatı atalum
Tutalum hamsi baluk
Keyfumuze bakalum

Kaptan attuk ırgatı
Senda tut habu gati
Gel girelum ırmağa
Esecek şimdi bati.

²⁰⁸ Özsoy, Bekir Sami. **agm.** ss. 114-115.

2. Esdi Zışana Dağı
Eridi yürek yağı
Yol vermez ki geelum
Neyleyim boyle dağı

Haydi yavrim geelum
ağlayan ha şu ayi
Geldi geçti karşımdan
Sanki ilkbahar ayi
zdrelum takayi
Seyrek doli atali
Vur amurayi başa
Yarum demen tutayi.

Esdi bir hafif poyraz
Kara yelden akayi
ek kayıkçı küreği
Canum onda tutayi

Bindirelum dişari
Tutalum ha şu ayi

3. Gemici uşakların
Deniz başının taci
Yoklayın şu ırgati
İnşallah çıkar aci
ekun uşaklar ekun
Haman alduk ırgati
Gelur şimdi sert poyraz
Vuralum iki gati
İsmail amurada

Hasan gesun cordeğe
Ben kalayım demende
Sizda kalun yedeğe
Topladuk palamari
Kı ustine yaslanduk
Kerempe başlarında
Esdi heva ıslanduk²⁰⁹.

Yedi heceli dört mısralı manilerden oluşan Karadeniz türkülerinde genellikle doğa, yayla, Karadeniz, balık, hamsi temaları işlenir.

Oy gidi Karadeniz
Dalga vurur durursun
Nedur o güzellikler
Adami eldurursun
Karadeniz dalgali
Yali gideli yali
Seni alan uşağa
Ne lazım dünya mali
Karadenizun eni
Güzel deyiler seni
Çok ta güzel deyulsun
ilven yakayi beni
Oy gidi Karadeniz
Doldi da taşamayi
Etmiyelum sevdaluk
Edenler yaşamayi
Oy gidi Karadeniz
Dibun da kara midur
Senun da benum gibi

²⁰⁹ Vural, Tevfik. “Bizim Karadeniz ve Halk”, *İnan Dergisi*, Ocak 1944 S: 10, s. 25.

Yureğün yara midur
Karadeniz ustine
Vapur limalanuyi
Gelduk karşı karşıya
Başum dumanlanuyi
Denizlan dalga birdur
Beni söyleten dildur
Bir sen söyle bir da ben
Bakalum dertli kimdur
Gemi geluyur gemi
Ellidur direkleri
Ayrılup da gidenun
Dertlidur yurekleri²¹⁰.

HAMSiYE TÜRKÜLER

Bir kutsal yaratıktır
Hem ekmek hem katıktır
Vaktinde çıkar gelir
Sözlerine sadıktır

Hamsi alınca hızı
Titrer denizin yüzü
Haber şehre yayılır
Mest eder gönlümüzü

Ne işve bilir ne naz
Ne kefal gibi kurnaz
Ağız tadını bilen
Ondan uzak duramaz

²¹⁰ Durgun, Orhan. “Doğu Karadeniz Folklorunda Doğa, Deniz, Balık ve Balıkçılık”, **Trabzon Kültür Sanat Yılığ**, İstanbul: 1987, s. 90.

Gurbetlerde düş idi
“Tava” idi “kuş” idi
Saysam yirmiye çıkar
Yemeğinin çeşidi

Uzaklarda dolanır
Kışbaşında yollanır
Ne zamana adı geçse
Hemen ağzım sulanır

Ne derinde gizlenir
Ne çırpınıp sızlanır
Fakiri fukarayı
Doyurunca hazlanır

Ne olta bilir ne yem
Reise etmez sitem
Pek alçak gönüllüdür
İstemez rütbe kıdem

Yazsak bin ululama
Yine sığmaz kelama
Hamsi geliyor hamsi
Haydi durun selama²¹¹

Karadeniz türkülerinin gizli yeniliklerinden biri de bazen o yörenin kıyafet biçimlerini bir şekilde göstermeleridir. Aşağıdaki türküde kızla erkeğın durumu gösterilmekte, ama kızla erkeğın karşı karşıya gelerek yaptıkları bir atışma değıl,

²¹¹ Durgun, Orhan. **agm.** s. 90.

erkeğin kızın ağzından da söylediği bir “*ikili*” türküdür. Kızın erkekten neler istediğini göstermektedir.

Erkek – E Fadimem niçun niçun

Kız – Çemberim yok onun için

E – Sana bir çember alayım

Oyaları ben olayım

E – E Fadimem niçun niçun

K – Yeleğüm yok onun için

E – Sana bir yelek alayım

Kopçaları ben olayım

E – E Fadimem niçun niçun

K – Gömleğüm yok onun için

E – Sana bir gömlek alayım

Yakaları ben olayım

E – E Fadimem niçun niçun

K – Entarem yok onun için

E – Sana entare alayım

Etekleri ben olayım

E – E Fadimem niçun niçun

K- Kuşağüm yok onun için

E – Sana bir kuşak alayım

Piskülleri ben olayım

E – E Fadimem niçun niçun

K – Peştamal yok onun için

E – Sana peştamal alayım

Dolapları ben olayım

E – E Fadimem niun niun
K – alvarum yok onun içun
E – Sana bir alvar alayim
Ukurlari ben olayim

E – E Fadimem niun niun
K – orabım yok onun içun
E – Sana bir çorap alayim
Nağışları ben olayim

E – E Fadimem niun niun
K – Konduram yok onun içun
E – Sana kondura alayim
Ekeleri ben olayim

E – E Fadimem niun niun
K – Koyunlar endi dereye
E – Ander kalsun koyunların
Yeter oldi oyunların²¹²

Karadeniz sahili insanını musikisi ve türküleri de tıpkı kendileri gibi, adeta Karadeniz'in mor köpüklü dalgalarıyla yarışa çıkmış gibi süratli bir akıntıya sahiptir.

Denize dalayım mı
Bir balık alayım mı
Ay battı güneş doğdu
Daha yalvarayım mı

Yüzdürdüm kayığımı
Su çıktı kaynalara

²¹² Durgun, Orhan. **agm.** s. 90.

Ne kadar güzelsin ki
Bakarsın aynalara

Hey Gülcemal Gülcemal
Dört tane direğin var
Aldın gittin yarimi
Ne hain yüreğin var.²¹³

Türküler aynı zamanda şairler için bir imtihan alanıdır. Hangi şair karşısındakini susturup, cevap veremez hale getirirse o şair usta sayılır. Bunun için düğünlerde ve diğer özel günlerde meydana getirilen “kadıbağı” adı verilen toplulukta şairler kendilerini denerler. Burada çalgı olmaz. Uyum sağlamak önemlidir. Türkücüler kadıbağında birbirlerini iğneler, zayıf taraflarına yüklenirler. Kusurlarının, eksikliklerinin yüzüne vurulmasını istemeyenler kadıbağına girmezler. Bu tür atışmalar hem yeni ustalar yetişmesi hem de eğlence olarak önem taşırlar.

İnce Ali – Adum Ali’dir Ali
İnce giderum ince
Mustafa – Remezana doğmuşım
Yirmi yedinci gece
İnce Ali - Ne tatlı yemek olur
Suti katinca pirince
Mustafa – Derler sırat köprisi
Kıldan incedur ince
İnce Ali – Ne suval verecesun
O sıratı geçince²¹⁴

²¹³ Vural, Tevfik. “Folklor Denemeleri: Bizim Karadeniz ve Halk”, *İnan Dergisi*, Temmuz 1943, S: 7, s. 26.

²¹⁴ **Rize Halk Kültürü Ansiklopedisi**, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları Daire Bşk. Tanıtma Eserler Dizisi, 1997, s. 143.

Doğu Karadeniz Bölgesi'ni oluşturan illerin çok sevilen ve en yaygın türkülerinden bazı örnekleri de burada vermeyi uygun buluyoruz. Çeşitli kaynaklardan derlediğimiz türküler illere göre şunlardır:

3.2.2.1. Ordu

OY BİR SİĞARA VER BANA

Oy bir sigara ver bana da
Haydi bak dumana da dumana
Oy düşmanlar geldi imane
Haydi küçüğüm gelmez imane
Oy gel eyleme sevdüceyim ben gine gelirim
Ahret hakkın helal eyle belki de ölürüm
Oy kayalardan kayarım da
Haydi yoktur benim ayarım
Oy ben bu dertten ölürsem
Haydi kaderime sayarım
Oy gel eyleme sevdüceyim ben gine gelirim
Ahret hakkın helal eyle belki de ölürüm.²¹⁵

HEKİMOĞLU DERLER BENİM ASLIMA

Hekimoğlu derler benim aslıma
Aynalı martin yaptırdımda (Naranim) kendi neslime
Hekimoğlu derler ufak bir uşak
Bir omuzdan bir omuza (Naranim) on arma fişek

²¹⁵ Özbek, Mehmet. **Folklor ve Türkülerimiz**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1994, s. 29. (Bu türkü Ümit Tokcan tarafından derlenmiştir.)

Konaklar yaptırdım mermer direkli
Hekimoğlu dediğin de (Narinim) aslan yürekli

Konaklar yaptırdım döşedemedim
Ünye Fatsa bir oldu da (Narinim) baş edemedim

Ünye Fatsa arası Ordu'da kuruldu
Hekimoğlu dediğin (Narinim) o da vuruldu.²¹⁶

İKİ TURNAM GELMİŞ

İki turnam gelmiş, yolda yorulmuş,
Şahin vurmuş, kanatları kırılmış.
O da benim gibi yardan ayrılmış.

Turnalar turnalar, telli turnalar,
Benden yare selam eylen turnalar.

Turnam nerden gelin arştan Maraş'tan,
Kanadın ıslanmış yağmurdan yaştan.
Turnam korkmaz mısın alıcı kuştan.

Turnalar turnalar, telli turnalar,
Benden yare selam eylen turnalar.

Turnamın kanadı bir karış telden,
Çekerim ayrılık ne gelir elden.
Garip bülbül gibi ayrıldım gülden.

Turnalar turnalar, telli turnalar,
Benden yare selam eylen turnalar.²¹⁷

²¹⁶ Özbek, Mehmet. **age.** s. 520. (Bu türkü Ümit Tokcan tarafından derlenmiştir.)

²¹⁷ Özbek, Mehmet. **age.** s. 455. (Bu türkü Rüştü Tuncalı tarafından derlenmiştir.)

3.2.2.2. Giresun

KARADIR KAŞLARIN

Karadır kaşların, ferman yazdırır.
Bu aşk beni diyar diyar gezdirir.
Lokman hekim gelse yaram azdırır,
Yaramı sarmaya yar kendi gelsin.

Ormanlardan aşağı aşar giderim,
Nazlı yari kaybettim, ağlar gezerim.
Ormanların gümbürtüsü başıma vurur,
Nazlı yarin hayali karşımda durur.

Karadır kaşların, benzer kömüre.
Yardan ayrılması zarar ömüre.
Ellerimden bağlasalar zencire,
Kırarım zenciri, kaçarım yare.

Ormanlardan aşağı aşar giderim,
Nazlı yari kaybettim, ağlar gezerim.
Ormanların gümbürtüsü başıma vurur,
Nazlı yarin hayali karşımda durur.

Uzağa gittim ki gelirim diye.
Tabanca doldurdum vururum diye.
Hiç aklıma gelmedi ölürüm diye.
Ölüm ver Allah'ım ayrılık verme.

Ormanlardan aşağı aşar giderim,
Nazlı yari kaybettim, ağlar gezerim.

Ormanların gümbürtüsü başıma vurur,
Nazlı yarin hayali karşımda durur.

Üç güzel oturmuş karaya bakmaz,
İnsan sevdiğini dilden bırakmaz.
Hey Allah'tan korkmaz kuldan utanmaz,
Gönül defterinden sildin mi beni?

Ormanlardan aşağı aşar giderim,
Nazlı yari kaybettim, ağlar gezerim.
Ormanların gümbürtüsü başıma vurur,
Nazlı yarin hayali karşımda durur.²¹⁸

YAYLANIN SOĞUK SUYU

Yaylanın soğuk suyu da
Deldi bağrımı deldi
Üç günlük gelin iken de
Bana selamı verdi

Seni domuzun gızı
Hayırsızın gelini
Alsam seni yanıma da
Sarsam ince belini

Ha buradan o yanı
Nazaradır nazara
İkimizi koysunlar da
Bir ufacık mezara

²¹⁸ Özbek, Mehmet. **age.** s. 175. (Bu türkü Feriha Kınalı tarafından derlenmiştir.)

Derenin gıyısında da
Gurudu ya ocaklar
Sözüme darıldılar da
Alsam ne yapacaklar

Ha buradan görünü de
Görelle ışıkları
Adamı öldürüyü da
Yarin gonuşukları

Kapının söyesine de
Boya vururum boya
Everdi anan seni de
Ayırdı benden güya²¹⁹

EKİN BİÇME HAVASI

Elinde çingıl orak
Gelin tarlan ne ırak
Yar size geleceğim
Kapıyı açık bırak

Ekini biç biç
Çık öğrenin başına
Adam heves ediyor
Değmiş onbeş yaşına
- Al var mı?
- Dopdolu
- Alalım baştan
- Kalemî kaştan

²¹⁹ Özbek, Mehmet. **age.** s. 126 (Bu türkü Ömer Akpınar tarafından derlenmiştir.)

- Ha o yana
- Ha bu yana
- Ha bu sefer
- Ala da heeeey...

Al eline bir orak
Gelin öğrene durak
Böyle sevda olur mu
Bugün aramız ırak

- Katmışlar
- Yağı bala katmışlar
- Üç güzel görmüşler
- Nerede?
- Şu karşıki ırğatta
- Ala da heeeey...²²⁰

KIZIM SANA FİSTAN ALDIM

Kızım sana fistan aldım
Fistan sana pek yakışır
Gey gey bize gel

Dudu dilli yar
İnce belli yar
Kalem kaşlı yar
Sırma saçlı yar

Kızım sana fotin aldım
Fotin sana pek yakışır
Gey gey bize gel

²²⁰ Özbek, Mehmet. **age.** s. 426.

Dudu dilli yar
İnce belli yar
Kalem kaşlı yar
Sırma saçlı yar

Kızım seni kaçırırlar
Karlı dağdan aşırırlar
Kaç kaç bize gel

Dudu dilli yar
İnce belli yar
Kalem kaşlı yar
Sırma saçlı yar²²¹

3.2.2.3. Trabzon

YAYLANIN ÇİMENİNE KUZU YAYILIR

Yaylanın çimenine
Kuzu yayılır kuzu
Günde bugünkü gündür
Sallan yosmanın kızı
Aman kızı, çaçan kızı
Sen allar giy ben kırmızı
Çıkalım dağların başına
Sen gül topla ben nergizi

Asmadan gel asmadan
Fistan giyer basmadan

²²¹ Özbek, Mehmet. **age.** s. 237. (Bu türkü Selahattin Erdal tarafından derlenmiştir.)

Kalk gidelim sevgilim
Devriyeler basmadan
Aman kızı, çaçan kızı
Sen allar giy ben kırmızı
Çıkalım dağların başına
Sen gül topla ben nergizi.²²²

OYNAYIN KIZ OYNAYIN

Oynayın kız oynayın
Durmanın ne karı var,
A bu köyün içinin
Acayip bekarı var.
Derüle del derüle
Derüle del derüle

Oy kemeñeci dayı
Soktun gözüme yayı.
Kör etti gözlerimi
Göremedim dünyayı.
Derüle del derüle
Derüle del derüle

Oy kemeñeci dayı
Sokma gözüme yayı.
Ben gözümünden vazgeçtim
Çevirsene gaydayı.
Derüle del derüle
Derüle del derüle²²³

²²² Özbek, Mehmet. **age.** s. 521 (Bu türkü Nejat Buhara tarafından derlenmiştir.)

PEŞTAMAL TEZGAHI

Paştemal tezgahuna
Canum çıkayı canum
Gideceğim gocaya
Oturacağum hanum

Ederum dügunumi
Şenleturum evumi
Dünyalar benim olur
Alursam sevduğumi

Gelin oldum deyi ne
Boş mu oturağusun
Bizim çay bahçesinde
Yaprak topluyacağusun

Bahçeye misirleri
Sen çapaliyacağusun
Ahira iki sığır
Sen bahacağusun

Uşağun ağladu mi
Oni da bahacağusun
Akşam yemekten sonra
Kap ta yıkıyacağusun
Gız babanın evine
Ötersin bilbil gibi
Sevduğunun peşine
Gidersin maymun gibi

²²³ Özbek, Mehmet. **age.** s. 520. (Bu türkü Cemile Cevher tarafından derlenmiştir.)

Göreceğusun ey gız da
Çıkacak dediklerum
Gideceğusun gocaya
O zaman sana derum

Peştamal tezgahına
Çok eyidur rahatun
Ben bekar duracağum
Evlenip olmam hatun

Vaz geçtik evlenmekten
Oturacağuz yalnız
Çalışmayan geline
Kaynanalar der domuz²²⁴

3.2.2.4. Rize

AKAYİ DAŞLI DERE

Akayi daşlı dere
Vura vura daşlara
Çesileyum sevdiğum
O sendeki kaşlara

Gurbanım daşlı dere
Gülüne çiçeğune
Kız senin türkilerun
Derd oldu yüreğüme

²²⁴ Özbek, Mehmet. **age.** s. 421.

Oy dere daşlı dere
Derman ol derdimize
Mevlam sabırlar versin
Sevdiğüm ikimize²²⁵

KEREZ ÇİÇEK AÇAYI

Kerez çiçek açayı
Aykiri dal üstüne...can can aykiri dal üstüne
Alır seni kaçarum
Kollarımın üstüne

Çık kaçalım dağlara
Dağlar olsun evimiz...şip şip şip dağlar olsun evimiz
Her gamardan bir yaprak
Olsun keremitimiz

Bayırının dibinde
Üzüm vurdur üzümüne...can can can üzüm vurdu üzümüne
İnkar etme sevdiğüm
Yüzün vurdu yüzüme²²⁶

YENGE KIZUN BİR DANE

Yenge kizun bir dane,
Saçları dane dane.
Yenge kizun ikidir,
Küçüğü benumkidur.
Yenge kizun üç oldu,
Biri bana güç oldu.

²²⁵ Özbek, Mehmet. **age.** s. 156. (Bu türkü Hasan Tunç ve Cemile Cevher tarafından derlenmiştir.)

²²⁶ Özbek, Mehmet. **age.** s. 157.

Yenge kizun dört oldu,
Biri bana dert oldu.
Yenge kizun beş oldu,
Biri bana eş oldu.
Yenge kizun altıdur,
Yanakları tatlıdur.
Yenge kizun yedidur,
Bir tanesi dertlidur,
Yenge kizun sekizdir,
Bir tanesi semizdur.
Yenge kizun dokuzdur,
Bir tanesi domuzdur.
Yenge kizun on tamam,
Bayıldum aman aman.²²⁷

3.2.2.5. Artvin

ATABARİ

Uzun uzun kamışlar,
Ucuni budamışlar,
Benim ela gözlümü,
Askera yollamışlar.

Ben bir uzun kamışım,
Yoluva dikilmişim,
İster al ister alma,
Alnuva yazılmışım.

Baray baba evidur,
Tahtaları kevidur,

²²⁷ Özbek, Mehmet. **age.** s. 157.

Çalın vurun oynayın,
Burası düğün yeridir.

Bahçesi var bağı var,
Havyası var narı var,
Atamızdan yadigar,
Bizde Atabarı var.

Atabaridur bari,
Bahçada gördüm yarı
Seslandım seda vermadi
Ağladı zarı zarı.²²⁸

ÖLDÜM YAR DİYE DİYE

Çeper çektim yol açtım
Kızıl güle dolaştım
Yağma yağmur yel esme
Ben yarıma kavuştum.

Kız niye niye
Öldüm yar diye diye

Karşıda elmalıklar
Suda oynar balıklar
Ne böyle sevda gördüm
Ne böyle ayrılıklar.

²²⁸ Artvin Yöresi Folkloru Halk Kültürü Araştırması, Yay. Haz. Şahin Remzi, Zeki Şahin, Zeki Akalın, Artvin, 1997. s. 233.

Kız niye niye
Öldüm yar diye diye

Karşıda gördüm seni
Gül iken derdim seni
Dedin belan ben çektim
Ellere verdim seni

Kız niye niye
Öldüm yar diye diye²²⁹

YAMADAN GEL YAMADAN
Yamadan gel yamadan, aman aman
Yollar çamur olmadan, yar yar
Eğil, eğil bir öpem ,yar yar
Al yanaklar solmadan, yar yar

Bizim yaylanın yolu, aman aman
Gider boş, gelir dolu, yar yar
Ander kalsın kuleklar, aman aman
Kırıldı yarın kolu, yar yar

Yayla yolunda atlar, aman aman
Hem gider hem de otlar, yar yar
Yar sen bena varmazsan, aman aman
Düşmanlarımız çatlar, yar yar.²³⁰

3.2.3. Halk Şiiri

Halk içerisinde “aşık”, “ozan” adlarıyla da anılan, halk arasında şiirler yazan ve okuyan insanlar, eskiden kültürümüzün sevilen ve değişmez parçalarından olmuştur.

²²⁹ Artvin Yöresi Folkloru Halk Kültürü Araştırması. age. ss. 233-234.

²³⁰ Artvin Yöresi Folkloru Halk Kültürü Araştırması. age. ss. 234-235

Şiirlerinde genellikle toplumsal ve kültürel yaşam ile aşk konusu işlenmiştir. Öğüt niteliğinde şiirleri de vardır. Halk şiirinin Türleri hakkında tartışmalar çoktur. Fakat halk şiirlerinin konusu üzerinde çalışan araştırmacı yoktur. M. Öcal Oğuz'a göre; *“türün belirlenmesinde konu önemli ve gerekli bir olgudur.”*²³¹

Trabzon'un yakın tarihinde adı çok geçen Salim Baba, 1888'de Trabzon'da doğmuştur, hayatında birçok şiir kitapları okumuş ve kendisi de yazı yazmıştır. Aşağıda Salim Baba'nın yazdığı bir destan örneği verilmiştir.

*Ustadumuz bizim Boba efendi
Güzel sevmekte hiç yoktur menendi
Şöhret vermişdur nam-ı bülendi
Güzelim sevindur o derdimendi.*

*Alarak dilberi bezm-i lubide,
Boş yere savaşımış, düşmüş omude,
Okumuş yuzine yizbin kaside,
Yakmış de mahvetmiş gendini gendi*

*Mecliste o volkan misali yanar,
Ruyına bakmakla eyler ah-u zar.
İsm-i cemalini her yerde arar,
Bilmez ki gendinin uni elendi.*

*Başını bir büyük sevdaya saldı,
Aşkun ateşinden deryay daldı,
Dün gece yarini yanına aldı,
Takılmış boynuna aşkın kemendi.*

*Sora o dilberlen oyoradi kaat,
Zavalli göğlini eyledi raat,*

²³¹ Aça, Mehmet. **agm.** s. 263.

*Bu dert ezelidur deyil kabaat,
Cemi aşıklar sevda dilendi.*

*Bir gözini yumub işmar edişi,
Bin bir naz eyleyüp hem söylenişi,
Mesteder insani her bir cümbüşi,
Yüzüne bakdukce dil hastelendi.*

*Riga işmarında çeynesi oynar,
İnsan melek olsa yüreği kaynar,
Şiveler, cilveler nazuk lisanlar
Sanki bir şiirdi ki tazelendi.
Kızın işmarında gösterur dili,
Gonceden çıkarur sanursun güli,
Sim ü zer kafesinde goğoul bülbüli
Bir seher vaktinde hanendelendi.*

*Bacak işmarında omzın atar,
Tir-i ebrulari canlara batar,
Sanki bir sultandur tahtında yatar,
Perçemlu sallayıp yelpazelendi.*

*Güzeli sevmeğe çokdan alışdum,
Ey Salim, bu işde kavruldun pişdun,
O mehin valsına bu şeb çalışdun,
Goğul harab oldi, dert tazelendi.²³²*

3.2.3.1. Bir Ölüm Destanı

Bölgede çok yaygın olarak bilinen birbaşka destan örneği ise “Ölüm Destanı” adı altında söylenmekte olup, Sürmene’nin Oksoho köyünden, 150 sene evvel ölen

²³² Gencosman, Kemal Zeki. **Türk Destanları**. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1972, ss. 609-611.

Kirahmet'in kendisi için yazdığı bir ölüm destanıdır.

*Ey gidi Kazankıran
Hep karların erimiş
Geldi canım çıkıyor
Çarıklar çözülmemiş
Yedi tane yastık
Sırtımda dizilmiş
Karım ve çocuklarım
Hepsi ağlamaklı
Koyunlarım kapıda
Beni bekliyorlar
Beşyüz tane koyun çanı
Tavanda asılıyorlar
Köpeğim ağlıyor
Beni görmek istiyor
Yağ teknesi odada
İçleri boşaltılmış
Azrail de bekliyor
Gelip alacak beni
Hiç günah işledim
Allah da benimle
Bütün köy gelsin
Görsünler beni
Altı yüz baş koyunum
Kervan için dizilmiş
Kabalaktan kukulam
Odamda asılıyor
Otuz tane torunum
Hep ağlayacaklar beni
Annem ile babam
Beni bekliyorlar*

*Yayladaki evlerim
Kilitli duruyorlar
Halimi görüyorlar
Hep ağlıyorlar bana
Mezarım kazılmış
Perdeleri yapılmış
Arkamdaki yaralar
İlaçlarla sarılmış
Allaha yalvarırım
Gel de al bu canımı
Uyuyamıyorum
Vücudum ağırıyor
Bu hastalıkları
Bana Allah veriyor*

“Yüzelli sene evvel Oksoholi Kırahmet'in ölüm beytini herges okusun ta ona göre gentine hazırluk yabsun, allahi bilsun. Fehirlenma insanoğlu, tema var mi ben kibin. Eser bir hafif rozgar savurur harman kibin.”²³³

3.2.3.2. Salih Avcı (Kırboz'un Salih) Destanı

“Merhum Kırboz Salih Rize'nin tanınmış halk şairlerindendir. Rize de yapılan Atma türkü yarışmalarında birinci olmuştur. 65 yaşlarında olmasına rağmen 40-45 yaşlarında gösterirdi. Kimse onun neşesiz bir gününe rastlamamıştır. Ölümüne kadar herhangi bir ciddi rahatsızlığı ve şikayeti olmamıştır. Ölümünden bir ay kadar önce gayet sıhhatli iken Dağsu Camii (Dağbaşı) imamına gider. İmama :

- Şu mektubu al, ben öldüğümde cenazemde açar okursun, der. İmam da:*
- Yahu Salih Dayı sen ne diyorsun. Sen beni de gömersin. Hem ben devlet memuruyum, her an tayinim çıkar giderim, der. Kırboz Salih şöyle cevap verir.*
- Hoca, sen gitmeden bu mektubu açar okursun, der.*

²³³ www.karalahana.com.

İmam zarfı alır, fakat bu konudan kimseye bahsetmez ve emaneti saklar. Aradan 30 gün geçer. Kırboz Salih Hakkın rahmetine kavuşur. Cenazede hoca zarfı açar, zarfın içerisinden 30 kıtalık destan çıkar. Cenaze de hoca bu destanı cemaate okur...

Bilmem ki niye geldik

Şu üç günlük dünyaya

Kimisi atlı olur

Kimisi olur yaya

Dostlarım kulak verin

Biraz Salih ağaya

Kimisi köşkte yaşar

Kimisi barakaya

Bilmem nasıl anlatsam

Bu ayrılık işimi

Azrail görevlidir

Takip eder peşimi

Bir baş ağrısı alır

Düşersin yataklara

Gurbetten oğulların

Kalkıp düşer yollara

Çağırırlar bir doktor

Oda bir şey diyemez

Çünkü ağır hastadır

Yemek verse yiyemez

Derdini durumunu

Oğluna söyleyemez

Gençlikteki günlerin

Bir daha geri dönmez

*Yolculuğu gösterir
Hastanın vaziyeti
Artık yapmaya başlar
Oğluna vasiyeti*

*Her halde yolculuk var
İyi değil niyeti
Çokta şakacı idi
Güldürürdü milleti*

*Kapanırda açılmaz
Artık o gören gözler
Azrail'de o zaman
Seni görmeyi özler*

*O hallere düşene
Hep yokuş olur düzler
Kulakta küpe olsun
Bu söylediğim sözler*

*İnanın bu sözüme
Dünya fanidir fani
Görmez misin acaba
Kabirlerde yatanı*

*Muhafaza edelim
Kalbimizde imanı
Bir gün gelir Azrail
Okur sana fermanı*

*Yeşil dumana benzer
Ruhunu senden alır
Çünkü emir öyledir
Ceset yatakta kalır*

*Çok zordur çok kolaydır
Bu dünyadan ayrılmak
Acep fayda verir mi
Azraile darılmak*

*Evde başlar ağlamak
Herkes haberi alır
Kısa zaman içinde
Komşuları toplanır*

*Varsa kızın torunun
Senin evde ağlarlar
Ayağınla çeneni
Bir bez ile bağlarlar*

*Gelir yakın dostların
Seni evde beklerler
O akşam senden sebep
Uykusuzluk çekerler*

*Sabah olunca başlar
Yıkama hazırlığı
Orada baş gösterir
Varsa amel darlığı*

*Odayı boşaltırlar
Herkes dışarı çıkar
Kalır orda üç kişi
Onlar da seni yıkar*

*Daha sallanmaz olur
O hareketli eller
Yıkanma tamam olur
Hoca seni kefenler*

*Kaldırarak üç kişi
Korlar seni tabuta
Çıkartırlar kapıya
Hep birden tuta tuta*

*Kefenine dökerler
Tatlı tatlı kokular
İlk olarak kapında
Sana Kur'an okurlar*

*Tabutunun üstüne
Yeşil sırmalı perde
Salih sen hayatını
Geçirdin acep nerde?*

*Daha sonrada hoca
Namazını kıldırır
Bu uzun yolculuğu
Cemaate bildirir*

*Eller üstünde seni
Kabire götürürler
Son Kur'an okunacak
Hepsi sükût dururlar*

*Lef yerine tabutu
Biraz yamuk koyarlar
O tabut böcekleri
Gözlerini oyarlar*

*Hocanın son görevi
Sana bir telkin vermek
Kızını torununu
Nasip mahşerde görmek*

*Eğer imanın yoksa
Zaten halin perişan
Mezarını gösterir
İki patika nişan
Varsa iman amelin
Gidersin güle güle
Mezarının üstüne
Yaparlar bir kumule*

*Gelir bir iki melek
Soru sormaya başlar
Patikanın yanına
Dikilir mermer taşlar.”²³⁴*

²³⁴ www.biriz.biz/rize/destanlar.htm.

3.2.3.3. Ayşe'nin Destanı

Bölgede çok yaygın olarak bilinen bir başka destan örneği ise Ayşe'nin Destanı'dır.

*“Rize'den çıkalı yedi ay oldu
Meraktan vücudum sarardı soldu
Meskenim artık buralar oldu
Genç yaşıma terkettim onu yanarım*

*Ok meydanına bir ev yaptırdım
Bende bildim insanlara katıldım
Temelli yavrumdan şimdi ayrıldım
Genç yaşıma terkettim yalan dünyayı*

*Karadeniz suyun karadır kara
Doktor yüreğime bulmadı yara
Babam beni Okmeydanı'na ara
Genç yaşıma terkettim yalan dünyayı”²³⁵*

3.2.3.4. Topçu'nun Mustafa'nın Destanları

Destanlarla ilgili bölgede bilinen bir başka destan ise Topçu'nun Mustafa'nın Destanı adı altında söylenmektedir.

*“Üç kişi düştük denize
Kimi Mapavrili kimisi Rize
Duyan halimizi ağlasın bizi
Bizi ağlamıyan kimi ağlasun*

*Karadeniz suyun karadır kara
Haramdır üstünden alınan para*

²³⁵ www.biriz.biz/rize/destanlar.htm.

*Ne yazık çalışır fakir fukara
Bizi ağlamıyan kimi ağlasun*

*Koca su dalgası derinden geldun
Sinop Vapuru'nu ortadan deldun
Nice çocukları yetim koyverdun
Bizi ağlamıyan kimi ağlasın.*

*İsmim Mustafa soyadım Topçu,
Gece saat dörtte kıyamet koptu.
Kapıyı açınca ailem korktu.
Sal geldim evime ona yanarım.*

*İşime doğru gitmiştim güya,
Akşamdan görmüştüm bir fena rüya.
Beni de geçirdi bu fani dünya,
Sal geldim evime onu yanarım.*

*Ah gidi annem ağlarsın beni,
Allah kayırsın ebedi seni,
Topraklar soğuktur unutma ben,i
Sal geldim evime onu yanarım.”²³⁶*

3.2.3.5. Kuloğlu Osman Destanı

Kuloğlu Osman Destanı, araştırma bölgemizde yine yaygın olarak bilinmektedir.

*“Aslımı sorarsan Rize civarı,
Dört yanımız oldi kale divarı,
Neslimi sorarsan Kuloğulları,
İsmum Osman nam, başka bulunmaz.*

²³⁶ www.biriz.biz/rize/destanlar.htm.

*Şimdi söyliyeyim derdimi size,
Hüda'nın takdiri var idi bize,
Meylimi duş ettim, vefasız kıza,
Yanarım, derdime derman bulunmaz.*

*Hak'kın emri idi, şeytana uydum,
Ancak gençliğimin kadrini duydum,
Belasız başumi belaya koydum,
Yanarım, yanarım, derman bulunmaz.*

*Bana sebeb oldi belası aşkın,
Ufak sular gibi akardum, coşkun;
Derunuma girdi cananım, aşkın,
Şimdi derdümüze derman bulunmaz.*

*Bir kız için destan oldum aleme,
Levh-i kalem böyle yazdı falıma,
Mahbuslara hasret kaldım sılama,
Niçün derdimuze derman bulunmaz.*

*Bir yiğit kırk yılda kemal olmaz mı?
Bekara mahpusluk zulüm olmaz mı?
Sallanup seyretmek kısmet olmaz mı?
Geçti devran, günüüm bulunmaz.*

*Akrabadan hasım oldular bana,
Zalim Hacı İbrahim kastettin cana,
Ölürsem intikam kalur mi sana?
Ar ile ölmüşüm sabır olunmaz.*

*Bir kız için derdest ettik alemi,
Alnımıza böyle yazdı kalemi,
Bütün zaptiyeler aldı yolumi,
Neyleyim, derdime derman bulunmaz.*

*Kova kova çıktık, ırmak başına,
Bak, şimdi feleğin aksi işine,
Hükümet mecmuu geldi peşine,
Bizum ahbaplardan derman bulunmaz.*

*Değirmeni ettim tabya, durdum,
Askerin önüne meydana vardum,
Tüfeğin elime aldum, yürüdüm,
Başa yazılana çare bulunmaz.*

*Baktum kız ağladı, 'Bırakma beni !'
Söyledi 'Vallahi terketmem seni'
Yalancı imansız, aldadı beni,
Başa yazılana çare bulunmaz.*

*Böyle bilsem, ölsem teslim olmazdım,
Bana böyle puşluk olur bilmezdim,
Şimdi göz yaşımı böyle silmezdim,
Çekelim mihnet, derman bulunmaz.*

*Hükümete geldim, kollarum bağlı,
Biçare Osman'un yüreği dağlı,
Ricaya başladı cümle ahali,
Şu benum derdume derman bulunmaz.*

*Yine Hacı İbrahim açtın kanadı,
Canıma kastetti zalim inadı,
Yalancı dünyadan kesilsin adı,
Ararım, derdime ilaç bulunmaz.*

*Koca Hacı İbrahim ettin kalursa,
Kurtulursun, canım, Mevlam alursa,
Bu mapushanede böyle olursa,
Ölümün derdine çare bulunmaz.*

*Bu yalan dünyada sürdüğüm devlet,
Ölürsem de sana eylemem minnet,
Bu mapushaneden çıkarım elbet,
Daha bu Osman'un oni alınmaz.*

*Sağluğumda kabre girmişim böyle,
Benden, seduğume çok selam söyle,
Acep gül açtı mı bizim mahalle ?
Bizum güller soldı, daha açılmaz.*

*Başumuza yazılmıştı balalar,
Sağluğumda benum yarım alalar,
Hatıra binaen dava görürler,
Yanarım, derdume çare bulunmaz.*

*Hacı İbrahim hükümeti kabzetti,
Lira ile beni kalebent etti,
Yalandan muhpirin sözünü tutti,
Şimdi derdimize çare bulunmaz.*

*Benim Suri'ciğim terketmez beni,
Mevla'ya emanet etmişim seni,
Bir sene curnala uğrattın beni,
Benim curnaluma çare bulunmaz.*

*Bu dünyada davam görülmez benim,
Bigayr-i hak yandım, derdine senin,
Şimdi Kobal oldi davacım benim,
İrize'de başka yiğit bulunmaz.*

*Sen benim yarımı almak dilersen,
Gel bana elişme, pişman olursun,
Belki bu Osman'ı ülmüş bilirsin,
Sonra derdimize çare bulunmaz.*

*Bana kalmaz, ahbap alur canuni,
Dünyadan keserim adı, şanuni,
Sana haber olsun, aç meydanuni,
Daha böyle devran sana bulunmaz.*

*Bir gül idum İrize'nun içinde,
Filiz ile oynardum meydan içinde,
Rakılar meydana, kadeh içinde,
Geçti devran, günümüz daha bulunmaz.*

*Merluk ile hasım gelemes başa,
Ne yapayım, böyle kaldum telaşa,
Batum'dan Samsun'a gezdum başbaşa,
Selam o günlere, daha bulunmaz.*

*Yiğidin başına her bela gelur,
Osman'ın yarını başkası alur,
Kesilmiş curnalı, bir sene kalur,
Sakın gam yeme, kim, o gün bulunmaz.*

*Benim ustadımdan vasiyetim var,
Kadrimi bilmeze hiç olamam yar,
Ar ile olmuşim derde giriftâr,
Mevla'dan bir kerem, kuldân bulunmaz.*

*Çok devran surmuşim, istemem daha,
Yardan selâm gelur... bana,
Koca Kobal, ahđum kalur mi sana ?
Ar ile kalmışim, çare bulunmaz.*

*Bir de pıçağumi taksam boynuma,
Hiç acıman beni, aldum koynuma,
Beş sene de yatsam, gelmez aynuna,
Ölümün derdine çare bulunmaz.*

*Ölürsem de beni acıman dostlar,
Şimdi bana bağ-ı bostan mahpuslar,
Vaz geçmem yarımđan, hazine verseler,
Neyleyim şimdilik çare bulunmaz.*

*Bir ayluk mapusluk bir sene oldi,
Gül gibi bedenler mahpusta soldi,
Bir zaman çekeyim, daha ne oldi ?
Neyleyim, derdime çare bulunmaz.*

*Nice kimselerden aldum haracı,
Yureğume girdi bir aci,
İsterse hep alem olsun davacı,
Takdire yazılana çare bulunmaz.*

*Hep söylesem size, baş olmaz derdim,
Gece gün devrana seyre giderdim,
Derviş Paşa kadar hüküm ederdim,
Geçti devran günüm, daha bulunmaz.*

*Yaran, ahbaplarum gelmez yanuma,
Gençliğime yazuk, girme kanuma,
Hacı İbrahim yakışmazdı şanuna,
Her meta bulunur, yiğit bulunmaz.*

*Dünyayı seyrettim, hep uçtan uca,
Reva mı değişmek altuni tunca ?
Yürekten yaram var, gittum ilaca,
Şu benim yarama ilaç bulunmaz.”²³⁷*

3.3. Serbest Türler

3.3.1. Bilmeceler

Diğer halk edebiyatı türlerinde olduğu gibi, sade ve anlaşılır bir dilde, hem manzum hem mensur biçimde söylenebilen ve yazılabilen, tabiat unsurları, insan, hayvan, bitki ve diğer canlı ve cansız varlıkları kapalı bir şekilde, yakın veya uzak çağrışırmalar ile tarif ederek bulunmasını hedefleyen kalıp sözlerdir.²³⁸

Doğu Karadeniz yöresinde yaptığım derleme çalışması sırasında, balıkçılardan derleyebildiğim bilmeceler şunlardır;

²³⁷ www.biriz.biz/rize/destanlar.htm.

²³⁸ Aça, Mehmet. **agm.** ss. 278-279.

Sarıdır sarkar, düşeceğim diye korkar.

(Ayva) (K 43)

Yedi delikli tokmak, bunu bilmeyen ahmak.

(Baş) (K 19)

O yanı tahta bu yanı tahta, ortası deli sohta.

(Bıçak) (K 19)

Uzun uzun uzatırlar, gelin gibi donatırlar, uzun yola yollatırlar.

(Cenaze) (K 43)

Terlemeden içilmez, ekilmezse biçilmez.

(Çay) (K 19)

Ben giderim o gider, önüm sıra tin tin eder.

(Değnek) (K 43)

Gözü var, başı yok.

(Dikiş iğnesi) (K 19)

Bir vururum, bin döker.

(Elek) (K 2)

Alaca bulaca, çıkar ağaca.

(Fasulye) (K 19)

Ağzı açık alamet, içi kızıl kıyamet.

(Fırın) (K 19)

Ben giderim o gider, o benden ileri gider.

(Gölge) (K 2)

Her akşam yatar, her sabah kalkar, fakat hiç uyumaz.

(Güneş) (K 19)

Başı tarak, kuyruğu orak.

(Horoz) (K 19)

Hattur huttur Arnavut'tur, adam kapar.

(Isırgan otu) (K 2)

Çalındığı halde görünmeyen şey.

(Islık) (K 19)

İp çektim, küp geldi.

(Kabak) (K 19)

Allah yapar yapısını, bıçak açar kapısını.

(Kabak) (K 2)

Elde konuşur, yere koyunca susar.

(Kalem) (K 19)

Havada uçar kanadı yok, şekere benzer tadı yok.

(Kar) (K 2)

Dünyayı kaplar, denizi kaplayamaz.

(Kar) (K 2)

Yer altında evleri, eğri büğrü yolları.

(Karıncı) (K 19)

Üstü çayır biçirim, altı çeşme içirim.

(Koyun) (K 19)

Soluğu var canı yok, gövdesi var kanı yok.

(Körük) (K 19)

Bir duvara iki tekne.

(Kulak) (K 2)

Benim bir kızım var, kat kat çeyizi var.

(Lahana) (K 19)

Burda vurdum kilici, karşıdan çıktı uci.

(Mermi) (K 19)

Kırmızı boyarım, ablamın önüne dolarım.

(Peştamal) (K 19)

Yer altında dedimün sakalıdır.

(Pırasa) (K 19)

Nenemün etekleri, süpürür hendekleri.

(Rüzgar) (K 19)

Yazı yazar imam değil, ağaca çıkar insan değil.

(Salyangoz) (K 19)

Başı kapı önünde, kuyruğu dünya sonunda.

(Yol) (K 19)

Bir kara kocakarı, etekleri yukarı.

(Zincir) (K 19)

3.3.2. Atasözleri ve Deyimler

Her kültür ve her dilde karşımıza çıkan atasözleri süslü, kapalı veya açık olarak eski tecrübeleri gençlere aktarma işlevine yarayan, günlük hayatta, her konuşmanın içinde geçen, sosyal olaylar, tabiat olayları ve diğer konularda, deneme ve gözlemlere dayalı ahlak dersleri ve öğütleri içeren, töre, gelenek ve inanışları bildiren sözlerdir. Anlatımları kısa, kesin ve açıktır.²³⁹

Deyimler, atasözleri gibi kalıplaşmış olup, asıl anlamlarından uzak yeni anlamlar veren, genelde mastar halinde olan sözler veya sözcük topluluklarıdır.²⁴⁰

Burada, çalışmamız sırasında Doğu Karadeniz yöresinde, derlediğimiz atasözü ve deyimlere yer vermeyi uygun görüyoruz:

3.3.2.1. Atasözleri

- Aç gez tok sallan. (K 19)
- Acele işe şeytan karışur. (K 3)
- Adamın biri, kızım vesvese yağsa da esmese demiş. (K 40)
- Adım çıkmış dokuza inmez sekize. (K 21)
- Aferin torbası dolmaz. (K 35)
- Ak akçe kara gün içindir. (K 43)
- Alanla satan bilir, gozalla yatan bilir. (K 19)
- Alçaktan bakana yer yakın gelir. (K 40)
- Azanı teneşir paklar. (K 3)
- Bir köya bir deli yetar. (K 19)
- Borç yiğidin kamçısıdır. (K 43)
- Can çıhmadan huy çıhmaz. (K 43)

²³⁹ Aça, Mehmet-Ercan, Müge. "Anonim Halk Edebiyatı". **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**. Yay. Haz. M.Öcal Oğuz vd. Ankara: Grafiker Yay. 2004, ss. 148-149.

²⁴⁰ Aça, Mehmet-Ercan, Müge. **agm**. s. 151.

- Çok okuyan mı bilir çok gezen mi bilir? (K 21)
- Ekmek edir su bedir ye ye kudur. (K 3)
- Erikleyen dağın başına kar tez yağar. (K 40)
- Et bir iyilik at kayamızın dibine. (K 40)
- Görünen köy kılavuz istemez. (K 43)
- Her yiğidun bir yoğurt yiyişı vardır. (K 3)
- Her kuşun eti yenmaz. (K 19)
- Hesapsız kasap elde kalır masat. (K 40)
- İğneyi kendune, çuvaldizi başkasına batur. (K 40)
- İnsanın bulaşığı, ağın da dolaşığı olur. (K 21)
- Kadını eri sahlar, peyniri deri. (K 19)
- Kapıdan kalkan kasımcık olur. (K 3)
- Kaynananın yemeği başkadır gelinin yemeği başkadır. (K 11)
- Kestane çıkmış topuğunu beğenmemiş. (K 3)
- Köpek tüyünü değışir, huyunu değışmez. (K 35)
- Köpek yediğı kapıda afkur. (K 21)
- Kör Allah'a nasıl bakarsa Allahda ona öyle bakar. (K 3)
- Misafir umduğıni değıl bulduğıni yer. (K 43)
- Ne doğrarsan çanağına, o gelir kaşığına. (K 11)
- Nerde hareket orda bereket. (K 40)
- Oynayamayan gelin 'yerim dar' dermiş. (K 37)
- Sabahtan yatan aslanımdan gezen tilkim iyidir. (K 40)
- Sakalım olsa tutulurdu lafım. (K 11)
- Sakla samani, gelur zamani. (K 8)
- Sokma akıl yedi adım gider. (K 11)
- Söz büyüğün, su küçüğün. (K 43)
- Su uyur düşman uyumaz. (K 43)
- Şalgamın sıkından seyregi iyidir. (K 3)
- Tüfek icat oldu mertlik bozuldu; makine icat oldu balıkçılık bozuldu. (K 24)
- Un kepeksiz, köy köpeksiz olmaz (K 19)
- Vakitsuz öten horozun başini keserler. (K 43)

-Yılan daima sıcağa akar. (K 40)

-Yılan cüm cüm bakar. (K 40)

3.3.2.2. Deyimler

-Aç gezen çok sallanır. (K 19)

-Adam kollamak. (K 21)

-Adam niyetine koymak. (K 8)

-Adam sen de. (K 3)

-Ağır baş ol. (K 37)

-Ağzı var dili yok. (K 11)

-Akli bir karış havada. (K 21)

-Attan enup eşeğe bindi. (K 21)

-Allah yürü ya kulum dedi. (K 11)

-Allah'a can borcum var. (K 14)

-Aklı dönmek. (K 17)

-Ben derim torunum yok, o der dayımsın dayım. (K 35)

-Benim sebetime aklı gider. (K 18)

-Biri birinden üste. (K 40)

-Burnu büyüdü. (K 43)

-Can tatlı. (K 3)

-Çalışda gavura kalsın. (K 14)

-Çomak sokmak. (K 11)

-Darı unu gibi dağılmak. (K 40)

-Dünyada mal ahirette iman. (K 43)

-Eceline susamak. (K 11)

-Elin ağzında sakız olmak. (K 3)

-Eli elinden almak. (K 3)

-Et diline bıçak eline. (K 35)

-Etme kulum, bulma zulüm. (K 35)

-Fakirliğin gözü kör olsun. (K 21)

- Farzdan önce farz var. (K 35)
- Fırıldak gibi. (K 19)
- Gönlünden ne koparsa. (K 43)
- Gözleri dönmek. (K 21)
- İt ite it kuyruğuna. (K 8)
- Kafa bulmak. (K 16)
- Kafadan atma. (K 19)
- Kaleme almamak. (K 22)
- Kan ağlamak. (K 11)
- Kendini ateşe atmak. (K 28)
- Kaş yapayım derken göz çıkarma. (K 37)
- Kesene bereket. (K 21)
- Kıyamet koptu. (K 21)
- Kökü bitmek. (K 40)
- Kulağı çınlamak. (K 31)
- Kulağı delik. (K 19)
- Mezarlıktan topladım. (K 40)
- Misafir ama ne kâfir. (K 40)
- Nasipsiz lokma yenmez. (K 19)
- Oy taşum toprağum. (K 11)
- Pelit tanesi gibi gözlerinden yaş dökülmek. (K 40)
- Pırasa gibi dökülmek. (K 40)
- Sert ceviz eline düşmek. (K 21)
- Sırtı kalın. (K 21)
- Tükürdugini yalama. (K 15)
- Tüylerim tiken tiken oldi. (K 11)
- Vakti öldürmeyelim. (K 11)
- Vakitli gidelim. (K 11)
- Veren anam iyidir. (K 40)
- Yiyip içip otirdin mi? (K 22)
- Yüzgeç atmak. (K 11)

3.3.3. Balıkçılıkla İlgili Yerel Sözler

-Ağ çekmek	: Ağları toplamak. (K 21)
-Ağ çatmak	: Ağ parçalarını biraraya getirip dikmek. (K 21)
-Ağı kaldırmak	: Ağları toplamak. (K 21)
-Ağın dizi	: Ağların denize bırakılmaya başlandığı yer. (K 21)
-Alabora olmak	: Teknenin ters dönüp devrilmesi. (K 24)
-Av kovalamak	: Denizde balık aramak. (K 11)
-Av sarmak	: Balığın etrafının ağlarla çevrilmesi. (K 11)
-Balık çattı	: Balık sürüsü bulundu. (K 21)
-Balık kabardı	: Avın bol olması. (K 21)
-Balık kendini kaybetti	: Denizde balığın çok az olması. (K 21)
-Balık kıyıları yaladı	: Balık sahile yaklaştı. (K 21)
-Balık kıyıya indi	: Balığın sahile yakın yüzmesi. (K 11)
-Balık kaçalamak	: Balık aramak. (K 11)
-Balık vurdu	: Balıkların ağa yakalanması. (K 11)
-Bolatka	: Tayfalara gemide çalışmaya başlarken peşin olarak verilen paranın adı. (K 11)
-Bomlu kayık	: Seren direği bulunan kayık. (K 24)
-Dalga büyüdü	: Dalgaların yükselmesi. (K 24)
-Denizde bereket	: Denizde balığın bol miktarda bulunması. (21)
-Deniz kabardı	: Dalgaların kayığın seviyesini geçmesi. (K 24)
-Deniz limanladı	: Rüzgar azaldı. (K 11)
-Donanı yapmak	: Ağ parçalarını biraraya getirmek. (K 11)
-Hava yemek	: Denizde rüzgarlı havaya rastlamak. (K 24)
-Kayığı çapaya almak	: Kayığı demirlemek. (K 24)
-Kerterizme	: Denizde avlanırken yeri belirlemek için kullanılan, kıyıda bulunan yer, ağaç, kaya, ev gibi işaretler. (K 11)
-Kıyı balığı	: Kıyılarda yaşayan balık. (K 35)
-Kuvvetli hava	: Şiddetli rüzgar. (K 42)
-Kuyu	: Denizdeki çukurlar. (K 11)

- Lavada deliği** : Kayığın suyunu boşaltmak için kayığın alt kısmında bulunan delik. (K 24)
- Memleket kayığı** : Karadeniz Bölgesi kayığı. (K 35)
- Mola etmek** : Çalışmaya ara vermek. (K 11)
- Oksijenli deniz** : Denizde balığın bolluğu. (K 24)
- Pis balık** : Halk tarafından tüketilmeyen balık. (K 11)
- Tekmil vuruldu** : Herkes görevi başına geçti. (K 21)
- Tekneye ayar vermek** : Belli bir hızda denizde yol almak. (K 11)
- Teknenin kafa vurması** : Denizde güçlü bir dalganın gelip tekneye çarpması. (K 11)
- Yeke** : Kayığın dümeni. (K 24)

3.3.4. Alkış ve Kargışlar (Dua ve Beddualar)

Doğu Karadeniz Bölgesinde değişik bölgelerden derlediğim alkış ve kargışlar şunlardır:

3.3.4.1. Alkışlar (Dualar) :

- Allah beden sıhhatini versin. (K 19)
- Allah çok versin. (K 43)
- Allah çoluğundan-çocuğundan çok güldürsün inşallah. (K 3)
- Allah dert verip de derman aratmasın. (K 43)
- Allah eksik etmesin. (K 35)
- Allah göstertmesin. (K 2)
- Allah nasip etsin. (K 36)
- Allah ne dileklerin varsa versin. (K 19)
- Allah ne muradın varsa versin. (K 11)
- Allah rast getirsin. (K 19)
- Allah razı olsun. (K 43)
- Anan kesilsin sana. (K 22)
- Beyaz sakal tara. (K 19)
- Cenab-ı Allah versin. (K 35)
- Dünyanın adını al. (K 19)

-Nur aksın mezarlığına. (K 40)

-Selamette gel. (K 2)

-Sular gibi artsın. (K 21)

-Tez gel. (K 18)

3.3.4.2. Kargışlar (Beddualar) :

-Adı kesilsin. (K 22)

-Allah bakar dağını, verir kararını. (K 40)

-Allah belasını versin. (K 11)

-Allah delirtsin. (K 43)

-Allah hidayet versin. (K 8)

-Allah ıslah etsin. (K 11)

-Allah içirmesin. (K 43)

-Allah kahretsin. (K 43)

-Allah ne düşünüyorsa başına iade etsin. (K 40)

-Allah öldürmasın. (K 3)

-Allah sen ıslah et. (K 37)

-Allah yedi yorgan yıpratsın. (K 40)

-Allah yedirmesin, başı kesilsin. (K 43)

-Başına taş düşsün. (K 21)

-Beşik sallamasın. (K 37)

-Çıktığı yere çıksın. (K 22)

-Dert başına. (K 3)

-Kendi başını ye. (K 43)

-Zıkkımın kökünü ye. (K 43)

IV. BÖLÜM : DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ'NDE GELENEKSEL UYGULAMALAR

4.1. Doğum

Doğum, insan neslinin devamı için önemli bir unsurdur. Her aile için doğum önemli bir olaydır. Çünkü her kadın annelik, her erkek babalık duygusunu tatmak ister. Ayrıca soylarının devamını sürdürebilmek için dünyaya yeni bir canlı getirmek isterler.

Doğum, kadın ve erkek için toplumsal açıdan da önemli bir unsurdur. Çünkü kadın veya erkek kısırsa bunun ezikliğini yaşayacağını düşünür. Toplumlarda çocuk, kadın ve erkeğe bir statü kazandırır. Bu nedenle doğum, insan hayatı için oldukça önemli bir evredir.

Her yörede doğum ve doğumun evreleri ile ilgili çeşitli adet ve uygulamalar mevcuttur. Bunlar bölgelere, hatta illere göre bile çeşitlilik gösterebilir. Doğu Karadeniz Bölgesi ve bu bölgenin illerini incelediğimizde doğum öncesi ve sonrası ile ilgili çok farklı uygulamalar, inanışlar ve adetler karşımıza çıkmaktadır.

4.1.1. Hamilelik Öncesine İlişkin İnanış ve Uygulamalar

Trabzon'da anne ve babalar, soylarının devam etmesini, çocuklarının biran önce çoluk çocuğa karışmasını, torun sevgisini tatmayı, çocuklarını biran önce evlendirmeyi ve onların da biran önce çocuk sahibi olmalarını isterler. Bu nedenle yörede erken yaşta evlilikler olduğu gibi, erken yaşta doğumlar görülmektedir. (K 23)

Doğu Karadeniz Bölgesi incelendiğinde genellikle tüm illerde kadının, gelin gittiği evde saygınlık kazanması, kocası tarafından sevgi ve saygı görebilmesi, yuvasının huzurunu koruyabilmesi, analık zevkini tatması ve soyunun devamını sağlaması için hemen çocuk doğurması beklenir. Geçmiş dönemlerde, bu yörelerde birkaç sene çocuğu olmayan çiftte kadın suçlanır, kadının tedavisine yönelik dinsel, büyüsel ya da köy ebelerine koşularak yardımlar alınırdı. (K 40)

Geçmişte yoğun olarak başvurulmuş bu yöntemler günümüze gelindiğinde çok azalmışsa da hala rastlanılan yöntemlerdendir. Bu yöntemleri inceleyip örnek verecek olursak; çocuğu olmayan kadınlar önce ebe kadına götürülür, ebe kadın parmaklarıyla bakar, yapacağı bir iş varsa yapar, yapamayacaksa '*doktorluksun*' der, kadını doktora yönlendirir. Önceleri kadınların ağır yük kaldırdığı, kendini korumayıp üşüttüğü ve bundan dolayı çocuğu olmadığı düşünülüp kadına yüklenilirdi. Daha sonra zamanla bu

durumun erkekten de kaynaklanabileceği, erkek sağlıklı beslenmediği, ilaçlı ya da hormonlu gıdalar tükettiği takdirde erkeğin de kısır olacağı düşünülür bir hale geldi. Kadının çocuğu olup olmayacağını köy ebeleri tespit etmeye çalışır. Bunun için sarımsak ve zeytinyağı karıştırılarak dövülür. Çocuğu olması istenilen kadının rahmine sürülür. Aynı anda kadının ağzından sarımsağın kokusu gelirse o kadının çocuğu olacağına, kadının ağzından sarımsak kokusu gelmezse çocuğu olmayacağına inanılır. Ebe kadın tarafından kontrol edilip rahminin eğri olduğuna karar verilen kadının karnına yumurtayla beyaz undan hamur haline getirilmiş “*çiriş*” denilen bir hamur sürülür. Bu hamur on beş gün kadının karnında sarılı kalır. Bu hamur uygulaması için kadının adet dönemine yakın olan zaman veya adetten hemen sonraki zaman uygun görülür. Bu işlemden sonra kadının hamile kalacağına kesin gözüyle bakılır. Bir başka uygulama ise, kadında üşütme olduğu düşünüldüğünde yapılır. “*Kaldirik kökü*” denilen bitki dövülür, daha sonra sütle beraber pişirilip üşütmeyi alsın diye kadının karnına sarılır. Kadının üşütmesi olduğu zaman süte, “*kaldirik kökü*” adı verilen bir ot katılarak iyice kaynatılır, kadın onun sıcağına oturur. Bu tür bitkilerin ağırlıklı olarak kullanıldığı uygulamalar ile kadının hamile kalması için uğraş verilir. (K 40)

Karadeniz Bölgesinde yetişen “*Dereotu*” adı verilen bitkinin suyu çıkartılır. Bu su balla karıştırılarak hamile kalması istenilen kadına yedirilir. Bir diğer uygulama ise çocuğu olmayan kadının beli ağrıdığında yapılır. Köy ebesi hamile kalması istenilen kadının belini çeker. (K 37)

4.1.2. Hamilelik Dönemine İlişkin İnanış ve Uygulamalar

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde ve illerinde hamilelik oldukça önemsenen bir olgudur. Özellikle erkek çocuk olması istenilir. Soyların devamı ve çocuk sahibi olma arzusu bu yörelerde çok daha önemlidir. Bunlar düşünülerek hamile kadının oturup-kalkmasına, yiyip-içmesine dikkat edilir. Eski dönemlere baktığımızda, kadının hamile olduğu ilk dönemlerde aile büyüklerinden gizlenirdi. Kadın bu durumu genellikle kocasına söyler, kocası ise, hamilelik kendini belli etmeye başladığı zaman aile büyüklerine söylerdi. Hamile kadın hamileliği boyunca bir hasta gibi düşünülür ve üzerine titrenirdi. Hamile kadınlara hamile ve gebe tabirleri dışında “*ağır ayak*” veya “*iki canlı*” da denilir. (K 40)

Hamile olan kadın aş ermeye başladığı zaman belirli şeyleri yemekten çekinir ya da aksine belirli şeyleri daha çok yemeğe başlar. Aş eren hamile kadına; “aş eriyor” veya “aş yeriyor” gibi sıfatlar kullanılır. Bu bölgedeki kadınlar hamile olduklarını adetlerinin kesilmesi ile birlikte, genelde kırk gün içinde başlayan aş ermelerinden anlarlar. Hamilenin canı ne isterse yedirilir. (K 37)

4.1.3. Doğum Esnasına İlişkin Uygulamalar

Eski dönemler incelendiğinde doğumlar genelde köy ebeleri ya da köyün önde gelen görmüş geçirmiş kadınları tarafından yaptırılırdı. Günümüzde ise doğumlar, hastanelerde ya da kadın doğum uzmanları yardımıyla yapılmaktadır. Eskiden doğum yapılırken doğum odası hazırlanır ve bu odada ip, makas, sıcak su ve çocuğun giysileri bulundurulurdu. (K 40)

Günümüzde çok az rastlanan, geçmişte Doğu Karadeniz Bölgesi’nde uygulanan yöntemlerden biri de “kundaklama” yöntemidir. Çocuk, doğduktan hemen sonra yıkanıp kundaklanır. İki - üç ay kundakta kaldıktan sonra kundaktan çıkartılır, beşiğe konulur. (K 40)

4.1.4. Doğum Sonrasına İlişkin İnanış ve Uygulamalar

Doğumdan sonra doğum yaptıran ebeyi memnun etmek çok önemlidir. Ebenin sabunu, tülbenti, kıyafeti ve parası verilir; ebeden “helallik” alınır. Doğumu yaptıran ebe doğumdan sonra yedi gün boyunca gelip bebeği, kadını ve onların çamaşırlarını yıkar. Ebe, yedi gün sonunda üstüne kadını ve bebeği yıkar. Bu işleme “yedileme” denilir. Bebeğin doğumunun kırkinci gününde ise “kırklama” denilen işlem yapılır. Bu işlemin illerde farklı şekillerde yapıldığı görülmektedir; (K 37)

Giresun’da kırk bir çorba kaşığı su ölçülerek banyo suyuna ilave edilir. Bu suyun yarısıyla bebek, diğer yarısıyla anne banyo yaptırılır. Ordu’da bu işlemden sonra banyodan önce bebek çıkartılır. Daha sonra anne banyodan çıkarak, yükseğe kaldırılan bebeğin altından geçer ve odasına gider. Sonra çocuk annesinin kucağına verilir. (K 3)

Rize yöresinde ise kırklama işleminde kırk kaşık su ölçülerek bir tabağa ayrılır. Anne ve bebek yıkandıktan sonra bu suyla durulanır. (K 15)

Artvin’de ise bu kırkinci günde, sadece anne yıkanıp temizlenir. (K 38)

Doğum sonrası bebeğin ve annenin beslenmesine dikkat edilir. Bebeğe anlayışlı biri tarafından şekerli su verilir. Annenin soğuk su içmemesine ve üşütmemesine dikkat edilir. Doğum yapan kadına ilk olarak süt ya da helva verilir. Bebeğin anne sütü ile beslenmesine özen gösterilir. (K 15)

Doğumdan sonra kadının yatakta kalma süresi; kadının fizyolojik durumuna, doğumun güç ya da kolay olmasına, iklime, çevre koşullarına, ailenin ekonomik durumuna ve gelinin sevilme durumuna bağlıdır. Loğusa kadınların doğaüstü olaylardan etkilenebileceği kanıları yaygındır. (K 15)

Bebeğin kırkı çıkıncaya kadar her gün “*tuzlama*” işlemi yapılır. Banyo için hazırlanan sudan bir miktar su alınır ve içine tuz katılır. Bebek banyo yaptırdıktan sonra bu tuzlu suyla bebeğin el ve ayakları, boğazının alt kısımları, çatı altları, koltuk altları yıkanır. Bu işlem bebek kokmasın diye yapılır. (K 40)

Ayrıca, bir diğer uygulama Artvin yöresinde yapılan “*beşik daveti*” dir. Bebek on dört günlük olunca özellikle kız tarafı beşik davetine gelir. Bebeğin beşiğini, kıyafetlerini ve eşyalarını getirirler. Bu, doğum günü hediyesi olarak görülmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde doğumla ilgili geleneksel uygulamalara özen göstermiş, bu uygulamalar geçmişten günümüze taşınmıştır.

Genel bir değerlendirmeye bu kısmı bağlayacak olursak; insan hayatı için bu kadar önemli olan bir evreyle ilgili insanların beklentileri, arzuları, korkuları, kaygıları, onları çeşitli inanışlara ve uygulamalara itmiştir. Bu uygulamalar da kendi içinde doğum öncesi, doğum sırası, doğum sonrası şeklinde evrelere ayrılarak sıralanmıştır.

Doğum öncesi denildiği zaman hamile kalmaya ve hamileliğe ilişkin uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Soyun devamlılığını sağlayacağı düşünüldüğünden çocuk, çok önemli bir unsurdur. Bu yüzden erkek çocuğa daha fazla önem verilir.

Hamilelik esnasında, geçmişte kadına aş erirken ne kadar özen gösterilmişse günümüzde de aynı oranda özen gösterilmektedir. Hamile olan kadına ağır yük taşıtılmaz, canı bir şey isterse hemen yerine getirilmeye çalışılır. Hamilelik dönemini rahat geçirmesi için uğraşılır.

“*Kız çocuğu veya oğlan çocuğu, yeni hamile kalanlara ısırgan otunun yağlaşını yani ısırgan otunu haşlayıp rendeden geçirilip içine sarımsak, mısır unu, nane atıp*

kariştirilmişını, içine az su katarak içine mavi boncuk atılır, mavi boncuk hamileye gelirse kızı olur gelmezse oğlan olur.” (K 40)

4.2. Sünnet

Erkek çocuğun önemli geçiş dönemlerinden birisi sünnet dönemidir. İslam dinine göre bu, yapılması gereken tıbbi ve fiziki bir operasyondur. Sünnetle ilgili görüşme yaptığım kişilerden aldığım bilgilere göre çocuk, genellikle tek yaşlardayken sünnet edilir.

Çift yaşlarda iken sünnet yapılırsa ileride çocuğun olmayacağına inanılır. Sünnet düğünleri haziran, temmuz, ağustos aylarında yapılır. Yaz aylarının tercih edilme nedeni, balıkçıların bu mevsimde denize çıkmamaları ve uzaktaki akrabaların düğüne gelebilme olağanındandır. Sünnet evde yapılır, ama günümüzde düğün salonlarında yapıldığı da görülmektedir. Sünnet törenlerinde de düğünlerdeki gibi kına geceleri yapılmaktadır. (K 40)

Eskiden eve sünnetçi gelip sünnet işlemini yaparken şimdi bunun yerini hastaneler almıştır. Ertesi gün mevlüt okutulur. Bazen aynı gün içinde ya da kına gecesinde mevlüt yapılır. Yakınlar ve tanıdıklar, bir kişi vasıtasıyla ağızdan ya da davetiye ile çağrılır. Sünnet hediyesi olarak çocuğa para ya da altın takılır. Eğer çocuk sünnetli olarak doğduysa kan akıtılır, yine düğün yapılır. Sünnet için en iyi yaşın üçüncü yaş olduğu düşünülür. Sünnet yaptıracak ailenin durumuna göre çeşitli yemekler verilir. Çocuk sünnet olurken kim başında durursa, o kişi çocuğun kirvesi olur. (K 28)

Ayşe Kudat kirvelik ve kirveyi; *“Kirvelik, bir erkek çocuğun sünnet töreninin külfet ve masraflarını, başka bir aile büyüğünün üzerine alması ile iki aile grubu arasında kurulan sanal akrabalığa verilen addır. Kirve, esas itibariyle, sünnet töreninin masraflarını kısmen olsun yüklenecek ve tören sırasında çocuğu kucağına alarak çırpınmasına engel olacak kimsedir”* şeklinde tanımlar.²⁴¹

Kirve, sünnetten sonra çocuğa bahşiş verir. Sünnet olan çocuk evlenirken onun kirvesine, kız tarafı bohça hazırlar. Bohçanın içine atlet, mendil, çorap, havlu ve gömlek konulur. Kirve, çocuğun gezmesinde (arabayla, at sırtında) çocuğun yanında bulunur. Aileler, genellikle sünneti, çocuk okula başlamadan yaptırırlar. İki erkek çocuğu varsa

²⁴¹ Kudat, Ayşe. **Kirvelik**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1974. ss. 7-9.

ikinci çocuk büyüyünceye kadar beklenir. Sünnet düğünleri ailenin inanç ve maddi durumuna göre farklılaşır. Kimsesiz çocukların sünneti belediye tarafından yaptırılmaktadır. Çocuk, sünnet kıyafetiyle gezdirilir, yatak odası süslenir. Sünnet olan çocuk sünnet yatağında üç gün boyunca yatar. Ancak çocuk kalkamıyorsa, sünnet yatağı çocuk kalkıncaya kadar bozulmaz. Sünnet tebriğine gelen yakınlar ve tanıdıklar hediyelerle ziyarete gelirler. (K 43)

4.3. Askerlik

Her erkeğin vatanına karşı en önemli görevlerinden addedilen askerlik meselesinde ise; askerliğe çağrılan asker adayının evinde, askere gitme tarihi yaklaştıkça hazırlıklar başlar. Akrabalar, komşular asker adayını uğurlamaya gelirler. Askerliğini belirli bir nedenle yapamayanlara halk arasında hoş gözle bakılmaz, bu yüzden her genç askerliğini yapmak ister. Askere gidecek gencin evinde yemekler hazırlanır, yakınlar onu ziyarete gelir, giderken davul zurna eşliğinde oyunlar oynanarak uğurlanır. Asker adayına ailesi ve yakın çevresi tarafından öğütler verilir. Eğer gencin maddi durumu iyi değilse çevresi para yardımında bulunur. Genç, askere gitme tarihinden önce akrabalarını, komşularını ziyaret eder. Gencin maddi durumuna bakılmaksızın, ona asker bahşişi verilir. Arkadaşları toplanıp sabaha kadar eğlence yaparlar. Askeri yolcu etmek için herkes otobüse kadar gelir. Evden çıkarken arkasından su dökülür. Askere gidecek kişiye hediye olarak atlet, çorap, fındık, yumurta, gömlek, makarna gibi şeyler verilir. Askeri uğurlamaya herkes bayraklarla, konvoylarla gider. “*En büyük asker bizim asker*” diye bağırlarlar. Asker otobüse bindikten sonra, belirli bir yere kadar arabalarla, otobüsün arkası ve önünden takip ederler. En sonunda asker davul eşliğinde asker otobüsten indirilerek bir süre oynatılır. Sonra tekrar otobüse bindirilip yolcu edilir. (K 40)

Askerlik bitip, asker terhis olunca arkadaşları toplanır, asker başından geçenleri onlara anlatır. Askerden dönenler aynı dönemde askerlik yaptıkları arkadaşlarına “*tertibim*” diye hitap ederler. Askerden dönen genç biran önce evlendirilmek istenir. Evli olanlar askere gittiğinde eşleri, annelerinin ya da kaynana - kaynatasının yanında kalırlar. Asker, dönüşünde asker kınası getirir. Komşular, akrabalar “*gözünaydın!*”

demeye gelirler. Her gelen misafire birer kaşık asker kınası verilir. Askere giderken ve dönerken kurbanlar kesilip mevlüt okutulur. (K 40)

Askere gidememiş, “çürüğe” ayrılmış kişilere hoş gözle bakılmaz. İşe girme gibi önemli konularda zorluk ve sorunlarla karşılaşır. Bu tür kişilere halk arasında sakat muamelesi yapıldığı da görülür. (K 8)

4.4. Evlenme

İnsan yaşamının en önemli evrelerinden biri de evlenmedir. İnsanoğlu düşünebilen, hissedebilen bir canlı olarak yalnız bir yaşam sürdüremez. Ortak yaşamın gereklerinden biri de aile olmak yani bir aile oluşturmaktır. Bir aile oluşturma en temel ilkesi ise evliliğdir. Bir aile oluşturup, bir yuva kurmak için insanoğlu yüzyıllardır evlenme ahdini gerçekleştirmektedir.

Evlenme, toplumsallaşma sürecinin en önemli aşamalarındandır. Evlenen bay ve bayana, yeni bir sosyal statü kazandıran evlenme, aileler arasındaki dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkileri düzenlemesi bakımından her zaman toplumda önemli bir olgu olarak karşılanmıştır.

Her toplumda evlenme ile ilgili inanışlar, uygulamalar, örf ve adetler mevcuttur. Bu inanış ve uygulamalar toplumlara, bölgelere göre değişiklikler gösterebildiği gibi bir bölgenin illeri incelendiğinde dahi yöresel değişiklikler göze çarpmaktadır. Örneğin Doğu Karadeniz Bölgesi dünü ve bugünü ile ele alınıp il il incelendiğinde, birbirinden farklı uygulama, inanış ve adetlere rastlanmaktadır.

4.4.1. Evlenme Çağı (Dönemi)

Eski dönemlere bakıldığında zaman, Doğu Karadeniz Bölgesi ve illerinde evlenme yaşının alt sınırı kızlarda 13–14 iken, erkeklerde bu yaşın 14–15 olduğu görülmektedir. Bu alt sınırın bu kadar aşağıda olmasının nedenlerinden birisi bu bölgenin işlenebilir arazilerinin azlığındandır. Bu durum işsizliğe neden olmakla beraber, dışa yönelmeye (gurbet) sebebiyet vermektedir. Gurbete giden erkek gurbetlik çekmesin diye evlendirilirdi ve eşi ile birlikte gurbete çıkardı. Bu nedenle evlenme yaşının alt sınırı da oldukça aşağıda olurdu. Yine okuma-yazma oranının düşüklüğü, insanların eğitimsizliği de erken yaşta evlilik yapılmasının önemli nedenlerindendir. (K 42)

Ancak, zaman ilerleyince okuma-yazma oranındaki ve iş sahalarındaki artış ile beraber evlilik yaşının alt sınırının yükseldiği görülmektedir. Değişen bu koşullar ile evlenme yaşının alt sınırı kızlarda 16–17 iken, erkeklerde 19-20'ye yükselmiştir. Hatta günümüzde artık erkeğin askerliğini yapıp gelmiş olmasına önem verilmektedir. (K 42)

Artvin ilinde, eğer çocuk evin tek erkek çocuğu ise, erkek torun görmek ve neslin devamı amaçlanarak, 14-15 yaşında evlendirilir. 18 yaştan küçük evlilikler sadece dini nikahla yapılır. (K 19)

Her ne kadar geçmişe nazaran bu oranlarda artış görülmüş olsa da, Doğu Karadeniz Bölgesi yine erken yaşta evliliklerin çok sık rastlandığı bölgelerimizdendir.

4.4.2. Eş Seçimi ve Evlilik Biçimleri

Bir aile oluşturmaın en önemli unsurlarından biri, doğru zamanda doğru eş seçebilmektir. Yöresel inanışlar, örf ve adetler incelendiğinde, araştırma bölgemiz de dahil olmak üzere, geçmişten bugüne eş seçimi ile ilgili farklı uygulamalara rastlanılmaktadır.

Yapılan evliliklerde yaşam seviyesi, ekonomik yapı, ailenin toplumsal konumu, kültürel benzerlikler ya da ayrılıklar eş seçiminde önemli etkenlerdir. Bu bölgede geçmiş dönemler irdelendiğinde evlilikler genellikle yöre içerisinde yapılmaktaydı. Akraba evliliklerine bu bölgede az da olsa rastlanmaktadır. Bunun en önemli nedeni zaten yeterince fazla olmayan arazilerin bölüşülmemesi ve arazi bütünlüğünün bozulmamasıdır. (K 42)

Eski dönemlerde en sık rastlanan eş seçme adetlerinden biri, görücü usûlüydü. Erkeğin ailesi kızı görüp beğenir. Erkek kızı görüp istememe hakkına sahiptir, ancak kız beğenildiyse kızın itiraz etme hakkı yoktur. Kızın ailesinin verdiği onay yeterlidir. Çok eski dönemlerde yine beşik kertme olayına rastlanmaktadır. Görücü usulü ve akraba evliliği dışında baldızla veya kayınla evlenme, kaçırma, değiş – tokuş usulü evlenme, zorla kaçırılma, dul kadının evlenmesi, dul erkeğin evlenmesi, birden çok kadınla evlenme gibi evlenme türlerine az da olsa rastlanmaktadır. (K 28)

Beşik kertme olayı artık gençler tarafından kabul edilmediği için neredeyse yok denecek kadar az rastlanılmaktadır. Baldızla veya kayınbiraderle evlenme nadir de olsa görülmektedir. Köy içinde erkekler, komşusu olan kızlara bakmazlar. Bundan dolayı başka köylerden kız alınmaya başlanılmıştır. Süt kardeşlerle evlenilmez. Görücü usulü

yine neredeyse ortadan kalkmış usullerden biridir. Okulların artması, eğitim düzeyinin yükselmesi ile okullarda tanışıp, severek ya da anlaşarak yapılan evlilikler günümüzde en sık rastlanan evlilik türüdür. (K 15)

Eş seçimi yapılırken kızlarda aranan en önemli özellik, eşine, evine bağlılık, marifetli olması, elinden iş gelmesidir. Erkeklerde ise, yuvasına, evine, çocuğuna düşkünlük, işine sahiplik, çalışkanlık ve dışarı hayatı olmaması gibi unsurlar aranan özellikler arasındadır. Bu bölgede genellikle, insanların toplu halde bulundukları yerlerde, aileler erkek çocuklarına kız bakarlar. (K 19)

Evlilik biçimleri ve eş seçimi ile ilgili bölgesel değişiklikler olabildiği gibi bu bölgede yer alan illerde de çeşitli farklılıklar görülebilir. Araştırma bölgemizin birkaç ilindeki eş seçimi ve evlilik biçimleri ile ilgili örnekler şöyledir: Rize ilinde evlilikler yakın çevreden yapılır, yakın çevrede kız yoksa dışarı çıkılır. Beşik kertme olayı vardır. Ancak bu, doğuda olduğu kadar zorlayıcı olmamakla beraber, çocuklar büyüyünce evlenme zorunluluğu taşımazlardı. Kız ararken araya giren insanlara elçi denilir ve genellikle elçilerden yardım istenilirdi. Kız seçimine çok önem verilir kız araştırılırken ailesi, soyu incelenir ve erkek ailesi kendi ailelerine uygun görürse kızı isterdi. Kaçma olayında, eğer kız gönüllü olarak kaçmışsa yani kaçırılma değilse, olay fazla büyütülmez, zamanla örtpas edilirdi. Rize ilinde kız istenmeden önce, ondan büyük kız olup olmadığı araştırılır, eğer kızın kendinden büyük bir ablası varsa kız istenmez, istense de büyük kız varken ufak kız verilmezdi. Kızın gönlünde bir başkası olup olmadığına da bakılırdı. (K 28)

Ordu ilini incelediğimizde, genellikle eş seçiminde anlaşarak yapılan evlilikler ya da görücü usulü uygulamalarına rastlanır. Anlaşarak yapılan evliliklerde bile evlenecek bireylerin birbirini çok fazla görmesine, görüşmelerine izin verilmezken artık bu durum değişmeye başlamıştır. (K 43)

Trabzon ilinde, istenecek kızın nasıl iş yaptığına bakılır. Namus, zenginlik, mal-mülk, soy-sop, güzellik önemlidir. Eski dönemlerde ekonomik koşullar göz önüne alınarak, erkek seçilirken yakışıklılık, soy-sop ve meslek aranan önemli özellikler arasında yer almaktadır. Trabzon ilinde yine Rize ilinde olduğu gibi beşik kertmesi vardır. Ancak zamanla gençlerin kabullenmemesi ile ortadan kalkmıştır. Görücü usulü

bu ilde daha yaygındır. Aile eğer seçimi yaptıysa kızın ya da erkeğin itiraz etme hakkı neredeyse yoktur. Kaçma ve kaçırılma olayına daha tepkilidirler. (K 11)

Genel olarak Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bugün, geçmişe nazaran anlaşılarak, görüşüp konuşarak yapılan sevgi evlilikleri daha yaygındır. Geçmişte rastlanan uygulamalara hala rastlamak mümkün olsa da, gerek evlenme yaşı alt sınırının artmasıyla bireylerin daha bilinçli ve olgun düşünüp karar vermesi, gerekse eğitim düzeyinin ve iş sahasının artmış olması gibi sosyo-ekonomik nedenlerle bu tarz uygulamalar günden güne yok olmaktadır.

4.4.3. Kız İsteme, Söz Kesme ve Nişan

4.4.3.1. Kız İsteme

Kız isteme âdeti, evliliğe atılan ilk adımın en önemli basamaklarından biridir. Niyetin dile getirildiği bu ilk görüşmenin nasıl geçtiği bir evlenme olayı için çok önemlidir. Aileler eğer birbirini önceden tanıyor ise kız isteme olayı daha rahat ve sorunsuz geçer. Ancak aileler arasında daha önceden bir tanışma söz konusu değilse ve isteme olayı elçiler aracılığı ile yapılıyorsa önce aileler tanıştırılır ve kaynaşmak için bir süre gerekir. İsteme olayında iki aile için de bu bir araya geliş çok önemlidir, çocuklarının gelecekleri için bir uzlaşmaya varmaya çalışırlar. (K 42)

Kız istemeyle ilgili her bölgenin çeşitli adetleri, uygulamaları mevcuttur. Araştırma bölgemizde de kız isteme ile ilgili uygulamalar çok çeşitlidir. Kız beğenilirse aracı kişi ile kız evine haber gönderilir. Kız tarafı onu buyur eder. Aileler tanışıyorsa kız istemeye erkeğin annesi, babası ve varsa ağabeyi gider. Eğer aileler tanışmıyor ise elçi olan ailenin büyükleri de gelir. Hemen konuya girilmez, sohbet edildikten, hal-hatır sorulduktan sonra konuya girilir. Konuyu erkeğin babası açar. *“Allah’ın emri ile kızınızı oğluma beğendim”* ya da *“istiyorum”* der. Kızın ailesi kızı verme taraftarı ise, ‘bir müddet düşünmek için süre istiyoruz’ der. Kızı vermek istemiyorlarsa *“bizim size verilecek kızımız yok”* denir. Erkek tarafı kızı çok beğendiyse geliş-gidişlerine devam eder. Bu bölgelerde ilk istemede kız verilmez, ilk istemede verilirse gittiği yerde değeri olmaz diye düşünülür. Kız bir süre istenir, bu süre içinde eşe, dosta, akrabalara sorulur. Kız tarafı kızı vermeye karar verdiği zaman *“buyurun gelin”* der. Bir başka âdete göre kızı ailesi vermeye razı değilse, kız çıkmaz, yüzünü asar, kahveyi sert verir. Evin düzeni

yoksa kızı vermeye niyetleri yok anlamındadır. Bazı köylerde kızı istemeye oğlanın anası, babası ve muhtar gider. İsteme işini muhtar yapar. Kızın babası vermeye razı ise süre ister. (K 42)

Rize ilinde kız istemeye gidilirken kız tarafı haberdar edilir, böylece kız tarafı hazırlığını yapar. Erkek tarafı karşılanıp ağırlanır. Bir süre sohbet edilir, daha sonra Allah'ın adı konulur, kız istenilir. Kız tarafı başta kendilerini naza çeker, ikramlarını yapar, erkek tarafı bu konuda ısrarcı davranır, kızı vermezseniz ikramlarınızı kabul etmeyiz gibi bir tavra girer. Uzun uğraşlar sonucu kız tarafı isteklerini sayar, erkek tarafı kabul edince kız verilir. Trabzon ilinde genellikle uygulamalar bunlardan farklı değildir. (K 28)

Giresun yöresinde ise genellikle kız evine, elçi olan kişilerle haber gönderilir, bir gün tayin edilir. Aileler bir araya gelir, konuşulur. Genellikle ilk seferde kız verilmez. Eğer kız verilecek ise bir kez daha toplanılır. Ama kızı vermeyeceklerse bir ikinci toplantı olmaz. (K 42)

Artvin'de kız istemeye, hayırlı sayıldığı için, perşembe günü gidilir. Gitmeden önce elçi denilen kişiler kız tarafına geleceklerini bildirir. Kız tarafı da uygun oldukları zamanı söyler. Ancak Artvin'de de 'kız evi naz evi' anlayışı mevcuttur. Onlar da erkek tarafına hemen cevap vermezler. Bir müddet bekletip daha sonra ederler. Bu, kızı verecekleri anlamına gelir. Kız isteme ile ilgili aşamalar bu şekildedir. Kız istemeye birkaç kez gidilip olumlu tepki alındığı takdirde sıra söz kesme işlemine gelir. (K 37)

4.4.3.2. Söz Kesme

Kız isteme aşamasından sonra kızın ailesi kızı vermeye razı olursa, sıra söz kesme aşamasına gelir. Söz kesme olayı için çok beklenilmez. Söze giderken erkek tarafı lokum ya da çikolatasını alarak gider. Söz kesileceği gün kızın sülalesinden ve erkeğin sülalesinden yakın olanlar davet edilir. Eskiden söz kesildiği zaman yüzük takılmaz, kızın sözü verildiyse kız verilmiş sayılır ve çok bekletilmeden 1-2 ay içinde evlendirilirmiş. Ancak, hemen hemen her bölgede olduğu gibi araştırma bölgemizde de artık söz kesilirken yüzük takılmaktadır. Söz zamanı yapılacak olan tüm hazırlıklar konuşulur ve istekler belirtilir. Düğün gününe karar verilir. (K 28)

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin illerinde yine söz ile ilgili çeşitli uygulamalar ve inanışlar karşımıza çıkmaktadır. Söz yemeği yenilir, söz yemeği yenilirken düğün tarihi, düğün öncesi yapılacak alışverişin günü ve takılacak takılar konuşulur. Rize ilinde düğün öncesi gidilecek alışverişin günü olarak genelde Çarşamba belirlenir. (K 28)

Giresun ilinde söz günü alınacak eşya ve takılar kararlaştırılır. Bu işe '*kesi kesme*' adı verilir. Bu konuşma bir çeşit sözleşme gibidir. Bu konuşmada altın, bağ, bahçe, giyim, kuşam vs. gibi ihtiyaçlar belirlenir ve karşılanır. (K 41)

Artvin ilindeki uygulamalardan biri ise söz kesildikten sonra arada tatlılığı sağlamak amacıyla şerbet ve tatlı yapılır, konuklara ikram edilir. Şerbetin ikram edilip içilmesi Artvinlilere göre kızın kesin olarak verildiği ve evlilik kararının kesinleştiği anlamına gelir. Şerbet dağıtıldıktan sonra aileler, nişan, düğün tarihini, alınacak eşyaları ve başlık parasını konuşurlar. Söz kesme aşamasından sonra sıra nişana gelir. Nişan için yapılacak alışverişler alınacak olan eşyaların listesi ve nişan günü tespit edilir. (K 37)

4.4.3.3. Nişan

Nişan, söz kesildikten bir süre sonra yapılır. Söz kesilirken nişanın tarihi ve nişan alışverişinde alınacaklar belirlenir. Bir çok bölgemizde olduğu gibi araştırma bölgemizde de nişan, kız evi tarafından yapılmaktadır. Geçmişte kız tarafı nişanın uzun tutulmasını istemez, oğlan tarafı da bir an önce gelini almak isterdi. Şimdilerde ise nişan süresi daha uzun olabilmektedir. Bu süre içinde hazırlıkların tamamlanması sağlanır. (K 3)

Araştırma bölgemizde, nişan alışverişine ailelerle gidilir. Nişan davetine '*çağrı*' denilir. Çağrıyı evin çocukları kapı kapı dolaşarak yaparlar. Eğer düğün, "*büyük düğün*" ise, yani düğün salonundaysa, bastırılan davetiyeleri yakın çevreye yine çocuklar dağıtır. (K 28)

Geçmiş dönemlerde nişan alışverişlerine erkek gitmezdi. Oysa günümüzde nişan alışverişine erkek-kız birlikte gitmektedir. Alışverişte kıza gerekli olan tüm kıyafet ve eşyalar alınır. Rize yöresinde erkeğin kıyafetinin de kız tarafından alındığı görülür. Nişanda yapılacak ikramlar kız tarafına aittir. Erkek tarafı kız tarafına şeker alır ve nişandan önce seleye konulup gönderilir. Nişanda erkek tarafı hediyeli gelir, kız tarafı ise hediye getirmez. Kız ve erkek tarafından bohça hazırlanır. Bohçada sadece anneye,

babaya, aabaya, halaya, teyzeye hazırlanmış hediyeler olur, evde erkek kardeş varsa onlara hediye alınmaz. (K 15)

Trabzon ilinde nişan hazırlıklarına söz gününde karar verilir. Nişan alışverişi için bir gün tayin edilir. Kız tarafının istekleri bu alışverişte alınır. Nişan günü kız ve erkek tarafının yakın arkadaşları ve aile büyükleri bir araya gelir ve eğlenirler. (K 23)

Artvin ilinde kız ve erkek tarafı hazırlıklarını tamamladıktan sonra kız evinde veya düğün salonunda nişan töreni yapılır. Erkek tarafı kız için aldığı takıları nişan gecesinde takar, kız tarafı da erkeğe hediyeler verir. Bazı aileler isterlerse nişanı yemekli yaparlar. Burada nişan evlilik için önemli bir adım olduğu gibi, gençlerin bir uyum süreci yaşaması için de gerekli sayılır. Eğer taraflar arasında herhangi bir anlaşmazlık ortaya çıkarsa nişan bozulabilir. Nişan bozulması hoş karşılanmayan bir durum olduğu için tercih edilmez. Eğer nişanı kız tarafı bozarsa alınan hediyeler geri verilir. Nişanı erkek tarafı bozarsa alınan hediyeler kızda kalır, geri verilmez. (K 37)

Nişan aşaması tüm bölgelerimizde olduğu gibi araştırma bölgemiz içinöde evlilik için atılan çok önemli bir adımdır. Ama bu bölgede nişan bozma tercih edilmez. Çünkü nişanlanıp ayrılan kızın tekrar evlenmesi çok güçtür. Bu yüzden bu bölgemizde nişan dönemi çok uzatılmaz.

4.4.3.4. Kına Merasimi

Kına gecesi, düğünden önce gelen son aşamadır. Genelde birçok bölgemizde olduğu gibi araştırma bölgemizde de kına gecesi düğünden bir gece önce olur. Kına geceleri genellikle kadınlar arasında yapılan bir tören olsa da, bazı illerde bu, çeşitlilik gösterebilir. Bazı illerde kına gecesine kız ve erkeğin yakın arkadaşları ve köyün gençleri katılır. Kına merasiminde yemekleri pişirmek için damat tarafından bir aşçı tutulur. Yemekler yapılır, misafirlere dağıtılır. Kemeçe çalınır, horon oynanır. Kıza ve kızın yakın arkadaşlarına kına yakılır. Kına gecesi için erkek evinde, içinde kına olan bir sele, sepet ya da sini hazırlanır. Bu sele, sepet ya da sini, erkek evinden kız evine götürülür. Yine değişik uygulamalardan biri de kız evinde ayrı, erkek evinde ayrı, sabaha kadar süren kına eğlencelerinin olmasıdır. İnanışlara göre kına hazırlanırken kızın başına kırmızı duvak ya da çember örtülür, buna “*kına çemberi*” denir. Daha sonra kızın yanına damat oturtulur. Kına yakılırken gelinin avucuna kaynanası para

koyar, paranın üstüne kına yakılır. Kaynana geldiğinde kız avucunu açmaz, kaynana hediyeler vererek kızın avucunu açtırmaya çalışır. Gelin ancak hediye beğenirse avucunu açar. Kaynana da kızın avucuna üstüne kına yakılacak parayı koyar. Kına yakılırken maniler okunur. Gelin ağılatılmaya çalışılır. Gelin ağlamazsa laf olur. “*Kocaya gidiyor diye seviniyor*” denilir. Gelin kınası yakıldıktan sonra davetlilere kına dağıtılır. (K 40)

Kına gecesinde söylenen manilerden biri şöyledir;

*“Kınamı yoğurdular anam hamur ettiler,
Gözümün yaşını da anam yağmur ettiler,
Eyvah anam eyvah ben gider oldum;
Hem anamı, hem babamı (sılamı) terk eder oldum.”*²⁴²

Kına gecesi ile ilgili araştırma bölgemizde çeşitli uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Bunlar illere göre farklılıklar göstermektedir. Trabzon ilinde, kız evine hazırlanan tepsi, eğlenceler eşliğinde erkek evinden kız evine götürülür, kız evinde de, erkek evinde de sabaha kadar eğlenceler yapılır. Uygulamalar da yukarıda anlatılanların dışında pek fark yoktur. Rize ve Ordu illerinde de kına merasimleri aynı şekilde yapılmaktadır. (K 23)

4.4.4. Gelin Alma ve Gelin Getirme

Düğün günü gelin almaya gidilir. Gelini almaya gidenlere “*gelin alıcı*” denir. Geçmişte gelin almaya atlar ile gidilirdi. Atlar süslenir ve gelin alıcılar gelini almak üzere gelin evine giderlerdi. Bugün ise araba ile gelin evine gidilmektedir. Gelini evden çıkarırken yenge kapıda durur. Oğlan tarafından gelen babalık gelinin evden çıkması için yengeye para verir. Bu paraya “*kapı parası*” denir. Bu para yengeye verilir ve onun olur. Gelini arabaya ya da ata kardeşi bindirir. O sırada kardeşe bahşiş verilir. Köyün çocukları arabanın ya da atın önünü keserler, onlara da para verilir. Buna da “*yol parası*” denilir. Gelin bu şekilde koca evine getirilmek üzere yola çıkarılır. (K 40)

Gelin alma ile ilgili araştırma bölgemizin illerine göre çeşitli uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Trabzon ilinde gelin evden çıkarılırken gelinin kardeşi kapıyı keser ve bahşiş ister, buna “*yol kesme*” denir. Gelin baba evinden çıkarılırken

²⁴² www.giresun.8k.com.

başına para saçılır. Gelinin ata binmesine sağdııcı ya da kardeşi yardımcı olur. Bunun için de bahşiş alınır. Gelin attan indirilirken damat gelinin ayağına sözü geçsin diye basar. Gelin koca evine getirildikten sonra eve girerken başından şeker, bozuk para, soğan vs. atılır. Gelin, evine uğurlu ve bereketli gelsin diye sağdan eve girdirilir. (K 23)

Rize ilinde pazar sabahı erkek tarafı, oldukça kalabalık bir grup ile birlikte kızı almaya gelir. Yol boyunca silahlar sıkılır. Gelini evden damadın babası ya da ağabeyi varsa o çıkarır. Kapıyı kesip bahşiş istenir. Gelin evinde gelenlere ikram edilen lokumu güveye ilk ulaştıran kişiye ‘müjdecı’ denir ve bu kişiye para ya da bir tepsi baklava verilir. Yolda kurşun atarak erkek evine gidilir. Bu gruba ‘alay’ denir. Kız tarafı gelini erkek evine sokmaz, bahşiş isterler, bu bahşişe de “*kapılık istemek*” denilir. Bahşiş alındıktan sonra gelin odasına götürülür. Gelinin yanında ablası, yengesi ya da yeni gelin olmuş birisi bulunur. (K 28)

Ordu ilinin adetlerine göre, düğünün üçüncü günü gelin alma günü olarak değerlendirilir. Bu ilimizde, davetliler düğüne genellikle kına gecesi yapılacağı gün gelmeye başlar. Kına gecesinde gelemeyen davetliler gelin alma gününde de gelmeye devam ederler. Gelenlere yemekler ikram edilir. Damat evinde toplanan davetliler, kız evine gelini almaya giderler. Gelin hazırlanmıştır ve gelinin ailesi verilecek eşyaları hazırlar. Gelin alınmaya gelindiğinde, gelinin sağdııcı gelin odasının kapısını kapatır. Kapı, bahşiş alındıktan sonra açılır. Evin en küçük çocuğu gelin çeyizinin üstüne oturur ve bahşişini ister. Gelin, damat tarafından odasından alınarak, gelin arabasına biner. Gelin arabaya sağ kapıdan bindirilir, sağ kapıdan indirilir. Damat, gelinin başından şeker, fındık vs. atar. Gelinin bolluk ve bereket getirmesi için bu işlem yapılır. (K 22)

Giresun’da gelin alma günü perşembedir. Oğlan evi, kalabalık bir grupta gelin evine gider. Gelin gitmeden önce damat geline takı takar. Gelin eve girerken başından para ya da fındık atılır. İnanışlarına göre gelin eve girerken erkek annesi eşiğe su testisi koyar ve gelin eve o testi kırarak girer. (K 40)

Artvin ilinde ise düğün günü sabahı gelin almaya gidilir. Her iki taraf da konuklarına yemekler ikram eder. Damat erkenden damat tıraşı olur, giydirilir. Gelini almaya erkek evinde toplanan davetlilerle gidilir. Gelin evden çıkarken erkek kardeşi ya da amcası kızın beline kırmızı kuşak bağlar. Bu kuşağa “*gayret kemeri*” denir. Gelin ailesi ile vedalaşır ve eğlenceler için evden çıkarılır. Gelin eve girmeden önce evin

eşiğine bal sürülür, böylelikle ev halkı ile iyi geçinmesinin sağlanacağına inanılır. Yine diğer illerde rastlandığı gibi, gelin eve girerken, gelinin başından bolluk ve bereket getirsın düşüncesiyle, para, şeker, fındık vs. atılır. (K 37)

4.4.5. Düğün-Nikâh

Geçmişten günümüze bakıldığında araştırma bölgemizde düğün ile ilgili adetlerde yoğun değişiklikler mevcuttur. Günümüzde salon düğünleri ağırlıkta olmakla beraber, eskiye nazaran resmi nikâha da çok önem verilmektedir. Ancak bunun yanı sıra araştırma bölgemizde hoca nikâhı da çok önemlidir.

Adetlere göre gelin alma işleminin akşamında düğün yapılır. Bu bölgede dini nikâhın resmi nikâhtan daha önemli olarak değerlendirilmesinin nedeni; resmi nikâhın ileride herhangi bir olumsuzluk olduğunda, hak iddia etmek için yapıldığı düşüncesindendir. Artvin halkı, imam nikâhı yapılmaz ise çocukların soylarının piç olacağına inanır. Bundan dolayı kesinlikle imam nikâhı yapılır. (K 40)

Artvin ilinde önceleri, resmi nikâh, düğünden sonra herhangi bir tarihte yapılırken artık, imam nikâhı gibi önemsenmekte ve düğünden önce yapılmaktadır. İmam nikâhı kıyılır, dualar okunur, gelin ve damat odalarında bir araya getirilir. (K 37)

Rize ilinde tüm eğlenceler bittikten sonra hoca nikâhı kıyılır, ardından gelin ve güvey gerdeğe girmek üzere yalnız bırakılır. Yine bu ilde de resmi nikâh günümüzde önem kazanmıştır. (K 28)

Trabzon ilimizde düğün günü misafirlere yemekler ikram edilir. Düğün şenlikleri olur, horonlar tepilir. Akşam olduğunda gelin ve güvey yan yana getirilir, şerbet içirilir. Sonra köyün hocası getirilir ve nikâhları kıyılır. (K 23)

Ordu ilinde gelin alma işlemleri tamamlanıp, gelin eve getirildikten sonra hoca eşliğinde nikâh kıyılır. (K 43)

Bahsedilenlerden de anlaşılacağı üzere bu bölgede düğün, bir gün süren bir tören değildir. Bu bölgede, günler öncesinden başlayan eğlenceler ve merasimlerle evlenilir.

4.4.6. Gerdek ve Sonrası

Eskiden düğün bittikten sonra gelin ve damat odalarında yalnız bırakılırdı. Bu odaya 'gerdek odası' denirdi. Yenge olan kişi gelin ile güveyi odaya alır, onları

merhabalaştırarak dışarı çıkardı. Gelin konuşsun diye güvey para ya da altın verirdi. Gelin konuşma parasını aldıktan sonra namaz postunu serer, erkek iki rekât namaz kılardı. Yenge sabah erkenden gelir evlilik nişanını alırdı. Güvey dışarı çıkmadan önce yatağa para bırakırdı. Yenge yatağı toplarken o parayı da alırdı. Yenge, kız veya oğlan tarafından birine mutlaka nişanı gösterirdi. Sonra yine geline geri verirdi, gelin de onu ebediyen saklardı. Kızın bakire olmaması durumunda, kız o gece baba evine gönderilirdi. (K 3)

Günümüze gelindiğinde ise artık eskiye nazaran bu bölgede de gerdekle ilgili adetler yavaş yavaş değişmiş, düğün sonrası evlilik nişanını kapıda bekleme adeti ortadan kalkmıştır. Eğer gelin ya da güvey kendileri isterlerse bu işareti gösterirler. Günümüzde gençler bu konuda daha bilinçli olduğu için eskiye oranla uygulama ve inanışlarda farklılıklara rastlanmaktadır. (K 3)

4.4.7. Düğün Sonrası (Yedi)

Kız, evlendikten bir süre sonra anne ve babasına ziyarete gider. Burada misafir gibi karşılaşılır. Artık kendini o evin kızı gibi hissetmesin ve yerinin kocasının yanı olduğunu bilsin diyerek bu şekilde bir tavır sergilenir. Bu ziyaret genellikle evlendikten yedi gün sonra gerçekleşir. Araştırma bölgemizde bu ziyarete '*yedi*', '*yedileme*' bazı bölgelerde ise '*el öpme*' veya '*ayak dönüşü*' denir. (K 3)

Artvin bölgesinde ise düğünden üç gün sonra kız, baba evine döner. Damat ve damadın yakınlarıyla beraber gelir. Bu ziyaret gündüz yapılır. Kız damatla birlikte babasının evine ziyarete gider, el öpülür. Bu ziyaretten kısa bir süre sonra ise kız tarafı erkek tarafına yemeğe çağrılır. (K 37)

Geçmişten bu yana araştırma bölgemiz değerlendirildiğinde; geçmişte evlenme yaşının alt sınırının kızlarda 13-14, erkeklerde 14-15 iken, günümüzde bu yaşın arttığı gözlenmiştir. Bununla birlikte evlilik ile ilgili adet ve geleneklerin geçmişe nazaran oldukça sadeleştiği, geçmişteki kadar çok ayrıntının kalmadığı dikkati çeker. Geçmişte görücü usûlü, beşik kertmesi ve akraba evliliği gibi evlilikler yaygın iken günümüze bakıldığında anlaşılarak evlenme oranının yüzdesi oldukça yüksektir. (K 19)

Evlenme ile ilgili uygulamalarda eskisi kadar uzun süren törenler yapılmamakta, tarafların ekonomik koşulları ve tercihlerine göre anlaşılarak düğünler yapılmaktadır. Nişan süresi daha uzun tutulmakta, bu süre içinde gençler anlaşılamaz ise ayrılabilmekte ve bu, geçmişe oranla çok daha olağan karşılanmaktadır. Başlık parası adeti ortadan kalkmıştır. Eskiye nazaran akraba evlilikleri azalmıştır. Eskiden hoca nikâhı daha çok önemli iken artık resmi nikah da gerekli görülmektedir. Geçmişte var olan ve günümüzde hala devam eden adetler ise genelde eğlenceye yönelik adetlerdir. (K 19)

4.5. Ölüm

Hayatın geçiş evrelerinin en sonuncusu olan ölüm, İslâm inancına göre, aslında bir yok oluş değil, geçici olan bu dünya hayatının sona ermesi ve sonsuz olan ahiret hayatının başlamasıdır.²⁴³

4.5.1. Ölüm ve Sonrası ile İlgili Âdetler

- Cenaze törenlerini hocalar yönlendirir.
- Eğer durum ağırlaşmış ve yapılacak bir şey kalmamışsa, hoca çağrılır, son nefeste Kur'an ile gitmesi sağlanır.
- Can çekişen hastanın yanına abdestli gidilir.
- Hasta erkek ise erkekler bekler, kadın ise kadınlar bekler, ölecek hastanın yanına fazla adam koymazlar.
- Hastaya ağırlık yapmasın diye, hastanın üzerine çarşaf gibi hafif şeyler örterler.
- Ölüm yaşlılar için doğal karşılanır, çocuk ve genç ölümleri derin iz bırakır. Bu gibi durumlarda halen devam eden ölünün arkasından destan yazma geleneği vardır.
- Ölen kimsenin ağzının açık kalmaması için bir bez parçasıyla ağzı bağlanır.
- Üzerine şişmemesi için bir bıçak konur.
- Ölüm olayı yakın köylere sela, uzaklara telefon veya telgraf ile bildirilir.

²⁴³ Çelik, Ali. **Çaykara Halk Kültürü**, Trabzon: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2000, s. 137.

- Cenaze genelde ertesi gün gömülür. Bundan maksat uzakta olan yakınların gelebilmesi içindir.
- Genellikle öğle namazı sonrasında, yakınların yetişememesi durumunda ikinci namazından sonra defin işlemi olur.
- Ölüye dargın olanlar dahi cenaze törenine katılır.
- Ölünün başında ağıt yakılır. Ağıtlarda sınır olmaz. Ölenin ardından iyiliklerinden, yaşadıklarından gelişigüzel sesli olarak bahsedilir. Bunu çoğunlukla kadınlar yapar.
- Komşular devreye girer, ölü sahiplerini teselli ederken geleni gideni ağırlar, uzaktan gelenlere yemek verirler.
- Ölünün hazırlanması, cenaze öncesi ve sonrası işlerle hep komşular uğraşır.
- Ölü evinde yemek pişirilmez, komşular evlerinde yemek yapıp getirirler. Bu yemekler de çok az yenir.
- Yıkayıp tabutla musallaya konan mevtanın yüzüne isteyen bakabilir.
- Cenaze namazına tabut omuzda götürülür.
- Cenaze namazından sonra namaza katılanlar ölünün en yakınına başsağlığı dilerler.
- Her ailenin kendine ait mezarlığı olduğu gibi köyün ortak mezarlığı da vardır.
- Ceset özenle hazırlanan mezara tabutla veya kefenle konur.
- Ceset gömülürken Kur'an okunur. Cenazeye gelen çocuklara bisküvi, şeker, fakirlere ve ihtiyacı olanlara havlu, namazgah, Kur'an-ı Kerim, dini bilgiler ve para verilir.
- Bazı yerlerde ölenin günahlarının affı için “*devir*” denilen dini bir tören yapılır.
- Defin akşamı ölü evinde Kur'an okunur. Bazı yerlerde de ölünün yıkanmasından gömülmesine kadarki sürede hatim yaptırılır.
- Belli aralıklarda mevlüt okunur.
- Ölü yakınları uzun süre yalnız bırakılmaz, ziyaret edilir.²⁴⁴

²⁴⁴ www.rizede.com.

Balıkçılarla olan görüşmemizden sonra orada bulunan balıkçılardan Reşat Karabiber bizi evine davet etti. Orada tanıştığımız evin hanımı Hanife Karabiber ile sohbetimizde ölüm konusunda görüştüklerimiz;

Derleyen: Ölümle ilgili inançlarınız nasıldır?

H. K. : Ne gibi inançlar mesela?

D : Mesela ruhlar gelip evi gezer mi?

H.K. : Eskiden oluyordu. Mesela ölünce ağı üstüne örterdik. Balık ağıları var ya. Örterdik. Kimse üstüne gezmesin diye.

D : Evinde yatarken mi?

H.K. : Evde. O ağı geriyoruz. Ondan sonra bak o ağlardan. Kimse yaklaşmasın diye. Üstünde gezdin mi gelir gece derlerdi.

D : Ölünün üstünde gezdin mi?

H.K. : Evet. Üstüne kimse gezemez. Kedi medi olmaz. Şimdi yok.

D : Nereye koyarsınız ölüyü?

H.K. : Odada koyuyoruz. Kendi odasında.

D : Ölü çıktıktan sonra yıkıyor musunuz?

H.K. : Yıkıyoruz odaları eşyalarını keseriz.

D : Neden?

H.K. : Neden iyidir derler.

D : Sonra gelir mi ruh geriye?

H.K. : Yok.

D : Geri gelmesin, gezmesin diye balık ağını koyuyorsunuz?

H.K. : Gezmesin diye koyarlar. Bazen gelir derlerdi eskiden üstüne kedi fare adam mesela üstüne atladı mı gelir geceleri kapıları vurur açar derlerdi.

D : Gömülünceye kadar balık ağı?

H.K. : Evet. Gömülünceye kadar o üstünde durur.

D : Tabutun üstünde?

H.K. : Evet. Tabutun içinde.

D : Tabutun üstünde de duruyor mu?

H.K. : Evet, ondan sonra evet. Balık ağı tabuta. Ondan sonra yıkarlardı, ondan sonra koyarlardı, onu da üstüne örterlerdi. Bırakırlardı. Sabaha kadar beklerlerdi.

D : Tabutla beraber?

H.K. : Evet. Beklerlerdi. İnsanlar dururdu yanında.

D : Tabutun içinde bekliyor?

H.K. : Evet. Şimdi de bekliyoruz. Şimdi de var.

D : Tabutla beraber evde bekliyorsunuz?

H.K. : Evet.

D : Nerde yıkanıyor cenaze?

H.K. : Mesela evde müsait olursa evde yıkarız. Banyo büyük olursa. Biz evde yıkadık. Banyosu büyük olmayanlar camiye götürür.

D : Ondan sonra geri mi getiriyorsunuz?

H.K. : Her şeyi hazırlanıyor.

D : Üstüne de balık ağı atıyorsunuz?

H.K. : Atıyoruz bırakıyoruz.

D : Sonra ertesi gün oluyor.

H.K. : Gömüyoruz.

D : Gömmeye götürürken balık ağı tabutun üstünde mi oluyor?

H.K. : Yok onu açıyoruz. Koyuyoruz. Onu elle götürüyoruz.

D : Bir gece bekletir misiniz ölüyü evde?

H.K. : Ekseri bekletiyoruz.

D : Neden?

H.K. : Eskiden bir hoca vardı. Ben ölünce dedi. Beni dedi ben ölünce bir akşam evimde yatıracaksınız. Ama bazı mesela uzak bir yerde çocuğu, yeğeni, kızı olur. Gelene kadar bekletiyorlar. Yoksa beklemezler.

D : Sabah ölürlerse ne zaman gömerler?

H.K. : Öğleden sonra. İkindide ölürse bırakırlar. Bir akşam bekletirler. Ertesi gün mesela öğleyin de götürürler.

Giresun Bulancak ilçesi Pazarsuyu köyünden Müzeyyen Özdemir ile görüşmemden derlediğim konuyla ilgili bilgiler şunlardır;

- Hastanın öleceği anlaşırsa yanında beklenir.
- Duası yapılır.
- Yanında suyu eksik edilmez.
- Din görevlisi, imam çağrılır. Yasin okunur.
- Vasiyeti veya son dileği sorulmaz.

Giresun Bulancak ilçesi Pazarsuyu köyünden Müzeyyen Hanım'ın komşusu Şenel Özdemir ile görüşmemden konuyla ilgili derlediğim bilgiler şöyledir;

- Tam vefat edeceği zaman elini tutarlar.
- Nefesi var mı diye kontrol edilir.
- Camide sela, belediyede anons verilir.
- Bazısı ikindiden sonra, bazısı öğleden sonra anons verilir.
- Gece ölen ertesi gün öğlene kadar bekletilir.
- Işıklar sabaha kadar yanar.
- Eskiden su serpmeye vardı. Şimdi bilmiyorum.
- Eskiden ölü, evlerde yıkanır. Şimdi belediye, cenaze arabaları var.
- Ölünün yedisi ve kırkında mevlüt okutulur.
- Bir hafta, on gün cenaze evinde, akrabalarda televizyon çalıştırılmaz.
- Yakınlarda düğün varsa en az kırk çıkana kadar ertelenir.
- Komşunun düğünü varsa izin alır veya düğünde çalgı çalınmaz.
- Elli ikinci güne kadar arifelerde mezar ziyaretine gidilir.
- Bardak düşüp kırılmazsa o evden ölü çıkacağına inanılır. Bu yüzden bardak yere atılıp kırılır.

4.5.2. Yas

Ölünün çıktığı eve cenaze evi denir. Üç gün boyunca ölünün yakınları da bu evde kalır. Cenaze evinde üç gün boyunca ağıt yakılır. Bu ağıtlar, ölen insanın ne kadar iyi bir insan olduğunu veya yaşamında yapmak istediklerinin bazılarını yapamadan göçüp gittiğini ifade ederler. Yemekleri komşular pişirip getirir. Aylarca cenaze evine

tanıdıklar ve komşular tarafından teselli ziyaretleri yapılır. Yakınlar gitmeye başlayınca yas da sona ermiş olur. (K 40)

4.5.3. Mezarlık

Mezarlar genellikle toplu halde olur. Herkesin aile mezarlığı vardır. Etrafı çevrilmiştir. Mezarlık bekçisi yoktur. Maddi durumu iyi olanlar mezarlarını mermerden yaptırırlar. Mermer yaptırılmadan önce mezarın toprağının çökmesi beklenir. Bunun nedeni, fani vücudunun toprağa karışmasıdır. Mermerlerin üzerinde isimler yazılıdır. Mermerin üzerinde ismi, doğum tarihi, kimin eşi olduğu yazar. Her mezarın başına, ölünün serinde yatması düşüncesiyle ağaçlar dikilir. Çoğunlukla çam ağacı dikilir. Mezara ölünün takma dişi varsa bu diş gömülür. Bunun amacı ölünün rahat yemek yemesi düşüncesindendir. Ölü gömüldükten sonra yerinin belirlenmesi için yeşil, “başarat” denilen, ucu sivri bir tahta başucuna gömülür. Bu tahtanın üstüne yeşil renkte bez örtülür. (K 38)

Bu konuyla ilgili görüştüğümüz yöre balıkçılarından Salih Topal şunları anlattı;

“Bizde bekçi olmaz. Allah’a emanettir. Büyük bir yer olmadığı için. Mezarının başına ismi, doğum tarihi yazar. Ağaç, çiçek dikeriz. Serinde yatsınlar diye. Çam ağacı gibi. Mezarlıklar hep ağaçlıklıdır. Takma dişi varsa takma dişini gömeriz. Öyle gömüyorlar, itikat işte. Mezarının başında tahtalar var. Yeşil başarat yeşil oluyor, ucu sivri oluyor. Üstüne bez örtülür, yeşil renkte. Bir sene sonra mezarlık yapılır. Toprağı rahat etsin diye. Toprak çöküyor ya zamanla, ondan sonra maddi imkanı olan mezarı yapar.” (K 38)

4.5.4. Dul Kalma

Eşi ölen kadın evinde kocası öldükten sonra da kalabilir veya anne evine dönebilir, hatta evlenebilir. Ancak durumu iyi olan aileler gelinlerini evde tutup tekrar evlendirmezler. Geride kalan çocuklar bazen kaynana - kaynata evinde bırakılır. Bazen durumu iyi ve yetişkinse kendi sorumluluklarını alır. Fakat çoğunlukla çocuklar, baba evinde kaynana-kaynatanın sorumluluğunda yetiştirilir. (K 38)

4.6. Diğer Gelenek ve Uygulamalar

4.6.1. Hac ve Hacılık

Hac, İslam dinine göre yerine getirilmesi gereken beş şarttan biridir. Hac, maddi durumu, sağlığı elverişli olan müslümanların Suudi Arabistan topraklarındaki Mekke ve Medine'yi ziyarette gitmeleridir. Kurban bayramında gidilir. Bunun dışında kutsal topraklara yapılan ziyaretlere “umre” adı verilir. Hacca gitmek isteyenler bu isteklerini genellikle camilerde söylerler. Hacca gidecek olan kişinin evine ziyarete gelinir. Hacı adaylarının evlerinde, ziyarete gelen yakın ve tanıdıklara yemek verilir. Hacı adayları hacca gitme vakti geldiğinde, yakınları tarafından uğurlanırlar. Döndüklerinde de yine yakınları tarafından, hava alanlarında veya otobüs ve tren garlarında coşkuyla karşılanırlar. Hacılar döndüklerinde evlerinde börekler, tatlılar yapılır ve gelen misafirlere dağıtılır. Hacı, döndüğü zaman evi ziyaretçilerle dolar. Hacca gidip hacı olan insanlara karşı büyük bir güven ve saygı duyulur. Her türlü merasim ve törenlere davet edilirler. Hacılar kendilerini ziyarete gelenlere tesbih, kolonya, takke gibi hediyeler verir. Her gelene zemzem suyu ikram edilir. Maddi durumu iyi olup herhangi bir nedenle hacca gidemeyenler bir hayır yapar. (Fakirlere yardım, bir okul veya cami yaptırma gibi.) Hacca gidenlerden genellikle dua etmeleri ve Peygamberimize selam söylemeleri istenir. (K 25)

Bununla ilgili olarak Rize, Işıklar Köyü'nden Hacı Mithat Karabiber'in anlattıkları şöyledir;

“Bu evladımız Hatice'nin çocuğu olmuyordu. Ayıp değildir bunlar. Dedi ki selamımı söyle. Bir dua et orda. Bir şey ettik orada. Bu geldi. Allah nasip etti. Orda hocalara dua ettiriyoruz. Umumi dua ettiririz orada. Bir söyledik umumi dua ettik. Burada gizli söyledik de orada millete karşı dua ettik. Hatice orda olmaz. Komple dua ettirdik. Böyle böyle bir şey vardır. Aynı vaziyette umumi dua ettik orada, Cenabı Allah da verdi. Verecek idi artık ne desem.” (K 25)

4.6.2. Aile Yapısı

Bu bölgede genellikle geniş aile yapısı çoğunluktadır. Bu aile; dede, babaanne, oğul, gelin ve bunların çocuklarından oluşur. Evlenen gençler daha çok anne babaları ve diğer bekar kardeşleriyle birlikte aynı evi paylaşırlar. Bu ailelerde genellikle, bütün

aileyi ilgilendirmesi beklenen kararları bile, aile büyükleri olan dede ve babaanne verir. Saygı gereği karşımıza çıkan bir durum da, önceden eşlerle konuşmak, yüksek sesle konuşmak gibi davranışların uygun görülmediğidir. Ancak günümüzde bu tür davranışların değişmeye başladığı dikkati çekmektedir. (K 40)

Bu konuyla ilgili balıkçı bir aileden derlediğim gelin-kaynana görüşmesi şu şekildedir;

Derleyen: Anne, baba, çocuklar ve torunlarla oluşturulan aileler çoğunlukta mıdır?

S.H. : Çoğunlukta.

D : Bu aile tiplerinden hangisi çoğalıyor, hangisi azalıyor? Sizin gibi yaşayan var mı, yoksa çoğunluk ayrılıp terk mi ediyor?

A.H. : Çoğu terk etti, yani bizim gibi fazla yok böyle.

D : Evlenenler ayrı bir ev açmaya mı yöneliyorlar?

S.H. : Geliniyle durmayanlar var böyle, ayrı yer açanlar var. Bizde tek oğlan olduğu için bizde ayrılık söz konusu değil. Şimdi iki oğlan olsa birine, ilk evlendirdiğin oğluna ayrı ev açıyon. Ya sonrakini eve alıyor ya ikisine de ayrı ev açıyor imkanı olanlar. Ama genellikle ilk olanlar gidiyor.

A.H. : Ben ne ilkim ne sonum dutlanamıyom.

D : Anne ve babasıyla aynı evde oturan evli erkek çocuk ayrı ev açabilir mi?

S.H. : Açabilir. İsteğine bağlı.

D : Kaç yıl sonra?

A.H. : İsteğine bağlı ne kaç yılı (hafif kızıyor).

D : Büyüklerin rızasıyla mı açar?

S.H. : Büyüklerin rızasıyla kendi rızasıyla. Açar yani. Geçineceğine aklı kesiyorsa.

A.H. : Büyüklerin rızasıyla açar anne.

D : Büyükler rıza göstermediği halde ayrı ev açanların büyükleriyle ilişkileri nasıl olur?

S.H. : İyi olmaz. Dargın olur.

D : Toplum tarafından nasıl karşılanırlar?

S.H. : Toplum tarafından da biraz öyle olur. Hor görülür yani şimdiki Faruk bizi bırakıp gitti diyeyim, misal vereyim sana. Ne diyecekler? Bir evin tek çocuğuydu, hem bana çok görürler. Mesela Faruk da gitse, ben kötü olsam, bir çocuğa birlik vermediler diyecekler. Faruğa da ne diyecekler? Benim iyi ya da kötü olduğumu biliyor. Hepsi bir anneyi babayı bıraktı terk etti gitti diyecek. Bu her zaman yer olur. (K 3, K 40)

4.6.3. Çocuk Eğitimi

Çocuk eğitiminde ceza uygulaması vardır ama şiddete yer yoktur. Çocuklar erken yaşta günlük işlere hazırlanıp eğitilirler. Kız çocuklarına ev işleri, erkek çocuklarına ise genellikle balık tutma erken yaşta öğretilir. Çocuklar belirli bir yaşa kadar tek başlarına denize gönderilmezler. (K 3)

Çocuk eğitimiyle ilgili Saniye Henden'den aldığım bilgi şu şekildedir;

“Eskiden ben Faruğu bir kere kucağıma almadan büyüttüm. Faruk’un babası da öyle. Babası askere gitti. Askerden geldi. Faruk on aylık idi. Şuna (kızını gösteriyor) bir buçuk aylık hamileydim. Geldi babası beşikte kaynanamda bir çocuk, bende bir çocuk, iki beşik yan yana idi.” (K 40)

Bu konuyla ilgili bir diğer görüşmemde Azize Henden şunları anlatmıştır;

“Eşim, oğlum saygısız hareket yaptığında çeker ‘oğlum böyle yapma çok ayıptır, günahıdır’ der yani. Topluma karşı hareketlerinde kendisi nasıl yetiştirse aynen o şekilde oğlumu yetiştirir. Konuşuruz, anlatırız, oturturuz.” (K 3)

Yine Saniye Henden'den aldığım bir diğer bilgi ise şu şekildedir;

“Hangi işte eğitirsen, çocuk küçükken, öğrenir. Şu kızı al iki yaşındayken. Dört beş tane çocuğu alıp Faruğu, İstanbul’a gittim ben. Geldim baktım. Yakmamış yıkmamış, aç da kalmamışlar. Babaannesini gelmiş demiş ki ‘kızım yemek pişireyim’, ‘bizim yemeğimiz var babanne’ demiş. Hep sormuş, karınları tokmuş. Allahuma şükürler olsun çocuğu hangi yaşta eğitirsen, işe çekersen o yaşta başlar. Mesela dokuz on yaşında. Öyle eğittinmiydi.” (K 40)

4.6.4. Misafirperverlik

Derleme çalışmam esnasında tanıştığımız Saniye Henden tarafından aktarılmıştır;

“İki türlü misafir vardır. Eleştirmeye gelen misafir, iyiliğe gelen misafir. Yoldan rastgele gelen misafirlere kapılar açılır. Buyur edilir. Yolcunun karnı doyurulur. Evde ne varsa, az çok, ikram edilir. Kalması için ısrar edilir. Misafire kalk git denmez. Ne kadar isterse kalır. Hürmette kusur edilmez. Köylerin çoğunda dışarıdan gelenler için misafir yeri yoktur. Evlerde gelenler kalır. Vatandaşlar tarafından bütün ihtiyaçları, gelen yolcunun, giderilir. Misafirin gitmesi istenmez, kendisine de söylenmez. Erinde gecinde gidecek denir. Misafir betli bereketli gelir. Misafirlerle ilgili gelen misafire ne kadar çok ikram edilirse Allah’ın da o kadar çok ev sahibine bereket vereceğine inanılır. Nerde hareket orda bereket derler. Konuklarla ilgili. Çok gelen misafire bol ikram edersen Allahda sana ikram eder. Devamlı veren anam mı iyidir. Vermeyen anam mı iyidir. Daima veren anam iyidir. O da ney biliyon mu? Karşındaki adama verirsin verirsin sen iyi olursun. Anlamı budur. Veren anam iyidir daima şimdi konukseverlikle ilgili ben sana ne kadar iyi davranırsam, bir gün sen de bana karşıma çıkarsın vicdanın da varsa sen de bana iyi davranırsın. Betli bereketli olur. Gerçekten öyle. Ben gelinimi yeni aldığım zaman da tembih ettim. Kızım bak bulunan neyse, bir kaşık, Allah ne verdiyse koy gelen misafire yiycen mi denmez. Karnın aç mı denmez. Gelene bir kaşık bulunanı yiycen mi aç mısın diye sorulmaz. “Misafire bir kaşık”. Allah ne verdiyse bize, olanı kurarız. Konukseverliğimiz böyle, elimizden gelen hizmeti, hürmeti göstereceksin. Evimiz bizim yol kenarında, eskiden çok turist geçirdi buradan. Karavanlarla bizim yolun hemen kenarında harmanlarla fındığımız oluyordu. Arabalar eğlenirdi. Annem bir sepet fındık dolduruyordu. “Kap getirin” diyordu. “Bize mi?” diyorlardı onlar, seviniyorlardı. Dolduruyordu. Onların torbasına. Alıp gidiyorlardı. Onlar da bir dahaki sene gelirken, bunlar konukseverlik, bir parça bir şey hediye getirirlerdi. Annem öldü. Her gelen çok üzüldü.” (K 40)

Bu derleme çalışmasında eşimle beraber tanıştığımız bütün balıkçı aileleri tarafından çok sıcak karşılandık. Evlerine davet edildik. Ellerindeki bütün imkanları bize sundular. Onlardaki misafirliğimiz sona erdikten sonra da evimize dönünceye kadar devamlı olarak telefonla arandık. Davet edildik, bir ihtiyacımız olup olmadığı soruldu. Evimize döndükten sonra da karşılıklı dostluğumuz devam etti.

4.6.5. Bayramlar, Şenlikler, Kutlamalar ve Törenler

4.6.5.1. Ramazan Bayramı

Toplumsal yakınlaşma, birlik ve beraberlik duygularını pekiştiren Ramazan ve Kurban Bayramı Türkiye'nin diğer bölgeleriyle benzer özellikler göstermektedir. Ramazan ayında tutulan oruçtan sonra bayrama ulaşan insanlar, huzur içinde Ramazan Bayramı'nı kutlamaya başlar. Bayram boyunca küskünler barıştırılmaya çalışılır, bayramdan birkaç gün önce evlerde hazırlıklar başlar. Tatlılar, su börekleri yapılır, sarmalar sarılır, bayram helvası hazırlanır. Bayram başlamadan birkaç gün önce büyük temizlik yapılır. Buna “*bayram temizliği*” denir. Bayramdan bir gün önceki güne “*arife günü*” denir. Ölen yakınlar arife günü mezarlıklarda ziyaret edilir. Mezarlık uzak ise bu ziyaret işlemi bayramın birinci gününe de bırakılabilir. Bayram sabahı, bayram namazına en yeni ve en temiz giysiler giyilerek gidilir. Namaz kılındıktan sonra köylerde “*sıra*” kurulur. Öncelikle köyün ileri gelenleri ve yaşlılardan başlanarak bayramlaşılır. Her bayramlaşan yan tarafta durarak sıra oluşturur. Sıra bittikten sonra herkes evine gider. Evlerde yemekler yenir, yemekten sonra ziyaretler başlar. Önceden hazır edilen bayram şekerleri, arife akşamı kavrulan helvalar gelen misafirlere ikram edilir. Ziyarete öncelikle hasta ve yaşlılardan başlanır. Genel olarak köyün en altından en üstüne doğru sırayla gidilir. Büyük küçük ayırt edilmeden her eve gidilir. Evin yaşlıları ziyaret edilir. Bu ziyaret sırasında gençler bir araya gelerek gruplar halinde gezer. (K 28)

4.6.5.2. Kurban Bayramı

Kurban Bayramı da Ramazan Bayramı'yla aynı şekilde kutlanır. Yalnız Ramazan Bayramı'ndan ayrı olarak Kurban Bayramı'nda kurbanlar kesilir. Kurban kesme geleneği Hazret-i İbrahim'e dayanmaktadır ve onunla başlamıştır. Kurban, bayram süresince kesilebilir. Kurban olarak dana kesilecekse, dana en az iki yaşında olmalıdır ve en fazla yedi kişi ortaklığında kesilebilir. Yedi kişiye kadar belirli bir kişi sayısı yoktur. Koç kesilecekse, ancak annesinin boyuna gelmiş koç kesilebilir. Kurbanları çoğunlukla kişiler kendileri keserler. Kişi kendi kesemezse bir vekil tayin eder. Kurban sahibi, “*Allah rızası için vekil ettim seni*” diyerek bir kişiyi vekil tayin etmiş olur. Kurbanı kesecek kişi boy abdesti alır, iki rekat namaz kılar, daha sonra

kurbanın başında tekbir getirir, üç kez “*Allahü ekber, Allahü ekber, la ilahe illallah*” diyerek kibleye doğru yatırdığı kurbanı keser. Genellikle kurbanlar evlerin bahçesinde, ağaç dibinde açılmış olan çukur kenarında kesilir ve kanları çukura akıtılır. Kurban, genellikle bir hafta önceden alınarak bahçede beslenir. Kurban alınırken pazarlık usûlü uygulanır. Kurban kesildikten sonra kurban eti yediye bölünür. Bu etin üçte ikisi dağıtılır. Genellikle, kesenler birbirlerine verirler. Kurbanı kesip hepsini evinde kullanan da olabilir. Vefat eden adına da kurban kesilebilir. (K 8)

4.6.5.3. Şenlikler ve Festivaller

Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki şenliklerin başlıcaları şunlardır:

Ordu		
Hıdrellez Şenlikleri	Gürgentepe	04-06 Mayıs
20 Mayıs Şenlikleri	Gölköy	20-22 Mayıs
Çataltaş Şenlikleri	Gülyalı	20 Mayıs
Ordu Uluslararası Altın Fındık Festivali	Merkez	09-11 Temmuz
Yokuşdibi Yayla Şenliği	Merkez	15-17 Temmuz
Çambaşı Yayla Şenliği	Kabadüz	15-16 Temmuz
Düzoba Yayla Şenliği	Kumru	31 Temmuz
Fındık Festivali	Güzelyurt	25-30 Ağustos ²⁴⁵

²⁴⁵ www.discoverturkey.com.

Giresun		
Aksu Kültür ve Sanat Festivali	Aksu	20-23 Mayıs
Sis Dağı Otçu Şenlikleri	Sis Yaylası	Temmuz'un 4. Haftası
Kümbet Yaylası Şenliği	Kümbet Yaylası	Temmuz'un 2. Haftası
Şeyh Mahmut Çağırtan Şenliği	Çamoluk	Temmuz'un 2. Haftası
Bulancak Kültür ve Sanat Şenliği	Bulancak	22-27 Temmuz
Çamoluk Bal Şenliği	Çamoluk	30 Eylül
Bektaş Yayla Şenliği	Bektaş Yaylası	Ağustos'un 1. Haftası ²⁴⁶

Trabzon		
Hıdrellez Bahar Bayramı	Şalpazarı-Acısü	Mayıs'ın İlk Pazarı
Mesebet Şenliği	Mersin-Mesebet	21 Haziran
Aladurbiye Deniz Eğlenceleri	Akçaabat	06 Temmuz
Soğuk Su Şenlikleri	Maçka	07 Temmuz
Hıdır Nebi Şenliği	Akçaabat	20 Temmuz
Kadırga Yayla Şenlikleri	Şalpazarı	Temmuz'un 3. Cuması
Sanasitka Şenliği	Maçka	Temmuz'un 3. Haftası
Sürmene Kültür ve Turizm Şenliği	Sürmene	31 Temmuz
Karaabdal Halk Şenliği	Işıklar	Ağustos'un 2. Pazarı
Honefter Şenliği	Düzköy	20 Ağustos
İzmiş Şenliği	Tonya	Ağustos'un 4. Pazarı ²⁴⁷

²⁴⁶ www.discoverturkey.com.

Rize		
Rize Çay ve Turizm Festivali	Merkez	17-23 Temmuz
Çamlıhemşin, Ayder Yayla Şenlikleri	Çamlıhemşin	07-08 Haziran
Kaçkar-Altıparmak Yayla Şenliği	Ardeşen	17 Temmuz
Büyük Han Düzü Yayla Şenlikleri	Güneysu	21-22 Ağustos
Güneyce Varda Yaylası Şenlikleri	İkizdere	06-07 Ağustos
Çağırankaya Yayla Festivali	İkizdere	13-14 Ağustos
Hemşin Şenlikleri	Hemşin	09-10 Temmuz
Fındıklı Festivali	Fındıklı	14-16 Temmuz ²⁴⁸

Artvin		
Yusufeli Geleneksel Boğa Güreşleri	Yusufeli-Merkez	Nisan'ın 3. Haftasonu
Marant Boğa Güreşleri	Kılıçkaya-Yusufeli	Mayıs'ın 3. Haftasonu
Hopa Kültür Sanat ve Deniz Festivali	Hopa-Merkez	01-05 Temmuz
Curispil Yaylası Efkarı Aşıklar Şenliği ve Karakucak Güreşleri	Curispil-Ardanuç	Temmuz'un 3. Haftası
Aros Yayla Şenliği	Kılıçkaya-Yusufeli	Temmuz'un 3. Haftası

²⁴⁷www.trabzonum.com.

²⁴⁸www.rize.gov.tr.

Sahara Pancarcı Şenlikleri	Sahara-Şavşat	Temmuz'un 4. Haftası
Salikvan Yayla Şenlikleri	Salikvan-Yusufeli	Ağustos'un 1. Haftası
Sateve Gevrek Festivali	Meydancık-Şavşat	Ağustos'un 1. Haftasonu
Macahel Kafkas Arı ve Bal Festivali	Camili-Borçka	Ağustos'un 2. Haftası
Karüstü Karakucak Güreşleri	Veliköy-Şavşat	Şubat'ın 2. Haftası
Arhavi Kültür ve Sanat Festivali	Arhavi-Merkez	Ağustos'un 3. Haftası ²⁴⁹

4.7. Çeşitli Halk İnanış ve Uygulamaları

4.7.1. Halk Meteorolojisi

Coğrafi olaylar konusunda çok önemli olan “rüzgar” lar, havanın yatay hareketlenmesiyle ortaya çıkan hava akımlarının, yönü belli olanları anlamına gelir. Rüzgarlar, yağış oranı, buharlaşma, sıcaklığın artması ve azalması gibi olaylarda ana etkindir. Bu rüzgarların yönleri de çok önemlidir.²⁵⁰

Genel anlamda hafif esen rüzgara; meltem, kuvvetli esen rüzgara; fırtına, çok şiddetli esen rüzgara; kasırga ismi verilir. Ayrıca rüzgarlar estikleri yönlere göre de isimler alırlar. Bunlar: kuzeyden esen; yıldız, güneyden esen; kible, batıdan esen; günbatısı, doğudan esen; gündoğusu, kuzeybatıdan esen; karayel, kuzeydoğudan esen; poyraz, güneydoğudan esen; keşişleme, güneybatıdan esen; lodos olarak isimlendirilir. Esen rüzgarın ismine göre, avlanılan yere Yıldız denizi, Karayel denizi gibi adlar verilir.²⁵¹

²⁴⁹ www.artvin.bel.tr.

²⁵⁰ Doğanay, Hayati. **Coğrafya'ya Giriş**, Konya: 1998, s. 461.

²⁵¹ Hoşsucu, Hikmet. **Balıkçılık 3 (Avlama Yöntemleri)**, İzmir: Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Yayınları, 2000, s. 25.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde derlediğimiz bilgilere göre, bir tanesi dışında rüzgarların hepsinin ismi aynı şekilde anılmaktadır. Bu bölgede farklı olarak sadece lodos rüzgarına kible rüzgarı, kible sıcak rüzgarı denmektedir. Konuyla ilgili olarak kaynak kişilerimiz bize şu bilgileri vermiştir;

“Bu rüzgarların isimleri poyraz, karayel rüzgarı, yıldız poyraz eser, yıldız karayel eser. Dışarıdan kible gelir. Lodos gelir mesela. Ama biz kible deriz. Biz kible esiyor deriz. Mesela kible sıcak eser. Kible sıcak deriz. Lodos demeyiz icabında. Balıkçı tabiriyle kible esiyor deriz. Aslında tehlikeli rüzgarlar yöre yöre değişiyor. Şimdi en tehlikeli deniz, karayel yıldız denizi de, yıldız poyraz denizi de çok tehlikeli. Bizim buranın en tehlikeli deniz yapan rüzgarı yıldız poyraz. Karaburun'da yıldız poyraz. Boğazın 10 mil açığında en tehlikeli rüzgar lodostur. Denizin kiblesi, lodosu, poyrazı, karayeli, her tarafı değişir. Şimdi bizim burada en sert denizi yıldız poyraz rüzgarı yapar.” (K 24)

Konuyla ilgili yöre balıkçılarından aldığımız bir diğer bilgi ise şöyledir;

“Burada karayel batıdan eser, poyraz, lodos, kible güneyden eser. En tehlikelisi lodostur. Lodosta da çıkarız tabi, motor olduktan sonra fark etmez. Mecbursun çıkmaya. Fark etmez.” (K 8)

Yöre balıkçılarından Mustafa Altan'dan konuyla ilgili aldığımız bilgiler şunlardır;

“25-30 sene önce eski balıkçılar Yaroz Burnu'ndan kalktığı zaman, oradan ne esecek gözleriyle baktığı zaman, aynen harfiyen çıkardı. Hangi rüzgarın eseceğini gözüyle beraber keşfeder bakar denize Yaroz Burnu'ndan ve aynen çıkardı. Tecrübe. Bugün meteoroloji tutmaz. Onların harfiyen tutardı. Şimdi de aynen öyle. Meteorolojiye pek değer vermiyor bizim balıkçılarımız. Bugün meteoroloji Trabzon yağmurlu dedi. Bizim balıkçılar bugün yağmaz dedi, yağmıyor. Tecrübe çok önemli.” (K 24)

4.7.2. Av Zamanı

Bölgede en iyi av zamanı sabah saat 04:00-08:00 arasındır. Çünkü bu saatlerde balıklar aktif bir biçimde beslenirler. İkinci derecede uygun av zamanı ise, akşamüzeri 16:00-18:00 arasındır. Balıklar 08:00-16:00 arasındaki zamanda gözlerini çok iyi kullanabilir ve oltayı fark edebilirler. Gece 20:00' den 02:00' ye kadar olan zamanda

balıklar yemi göremez ve beslenemezler. Bu zamanda yemli oltalarla balık avlanmaz. Ancak ıstakoz, mercan ve diğer dip balıkları gece de aktiftirler. Bu zaman avcılık için uygun değildir. Ay karanlığında ise balıklar, toplu bir halde bulunurlar. Bu durum, çevirme ağları ile avcılığa uygundur.²⁵²

4.7.3. Halk Takvimi

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde görüştüğümüz balıkçılardan aldığımız bilgilere göre aylar şu şekilde adlandırılmaktadır;

Ocak, Şubat, Mart/Karakış semeri, Ocak/Kalandar, Şubat/Gücük, Küçük, Mart/Mart, Nisan/April, Abril, Mayıs/Mayıs, Haziran/Kirez, Temmuz/Çürük, Ağustos/Ağustos, Eylül/İstavrit, Ekim/Ekim, Kasım/Kasım, Aralık/Aralık.

4.7.4. İş Takvimi

Av yasağının olduğu, teknelerin tamirinin ve bakımının yapıldığı, balık avının verimli olduğu dönemler gibi zaman dilimlerini belirleyen takvime balıkçı takvimi denilir. Eylül ayının başında, av yasağının bitmesiyle birlikte av sezonu açılır. Yaz aylarında tamirat ve bakımları yapılmış olan tekneler denize çıkmaya hazırdır. Av yasağının bittiği gün bu tekneler adeta bir gelin gibi süslenerek denize açılırlar ve geceyarısı olduğunda “*Rastgele*” denilerek, ağlar denize rastgele atılır. Av sezonu böylece açılmış olur. Burada, Doğu Karadenizli balıkçılardan aldığımız, aylara göre, av sezonu hakkında derlediğimiz bilgileri aktarmayı uygun bulduk:

Eylül : 1 Eylül'den itibaren av yasağı biter. Büyük balıkçılar denize açılır. Çinekop, lüfer, palamut, sardalya, barbunya, alabalık avlanır. Algarna ile salyangoz da avlanır.

Ekim : Çinekop, lüfer, palamut, sargan, barbunya, alabalık avlanır. Algarna ile salyangoz avlanır.

Kasım : Hamsi başlar. Kasım'dan Mayıs'a kadar sezon hamsi balığının sezonudur. Bu sezon büyük tekneler için geçerlidir. Çinekop, lüfer, palamut, kefal, barbunya, alabalık avlanır. Algarna ile salyangoz avlanır.

Aralık : Hamsi tutulur. Algarna ile salyangoz avlanır. Alabalık, kefal ve barbunya avlanır.

²⁵²Hoşsucu, Hikmet. **age**. s. 35.

- Ocak** : Hamsi tutulur. Kefal, barbunya ve alabalık avlanır.
- Şubat** : İstavrit tutulmaya başlanır. Hamsi tutulmaya devam edilir. Kefal, kalkan, barbunya, alabalık tutulur.
- Mart** : İstavrit ve hamsi tutulur. Kefal, kalkan ve barbunya avlanır.
- Nisan** : İstavrit tutulur. Algarna ile salyangoz avlanır. Kalkan ve denizalasası avlanır.
- Mayıs** : Algarna ile salyangoz avlanır. Sardalya, yengeç, kalkan, denizalasası, alabalık avlanır.
- Haziran** : Büyük balıkçılar için avlanma dönemi biter. Bazı tekneler Gürcistan'a avlanmaya gider. Gitmeyenler teknelerini bakıma alır. Ağlar tamir edilir. Küçük balıkçılar geçimlerini sağlamak için avlanmaya devam ederler. Sardalya, yengeç, kalkan, denizalasası, alabalık avlanır.
- Temmuz** : Av yasağı devam ettiği için tekne ve ağ tamiri devam eder. Küçük balıkçılar da bu arada teknelerinin bakımını yaparlar. Küçük balıkçılar barbunya, iskorpit, karagöz avlarlar. Sardalya, yengeç, denizalasası, alabalık avlanır.
- Ağustos** : Yeni av dönemi için hazırlıklar tamamlanır. Bu arada reisler teknelerinde çalışacak tayfaları seçer. Yeni av sezonu için bütün hazırlıklar tamamlanır. Sardalya, denizalasası, alabalık avlanır.

4.7.5. Tekne Yapımı ve Bakımı

Verimli bir balık avcılığı yapabilmek için en gerekli olanların başında, denize ve balık avcılığına uygun bir tekne sahibi olmak gelir. Kıyı ve orta deniz balıkçılığı için gerekli olan tekneler Karadeniz Bölgesi'nin her yerinde olduğu gibi, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de yerel tersanelerde inşa edilmektedir. Aynı şekilde bakımları da bölge içinde yetişen ustalar ve balıkçı personeli tarafından yapılmaktadır. Tüm ülkemizde olduğu gibi, gelişen teknoloji ile birlikte geniş makine ve alet donanımlı büyük boy saç tekne yapımı ve bu modern teknelerle açık deniz avlanması, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de yapılmaktadır. Bu büyük ve modern cihazlarla donanımlı olan teknelerle yapılan balıkçılık kayda değer ilerlemeler göstermektedir.²⁵³

²⁵³ www.deniz.com.tr.

Doğu Karadeniz Bölgesi dağlarında yetişen ağaç türleri sağlam, ahşap tekne yapmaya çok elverişlidir. Doğu Karadeniz Bölgesi ağaçlardan tekne yapımına Osmanlı Devleti döneminden bu yana devam etmektedir. Bugün Doğu Karadeniz Bölgesi'nde inşa edilen tekneler sağlamlık ve denize elverişlilik bakımından beğenilen ve tutulan teknelerdir. Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki tersanelerde inşa edilen tekneler, "taka" türü teknelerin imalinden "çırnık", "ayna" ve "yarımayna" modeli teknelere gelinmiş, bu teknelerle elverişli balık avcılığı geliştirilmiştir. Trabzon ili, Faroz balıkçı barınağında balıkçı Köksal Yılmaz tekne türlerini şu şekilde tanımlamaktadır;

"Burada her tür balıkçı teknesi var. Takanın çeşitleridir aslında. Şu teknenin kış tarafı var ya, yuvarlak olanı 'çırnık', düz olanı 'taka'dır. Ayna şeklinde olana 'ayna' veya 'yarımayna' deriz. Dümenin takıldığı yerde dikme varsa bu takadır. O dikme olmasa, pervane daha altında olsa 'karpuz kış', 'ayna' olur. Ayna yani taka çeşidi olarak geçer." (K 21)

Doğu Karadenizli balıkçılar teknelerine büyük değer verirler. Onların bakımlarıyla çok ciddi bir şekilde ilgilenirler. Balık avlanma dönemlerinde ayrılan para ile teknenin tamir ve bakım işleri yapılır. Balık avlama yasağı olduğu dönemlerde kızaklara alınarak karaya çekilen teknelerin tüm bakım ve tamir işleri tamamlanır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 50 metreye kadar olan tekneler kıyıya çekilebilmektedir. Kızaklar üstünde çekilerek kıyıya çıkarılan teknenin önce boyaları kazınır, zımparalanarak boyamaya hazır hale getirilir. Bu arada "armuz" yerleri kontrol edilerek, gerekli olan yerlere "kalafat" ve "armuz" yoklama macunu çekilir. Astar ve sonkat boyadan sonra su altı seviyesine zehirli koruyucu boya sürülür. Boya işleminden başka motor ve makinaların da bakımı yapılır. Değişmesi gereken parçalar değiştirilir. Tüm ağlar elden geçirilerek tamiri ve bakımı yapılır.²⁵⁴

4.7.6. Balıkçı Yaşamı

Eski çağlardan beri Doğu Karadeniz halkı denizle iç içe olmuştur. Bölgede çok dar bir kıyı şeridi dışında, tarıma elverişli alanların az oluşu, yüksek nüfus yoğunluğu gibi etkenler insanların denize açılmalarına, ekmeklerini denizde aramalarına neden olmuştur. Ayrıca düşük tuz oranlı bir deniz olan Karadeniz'de bol miktarda ve lezzetli balıkların bulunması; balıkları, özellikle de hamsiyi Doğu Karadenizlilerin temel gıda

²⁵⁴ www.deniz.com.tr.

kaynağı durumuna getirmiştir. Bunun yanında öteden beri gemilerde çalışan gemicilerimizin büyük bir çoğunluğu Karadenizlidir. Denizle, hele Karadeniz’le bu denli kaynaşmış olan Doğu Karadeniz halkının yaşamında ve folklorunda; deniz, balık ve balıkçılık önemli etkiler yapmıştır. Denizcilik ve balıkçılık Doğu Karadeniz halkı için geçim kaynağı olduğu kadar geleneksel bir tutkudur.

Trabzon Limanı’nda görüştüğümüz Azmi Reis’in, balıkçı gemisi 39 metre uzunluğunda, balıkçılık için özel yapılmış, en son teknolojik donanım ve en çok personele sahip bir balıkçı gemisi. Reisliğini Aziz Reis yapıyor. Gemiye adını veren Azmi Reis’ten oğlu Aziz Reis devralmış.

Azmi Reis’in gemisi açık deniz balıkçılığına tam olarak uygun bir gemi. Kurban kesilerek dualar okunarak balık mevsimine başlamış.

Aziz Reis anlatıyor:

“Balıkçılık nasip işidir. Yani Allah size nasip verdiğyse, nasibinizi alırsınız. Burada beş tane tekne var, beş tane tekne denize çıkar. Üç tanesi balık tutar yani herkesin teşkilatı aynı ama, herkes aynı miktarda tutacak diye bir şey yok. Yani size çatar. Yan yana giderseniz ona çatar ya da yanınızdakine çatar. Siz boş kalırsınız, o alır denizden nasibini. Nasiptir bu işler. Nasip der geçerseniz, ‘ya nasip’ dersin denize çıkarken.

“Nazar değmesin diye neler var teknede?” diye sorduğumuzda, “Yazı, Kur’an, sarımsak, mavi boncuk resmi ve Kur’an-ı Kerim kitabı var” diye cevaplıyor Aziz Reis.

Aziz Reis gemisinin özelliklerini anlatıyor:

“Bir geminin en önemli parçası motorlarıdır, bizde üç tane var. 850 beygir gücünde Man İveco var. 550 beygir gücünde Volvo. 530 beygir bir makinemiz var. Üç tane ana makine.”

“Bir tane makinist yetiyor mu?” diye soruyoruz.

“Yağcı mı? Genelde yağcılar burada yağcılık görevini yapmazlar. Yağcılar genelde ya okuldan kağıt almışlardır. Onlar asli görevlerini yapmazlar. Asli görevi bu işin uzmanı olan insanlar yapar. Yani bu işin kağıdı olmayıp da bu meslekten yetişme. Bunun için bir kağıttan fazlası lazım. Yani bu her makinenin ayrı özellikleri var. Ayrı arızaları var. Burada, orda, şurda üç tane jeneratör var. 135 krava, 46 krava, 15 krava ayrı ayrı farklı görevleri vardır. 220-380 cereyan veriyor. Bizde bir şey vardır mesela,

bir ustadan fazla alet ve edevat takımı vardır. Ondan sonra şu üç tanesinde hidrolik teşkilatı, üç tane yardımcı hidrolik şimdi hep hidrolik çalıştığı için bunlar vardır. Hidrolik basarlar. 450 beygirlik bir tane Volvo var. Yine 165 beygirlik bir Volvo var. Bir de Perkins 165 beygir var. Bunlar da normaldir. Mesela şu makineyi 14'lük bir tekneye taktığınız zaman 14-15 mil sürat yaptırır. Yani şu makineyi biz sadece hidrolik için kullanırız. Ondan sonra hava teşkilatımız var. Evet burası da dümen dairesi, üç tane dümen var. Burası yukarıdan size göstermiştim ya otomatik, hani bir derece vardı ya sağ sol orada bir joy stick var. O joy stickle bunların üçünü hareket ettiriyorsun. Bunun ayrı bir dairesi olmak zorunda kanunlara göre. Biz burayı depo olarak kullanıyoruz. Genelde biz yağ aldığımızda 50 teneke alıyoruz, burada bunlar.”

Motor ve makinelerin bulunduğu bölümde, “yolda arıza yaptığında yedek mi devreye giriyor yoksa üçü birden mi çalışıyor?” sorumuza Aziz Reis şöyle cevap veriyor: “Üçü birden çalışıyor. Balıkçılık olmazsa ama arıza yaptı mı iki tane ile hatta tek makineyle gidersin. Bu 7 mil götürüyor. O, 8,5 mil götürüyor. Bu da tek başına 10,5 mil götürüyor. Üçü birden çalıştığında saatte 12 mil hızla gidiyorsun. Üçünü birden ama.”

Aziz Reis, su ve mazot depolarını gösteriyor;

“Bu su deposuna 40-41 ton su alabiliyoruz. Yaklaşık 45 ton da mazot depolayabiliyoruz. İki yedek teknemiz var. Onlar da tuttuğumuz balıkları taşır. Bu teknenin donanımı hamsi, orkinos, istavrit ve palamut avcılığına uygun düzenlenmiştir. Gemi diyorsunuz ama biz buna “bot” deriz. Sonar ve telsiz donanımı ve diğer teknolojik aletlerimiz mevcuttur. Sonar, balık bulmak içindir. Bunun mesafesi 5000 metre, diğerinin 400 metre, iki ayrı sonar bunlar. Frekansları farklı. Bu 47 kHz’de çalışıyor. Bu da 160 kiloherte. Frekansları farklı, kilohers yükseldikçe derinlikleri düşüyor. Aynı radyo frekansları gibidir. Mesela yüksek frekanslar daha az yere gider. Alçak frekanslar da daha uzun mesafelidir. Bilgisayarımız var. Cps olarak kullanıyoruz. Su altı radarlarımız var. Sonarın aldığı balığın üzerine çıkıyoruz. Radara yazarsa ona göre ne olduğuna karar veririz. Bu nasıl balıktır? Ona radar değil biz karar veririz. Radar şekillerle yazıyor. Sarı, yeşil, kırmızı, koyu kırmızı diye gösteriyor. Tonajını, kilosunu, miktarını buradan biz kendimiz karar veriyoruz.”

Aziz Reis, bir aleti göstererek, gururla anlatmaya başlıyor;

“Bu satalatdır. Yani otomatik pilot. Herhangi bir dereceye bağıyorsunuz, o derecede sabit sabit götürüyor. Dümen başında durmanız gerekmiyor. İstihbarat yapabiliyorsunuz. Yolda giderken nerde olduğumuzu ve hızımızı gösteriyor. Kaç Nat hızla gidiyorsunuz? Neredesiniz? Anlıyorsunuz. Bunlar telsizler. Telsizlerle haberleşiyoruz. Bir de barometreler var. Barometre havanın nemi ile çalışıyor. Nem miktarı arttığında barometre yukarı çıkar. Ne kadar rüzgar olacağını anlarsın. Nem önce gelir. Hava, yağmur yağacak veya rüzgar yapacak, onu gösterir. Biz yağmurla ilgilenmeyiz. Yağmur bizi etkilemez. Rüzgar önemlidir. Rüzgar yapıp yapmayacağını söyler. Şu yanda su üstü cihazı teknenin kaç derece sağa sola yatık onları gösterir. Bunlar da ileri geri kolları. Tekneyi ileri geri götürür. Bunlar da dürbünlerimiz. Uzak mesafede nokta olarak gördüğümüz cisimlerin ne olduğunu anlamak için kullanırız.

Gırgır yedeklerimizde bu kadar cihaz teşkilatı yoktur. Genelde insan gücüne dayalı çalışılır. Sadece dümen tertibatı, dip radarı ve su üstü radarı vardır. Yaptıkları sadece taşıma işidir. Elektronik cihaz yönünden yalnız onlarda ekstra olarak buz makinesi-buzhane vardır. Balıkları taze muhafaza etmek için. Balıklar bozulmasın diye buz ihtiyacı için. Balıkların taze ve hızlı olarak kıyıdaki kamyonlara en hızlı şekilde ulaşması çok önemlidir. Yine aynı şekilde büyük şehirlerin balık hallerine de böyle ulaşması lazımdır. Birçok balık halleri vardır. İstanbul’da, İzmir’de, çeşitli sahil kasabalarında, İç Anadolu’da, bazı şehirlerde, ana şehirlerde balık halleri vardır. Biz daha çok Trabzon, Samsun, Ankara, İstanbul, İzmit ve Zonguldak balık hallerine çalışırız.

Balık komisyoncuları var. Hallerde bulunurlar. Biz tuttuğumuz balıkları kamyonlarla onlara göndeririz. Onlar bizim namımıza yüzdelik alarak satıyorlar. Balıkçı satıştan sonra masraflar düşülüyor.”

Aziz Reis, tekne hiyerarşisini anlatıyor;

“Reis motorun sahibidir. Ya da gemide ücret karşılığı çalışır. Tayfanın çalışması reislerin takdirine göredir. Tayfalar koca reis tarafından ayarlanır. “Süvari” diye geçer gemilerde ama reis diye hitap edilir. Bir tane kaptan olur. Ama reis gırgırlarda üç dört tane olabilir. Kaptan resmi olarak bulundurulmak zorunda olduğu için vardır. O da reislik yapar. Avlanmak için dört tane reis olur. Vardiyalı çalışılır. Reisler balığı bulurlar, ağı sararlar. Ondan sonra istirahat ederler. Reisler ağı sarana

kadar istirahat yapamazlar. Tayfaların görevi ağları toplamaktır. Tayfalar ağı alır, toplar, hazır hale gelene kadar tayfalar görevini yapar. Ondan sonra reisler göreve başlar. Tayfalar istirahat yapar. Resmi olarak gemici, usta gemici, miço, yağcı bulundurulması evraklarda geçer. Fakat gemide çalışanlar ikiye ayrılır. Reis ve tayfalar. Tarım Köy İşleri Bakanlığı gerçek kişiler için su ürünleri ruhsat teskeresi alınır. Bu belge ile avlanma için ruhsat izni alınmış olur. Bu belge tayfanın akıl sağlığı ve beden yönünden sağlıklı olduğunun göstergesidir. Çalışabilir belgesidir. Tayfaların yaşları 20-40 arasındır. 50 yaşından yukarı olanlar iş ağır olduğu için kendileri bırakır.”

4.7.7. Teknede Yaşam

Araştırma bölgemizdeki balıkçılardan elde ettiğimiz bilgilere göre, denizde çalışanlar birer ya da ikişer kişi dönüşümlü olarak, birer hafta izin kullanırlar. Av dönüşü denizden gelen balıkçı para almaz. Balık dönüşünde karşılayanlara “*bir yemlik balık*” ya da “*yemelik*” veya “*tavalık*” olarak adlandırılan bir miktar balık verilir. Bu balık her kişiye bir buçuk iki kilo şeklinde ayarlanır. Bu balığın verilme sebebi nazardan korunmadır. Bu verilen tavalıkta ücret alınmaz. Sadaka olarak verilir. Balıkçılardan dua almak için verilir. Bu uygulama ile ilgili olarak Köksal Yılmaz şunları aktarmıştır; “*Karşılama gelenler boş döndürülmez. Halk karınca kaderine oraya gelir. Karşılama gelenler balık almaya gelir. Balıkçı da hayrımıza deyip balık verir. Göz hakkı yani.*” (K 21)

Aziz Reis’ten derlediğimiz bilgi ise şöyledir;

“*Çünkü bu nasip olayı, Allah size bir nasip verirse nasibinizi alırsınız. Her tekne bir olmaz. Herkes denize açılır. Beş tekne aynı denizde beşi de farklı tutar. Balığa çıkarken “ya nasip” denir. Bismillah denip denize açılır. Herkes birbirine “iyi kazançlar” der. Sağ ayakla tekneye binilir. Eylülün birinde ilk denize tekneler indirilir. Yenilenmiş, boyanmış olarak. Hocalar çağrılır. Kurban kanı akıtılır. Bu işlem her Eylülün başında tekrarlanır. Denize çıkarken rastgele denir”* (K 2)

Doğu Karadeniz’deki teknelerde, nazar değmesin diye mavi boncuk makinelerin ve tabloların üzerine konulur. Bol balık tutulsun diye sarımsak asılır. Her teknede Kur’an-ı Kerim ve Bismillahirrahmanirrahim yazısı vardır.

4.7.8. Halk İnanmaları

4.7.8.1. Evlenme ile İlgili İnanmalar

- Gelin bereketli olsun diye eve girerken başının üstünde ekmek kırılır. (K 40)
- Evliliğin yağ gibi sürmesi için gelin yeni evine girerken yağ sürdürülür.(K 27)
- Gelin yeni evine girerken kapıda beyaz iplik koparttırılır. Böylece güçlü mü değil mi bakılır. (K 3)
- Gelin düğüne gitmeden önce kaynanasının evine getirilir. Gelin böylece evini tanımış olur. (K 3)
- Gelin eve gelince düğün yemeğini karıştırır. Böylece gelin yemek konusunda becerikli olur. Yaptığı yemekler lezzetli olur. (K 3)
- Gelin kapıya gelince şeker saçılır. Böylece gelin tatlı dilli olur. (K 3)
- Gelin yeni evine geldiği zaman kurban kesilir. (K 40)

4.7.8.2. Çocuklarla İlgili İnanmalar

- Gelin eve gelince kucağına oğlan çocuğu verilir. Böylece tez zamanda gelinin çocuğunun olacağına inanılır. (K 40)
- Hamile kadın ayva yerse çocuğu güzel olur. (K 43)
- Hamile kadın nar yerse çocuğu akıllı olur. (K 43)
- Hamile kadın ciğer doğrarsa çocuğun yüzü ciğer gibi olur. (K 40)
- Hamile kadın ciğer doğrarken ciğerin kanı neresine gelirse o yerde çocuğun doğum lekesi olur. (K 3)
- Hamile kadın aş ererken yumurtayı kuşağında gezdirirse doğacak çocuğu gamzeli olur. (K 28)
- Hamile kadın sakız çiğnerse çocuğu çok ishal olur. (K 3)
- Bebeğin göbeği düşünce göbek parçası alınıp beşiğe bağlanır. Beşik olayı bitince atılır. Böylece çocuk korunmuş olur. (K 28)
- Bebeğe dini isimler verilmesine dikkat edilir. Talguna gelecek isimler verilir. Yoksa hoca cenazeyi defnederken başka bir isim vermek zorunda kalır. (K 40)
- Lohusanın sütü yoksa banyo yaptırılır. Banyoda saçı yakasından aşağı doğru taratılır. Böylece sütü gelir. (K 3)

- Çocuğun ilk dişi çıkınca ilk gören kek yapar ya da hediye alır. Böylece dişleri kuvvetli olur. (K 37)

- Bebek doğduktan sonra, kırk gün boyunca o eve et girmez. Yoksa o çocuk yürüyemez. Eve ancak, çocuğun beşikte olmadığı veya uyumadığı zamanlarda et girebilir. (K 37)

- Bebeği ilk defa ziyarete gelenler muhakkak bir hediye getirirler. Çünkü lohusanın gözü aç olur. Hediye götürülünce lohusanın gözü toklaşır. Böylece bebeğin annesinin sütü bol olur. (K 37)

- Henüz konuşmaya başlamamış çocuk ahıra götürülmez. Yoksa çocuk konuşamaz. (K 37)

- Çocuk yaramazlık yaparsa başına kötü bir olay geleceğine inanılır. (K 3)

- Çocuğa yaşlıların isimleri konulur. (K 15)

- Çocuğu yaşamayanlar çocuklarına peygamberin ismini verirler ki çocukları yaşasın. (K 15)

-Çocuğa kömür sürülürse nazar değmeyeceğine inanılır. (K 37)

-Boş beşik sallanırsa çocuğun karnı ağrır. (K 37)

- Bir daha çocuğu olmasını istemeyenler son doğan çocuklarına Songül ismini verirler. (K 15)

- Doğacak çocuğun erkek olması için son doğan kız çocuğuna annesinin ismi verilir. (K 15)

- Çocuk kapıya doğru arkasını dönüp eğilirse misafir gelir. (K 43)

- Kırkı çıkmamış iki bebek yan yana gelirse aralarına su dökülür. Böylece basuk kalmazlar. (K 37)

- Henüz konuşamayan çocuk aynaya baktırılmaz. Yoksa konuşamaz. (K 3)

- Hamile kadın süpürgeye oturursa kızı, kolona oturursa oğlu olur. (K 3)

- Hamile kadın boyayan yiyecekler yediğinde elini nereye sürerse çocuğun orasında leke olur. (K 38)

- Hamile kadın hamileliğinin ilk aylarında çok fazla şeftali yerse çocuğu çok kıllı olur. (K 37)

- Hamile kadın haşlama yumurta yerse çocuğu çok güzel olur. (K 40)

- Hamile kadın ciğere elini sürerse doğacak çocuğunun vücudunda ciğer gibi lekeler olur. (K 37)
- Yeni doğmuş bebeğin ayağı küçük olsun diye ayağı bastırılıp bir çubukla dibinden itibaren çizilir. (K 40)
- Çocuğun göbek bağı, okusun diye okulun çatısına, ya da dini biri olsun diye caminin çatısına atılır. (K 37)
- Çocuk sünnetli doğduysa biraz kan akacak kadar sünnet yapılır. (K 15)
- Çocuğun ilk çıkan dişi, dişlerinin sağlam olması için, dua okunarak çatıya atılır. (K 37)
- Çocuğun saçları çabuk uzasın, ömrü kısa olmasın diye, ilk kesilen saç bir ağacın dibine gömülür. (K 40)
- Çocuğun ilk dişi çıktığı zaman dişi ilk gören kişi, müjde verdiği için hediye alır. (K 37)
- Çocuğun ilk dişi çıktığında diş buğdayı yapılır. Bir tepsiye bıçak, altın, makas, para gibi şeyler konulup çocuğun önüne koyulur. Çocuk kitabı alırsa okur, makası alırsa terzi olur, parayı ya da altını alırsa zengin olur, silahı veya bıçağı alırsa iyi değildir inancı vardır. (K 15)
- Konuşamayan çocuğa, konuşmaya başlasın diye kurban kesilip, bu kurbanın dili yedirilir. (K 28)
- Cinler çalmasın diye, kırk günü dolmayan bebeğin çamaşırları evin dışına asılmaz. (K 37)
- Bebeğin yıkandığı su, akşam ezanından sonra dışarı dökülmez. Dökülürse eğer, o yere yumurta kırılır. (K 37)
- Kırk gün içinde doğmuş iki bebek biraraya getirilmez. Aynı gün içinde iki bebek de ziyaret edilmez. Yoksa kırkları karışır. (K 37)
- Bebeğin yanına süpürge ya da süpürgenin bir parçası konulur. Süpürge bebeği kötülüklerden korur. (K 28)
- Bebek ilk kırk gün boyunca yalnız başına bırakılmaz. Yanına Kur'an-ı Kerim konulur. (K 37)

4.7.8.3. Davranışlarla İlgili İnanmalar

- Ekmeğin üstüne basanı cinler çarpar. (K 37)
- Askerden dönen genç, askerden dönerken asker kınası getirir. (K 8)
- Ateş yanıyor gece sıcak suyla söndürülür. Ateşli köz gece dökülmez. Yoksa döken kişi çalınır. (K 40)
- Ayna ve resim olan yerde namaz kılınmaz. Bir örtü konulup ancak öyle namaz kılınır. (K 3)
- Yapılan her işe Bismillah ile başlanır. Yoksa bereket olmaz. (K 40)
- Evin içinde küfür edilirse bereket olmaz. (K 18)
- Kapı eşiğine oturana iftira atılır. (K 18)
- Sabah erkenden kalkılıp dış kapı açılır. Evde böylece bereket olur. (K 18)
- Gece sakız çiğnenmez. Çiğneyen ölü kefeni çiğner. (K 18)
- Para bulunup da alınırsa o paranın fazlası kaybedilir. (K 40)
- Bardak yere düşer de kırılmazsa tekrar atılıp kırılır. İyi sayılmaz. (K 42)
- Çay içerken çayın üzerinde çay çöpu çıktıysa, çıkan çöp sayısı kadar misafir gelir. (K 3)
- Bir tel saç dize doğru inerse misafir gelir. (K 18)
- İki ayakkabı üst üste gelirse misafir gelir. (K 27)
- Ölüler ekseri cuma geceleri evi ziyaret ederler. Ölünün hayrına bir fakire bir şeyler verilir. (K 27)
- Sigara elden ele verilmez. Kavga edilir. (K 8)
- Misafire yemek verilirse evde bereket olur. (K 40)
- Kulak çınlarsa haber çıkar. (K 8)
- Sağ el kaşınırsa kismet gelir. Sol el kaşınırsa kismet çıkar. (K 8)
- Göz seğirirse ele gidilir. (K 8)
- Ayağının altı kaşınırsa yola gidersin. (K 18)
- Sigaran yarım yanarsa yola gidersin. (K 8)
- Bir kişinin başına kötü bir şey gelirse o gün giydiğı elbisenin uğursuz olduğuna inanılır. (K 40)
- Mezarlıktan geçerken ıslık çalınırsa cinler çarpar. (K 11)

- Misafirin gitmesi istenirse oturduğu yere ondan habersiz tuz atılır. Böylece uykusu gelip kalkar gider. (K 35)

- Kesilen saçlar ya yakılır ya da toprağa gömülür. Yoksa kuşlar götürüp yuva yapar. Bu da günah sayılır. (K 40)

- Gece saç kesilmez. Kesenin ömrü kısalır. (K 40)

4.7.8.4. Balıklarla İlgili İnanmalar

- Bazı bölgelerde, Yunus Peygamber denize düştüğü zaman yunus balığı onu yuttuğu ve karaya getirip kurtardığı için yunus balıkları yenmez. (K 40)

- Çocuğa balık yedirirsen zeki olur. (K 3)

- Çok balık yiyen genç kalır. (K 45)

4.7.8.5. Hayvanlarla İlgili İnanmalar

- Çocuğa kuş kafası yedirilirse kuş gibi beyni olur. (K 3)

- Çocuğa av hayvanının beyni yedirilirse aptal olur. (K 3)

- Kurbağalar bağırsa yağmur yağar. (K 3)

- Evde örümcek görülürse misafir gelir. (K 3)

- Köpek zamansız ulursa uğursuzluktur. “Kendi başını ye” denir ve hemen dışarıya köz ateş atılır. (K 40)

- Rüyada erkeğin ya da kadının belden altı görülürse diğer cinsten bir kişi ölür. (K 40)

- Kargalar öterse “Allah başını yesin” denir. “Hayır ise dur”, “şer ise uç git” denir. Hayırsa durur. Şer ise uçar gider. (K 40)

- Gece ıslık çalınan eve yılan girer. (K 37)

4.7.8.6. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanmalar

- Ay tutulduğu zaman tüfek atılır. Yılan, ayı sarmıştır. Böylece ay yilandan kurtulur. (K 40)

- Yıldız kayınca dilek tutulur. (K 8)

- Kıyamet yaklaştığı zaman dünyanın ortasına bir yumurta koyulsa her yerden görünecek kadar düzleşeceğine inanılır. (K 40)

- Güneş tutulmasında tüfek atılır. Güneş tekrar çıkıncaya kadar tüfek atılmaya devam edilir. O senenin uğursuz geçeceğine inanılır. (K 40)

- Gökyüzünden çamur yağarsa o sene kıtlık olur. (K 40)

- Gökyüzünden bal yağarsa o sene bolluk, bereket olur. (K 3)
- Yazın ot, yaprak yeşermeye başladığı zaman ilk gök gürlemesinde yere yuvarlanılır. Böylece kişinin vücudu toprak gibi bek olur. (K 40)
- Gökkuşağı çıkınca ‘gökkuşağı benim, yeşili benim’ denir. O yeşil, cennet yeşilidir. Tutulan niyetler kabul olur. (K 3)
- Çocuk iki dudağını birleştirip “buğ” diye ses çıkarırsa kısa zamanda yağmur yağar. (K 28)
- Yağmur yağması için yağmur duası yapılır. (K 15)
- Denizde fırtına olması için herhangi bir mezar taşından bir küçük parça alınıp denize atılır. (K 36)

4.7.8.7. Günlerle İlgili İnanmalar

4.7.8.7.1. Mayıs Yedisi

Mayıs yedisi hakkında; “Şair Arif Hikmet Par, “20 Mayıs” şiirinde şöyle demektedir:

*Bir findığın içini yar senden ayrı yemem
Ne türküdür dürdanem, bıçak gibi
Kemençe misali oynak, horon misali deli
Karşılması var, kardeş kardeş oynanır
Tamzarası var, yeri yerinden oynatır
Hey gidi Aksu’nun bozubulanık suları
Mayıs geldi mi kader üzre taşlar atılır
Genç kızlara gelinlik, delikanlılara güveylik
Top top, deste deste fındık dalları
Ellere gönüllere serpilir.”²⁵⁵*

Mayıs yedisinde denize girmek dertlerin atılmasını sağlar. Günümüzde, 20 Mayıs eski hesaba göre 7 Mayıs’tır. Kutsal bir gün olduğuna inanılır. Bu gün, tüm dilek ve arzuların kabul olduğu gündür. Kayıklar ve motorlar süslenerek denize çıkılır. Denizden, yedi dalgadan bir kaba su alınır, çocuklar yıkanır, sebzelere dökülür. Bu uygulama çocuklar çabuk büyüsün, sebzeler verimli olsun diye yapılır. Dilek dilenip, dönerken arkaya bakılmaz, kayığa binilen yerden oldukça uzak bir yerde kayıktan inilir.

²⁵⁵ Yurt Ansiklopedisi, C. 5, s. 3190.

Çocuğu olmayan kadınlar deniz kenarında çömelerek yedi dalganın kendilerine çarpmasını beklerler, bu şekilde çocuklarının olacağına inanırlar. (K 3)

Mayıs yedisinde deniz suyunun şifalı olduğuna inanılır. Özellikle vücudun hastalıklı bölgelerinin deniz suyuyla yıkanmasına özen gösterilir. Denize giremeyenler de en azından ayaklarını ve ellerini suya sokarak dertlerinden kurtulmaya çalışırlar. Özellikle nazara ve büyüye yakalananlar, seher vaktinde dereyle denizin birbirine karıştığı yerden su alıp bu suyla yıkanır. Bugün erken saatlerde kalkılır. Bir gece önceden hazırlanan yiyeceklerle beraber deniz kıyısına pikniğe inilir. Gün boyu türküler söylenir. Horon tepilir. (K 3)

Trabzon Beşikdüzü'nde, 20 Mayıs 2000 tarihinde meydana gelen ve otuzdan fazla kişinin hayatını kaybettiği kazadan sonra Mayıs Yedisi şenlikleri eski günlerdeki kadar eğlenceli yapılmaz olmuş ve özellikle sahil bölgelerinde belirli yasaklar konulmuştur. Bu kazada iki balıkçı teknesi kapasitelerinin üstünde yolcu almışlar ve alabora olmuşlardır. Fol deresi ağzından Ağasar deresi ağzına kadar yedi defa gidilip gelinir. Bu gidiş geliş esnasında denizdeki delikli taşın içinden geçilir. (K 11)

Ordu'da Çataltaş'a pikniğe gidilir. Aktaş Adası'na gezmeye gidilir. Çocukları olanlar çocuklarını kucağına alarak, sağ ayakla besmele çekerek denize girerler. Bu şekilde yedi dalga aşılması gerekmektedir. Yedi dalgadan geçenler o yıl hastalıklardan kurtulacaklarına inanırlar. Motor ve kayıklarla deniz gezintisi yapılır. Aktaş Adası'nın iki arası açıktır. O açıklıktan üç kere geçilir, geçerken dilekler tutulur, bozuk para, yumurta ve ekmek kırıntıları denize atılır. Perşembe İskeleye köylüler toplanır, davullu zurnalı eğlenceler düzenlenir. Mayıs Yedisi Ordu'da Acısu denilen yerde de kutlanır. Şenlikler sahildedir. Çimlerde piknikler yapılır. Aynı gün Bozukkale'ye de gidilir. Piknik yapılır. Denize bozuk para, yumurta atılır. (K 23)

Giresun'da Aksu deresinin denizle birleştiği yerde toplanılır. Giresun'daki Mayıs 7'si, 1977'den itibaren Aksu Şenlikleri, 1997 yılından itibaren ise Giresun Aksu Kültür ve Sanat Festivali adıyla kutlanmaya başlanmıştır. Aksu deresinin kıyısında, dilekleri olanlar, hastalar, çocuğu olmayanlar dileklerini dileyip yedi çift bir tek taşı suya atarlar. Taşları atmadan önce, "*Derdim belam denize*" derler. Çocuğu olmayanlar, Giresun Adası'nın etrafını Hamza Taşı'nın önünden başlayarak üç kere dönerler, yine Hamza Taşı'nın önünde bu dönüş biter. Sonra Giresun Adası'ndaki sac ayaktan üç kere

geçerler. Adanın etrafı motor ve kayıklarla dolaşılır. Dolaştıktan sonra Hamza Taşı'na el sürülür. Giresun'da Mayıs 7'si Aksu Şenlikleri adıyla 7 gün sürer. Diğer yerlerde ise bu, sadece bir gündür. (K 40)

4.7.8.7.2. Mart Bir Tutmak

Bu uygulamayla ilgili balıkçı eşi Saniye Henden'den aldığımız bilgi şu şekildedir:

“Bir mart günü kimse eve sokulmaz. Biri gelirse de ayağı denenir. Uğurlu mu geliyor. Uğursuz mu geliyor. Sen mesela bir martta geldin. Kapıdan içeri seni almasak olmaz. Yabancısin bir mart tuttuğumuzu bilmiyorsun. O sene senin gibidir. Bir sene sonra gelen bir marta kadar senin ayağın denenir.” (K 40)

4.7.8.7.3. Aladurba

Doğu Karadenizli balıkçı ve eşlerinden derlediğimiz bilgilere göre, her yıl 7 Temmuz günü Aladurba günüdür. Sabah erken saatlerde denize girilmeye başlanır. Deniz suyuyla dert ve hastalıklardan kurtulma amaçlanmaktadır. Aladurba, “aladurbiye” ve “aladurga” olarak da bilinir. Aladurba günü deniz suyunun her türlü hastalıklar için şifa olduğuna inanılır.

4.7.8.8. Ağaç ve Bitkiler ile İlgili İnanmalar

- Buğday ayak altında kalmaz, çiğnenmez, yoksa bereket olmaz. (K 40)
- Dört yapraklı yonca bulunursa dilekler kabul olur. (K 3)
- Soğan sarımsak elden ele verilmez. Acı verir. (K 3)

3.7.8.9. Ev ve Eşyalar ile İlgili İnanmalar

-Ayna veya resim olan yerde namaz kılınmaz. Ayna veya resmin üstü örtülüp, öyle kılınır. (K 3)

- El süpürgesi ayağa çarparsa süpürge ucuna tükürülür. (K 18)
- Süpürge başkasının ayağına değdirilirse süpürgeye tükürülür. (K 18)
- Bir evden cenaze çıkınca kıyafetleri, odaların eşyalarının hepsi yıkanır. (K 27)
- Evde cuma günü temizlik yapılmaz. Yerler süpürülmez. (K 28)
- Kapı eşiğinde oturulmaz. Oturanın felç olacağına ya da çocuğunun olmayacağına inanılır. (K 18)
- Konuşamayan çocuk aynaya baktırılmaz, yoksa konuşamaz. (K 3)
- Süpürgeye oturan, üstünü başını silen kısa kalır. (K 40)

4.7.8.10. Nazar ile İlgili İnanmalar

-Evde bardak ve ayna kırılması iyidir. Nazar çıkar. (K 28)

-Evde nazar olmaması için eve eski yırtık ayakkabı, içi kırılmadan atılmış yumurta kırığı, dizilmiş acı biber, hayvanın boynuzu ve boncuk asılır. Bakıldığı zaman iğrençlik getirir. İğrençlik nazarı bozar. (K 35)

4.7.8.11. Olağanüstü Varlıklarla İlgili İnanmalar

4.7.8.11.1. Albasan

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde oldukça yaygın olarak bilinmektedir. Derlediğimiz bilgilere göre; kırkı çıkmamış bebeğe zarar verip öldürmeye çalışır. Bu konuyla ilgili Ünfiye Altan'ın anlattıkları şunlardır:

“Albasanla ilgili al atlayan ocak vardır. Mesela ocaktan alan al atlayan kişilerimiz var. Gelir mesela onların şeyli bir ocak var. Allı bir ocak oluyor. Onlardan al atlatıyorlar. Eğer böyle karaltı deriz. Böyle karaltı çöker. Albastı ya. Çocuğa karaltı çöker mesela ağlar, böyle şey gibi sara gibi bir şey olursa o zaman al atlatırız. Ocaktan kül alıyok. Alı bizim burda var atlayan al atlattırıyor. Okuyorlar onlar ağzına böyle su alıyorlar. Çocuğu mesela üç kere dönerler. Birde üstünden geçerler. Püskürürler o suyu üç kere. O suyu püskürürler. Al külünü ocaktan o al atlayanların yani şeyli ocak oluyor. Onlardan al külünü alırız beşiğinin başına böyle bir yamalığa koyar bağlarız yani bir kumaş parçasına. Mesela babasının gömleğini kırk gün başının altından almazuk. Yani evden mesela çocuğu uyutup dışarı falan çıkıyoruz al basmasın diye babasının gömleğini kırk gün başının altına koyarız. Çocuğun yastığının altına koyarız. Kırk gün almayız babasının gömleğiyle yatar üstünde yatar. Yastığının altına koyarız. Kır günlük çocuk oluncaya kadar yani. Ama bizim buralarda oluyor çevremizde var. Mesela al atlatırlar. Çocukları alır. Anneyi karanlıklandır. Aynı annede mesela çocukla beraber öyle ağırlık çöker gece. Karaltılanıyor derler. O zaman anneye beraber çocuğu da alır al atlayan.” (K 43)

4.7.8.11.2. Azrail

Araştırma bölgesinde derleme yaptığım kişilerden edindiğim bilgilere göre:

İslam dininde ecel zamanı gelince insanların canını almak için görevlendirilmiş dört büyük melekten biridir. Can almaya geldiği zaman hayvanlar tarafından görülebilir.

Azrail'in geldiğini hayvanlar insanlara seslenerek haber vermeye çalışır. Azrail'le ilgili Saniye Henden'den elde ettiğim bilgi şu şekildedir:

“Tuvalette tükürülmez kızım. Azrail'e can verdiğin için ölürken hastanın dudaklarına su sürerler pamukla. Neden sürerler biliyon mu? Tuvalette tükürdüğün tükümü (tükürüğü), yumurtanın kabuğunu bütün bıraktığın zaman Azrail o tükürüğü yumurtanın kabuğuna koyup hastaya vermek istiyor. Ya canın ya bir yudum su. Yani su yerine alıyor onu. O sebepten hastaya su vermesin diye, hastaya pamukla su verirler. Yumurta kabuğu bütün bırakılmaz. Ya yakacan ya çığlayıp, ufaklayıp bırakacan. Bu atalardan kalma, meşhur. Kitaplarda bunun adı var. Yalan bir şey olsa büyüklerimiz bize söylemezdi.” (K 40)

Azrail ile ilgili bir diğer anlatma da şu şekildedir:

“Köpek uluması, mesela şimdi köpek zamansız ulursa ilkin mal görürmüş. Hayvanlar yani görürmüş. Ahırda mesela inek, dana onlar görürmüş zangır zangır titrerler, böğürürlermiş. Azrail'i görünce sorarmış mesela Azrail geliyor ya. Buradan birinin canını almağa geliyor. Ya tatlı cana, ya tatlı mala. Onlar dermiş ki 'bizim canımızı al sahibimize değme'. Eğer onlardan biri giderse malın başına gelsin diyorlar ya. Yani malımıza bir şey olsaydı. Ya çocuklara bir şey olsaydı diyorlar ya bunu diyorlar. İlkin zaten köpekler ile hayvanlar görürmüş yani. Hayvan türü görürmüş. Onu diyom. Eğer insanlardan birine geliyorsa hayvanlara şey oldu. Yani Azrail gelirken ilkin köpekler ile mallar görürmüş, köpeğin ulumasını da çok uğursuz sayarlar. Köpek ulurken bir ateş eskiden yer ateşleri vardı. Ölsevi derdik odunun yanmışına. Odun yanıyor ya şimdi yer ateşinde onu hemen babaannemgil alırdı. Pencereden dışarı atardı. Köpek ulurken gece uğursuzluk ya. Daha annem derdi bir şey olacak gene. Yarın ya bir cenaze çıkacak.” (K 40)

Konuyla ilgili Mahire Aksoy'dan derlediğimiz bilgi şu şekildedir:

“Azrail aleyhisselamla yine bir adam arkadaş olmuşlar. Nasıl oluyorsa artık. Oluyorlar, diyor ki senlen arkadaş olduk ya diyor. Bundan sonra artık bana iyi davranırsın diyor. Yani gelmeden önce, canımı almadan önce bana duyurursun diyor. Tamam diyor o da. Aradan seneler geçiyor. Aylar yıllar geçiyor. Adamın tabi hiç yanına uğramıyor Azrail. Allah Allah bu ne oldu bana haber verecekti diyor. Haber nasıl? Azrail şimdi bunun saçlarını dökmüş. Saçlar ağırıy ya. Saçları ağarmış,

dökülmüş, dişleri dökülmüş. En son beli bükülüyor, yatağa düşüyor artık seneler geçtikçe. Yatağa düşüyor. Azrail başucunda duruyor. Birde bakıyor Azrail. Diyor ki hani senlen arkadaşlık. Biz arkadaşlık ama diyor seneler öncesinden kaç seneler geçti. Saçların ağırttım, belin büküm, dişlerin döktüm, yatağa düşürdüm. Ama anlamadın. Sana her şeyde mesela her saçın ağarışında tek tek, tel tel sana haberci oldum diyor. Dişlerin döktüm haberci oldum. Belin büküldü haberci oldum. Ama sen beni anlamadın diyor. Ben şimdi canını almaya geldim. Canını alıyor adamın orada. Olmuş şeyler. Babaannem bize anlatırdı da kaleme almazdık. Derdi ki aman boşver bunlar ne. Bize bunlar çok şeyler anlatırdı.” (K 22)

4.7.8.11.3. Cinler

Yörede yapmış olduğum derleme çalışmasında edindiğim bilgilere göre cinler, insanların “*sahipli*” dedikleri yerlerde yaşarlar. Kara, kırmızı gözlü, belden aşağısı olmayan ya da ayakları ters olan varlıklardır. Bir diğer adı da “*dışarı şerli*”dir. İnsanlara zarar verip korkuturlar. Cin tarafından çarpılanlar cinci hocalara gidip muska yazdırırlar. Cinler, şekil değiştirip hayvan şekline girebilir ve hayvan sesi çıkartabilirler. Kimisi gözle görülebildiği halde, kimisi gözle görülemez. Eskiden elektriğin olmadığı dönemlerde, onlara her yerde, günümüzde ise karanlık ve تنها yerlerde rastlanmaktadır.

Bu konu ile ilgili yöre halkından derlediğimiz bilgileri aşağıda vermeyi uygun buluyoruz.

“Eskiden genelde bütün köylerimizde elektrik olmadığından dolayı böyle dışarı şerliler, bunlar insanları bir nebze korkutuyorlar. Mesela benim üç beş tane kardeşim var. Annemin demesine göre bunları onlar boğmuş. Durup dururken kendi kendine havale geçiriyorlar. İşte havale sonucu yani dışarı şerliler boğuyor. Ama artık görünenleri de var. Bunlar her salı akşamı, pazartesi akşamı, salı sabahı yani dans ederler, oyun oynarlar, kendi aralarında düğün yaparlarmış. Ayakları ters yürürmüş. Bir arkadaşım çarpıldı ya.” (K 21)

Konuyla ilgili bir diğer anlatma da şu şekildedir:

“Köksal’la böyle yuvarlak bir yer. Lağım akıyor ordan. Köksal’a ‘bırak oğlum’ dedim. Bıraktı. Bu şimdi ‘ha bunun gözleri nedir’ dedi. ‘Kedi’ dedim. Kedi saat ikide mağaranın içinde ha böyle. Dedim ‘oğlum kaldır ağları dışarı şerlidir’ dedim. ‘Ha bu’

dedi Köksal, 'dışarı şerliysen de gözüün kör olsun içeri şerliysen de gözüün kör olsun'. Dedim 'içeri şerli nedir?', dedi ki dışarı şerlinin tersi içeri şerliymiş. Ecinni işte. Şimdi korktuk gerisin geri kaldırdık ağları. Dedim 'oğlum başka yere kuralım.' (K 11)

Cinlerle ilgili olarak yöre balıkçılarından Habib Beşli'den aldığımız diğer anlatmada ise şu bilgiler verilmektedir:

"Şimdi bu çocuk o akşam mübarek akşam ya esrar çekti. Tesadüf gözleri dönmüş geliyor benle denize. Tuttuk beraber 'abi' dedi 'ya büyük su dökseim geldi' dedi. Ben 'niye oğlum' dedim. 'Afedersin ishal oldum' dedi. Attım onu dışarıya. Dışarıya gitti. Bende barbun paklarım. Tek başıma paklarım. O ara döndü geriye dedi ki 'Habib abi önümden bir şey geçti de göremedim'. 'Ne dersin?' dedim ona. O ara dedi bana 'abi kedi sesi duyar mısın?'. Anam ben de duydum. Mağaranın içinde miyav miyav bağırtıyor var gücünlen. Dedim 'oğlum su kunduzu, su samuru yani, tuttu onu boğayı onu' dedim. Tuttu kediyi boğayı onun için cırlayı. Ama ben sesini duyarım ama ben tisinmiyorum tabi. O ara baktım. Yirmi yedi yaşında delikanlı ağlar mı, başladı ağlamaya. 'Hebib abi Hebib abi' dedi. 'Ya sığır kadar kedi olur mu?' dedi. Ya dalga mı geçiyorsun benlen. Ben dışarı bakmıyorum. O şimdi gözü dışarda benim arkam dışa dönük. Ben barbun çıkartırım. Baktım yaş akay gözünden. Ama bayağı ağlayı. O tisinmi ya. Hiç göz kırpmaz bakayı. İlk defa görünüyor. Ben çok gördüğüm için korkmayırım. Baktı baktı baktı 'Hebib abi' dedi. 'Ya' dedi 'sığır kadar kedi olur mu?'. 'Kafa mı buluyorsun benle' dedim. 'Yok abi' dedi 'ne kafası, bak dışarı'. Döndüm baktım ben göremedim. Yani tisinmediğim için bana görünmedi. 'Nerde?' dedim. Dedi 'ha o taşın üstünde', hani diyorum ona aynı yere bakayrik. Ha burdan iki metre ileriye göremez misin? Ben bakayrım göremiyim. O görüy. 'Ya abi' dedi. Büyüdü, ya gözleri ha bu kadar. La aynı yere bakayrik 'oğlum nerde de bana'. 'Ha o taşın üstünde'. Göremeyrum. Ne zaman ben tisindim o zaman göründü bana. Tisinmediydim o ana kadar. 'Hebib abi Hebib abi. Mağaraya bak' dedi. Hööö başladı ağlamaya. 'Ağlama' dedim. Niye ağlarsın. Vuracağıdımdı yüzüne şamarı. 'Abi' dedi 'o adamlara bak'. Ben de biraz tisindim bir baktım ki otuz kırk tane var. Ha böyle boyları ayakları eyri ha böyle paytak paytak yürüyle. Ben aldım demiri. Bastım marşa. Çıktım yukarıya. O sırada dua okudum. O ara silindi. 'Görüü müsiün onları?' dedim. Sert sert bana dedi 'hepsi orda duruyor'. Aynı yere bakayrim bana daha görünmüyo, okudum ya. O ara üç

kulhuvallahü, bir elham okudum. Dedim ‘oğlum fatiha bilir misin?’ yok, ‘kulhuvallahü bilir misin?’ yok. Bilmiyor hiç. Okudum üfledim üzerine ‘bak bakayım’ dedim ‘görünürler mi sana?’. O ara aldık demiri çalıştırdım gittim. Yamura Limanı’na dedim ayrılalım ordan ‘amca’ dedi. ‘Getir beni Trabzon’a. Ben dedi para istemiyorum senden’. ‘La oğlum çalışalım. Para kazanacaz. Yamura’da bir şey olmaz’. Girdim Yamura Limanı’na. O ara dedim bir çay yapayım da uşakları bekleyelim. Benim çocukla Tuncay da Arşin’de. O arada baktı baktı dışarıya baktı baktı dışarıya dedi ki ‘Hebib abi geldiler buraya’. Ula aynı ışığa bakarım ışığın altına. Dedim ‘hani nerde?’. Dedi ‘ha bir iki üç. Üç tane lamba yanayı’. Ha öyle direk liman. Ha o ışığı al böyle. Bakarım bana görünmiy. ‘Hani?’ diyorum. O ara döndü bana ‘Hebib abi’ diyor. Gözlerinden kan akay. Oğlum diyorum ‘la çay iç’. Çay yaptım ben yiyim. O ara dedim. Vurayım bi şamar da kendine gelsin. Deliriy yav. Ya dedi bana ‘ha bu kafan inceliy gözlerinden kan akay’. Bakar bana dikkatli. La böyle. ‘Beni mi boğacan? Kuvvetli uşak’ dedim. Ya orda beni boğarsa? Şimdi beni boğarsa? Gençde uşak daha yirmi altı yaşında. Ben de dikkatli baktım ona. Benim de ona geldi kafası ince gözünden kan akay. Öyle geldi işte. Dedim ‘oğlum senin gözünden de kan akay. ‘Ama’ dedim ‘kafan çok ince’. Ha bu kadarcık yumurta kadar oliy kafası gözümüün önünde. Beyaz lamba öyle geliy bana. Ama hoca dedi ki; ‘o senin çarpıldığınız gibi öyle geliy size’ dedi. Cami hocası dedi. Cami hocası okudu da kaldım lambayla, yattı aşağı ben tek başıma geçtim oradan. Sabah ezanı okunurken görünecek mi bana? Bana görünmedi. Bak şimdi. Dedim ‘lan yat aşağı’ dedim. ‘Ben yatamam abi. Yak lambayı’. ‘Yattığın yerde lamba yaniy. Yaktık lambayı’ dedim. ‘Karanlıkta yatamazsın’ dedim. ‘Gece lambası sabaha kadar yansın. Yat aşağı’ dedim. Ama böyle sinirlendim ki. O ara yattı aşağı. Ağlar. Bir insan. İnsan böyle tiksizmez mi ya. Bakayım dedim uyudu mi. Açtım kapağı. Baktım uyuyor ama kafası gene inceye benziyor. Bakarım ona ha böyle. Kafa ha bu kadardır. Öyle geliy bana. Dedim lan yatsın. Yattı. Sabah ezanı okunuyor. Kıldım namazı. Kodum onu karşı karşıya geliyor. Trabzon tek başıma. Taktım dümeni motora dayandım böyle. Tam alaca karanlık sabah şafak sökerken. Dedim ordan geçecem, motor giderken yemez beni ya. Bakacam. Ama tisinıyorum da. Üç kulhuvallah bir elham okudum. Gene görünecek mi bana? Tam ha burdan ha bu kapı gibi yakın geçtim. Yalı kıyısından. Baktım dikkatli. Mağaranın içine bakayım. Bir şey olsa dayanacam. Ha bu oraya 160’

lık amper göstertmez mi ya koca. Yani o taksinin farından daha fazla gösteriy. Baktım oraya doğru. Bir şey görmedim. Geçtim geldim buraya. ‘Berkan oğlum kalk’ dedim. ‘Trabzon’a geldik. Limana geldik kalk’ dedim. Çay içelim. Keşke tutmasaydım onu. Ha böyle tuttum. ‘Öö öö’ etti bana ha böyle. Kafa böyle. Tamam yatsın. Geldik. Tuncay’la Ergün benim oğlan. Ergün dedi ki beraber askere gittiler. ‘Ben onu kaldırıyorum baba’ dedi. ‘Git kaldır’ dedim. Ergün kalktı ki ‘baba bunun kafası’. O görmedi da. ‘Baba bunun kafası ne kadar ince’ dedi. O öyle gördü. Tuncay da öyle gördü ha. Ha böyle kalktı. ‘Bi kalk bakayım’ dedi benim oğlan.’ Oğlum kalk bakayım.’ ‘Öö’ etti. ‘Baba senin dediğin doğru’ dedi. ‘Bu ne oldu?’ Dedim ‘ne bileyim oğlum’. ‘Bunu hocadan başka kaldıramaz. Bunu okuycaz üflüyecez’ dedim. O ara Tuncay o saçlı maymun dedi ‘la kaldır ayağa’ dedi. ‘Korkarsa korksun’. Tuttu kolundan. Tuncer’e bir tane vurdu. Ha böyle ha böyle yapar milleti. Gene yatay ha böyle kalkmayı. Gittim aldım caminin hocasını ‘hocam’ dedim ‘senden bir ricam var’ dedim. Sabah namazını kıldı gitti. Çaldım kapıyı çıktı Müzeyyen Teyze hocanın ailesi. Dedim ‘hoca evde mi?’. ‘Evde’ dedi. ‘Sabah sabah ne bu?’ dedi. Dedim ‘hocayla işim var’. ‘Buyur’ dedi. ‘Ya böyle bir hale kaldık hocam’ dedim. ‘Bu çocuk’ dedim. ‘Kalkmıyor. Elledim mi ööö bağılıyor. İnsandan korkar. Yiyecek beni’ diye. Aynısını anlattım. Dedi ‘oğlum ecinniler çarptı onu. O mübarek gecede’ dedi. ‘O büyük abdestini oraya yaptı’ dedi. ‘Onların ibadet yerine abdestini yaptığı gibi çarptılar onu’. Bir de ‘hoca’ dedi ‘bir daha onu kullanma’ dedi. Hiçbir şey bilmeden beyan oldu hocaya. ‘Bir daha kullanma onu’ dedi. Esrarı. Hocaya beyan oldu yav. Okudu onu ya. Bak okudu onu okudu üfledi. Okudu üfledi. Hoca okudukça kendine geliyor. Başladı gülmeye. Dedim ‘bu delirdi. Kendi kendine lak lak lak gülüyor’. Hoca dedi ki ‘bunlar güldürürler bunu. Ecinniler güldürür onu’ dedi. ‘Şu anda ondadırlar’ dedi. ‘Sahaplidir’ dedi ecinniler. Ya hocanın yüzüne bakarım hoca okuyor üflüyor ona ya. Eee gülüyor bayağı gülüyor yüzüne. Dedim ‘bu delirdi mi ne yapıyor?’ dedi ki ‘bu ecinniler ondadır’ dedi. ‘Daha ayrılmadılar ondan. Muska yapılacak ona yoksa’ dedi ‘çarpılır’. ‘Şu anda ecinniler güldürüyor onu’. O ara kalktı ne dedi bana biliyor musun. Hebib abi normal okudu onu ya. Hoca dedi ama beyan oldu hocaya. Hoca derin bir hoca, İlahiyat Fakültesi bitirmiş. Hiçbir şey demedik ‘bir daha onu kullanmıycan’ dedi. Allah tarafından beyan oldu ona. Bilmiyor ne bilecek. Dedim hoca nerden bilir onu? İki ay sonra evlenecek, sekiz senedir nişanlı parasızlıktan

evlenemedi. Güldü güldü güldü. Anlatıyorum ona ‘akşam benim kafam incelendi mi?’ ‘Ne incelenmesi ya’ dedi. Dediklerini bilmiyor. Dedim ‘akşam benim gözümden kan mı akıydı?’ ‘Hebib abi ne kanı?’ Bir tükürdüm yüzüne. ‘Akşam kaşar peyniri ikram ettim sana. Kaçarsın benden. Yok boğacan beni. Ya sen beni boğsaydın?’ dedim. ‘Ben de senden korkardım’ boğacak beni, ikimiz baş başa koca kayıkta başka kimse yok. Dedi ‘ben Hebib abi öyle bir şey demedim sana hatırlamıyorum’. Bak hatırlamayı. ‘Benim gözümden kan mı akardı? Akşam ben seni boğacaktım’. Yok ne boğması ya. ‘Ne dedim ben sana ya hatırlamıyorum’. Dedim ‘lan sen oğlum benle kafa mı buluyon?’. O anda ecinniler saraylar onu, kaliyerler onda, onları gezerler. Sarıyor vücudunu onla geziyorlar görünmüyor. Görünmez senle gezer. Ne zaman ayrılır senden, muska olduğu zaman ayrılır senden, başka ayrılmaz. Muska ben hiç anlatmıyayım onu.” (K 11)

Bu konuda Habib Beşli’den derlediğim bir başka bilgi ise şöyledir:

“Orada bizden evvela babamlar görmüşler. Ora sahipliymiş yani. Babam elli sene kadar önce gördü. Babam ecinnilerin düğününü gördük diyor. ‘Düğün yaparlar’ dedi. Bir bayanla bir erkek evlendirmişler. Onlar aynı insan yav. Ben şimdi bunları hocadan öğrendim. Ben beş vakit namazlıyım da. Onların da ibadet ettiği yerler varmış. Gece ibadet ettikleri yere ufak su dökersen çarparlarmış. Onun için ibadet ettiği yerlere yanaşmıcaksın. Hoca dedi, ‘buraya’ dedi ‘okunmuş şerbet döneceksin. Gece gittiğin yere. Okunmuş şerbet’. Tisinmeye vardım oraya. Gördüm oraya üç kulhuvallahü bir elhamla çıktım. Gündüz görünmüyor zaten, gece görünüyor. Gece geçerken okuruz. Ben oradan geçerken tisinıyorum. Tüylerim ha böyle diken diken oluyor. Gören için, görmeyen içinden okur. Adam boğarlar orada. Yani dışardan görünmüyo sade deniz yani. Gençler yıkıyorlar orada. Oturuyorlar. Ama gece ormanlık ağaç. Ağaçlık. Görsen dersin burada tisinilir. Burada o köşe kadar derinliği var. Bir de kedi gördüm ben orada. Ama koca fare kadar. Karanlıkta yok. Karanlıkta sesini duyarım. Miyav miyav miyav. Gidiy o yana, gidiy bu yana gidiy. Beş altı sene evvel. Ondan sonra gelin bakayım dedim. Görebilecez mi koca fare? Farlarlan falan yok. Bembeyaz farlarla yok. Farı söndürdüm aynı kedi duruyor gözleri parlay. ‘Miyav miyav miyav.’ Sonra bakayruk oraya ulaştık tisinmiyoruz. Onlar da insan gibi yav. Onlar da varmış. Hoca dedi ki ‘onlar o kadar insandan acizdir ki’ dedi. Bizim caminin hocası. ‘Onlar o kadar acizdir ki üç kulhuvallah bir elham onları yok eder. Yani insandan daha aciz. Yalnız o

seni korkutur' dedi. 'Envayi çeşit şeye girer. Bölüme girer görünür sana. Taş atar sana, sana vurmaz' dedi. Sağına soluna vurur. Yani sana vurmaz. Görmedim attığını da vurduğunu görüyorum suya. İşte beş altı sene önce oldu." (K 11)

Konuyla ilgili olarak Doğu Karadeniz Bölgesi'nden Azize Henden'in anlattıkları şu şekildedir:

"Şu aralar cin görüyorum. Bir aralar varmış onlar bende. Üç yaşında gelmişler bana. Belli etmezlermiş. Geçen işte altı ay oldu. Anneannemin cenazesinde, anneannem yanımda öldü. Ben korktum bunlar bana gözükmeye başladı. Gece falan rahatsız ediyorlar. Mesela bulaşık yıkıyorum. Arkam yanda mutfakta çekyatımız var ya orda oturuyorlar. Mesela odamın penceresinden gece dışarı bakıyorum. Gece karşımda oturuyor gözükiyorlar. Belden altı yok. Sadece belden üstü var. Kıpırmızı gözleri var. Başka hiç birşey simsiyahlar. Geceleyin mesela anlattığım zaman yani böyle çok şeyler anlattığım zaman da gece beni rahatsız ediyor. Geliyorlar, beni boğuyorlar. Kendimi daha yataktan alıp beni kurtarın da diyemiyom. Onlar bizi rahatsız ettin diye rahatsız ediyorlar. Hocaya gittim. Hoca da aynısını söyledi. Mıska falan yaptı. Şu aralar görmüyom. Zaten hocaya gittikten sonra görmüyorum, rahatladım. Ağrım oluyodu. Başımın ağrısından kalkamıyodum. Sürekli uyumak istiyodum. Şimdi hiç öyle bişey kalmadı yani. Ama kocamdan soğutuyolar. Çocuklarıma zarar veriyolar. Böyleydi ama şu anda çok rahatım. Bir aydır yok. Bilmiyorum artık geri gelir mi? Kötü bir şey ya çok kötü bir şey." (K 3)

4.7.8.11.4. Hortlak

Yöre halkından aldığım bilgilere göre, hortlak ya da hayalet olarak bilinen varlıklar akşam ezanıyla sabah ezanı arasında ortaya çıkarlar. Şekil değiştirebilirler. İnsan ya da hayvan şekline girebilirler. İnsanlar tarafından rahatsız edildiklerinde karşılık verip seslenerek veya saldırarak korkutabilirler. İnsanların karşısına aniden çıkıp yine aniden kaybolabilirler. Bir diğer özellikleri de suyla temas edememeleridir. Hortlak veya hayaletlerle ilgili Saniye Henden'den aldığımız bilgiler şöyledir:

"Şimdi ha bu kapıdaki ev kaynanamın eviymiş. Sekiz dokuz tane çocuğu var. Aha buralar tarlaymış. Hep sonradan da kırılmış. Yani tarlayı kırmışlar. Kütük deposu orman işletmeye ait. Bir akşam ay ıstık gündüz gibi. Köpek ürermiş öyle. Hav hav. Köpek havliyi. Ondan sonra kaynanam diyor ki 'ay ıstık ya oğlum' diyor. 'Ben biraz

gözetliyeyim' kapıda da evin köpeği varmış. 'Bu ney bakayım' diyor. Bembeyaz bir inek. Bembeyaz ama. Şöyle bu kapının ilerisi tikenlik. Oralarda ağaçlık vardı. Bu orman işletmenin kapısının önünde diken ağaçları, akasya, onlar vardı. Böyle çukur bi yerler var. İnek orda. Düşün ortasında kayboluyor. Vardığı gibi kaynanam orda, inek orda kayboluyor. Kaynanam donup kalıyor 'neydi bu?' diyor. Sonra buraya bir bekçi alıyorlar orman işletme. O bilemiyor gene. Orman işletme bir bekçi alıyor. Bu karşı geçide Emir Dayı diye. Üstünde de ceviz ağaçları var, tepenin kenarında. Ceviz ağaçlarının dibine çadırını kurmuşlar. Tapunun yeni kurulduğu seneler bunlar. Ordan gece çağırırlarmış. 'Emir Emir' çağırırlarmış hayaletler. Adam bir öyle iki öyle. Bir buraya gelir, kaynatamın yanına gelirmiş. 'Böyle böyle bana biri çağırıyor gece işte'. Hani birisi dedik ya, şeker hastası, onların kapısına gidirmiş. 'Biz bilmiyik. Biz gelmedik' derlermiş. Anam adama sonra, üç akşam, dört akşam sonra adam gece çadırını geriniyor kaçıyor buradan. Anlıyor hortlak olduğunu. Ondan sonra hayalet olduğunu yani." (K 40)

Saniye Henden bir diğer anlatmasında şu bilgileri vermiştir:

"Eskiden ben burada kaynanamla bir sene, yeni gelin olduğum sene, benim beyim çakıl çekiyorlar deniz kıyısında, az ileride. Çakıl taşı çekip satıyorlar parayla ordan. Deniz kenara atıyor, kenardan kürekle seleklere yüklüyoruz. Selek çubuktan yapma bir şey, onla beraber girip yolun kenarına getiriyorsun. Yoldan da arabaya yüklüyoruz, küreklerle satıyoruz. Akşam namazıyla bir gelmedik. Haydi dedik, Tarık'lara doğru gidelim dedik, kalktık gittik. Gittik gidiyoruz. Bu da benim sırtımda kaynanamın da bundan büyük oğlu var. Kaynım da kaynanamın sırtında. Bununla fazla bir araları yok. Gidiyok. Gidiyoruz oraya doğru yolun üzerinde bir eski gavur mezarlığı var. Çok eski amma böyle tikenlik. Ordan bir kız çocuğu çıktı. Elindeki kağıt gibi bembeyaz bir yüz. Akşam namazıyla bir çıktı. Akşam ezanıyla bir. Biz adımladıkça o daha çabuk gidiy. Biz adımladıkça o daha çabuk gidiy. Benim aklıma gelmiy ki ne bileyim ben öyle bir şey olacağını, az ilerisi dere. Kaynanam dedi ki, 'sen ha oradan aşağı deniz kenarına in de, kimin çocuğuymuş bu, ben bakayım'. Meğer kaynanam hortlak mı esastan kız çocuğu mu diye bakacak. Hortlaklar dereden geçemiyor. Sudan geçemez. Dereye vardığı gibi derede kayboluyor çocuk. 'Kız sen kimin kızıydın?' kaynanam çağırırmış, 'kızım az bak bu saatte öyle ya ne arıyon?'. 'Kimin kızıydın kimin

kızısın?’. O adımladıkça öteki de daha çabuk gidiyormuş. Ama şey diyor varıyor derede kayboluyor. Kaynanam anlıyor ama beni korkmasın diye dururmuş. Burada olmuş olay. Şimdi kızım hortlak sudan geçemez. Sabah ezanı okunduktan sonra görünmez. Gece yatsı ezanıyla sabah ezanının arasında görünebilir.” (K 40)

Konuyla ilgili Saniye Henden’in verdiği bir başka bilgi ise şu şekildedir:

“Bu da ha o fabrika. Fındık fabrikasının yapıldığı sene ben orda aşçıyım. Gece çalışıyor fabrika. Giresun’dan işçiler geliyor. Çalışıyor büyük ışıklarla bir. Sabaha kadar çalışıyorlar. İki vardiya. Bir gündüz vardiyası çalışıyor. Bir gece vardiyası çalışıyor. Hep geceler uykumuz gelmesin diye sabaha kadar hep, türküler çalışıyor. Sabahtan varıyom. ‘Aynur abla bizi taşıdılar bu gece.’ ‘Ula oğlum sizi kim taşılayacak, kimin için siz parayla satılık işçi adamsınız.’ Ondan sonra bir daha varıyom. Hep diyorlar bize vurmuyor atılan taşlar. Ayaklarımızın dibine düşüyor diyorlar. Dedim ki, ‘siz bu akşam çalı çuka teyip çalmaan. Türkü mürkü söylemeyin normal çalışın. Bir daha taşlanırsanız bil ki ordan köyden taşıyorlar sizi’ dedim. Taşlanmazsanız eğer bil ki ben o zaman size açıklayacam.’ O akşam teyip meyip açmadan çalıştılar. O gece çalıştılar. Fatma da biliyor. Sabaha ben vardım yine oraya yemek pişirmeye gidiyom ya, dedim ‘çocuklar ne oldu?’ ‘Aynur abla bu gece hiçbir şey etmediler’ dediler. ‘Taşlamadılar’ ‘Emin misin? Oturun bakayım’ dedim. Yemeğe saat dokuzda kahvaltı gibi çay molası var. ‘Oturun bakayım çocuklar bakın ben size ne diyem. Bura önceden böyle böyle sahiptiydi buralar hep’ dedim. Burada çok genç ölümler varmış bu mezarlıkta eskiden kalma. Aha bu mezarlığımız varya. Bu fındık fabrikasında çalışan işçilere yapılan bu. ‘Burada siz orda çalıp çığırırken bunlar sizi taşıyor. Bunlar size daha bir şey yapmaz. Siz akşamdan teybin sesini açmayın. Hafif sesle dinleyin. Mezarlıktaki gençler sizi taşıyor’.” (K 40)

4.7.8.11.5. Ruhlar

Araştırma bölgemizde verilen bilgilere göre; ölen insanların ruhlarının rahatsız edildikleri zaman mezardan dışarı çıkıp gezdiklerine, rahatsız edenleri kendilerini rahat bırakmaları konusunda uyardıklarına ve rahat bırakılmadıkları zaman zarar verdiklerine inanılır. İnsanların rüyalarına girip onları uyarabilirler. Bunun dışında ölen yakınların ruhlarının da evlerini ziyaret ettiğine inanılır. Ruhlar evlerini çoğunlukla cuma geceleri ziyaret ederler. Bunun için cuma geceleri dualar okunur. Cuma günleri ölünün hayrına

yemekler yapılıp dağıtılır ya da bir fakire yardım yapılır. Araştırmamız sırasında yöre halkından Saniye Henden'in ruhlar hakkında verdiği bilgiler şunlardır:

“Bu yakın o fabrikanın karşısında bir fabrika var. Demir döküm fabrikasıydı. Eski fabrika var ya ora yapılıyor. Bak bu olmuş işler gerçekten. Düzce depremi var ya onu da anlaticam şimdi. Fabrikayı yaptıırıyo ya, taaa mezarlığın sınırından yer aldı adam. Koca Bulancak'ta bir tane demir döküm fabrikası aldı, adamı deli etmişler. Gece ‘üstümüzden çek fabrikayı’ derlermiş şehitler. ‘Üstümüzden çek fabrikayı’, adam ne yaptı. Burdan aldı fabrikayı yerini bak benim bile tüylerim hep diken diken oldu şu an. Bu olmuş iş gerçekten, canlısı meydanda. Adam bu fabrikayı, temelleri, hepsini bıraktı. Bir üst yandan aldı. ‘Oradan da çek uzaklaş bizden’ derlermiş ‘bak bizden uzaklaş’. Bir üst yandan aldı. Adam orda kaç sene fabrikalık yaptı. Düzce depreminde oğlunun birini yitirdi. Adamı mahvettiler fabrika iflasa gitti. Fabrikayı falan olduğu gibi bıraktılar daha iflas etti. Kızım şimdi bak mesela burda eskiden gavurlar, Ermeniler geçerken benim babaannem yedi tane çocuk bulmuş. Yedi tane gavur çocuğu. Götüremedikçe bırakıyorlarmış, kaçarlarmış. Hep ölmüş onlar. Yok diri diri. Buralarda çok askerler mesela daha gavurlardan da vardır illaki, bu mezarlıkta neler, çok genç mezarlığı varmış. Benim babaannem, bi babam bi halam var benim. (bibim var. Bibi deriz biz halaya) Ondan sonra ben. Bırakılan çocuklar kimse bulamazsa hep ölüyo. Ufak çocuklar hepsi mesela bunun gibi birbuçuk yaşında, onlarla bir kaçamazmış. Buralara paralarını gömerlermiş işte. Kendileri götürebildikleri kadar eşyalarını alırlar kaçarlarmış. Yedi tane çocuk toplamış benim rahmetlik dedem, getiriyor eve ‘Pazarsu’lu’ diyor. Babaannem buranın kızı, buranın adı Pazarsuyu. ‘Pazarsu’lu, sen bu çocukları diyo yüyeke’ bitten görünmezmiş, bitten görünmezmiş çocuklar. ‘Sen bu çocukları yüyeke’ diyor. ‘Karınlarını doyur. Bu çocukları büyütelim biz’ diyor. ‘Yazık günahtır gavur çocukları.’ Ondan sonra babam getiriyor babaannem bunları çimdiliyor, bitlerini tartıyor. Eskiden boynuz taraklı malların boynuzlarından tarak yapılırdı. Şimdi de var. Benim gibi başı bitli olanlar alıyor. Onlara boynuz tarağı derler. Ondan sonra babaannem bunları boynuz taraklarına ip sarıyor. Boynuzdan yapılıyor tarak. Bitini paklıyor. Bit paklansın diye yapılıyor. Bitini paklıyor onları çimdiliyor, karınlarını doyuruyor. Böyle eskiden ocakbaşı, yer ateşi evlerde, ocakbaşı derlerdi. Oraya doğru babaannem yatak yapıyor yatırıyor. Bir gece biri ölüyor. Bir

gece biri ölüyor. Yedi çocuk yedi gecede ölüyorlar. Babaannem kendi iki çocuğum ölse, o kadar üzülmeydim diyordu. Yedi gecede yedi tane çocuk ölüyor. Açlığı, sıcaklığı, rahatlığı gördükleri gibi fırtına, bora bırakmışlar çocukları. ‘Çocuklar rahatlığı, sıcaklığı gördükçe, karınları doydukça öldüler’ diyordu. Benim babamın mezarlığında yedisinin de mezarı var. Mezarlıkları Gülyalı’da, şu anda tabi battı. Yapılmadı edilmedi ne olacak kızım elin sahipsiz mezarlığı. Burda yedi çocuğun mezarı, yedisi de burda diyordu. Bu çocukların mezarları buradaki mezarlık dışında da var. Diğer yerlerde de var. İllaki var. Mezarlık var zaten, mezarlığın hemen yan tarafında da mezarlık var. Buraları sonradan bahçe yapmışlar. Eskiden kalma. Şu anda mezarlık olarak görünmüyor ama diplerinde hep mezar var. Oraya yapmış adam fabrikasını yanlışlıkla. Yaptı, ‘çek üstümüzden derlermiş’ geceleri. Adam temeli açılmış yeri bıraktı, bir üst yoldan aldı. Adama yine de fırsat vermediler. İki oğlu vardı. Zaten oğlunun biri Düzce depreminden geri gelmedi. Burdan makine yapmaya gittiler. Birisi ipsiz sapsız çıktı. Adam iflas etti. Allah, Cenabı Allah şahit buna. Allah’ım göstermesin.” (K 40)

Bu konuyla ilgili yöre balıkçılarından Habib Beşli’den derlediğimiz bilgiler şu şekildedir:

“Ben mezarlıkta mezarlığa girdim. Hiç kimse bildircin tutmaya mezarlığa giremiyor. Ben girdim. Niye bildircin? Şimdi mezarlıklardan korkarlar gece ya. Saat ikide tek başıma. Bismillahirrahmanirrahim. Girdim mezarlığa. Mezarlık böyle bildircin. Tuttum elli altmış tane bildircin. Biraz da tisindim. Böyle bir baktım, sanki adam göründü bana. Tisindim. Geriye de bakıyorum ki peşimden gelmesin. Öyle çıktım mezarlıktan. O akşam göründü bana. Siyah cübbeli, ak sakallı bir herif. Diyo bana, ‘mezarları niye ezdin?’. Rüyamda ha. O kadar bunaldım ki, benim hanımın yüzüne vurmuşum. Fatma dedi bana ‘ne yaparsın? Yüzüme şamar vurdun’. Haberim yok. Uyku sersemi. Demek o ter akar benden. Kovarlar beni. ‘Mezarlığa niye girdin?’ Geldim bildircinleri koydum yattım aşağıya. Baktım sakal cübbe bağırıyor bana ‘mezarları niye ezdin?’ Ben ter akarak benden benim hanımın yüzüne şak diye vurdum. Dedi bana ‘ne yaparsın’. ‘Kötü rüya gördüm’ dedim. Anlattım. ‘Mezara girilir mi?’ dedi.” (K 11)

4.7.8.11.6. Karabasan

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yaygın olan inanışa göre, gece uykusunda insanların üzerine gelip, onları boğarak öldürmeye çalışan kara ve şekilsiz varlıklardır.

İnsanların üstüne eğildiklerinde hareket kabiliyetlerini yok ederler. Bu konuyla ilgili Giresun'dan aldığım bilgi şu şekildedir:

“Eşimle beraber yatıyoruz. Beşikte bebekler. Pencereden bir adam geldi. Kapkara. Resmen geldi. Ağırlık çöktü. Resmen beşiğe eğildi. Köpek, kedi, adam olarak görülebilir bu karabasan. Yarım saat sonra kendimize geldik. Eşimi uyandırdım. Üç tane bebe gitti. Biz karabasan bunu biliriz. Üç bebeğimi boğdular. İki kız bir erkek boğdular. İnsan gibi olabilir. Kapkara. Normal bir kedi olabilir, köpek olabilir. Boğdu çocukları karabasan.” (K 27)

4.7.9. İnanç Yerleri

Adak Yerleri (Türbeler, Camiler, Yatırlar)

Türbe, Arapça “*toprak*” demektir. Veli olduğu zannedilen kişiler için üstü kapalı olarak yapılan mezara “*türbe*” denir. Ölünün bulunduğu mezarın üstüne yapılan bina bu adı alır.²⁵⁶

Ölmüş veliler ve mezarlarına “*türbe*” ya da “*yatır*” tabiri kullanılır. Halk, yatırlara büyük saygı gösterir. O yerlerde kurbanlar, adaklar kesilir. İnsanlar türbe, yatır ve ziyaret yerlerine saygı göstermek için giderler. Dertlerine derman için dualar eder, dileklerde bulunurlar. Halk arasında bu tür yerlere gidip şifa aramak, dilekte bulunmak çok yaygındır.²⁵⁷

Çalışmamızda edindiğimiz bilgilere göre Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki illerde genellikle ziyaret edilen inanç yerleri şunlardır;

4.7.9.1. Ordu

Emir Kümbet Türbesi: 1105 yılında 6.000 kişilik Türk ordusuyla Trabzon Devleti'nin 70.000 kişilik ordusu arasında Ordu'nun Perşembe yaylasında yapılan savaşta şehit düşenlerden kalma mezarlığın girişinde küçük, basit bir türbe vardır. Türbede yatan kişi Türk ordusu komutanlarından Emir Kümbet'tir. Yakın zamana kadar burada o savaş

²⁵⁶ Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Anka Yayınları, 2004. s. 665.

²⁵⁷ Cebecioğlu, Ethem. *age.* s. 607.

hatırasına namaz kılınır, yemek verilirmiş. Şu anda türbenin yakınında küçük bir mescit ve yeni yapılmış bir cami vardır.²⁵⁸

Gelinkaya : Ordu, Çamaş merkezinde bulunmaktadır.²⁵⁹

Sarmaşık Kaplıcaları: Fatsa'ya 12km uzaklıkta bulunan kaplıcalara böbrek rahatsızlanmaları, romatizma, kadın hastalıkları, kireçlenme ve bel ağrılarına şifa bulmak için gidilir.²⁶⁰

Şid Abdal Türbesi: Kabataş ilçesinin Kuzköy'ünde bulunmaktadır. Tarihi kaynaklara göre Şid Abdal, bir Alp Eren'dir. Yani hem mücahid, hem velidir. Aynı zamanda bir komutandır.²⁶¹

4.7.9.2. Giresun

İkiz Taşlar: Tirebolu ilçesinde, sahile çok yakın bir mesafede denizin ortasında bulunan iki büyük kaya parçasıdır. Mayıs yedisinde çevresi kayıklarla dönülerek dilekler dilenir. “Cintaşı” ya da “çifte taş” olarak da bilinir. Mayıs yedisinde dilek dilemek ve hastalıklara şifa bulmak için insanlar buraya giderler. Taşın etrafında üç tur dönülür. Dönerken taşta yumurta, bozuk para ve ekmek kırıntısı atılır. Şu anda Beşikdüzü'nde, beş yıl önce meydana gelen 30 kişinin öldüğü sandal kazasından beri yasaklanmıştı. Cin çarpması, cinsel sorunlar ve çocuğu olmayanlar gider. Denizin ortasında iki tane taş vardır. Bir taraftan gelinir. İki taşın arasından geçilir. Öbür taşta ulaşılır. İkinci taş üç defa dolaşılır. Sonra tekrar aradan, aynı yoldan çıkılıp gidilir. Bu esnada taşı dönerken yumurta, demir parçası, bozuk para ve ekmek kırıntısı atılır. Bu taşlar hakkında Salih Topal'dan edindiğimiz bilgiler şu şekildedir:

“Bu çifte taşı üç defa dolaşırlar. Şurası kayalık, şurası kayalık. Şuradan geliyorlar. Şu şekilde. 1, 2, 3 defa ondan sonra 3. aradan gelip, çıkıp gidiyorlar. Arada ekmek kırıntısı, yumurta filan atıyorlar.” (K 38)

Karagöl: Giresun, Ordu, Sivas illerinin birleşme noktasında bulunan 3107m zirveyle Karagöl Dağı'nda bulunan krater gölüdür. Gölde yüzünün aksini görenler cennetlik kabul edilir.²⁶²

²⁵⁸ Günay, Muzaffer. **Fotoğrafların Dilinden Tarihi, Kültürü ve Doğası ile Ordu**, İstanbul: Alkan Matbaası, 2005,s. 92.

²⁵⁹ Günay, Muzaffer. **age.** s. 96.

²⁶⁰ Günay, Muzaffer. **age.** s. 123.

²⁶¹ Günay, Muzaffer. **age.** s. 182.

Kulakkaya Yaylası Düzlüğü: Bu yaylada bulunan bir düzlükte yetişen yosun, kum ve ağaç köklerinin çeşitli hastalıklara şifa olduğuna inanılır.²⁶³

Sevda Yolu: Giresun kalesinin içindedir. Kale duvarında bir oyuk vardır. Oyuğun çevresi taşlarla kapı haline getirilmiştir. Kapıdan sonra patika bir yol bulunur. Bu kapıdan aşıklar dilek tutarak geçerse ve patika yoldan yürürse dilekleri kabul olur. (K 3)

Yokuşbaşı: Tirebolu ilçesi, İstiklal mahallesindedir. Adak yeridir.²⁶⁴

Şeyh Yakup Hanife Türbesi: Karacalar Evliyası olarak bilinir. Giresun Dereli ilçesi Tekke köyündedir. Bayramlarda ziyaret edilir. Dileklerde bulunulur. Ağaçsız bir yerdir. Çocuğu olmayanlar veya saralılar tarafından ziyaret edilir. Adak adanır. Bu konuyla ilgili Saniye Henden'den derlediğim bilgi şu şekildedir:

“Çocuğu olmayan veya huy muy tutuyor. Huy sara tutanlar oraya gidiyorsun, adak adıyorsun orada. Karacalar Evliya. Evliya Dede. Karacalar dedem diyorsun. Çağırıyorsun oraya. Bir adağın oluyor. İşte benim çocuğum olursa senden bileyim bir yerinde nişanı olsun. Benim babam mesela ordan adama. Benim babaannemin çocuğu olmamış sekiz sene. İşte anası götürmüş oraya dedem diyor darıyı adak adıyor. Orda babaannem buna diyor ‘Bir çocuk ver de erkek kız fark etmez. Bir yerinde beni olsun. Senden olduğunu bileyim’. Benim babamın burasında ha böyle el izi gibi. Babamın burasında. ‘Senden olduğunu bileyim yani senden bir nişan olsun bir yerinde’ diyor. Karacalar Evliyası en büyük evliyamızdır burada.” (K 40)

Seyit Şeyh İdris ve Şeyh Pir Aziz Türbeleri: Piraziz ilçesi, Gökçeali ve Nefsi Piraziz köylerindedir.²⁶⁵

Tepeköy Türbesi: Görele ilçesinin Tepeköy'ündedir.²⁶⁶

Pamuk Dede: Çavuşlu beldesi, Beyli mahallesindedir.²⁶⁷

Seyyit Vakkas Türbesi: Şehir merkezindedir. Kapu Mahallesi'nde bulunan 19.yy'dan kalma bir türbedir. Fatih Sultan Mehmet zamanında ve Giresun'un alınması sırasında şehit düşen uç beyi Seyyit Vakkas'a aittir.²⁶⁸

²⁶² www.giresun.com.tr.

²⁶³ www.giresun.com.tr.

²⁶⁴ www.giresun.com.tr.

²⁶⁵ www.giresunhaber.com.tr.

²⁶⁶ www.giresunhaber.com.tr.

²⁶⁷ www.giresunhaber.com.tr.

²⁶⁸ www.giresun.com.tr.

Efsaneye göre, İslam ordularının Giresun'u almasını sağlamak için bir fındık kabuğuyla denizi geçmiş ve ordusunu günlerce bir fındık içiyle beslemiştir.²⁶⁹

Şeyh Aziz Hüseyin Baba Türbesi: Keşap ilçesine bağlı Yolağzı köyünün Cingiren mahallesindedir.²⁷⁰

Gülbahar Hatun Tekkesi: Yağlıdere ilçesinin Tekke Köy'ündedir.²⁷¹

Hacı Mustafa Hz. Türbesi: Dereli ilçesinin Kızıлтаş köyündedir.²⁷²

Akkaya Köyü Camii: Dereli ilçesine bağlı Akkaya köyündedir.²⁷³

Hasan Şeyh Türbesi: Şebinkarahisar ilçesinin Hasan Şeyh köyünde bulunan bu türbe Hasan Dede adıyla da bilinir.²⁷⁴

Seyyid Mahmud Çağrgan Veli Türbesi: Alucra ilçesi, Boyluca köyünde bulunmaktadır.²⁷⁵

Şeyh Keramet'in Türbesi: Merkez Boztekke köyünde bulunmaktadır.²⁷⁶

Giresun Adası: Kıyıdan bir mil açıda bulunan, Karadeniz'in tek adasıdır. Yüzölçümü 40.000m2 olup, üstünde duvar kalıntıları bulunmaktadır.²⁷⁷

Mayıs yedisinde üç defa adanın etrafı dönülür. Daha sonra adaya inilip dilek ağacına dilek dlenir. Adadaki saciyekten (üç ayaklı sac ayak) geçilir. Üç defa içinden geçilir. Çocuğu olmayanlar içinden geçer. Adadan çıkınca adaya doğru yedi çift bir tek taş atılır. Bozuk para atılır. Taş ve bozuk para hastalıkların iyileşmesi ve dilek için atılır. Giresun'da yedi gün boyunca ada gezilip dilek dilenebilir. (K 8)

Hamza Taşı: Giresun Adası'nda bulunan bir taştır. Her yıl Mayıs yedisinde bu taşla el sürülüp, etrafında dönülür. Bu şekilde dileklerin yerine geleceğine inanılır. (K 3)

Giresun Kalesi: Kenti ikiye bölen yarımada'nın üstüne kurulmuş olan kaleye 500 m'lik bir yol ile ulaşılabilir. Kalenin M.Ö. 2.yy.'da Pontus Kralı Farnakes tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır. Kalenin çeşitli yerlerinde, oyulmuş taş mağaralar ve tapınak

²⁶⁹ **Yurt Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul: 1982, s. 3181.

²⁷⁰ www.giresunhaber.com.tr.

²⁷¹ www.giresun.com.tr.

²⁷² www.giresunhaber.com.tr.

²⁷³ www.giresunhaber.com.tr.

²⁷⁴ www.giresunhaber.com.tr.

²⁷⁵ www.giresun.com.tr.

²⁷⁶ www.giresunhaber.com.tr.

²⁷⁷ www.giresun.com.tr.

örnekleri bulunmaktadır. Gazi Topal Osman Ağa'nın mezarı da kalede bulunmaktadır.²⁷⁸

Topal Osman Mezarı: Giresun kalesinin en yüksek yerindedir. Balkan savaşında, 1. Dünya Savaşında ve Kurtuluş Savaşında çok yararlı olmuş bir askerdir. Savaşta ayağından sakat kaldığı için Topal Osman olarak tanınır. Giresun halkı tarafından Mayıs yedisinde ziyaret edilir. Dualar okunur. (K 8)

Gedikkaya: Giresun'a 4km uzaklıktaki kaleye doğru ağzını bir kaplan gibi açmış dik kayadır. Gedikkaya'nın ortası savaş sırasında kaleden atılan bir topla uçurulmuştur. Giresunlular tarafından kıyamet zamanında Hz. Ali'nin oğlunun o taşın içinden çıkacağına inanılır. (K 8)

Gelincik Kayası: Giresun, Bulancak'ın Taşhan köyü yakınlarında bulunmaktadır. Çok büyük iki taşın üst üste durması bir efsaneye bağlanmıştır. Bu efsaneyi Saniye Henden şöyle anlatıyor:

“Mesela benim babamın köyünde Gelincik kayası derler. Çataltaş'ın hemen öbür tarafında orda Gelincik kayası var. Gelin şimdi, eskiden babası herşeyi almış kızına herşeyi. Baba 'onum yok şunum yok.' Almış almış almış. Değirmen taşı derler. Evde ufak ufak böyle sapı olur. Mısırı kırma yapar. Ata binmiş gidermiş. Baba demiş. Ata binmiş dönmüş geri 'baba benim değirmen taşım noksan' demiş. Babası da 'Allah seni taş gibi dondursun kızım' demiş, bir gelin aç (gelin alayı) komple donuktur. Mesela elli yüz kişi gelin almaya gidiyor. O elli yüz kişi gelin de atın üstünde donuktur. O da bu taştır.” (K 40)

Çataltaş-Evliya Taşı: Bulancak, Pazarsuyu civarındadır. Karadan 1km kadar açıktadır. Evliya gibi anılan bir taştır. Her zaman, hasta olanlar tarafından ziyaret edilir. Taşın üzerine çok kısa bir süre için hasta iner ve ekmek bırakır. Sara hastalığı olanlar, akli dengesi bozuk olanlar, uykusunda korkanlar, çocuğu olmayanlar gider. Kayıkla gidilir. Taş üç kere dönülür. Geri dönerken kayığın dış gövdesine, başka bir kayığa veya denizde bir taşla yumurta atılıp kırılır. Bazen bir yumurta bazen yedi yumurta atılır. Dönüşte kayığın hareket ettiği noktadan oldukça uzak bir yerde inilir ki, daha çok faydası görülsün. (K 40)

²⁷⁸ www.giresun.com.tr.

Sakat Suyu: Bulancak civarındadır. Özellikle yaralar için suyundan alınıp sürülür. Her hastalığa iyi gelir. (K 40)

Donan Taş: Karacalar Evliyası'nın çok yakınındadır. Ziyaret edilir, adak adanır, dilek yerine geldiği zaman oraya adak götürülüp kesilir. Yakınında bir ocak vardır. (K 3)

4.7.9.3. Trabzon

Gugul Taş: Trabzon merkezi, Maçka-Akçaabat yolunun kesiştiği yerdeki Tosunlu köyündedir. Kendi ismiyle anılan tepenin zirvesinde bulunmaktadır. Tepenin köye bakan yamacı kayalık ve kayanın üzerine yaklaşık 10m yükseklikte, yumurta biçiminde, dikeyine duran bir kaya vardır. Bu kayanın adı da Gugul Taşı'dır. Tepenin deniz tarafında ise bir kilise kalıntısı vardır. Taşın yerinde Allah tarafından tutulduğuna inanılır.²⁷⁹

Şahin Kayalar: Ziganoy olarak bilinen Başkurt, Sevimli köyündedir. Efsaneye göre, çok eski zamanda fakir bir insanı köyünden kovmuşlar. Adam kayalık bir bölgeye gelince 'burası benim tapulu mülküm' diyerek yerleşmiş. Köyden kovulan adamın ismi Şahin olduğu için tepenin adı da "Şahin Kayaları" olarak kalmış.²⁸⁰

Kocakarı Yaylaları: Sürmene yaylalarına çıkarken Soğuksu'dan yukarıdadır.²⁸¹

Gelin Güvey Taşı: Trabzon Boztepe'den bakılınca Maşatlık üstünde duran iki tane taş görünür. Rivayete göre, kaynatası gelinine beddua etmiş. Evden ayrılan gelini eşi takip etmeye başlamış. Kayaların olduğu yere geldiklerinde ikisi de taş olmuş.²⁸²

Zincirli Kaya: Arşin Yeni Yayla'da bulunur. Uçurumlu bir kayadır. Kayalığın aşağıya yakın kesiminde bir mağara vardır.

Uzun Kaya: Arşin Fındıklı köyündedir. Dörtgen şeklinde, yaklaşık 40m yüksekte bir kayadır. Kayanın içinden sesler geldiğine ve kayanın parçalanmadığına inanılır.

Nal İzi Olan Kayalar: Hz. Ali'nin atının nal izlerinin olduğu kayalar:

1-Merkez ilçe, Maçka-Akçaabat'ın kesiştiği noktada Akca köyle, Kaynarca köyünün sınır bölgesinde "Yosma düzü" denen yerde bir kayada Hz. Ali'nin atının nal izi olduğuna inanılır. Hikayesi şöyledir. Bu bölgede bir ejderha vardır. İnsanlar

²⁷⁹ Baştürk, Mehmet. "Trabzon ve Yöresi Adet ve İnançları", **Uluslararası Tarih Dil Edebiyat Sempozyumu Bildirileri -3-5 Mayıs 2001**, Trabzon: T.C.Trabzon Valiliği İl Kültür Yayınları:13, s. 34.

²⁸⁰ Baştürk, Mehmet. **agb.** s. 34.

²⁸¹ Baştürk, Mehmet. **agb.** s. 34.

²⁸² Baştürk, Mehmet. **agb.** s. 35.

ejderhadan kurtulamaz. Hz. Ali gelir ejderhayı dağdan kovar. Kaçan ejderhayı vurur. Ejderha batar ve battığı yer göl olur. Çakırgöl.²⁸³

2-Of-Sürmene hududunda yayla yolunda Sokakdibi denen mevkide bir kayada Hz. Ali'nin atının nal izi olduğuna inanılır. Bugün yol genişlediği için bu kaya kaybolmuştur.²⁸⁴

Şifalı Su: Trabzon Araklı civarında bulunan doğal bir kaynak suyudur.

Trabzon Araklı'dan Mevlüde Beşirik bu konuda şöyle anlatıyor:

“Ziyaret suyu var. Avanoz altında var. Ziyaret suyu var. Küçük dereden yukarı deriz biz ona. Suyu iyi geliyor. Suyu Allah tarafından gönderilmiş. Bir kayalıktan fışkırıyor. Onu çeşme halinde yapmışlar. Giderler oraya bir ziyarete orda piknik yaparlar. Yani pasta türü şeyler yaparlar. Gider o sudan içerler. Şifa niyetine, her türlü hastalıklar için, şifa için.” (K 23)

Acısu: Bu adı taşıyan üç ayrı yer vardır. Biri Akçaabat ilçesi Koryana köyünde, diğeri Maçka ilçesi Akarsu köyünde, üçüncüsü ise Araklı ilçesi Bereketli köyünde bulunmaktadır.(K 16)

Tezveren Dede : Trabzon merkezde bulunan türbenin, Trabzon surları alınırken şehit düşmüş bir evliyaya ait olduğuna inanılır. Tezveren Dede'nin önünden geçerken Fatıha veya herhangi bir dua okunursa ağrıların hafifleyeceğine inanılır. (K 11)

Gülbahar Hatun Cami ve Türbesi : Yavuz Sultan Selim, annesi Gülbahar Hatun adına yaptırmıştır. Caminin doğusunda da bir türbe yapılmıştır. Yakınında ise iki tane yatır vardır. (K 11)

4.7.9.4. Rize

Hasan Dede: Hasan Usta diye de bilinir. Zamanında güzel ahlakı, örnek hareketleri ve kerametleri ile tanınan Hasan Dede'nin türbesi Rize Ardeşen'de, Seslikaya köyündedir. Türbesi, vasiyeti üzerine vefatından yedi yıl sonra cesedinin bozulmamış olduğu görüldükten sonra yapılmıştır. Yöre halkı tarafından sık sık ziyaret edilen Hasan Dede, 1845 yılında vefat etmiştir. Türbesinin önündeki kiremitli kabir de oğlu Süleyman Dede'ye aittir.²⁸⁵

²⁸³ Baştürk, Mehmet. **agb.** s. 35.

²⁸⁴ Baştürk, Mehmet. **agb.** s.35.

²⁸⁵ [www.biriz.biz/rize/Rize Evliyalari.htm](http://www.biriz.biz/rize/Rize_Evliyalari.htm).

Debbağzade Mustafa Efendi: 18.yy'da Anadolu'da yetişmiş olan evliya ve alimlerdenidir. İsmi Mustafa olup, Hacı Mustafa Efendi veya Debbağzade diye meşhur olmuştur. Rize'de doğup İstanbul'da vefat etmiştir.²⁸⁶

Sesli Kaya: Fındıklı ilçesindedir. Gecedan su bırakılır. Sabaha su bitmiş olur. Yürüyemeyen, konuşamayan, uyuyamayan çocuklar oraya götürülür. Adak adanıp adağın kesilmesi yoktur. Hastalıklar için oradakilere sevabına dağıtılsın diye para verilir. (K 28)

Işıklı Köyü Camii: Işıklı köyündedir. Hasta olanlar giderler. Yürüyemeyen çocuklar götürülür. Dua okutup caminin içinde çocuk gezdirilir. Evlenememiş kız ve erkekler camiye ziyaret ederler. (K 28)

4.7.9.5. Artvin

Zeytinlik Aşağı Türbe: Zeytinlik Bucağı'nda Çoruh kıyısında yer alan, yukarı türbeyle aynı tarihlerde yapıldığı ve Selçuklu Dönemi eseri olduğu tahmin edilen kitabesi bulunmaktadır.²⁸⁷

Dede : Ahlat Köyü'nün Akgedik mezarındadır.²⁸⁸

İsimsiz Ziyaret Yerleri: Taşlıca köyünün Çitimzara mezarında ve eski kale yakınında, Tütüncüler köyünün Ziyaret isimli yaylasında, Sarıbudak köyünün Uğur mahallesinde Bağcılar köyü mezarında, Çimenli köyünde ve Pınarlı köyü başında iki büyük yatır olmak üzere birçok isimsiz mezar, yatır ve türbe bulunmaktadır.²⁸⁹

Zeytinlik Çermiği: Artvin iline bağlı bulunan Zeytinlik köyündedir. Artvin, Erzurum karayolundan 15 dakika uzaklıkta olup her mevsimde gezilip görülebilecek durumdadır. Mide ve bağırsak rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır.²⁹⁰

Ciskaro Maden Suyu: Artvin il merkezinden 20km uzaklıktadır. Genellikle romatizmalı hastalar kullanmaktadır.²⁹¹

Acısı ve Yalnız Hasan Maden Suları: Kafkasör mesire yerinde bulunmaktadır. Ayrıca Lakerav ve Genya Dağı mesire yerlerinde de çok sayıda maden suyu bulunmaktadır.²⁹²

²⁸⁶ [www.biriz.biz/rize/Rize Evliyaları.htm](http://www.biriz.biz/rize/Rize_Evliyaları.htm).

²⁸⁷ Artvin Yöresi Folkloru Halk Kültür Araştırması, Mayıs 1997, ss. 80-81.

²⁸⁸ Artvin Yöresi Folkloru Halk Kültür Araştırması, ss. 80-81.

²⁸⁹ Artvin Yöresi Folkloru Halk Kültür Araştırması, ss. 80-81.

²⁹⁰ Artvin Yöresi Folkloru Halk Kültür Araştırması, s. 81.

²⁹¹ Artvin Yöresi Folkloru Halk Kültür Araştırması, s. 81.

²⁹² Artvin Yöresi Folkloru Halk Kültür Araştırması, s. 81.

4.7.10. Mahalli Çalgılar ve Oyunlar

4.7.10.1. Mahalli Çalgılar

4.7.10.1.1. Kaval

Kaval; Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yoğun olarak, özellikle yayla yollarında çalınır. Horon ezgilerini gereken vurgularda verebilmekte önemli bir yeri vardır.. Ayrıca türkölü oyunlarda da kullanılır ve oyunlara ayrı bir hava katar. Yöresel kavallar; sert bir ağaç olan şimşirden yapılır ve dillidir, 40cm'den uzun ve 6 deliklidir. Yöresel kavalların boyları uzun olduğundan sesleri kalın olur ve ağızdan nefes almadan burundan nefes alarak, kesintisiz çalınması özel beceri ister.²⁹³

“*Kaval*” kelimesi içi boş anlamına gelir. “*Dilli*” ve “*dilsiz*” olarak iki çeşidi olup küçük olanların tiz, büyük olanların ise kaba bir sesi vardır. Boyu 25-85cm, eni 2-4cm arasında farklılaşmaktadır. Yapımında sert ağaçlar tercih edilir. Kamıştan yapılanlar da çok kullanılır ama oyunlarda fazla görülmemektedir. Ağza alınıp üflenene kısmına “*başpare*” denir. Başpare bazen düz, bazen düdük gibi, bazen de meme biçiminde olur. Üstte altı delik, altta bir delik vardır. Ses ayarlaması dudak hareketleri ve üfürmenin şiddeti ile sağlanır. Çalınışı zurna gibidir. Çoğunlukla hüzünlü havalarda kullanılır. Oyun havalarında dilsiz kaval daha çok tercih edilmektedir. Kaval dudaklarla çalınır, dudaklar sağa ve sola doğru tutularak ney gibi üflenir, flüt gibi dudak hareketleriyle ise ses sağlanır ve çıkartılır. Tonu dudak aralığıyla üfürme suretiyle ayarlanır.²⁹⁴

4.7.10.1.2. Kemençe

Kemençe bir Türk çalgısıdır. Meydan Larousse'da kemençenin atası olarak “*ıklık (veya oğluk)*” gösterilmekte ve “*Eski Türklerde ıklık veya oğluk, ağacın oyularak yapıldığı, yayla çalınan kemençeye benzeyen saz (ıklığ, igel, ikele, gıcak).* Bu saz eski bir Türk sazıdır. Anadolu'dan Sibiryaya kadar değişik bölgelerde yaşayan Türk boylarında 19.yy'a kadar yaşamıştır. Bugün Anadolu'da halen yaşamaktadır.” denilmektedir.²⁹⁵

²⁹³ Durgun, Orhan. “Trabzon Halk Müziği ve Halk Çalgıları”, **Trabzon Kültür ve Sanat Yılı** İstanbul: 1987, ss. 87-88.

²⁹⁴ Demirsipahi, Cemil. **Türk Halk Oyunları**, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları: 148, 1975, s. 195.

²⁹⁵ **Meydan Larousse**, C. 9, İstanbul: Sabah Yayıncılık, 1992, s. 282.

Kemençe, biri Osmanlı müziğinde, diğeri Karadeniz yöresi halk müziğinde kullanılan iki ayrı çalgının ortak adıdır. Bunlardan ilki için 20.yy'ın ortalarına kadar kullanılan “*armudi kemençe*”, “*fasıl kemençesi*” gibi adlar, artık yerini yavaş yavaş “*klasik kemençe*” adına bırakmıştır. Bir halk çalgısı olan ikincisi ise, “*Karadeniz kemençesi*” olarak anılır.²⁹⁶

Karadeniz kemençesinin burguluğu, boynu ve gövdesi de tek bir ağaç parçasından yontularak ve oyularak yapılır. Ama biçimi bütünüyle farklıdır. Diğer bütün halk çalgıları gibi Karadeniz kemençesinin de standart ölçülerinden söz etmek güçtür. Ama günümüzde uzmanların ve profesyonel yorumcuların kullandığı kemençeler genellikle 56cm uzunluğundadır. Kenarları dik ve sırtı düz olan gövde, çoğunlukla erik veya ardıç ağacından yapılır. Köknar veya ladinden yapılan göğüs, oldukça incedir. Telleri eşikle iletilen, basınca dayanabilmesi için göğüs bölümüne boylamasına bir çıkıntı yapılarak, bir kubbe şeklinde form verilir. Burgular oldukça küçük olup, burguluğa ön taraftan girer. Tellerin tuşa çok yakın olmasının nedeni ise Karadeniz kemençesinin, tellerin üzerine parmak uçlarıyla basılarak çalınmasındandır. Seslendiren ayakta ise, çalgıyı sol eliyle havada tutarak, oturuyor ise dizlerinin arasına dayayarak çalar.²⁹⁷

4.7.10.1.3. Tulum

Tulum, bildiğimiz gibi, sıvı maddeleri koymak için kullanılan, hayvan derisinin önü yarılmadan çıkarılmasıyla elde edilen bir kaptır. Bu kaba delikli bir düdük sokulmasıyla elde edilen müzik aletine de “*tulum*” denmektedir. Tulum ağızla şişirilir ve içine üflenerek doldurulan hava düdüğe yönlendirilir, tulumun koltuk altında sıkıştırılmasıyla düdükten dışarı çıkan hava ses çıkartır. Müzik de, düdüğün deliklerini parmaklarla açılıp kapanırken, bir taraftan da ağızla tulumu hava doldurularak koltuk altında sıkılması ile sağlanır.²⁹⁸

Tulumun yapısında oğlak derisi daha çok tercih edilir ve tüyleri temizlendikten sonra ayaklar son kısımlardan kesilir. Ters çevrilip bağlandıktan sonra kesit bağlantısı daha iyi görünür. Ön ayaklardan birine tahta boru “*lülük*”, arka ayaklardan birine de

²⁹⁶ www.rizede.com.

²⁹⁷ www.rizede.com.

²⁹⁸ Demirsipahi, Cemil. **age**. s. 197.

“nav” bağlanır. Böylece tulum dediğimiz alet ortaya çıkar. Lülükten üflenip tulum şişirilir. Üflenen hava geri kaçmasın diye lülüğün ağzı diliyle kapatılır. Sıkışan hava mecburen nav içinde bulunan, “çimon” denilen, ses veren kamış borulara hücum eder ve ses çıkararak dışarı çıkar. Çimonlar genellikle beş delikli olup bu delikler navın üst yüzüne yani tulumcunun parmaklarını oynatacağı bölüme bir çift olarak yerleştirilir.²⁹⁹

Genellikle düğün, bayram ve eğlencelerde kullanılan nefesli bir halk çalgısı olan tulum, son zamanlarda çeşitli halk müziklerinin yanı sıra pop, rock ve özgün müziklerde de kullanılmaya başlanmıştır. Tabi bu da aletin tanıtımı ve halkın dikkatini çekmekte önemli bir etkidir. Tulumu Bulgaristan ve Yunanistan’ın bazı bölgelerinde de görebilmek mümkündür. İskoçya ve Kuzey İrlanda’da şekil olarak farklı ama ses olarak hemen hemen aynı aletler vardır. Tulumda aktif olarak kullanılan beş tam ses vardır ve oktav yoktur, koma sesi vardır. Altı sesli tulumlar denenmiş ama pek başarı sağlanamamıştır. İyi tulum çalabilmek için müzik bilgisinin yanı sıra iyi bir kulağa ve kuvvetli nefese sahip olmak gerekmektedir.³⁰⁰

4.7.10.1.4. Davul

Ahşap, maden ya da pişmiş topraktan silindirik bir gövdeyle bunun bir ya da iki yanına gerilmiş deriden oluşan ve el ya da sopayla vurularak çalınan çalgı. Türk halk müziğinde kullanılan davulların çapı ortalama 50-55cm, kasnak yüksekliği 30cm kadardır. Kasnak bölümü genellikle kayın, gürgen, ceviz, çam gibi ağaçlardan yapılır. İki yanına genellikle keçi derisi gerilir. Deriyi germeye yarayan iki yandaki çemberler fındık, dut, kızılıçık, çam gibi ağaçlardan yapılır. Ortalama boyu 40cm olan tokmağın yapımında ise genellikle kavak gibi yumuşak ağaçlar tercih edilir. Bazı yörelerde daha güçlü ses çıkartması amacıyla tokmağın kayısı, çam, ceviz gibi ağaçlardan da yapıldığı görülmüştür. Boyu 40cm kadar olan çubuk kızılıçık, badem gibi ağaçların dallarından yapılır.³⁰¹

Günümüz Türk halk müziğinde zurna ile birlikte iyi bir ikili oluşturan davullar büyük veya küçük olarak farklı çeşitlerde görülmektedir. Büyüklerine “Kös” denilmekte ve altı madeni kase biçiminde olup, deve derisinden gerilerek yapılan ağır

²⁹⁹ www.rizede.com.

³⁰⁰ www.rizede.com.

³⁰¹ Ana Britannica, C.9, s. 342-343.

ve taşınması zor bir davuldur. Bu tür davullar halk oyunlarında kullanılmamakta, ancak benzeri olan daha küçük davullar görülmektedir.³⁰²

4.7.10.1.5. Def (Tef)

Def ya da tef, ensiz bir kasnağa deri gerilerek oluşturulan vurmali bir çalgıdır. Daire veya çokgen biçimli olabilir. Derisi çivilenerek ya da yapıştırılarak gerilir. Defin kenarına ziller, vızıltılı sesler çıkarması için saçma taneleri ya da kirişler bağlanabilir. Türk müziğinde biri arabesk denen küçük, biri de kasnağı dar, ama çapı daha büyük iki tür def kullanılır.³⁰³

5 ile 8cm arasında bir kasnaktan oluşur. Daire çapı 20 ile 60cm arasında değişmektedir. Kasnak üstünde bir yıldız çizilir. Yıldızın ucuna gelen beş nokta enlemesine kasnağın üzerinde oyuk açılır ve bu oyuklara ikişer çiftten 5 çift yuvarlak zil takılır ve kasnak içerisinden geçirilerek boşlukta sallanma ile ses çıkarması sağlanır. Bu teflere halk arasında “çingen” adı verilir. Def sol elle alttan tutulur, vücuda paralel olarak dik bir şekilde tutulup sağ el ile kuvvetli ve bağımsız vuruşlar yapılır. Sol elle de zayıf vuruşlar yapılabilir. Kasnak için ıhlamur, çam, köknar ağacı kullanılır. Derisi ise “gövlöz” adı verilen köpek derisi veya süt dana derisindendir. Halk oyunlarında az kullanılır ama kadın oyunlarında kadınlar tarafından sık kullanılır ve eşliğinde oyunlar oynanır, türküler söylenir.³⁰⁴

4.7.10.1.6. Zurna

Zurna, günümüzde Türk halk müziğinde, geçmişte ise mehter müziğinde ve 18.yy’dan önce Türk klasik müziğinde kullanılan üflemeli bir çalgıdır. Dünyanın pek çok ülkesinde zurnaya benzeyen çalgılara rastlanır. Bunların bazıları kökeni aynı olan isimler taşır. “İran’da “surnay”, Çin’de “sona”, Hindistan’da “sanayi”, Fas ve Cezayir’de “gayta”, Libya ve Tunus’ta “zukra”, Mısır’da “mizmar” adlarını almıştır. Geçmiş Eski Mısır’a kadar uzanan zurna, İslamiyet’i kabul etmeden önce Türkler tarafından “yorağ” veya “yurağ” diye adlandırılmıştır. Zamanla bu sözcüğün yerini

³⁰² Demirsipahi, Cemil. **Türk Halk Oyunları**, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1975, s.189.

³⁰³ **Ana Britannica**, C.9, s. 374.

³⁰⁴ Demirsipahi, Cemil. **age**. s. 189.

“*düğün neyi*” anlamına gelen Farsça “*surnay*” kelimesi almıştır ve zamanla bozulup günümüzdeki “*zurna*” şeklini almıştır.”³⁰⁵

Zurna, şimşir, gürgen, ardıç gibi ağaçlardan yapılır. Çatlamaması için etrafından çemberler geçirilir ve ağıza yakın kesimi dar, sesin çıkacağı bölüm ise biraz daha geniş olur. Ağıza yakın ve dar olan kesimde bir delik vardır. Bu deliğe kamış takılır. Bu kamışa da “*sipsi*” (ya da *cukcuk*) denir. Zurnanın üst kısmında altı delik ve arka tarafında bir delik vardır. Bu delik üstteki birinci ve ikinci delik arasına denk gelir. Sipsiye üflerken sol elle ağıza yakın olan delikler, sağ elle de geniş kısımdaki delikler yönetilerek ses çıkması sağlanır. Türk atasözlerine kadar yerleşen bu çalgı, Türk geçmişinin ilk sazı sayılmaktadır. Erkekçe, gür, kabını aşan bir sese sahip olan zurna bir melodi sazıdır. Çalınışı özel bir soluk alma yöntemini gerektirir ve nefes burundan alınıp verilir.³⁰⁶

Gürgen, ardıç, kızılcık, erik gibi ağaçlardan yapılan gövdenin koni biçiminde genişlemiş alt kısmı “*kalak*” diye adlandırılır. Zurnanın çeşitli boyutları vardır. Küçüklerine “*cura zurna*”, büyüklerine ise “*kaba zurna*” denir. Davul ve zurna Türk halk müziğinin değişmez ikilisidir. Ama 20.yy.’da Anadolu’nun bazı yerlerinde zurnanın yerini klarnet almıştır. Çoğu metal ustaları tarafından yapılan bu metal (bafon) klarnetler “*gırnata*” adını almışlardır.³⁰⁷

4.7.10.1.7. Akordeon

Akordeon, bir hava depolu çalgı türüdür, körüğün içerisindeki hava körüğün sıkıştırılmasıyla ses sağlanır. Parmakların da sağ taraftaki akor düğmeleri ve sol taraftaki klavyeleri kullanmasıyla melodi sağlanır. Sağ el hem körüğe hava doldurmak hem de piyano tuşlarına benzeyen akor tuşlarını basmak için kullanılır. Sol el ise düğmelere basarak, hazırlanan akorları harekete geçirir. Arka kısmındaki iki askı ile arkadan öne gelecek şekilde omuzlara asılarak çalınır.³⁰⁸

Akordeon, portatif körüklü bir müzik çalgısıdır. 1822 yılında Berlin’de “*Buschmann*”, mandolin ve el armonikasını, elle çalınacak bir biçimde aktarmasıyla ilk biçimini oluşturdu. 1827’de ise Fransız “*Buffet*” akordeona bugünkü biçimini vermekle

³⁰⁵ Temel Britannica - Hürriyet, C. 19, İstanbul: Ana Yayıncılık, 1993, ss. 271-272.

³⁰⁶ Demirsipahi, Cemil. *age.* s. 192.

³⁰⁷ Temel Britannica, C. 19, ss. 271-272.

³⁰⁸ Demirsipahi, Cemil. *age.* s.198.

geliştirdi. 1829’da akordeon tipi ortaya çıktı. 1872’de Avusturya’da “*akordeon*” adını aldı. İlk akordeon tiplerinde daha çok diatonik sesler vardı. 1910 yılından itibaren kromatik sesler ve baslar eklenen bu çalgı, kusursuz biçimini aldı. Seslerin çıkması, körüğün açılıp kapanmasıyla oluşan hava basıncının, dillere çarpmasıyla elde edilir. İki kayışla iki omuza asılarak kullanılır. Sağ el kalviye üzerinde ezgiyi çalarken, sol el hem körüğü, hem de bas düğümlerini yöneterek, sağ elle tartım eşliğı yapar.³⁰⁹

4.7.10.2. Mahalli Oyunlar

Halk dansları, bir yörenin çeşitli toplumsal ve doğaı olaylar karşısındaki tepkilerini, yaşam koşullarını müzik eşliğinde, ritmik hareketlerle canlandırmasıdır. Mahalli oyunlar çok eskilere dayanır ve halk tarafından asırlarca yoğrulurak günümüze gelmiştir.

4.7.10.2.1. Horon

*“Karadeniz Bölgesi’nde kemençe veya davul zurna eşliğinde oynanan halk oyunlarına verilen addır.”*³¹⁰

Bu oyunlar Doğı Karadeniz kıyısında (Trabzon, Rize, Ordu) toplu, dizi halinde ve disiplinli olarak oynanır. Kemençe veya davul eşliğinde yürütölen horon en az beş kişiyle oynanır. Oyuncular birbirlerini ellerinden tutarak bir dizi meydana getirirler. Horonun başında oyuncuları yöneten şahsın elinde mendil olur. Horonlar çok hızlı oynanan oyunlardandır, genelde erkekler oynar. Bazen kadınların da kendi aralarında oynadıkları görölür. Bu oyunlar düğün, nişan, asker uğurlaması, dini ve resmi bayramlar gibi önemli günlerde oynanır. Trabzon erkekleri horon oynarken siyah başlık, aba, yandan düğmeli yelek, dik yakalı siyah gömlek ve zıpka giyerler. Belde ucu gümüşlü kemer bulunur. Ayakta sapuk lacivert renktedir. Horonlar, çok çabuk figürleri ve tetiklik ifade eden hareketleriyle canlılık dolu oyunlardır.³¹¹

³⁰⁹ Artvin Yöresi Folkloru, Artvin: Halk Kültürü Araştırması. Mayıs 1997, s. 240.

³¹⁰ ř. Sami, Temel Türkçe Sözlüğü, İstanbul 1985,c.2, s. 514.

³¹¹ Meydan Larousse, Sabah Yayıncılık, 1992, İstanbul, C. 9, s. 199-200.

Horondaki titremelerin çarpınan balıkları ya da akan ırmağı canlandırdığı söylenir. Yörelere göre davul, zurna, kemençe eşliğinde oynanır. Yalnız kadınların oynadığı “Roza” gibi daha yavaş ve yumuşak tarzda horonlar da vardır.³¹²

Kadın horonları tümüyle sözlüdür, ezgi eşliğinde oynanır. Sıra oyunu biçiminde oynanan horonlarda baştaki oyuncu oyunu içten, dıştaki oyuncu ise oyunu dıştan yönetir. Horonların çoğu yedi tartımlı olup, yedili zamanla, beşli, ikili, dörtlü ve aksak ve düz tartımlarda oynanabilir. Kadınların kendi aralarında oynadıkları horonlarda tef ve fincan çalınır. Son yıllarda bunların arasına davulun da eklendiği görülmektedir.³¹³

Karadeniz dalgalarının, balık çırpınışlarının her horonda bir yansımını görmek mümkündür. Akçaabat horonlarında bir dizi oyuncunun ileri ve geri gidip gelirken, alçalıp yükselmeleri ve bel hareketleri, vücut titremeleri denizdeki dalgaların alçalıp yükselmelerini canlandırır. Ayrıca, her horonun sonunda yapılan aşağı almalarda omuzların belirgin titretilmesi hem sahile vuran dalgaların parçalanmasını ve rahatlamayı, hem de yakalanan balıkların çırpınışlarını gösterir. “*Horonlarda bir taraftan sahilden başlayarak birdenbire yükselen Doğu Karadeniz dağlarının heybeti, bir taraftan da ne zaman coşacağı, fırtınalar koparacağı belli olmayan Karadeniz’in dalgaları ve yakalanan balıkların çırpınışları canlanır. Bu özellikler Sayın Hasan Hüsnü Durgun’un şu dizelerinde çok güzel dile getirilmiştir.*

*Önce omuz başları ağır ağır can
Bacakları bir dalganın gidip gelişindedir
Kurulan bir yay gibi bel eğrilir doğrulur
Karadeniz uşağı horon girişindedir.*

*Hangi engin denizde hangi dolgun dalgadır
Zamanı ve mekanı alt üst ederek gelir
Bu uşaklar dağ mıdır, kum mudur, yayla mıdır
Gökleri selamlayan bir heybetle yükselir*

³¹² Yurt Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul: 1982, s. 956.

³¹³ Yurt Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul: 1982, s. 3182.

*Denizde sular titrer, ağaçta yaprak titrer
İnen, çıkan, dolanan yayla yolları gibi
İnce ince doğrayan kemençe sesi süsler
Oynarken horonunu sevdiği yarı gibi...*³¹⁴

4.7.10.2.2. Giresun’da Halk Oyunları

Giresun ilinde yöreye has halk oyunları ve onlara bağlı figürler gelişmiştir. Oyunlar genellikle hareket ve çeviklik içerirler. Kadın ve erkeğin beraber oynadıkları bölümde, erkek figürleri kadın figürleri ile aynı esneklik ve yumuşaklığa dönüşmektedir. Bu da erkeğin kadına olan saygısını göstermektedir. Oyunlar, kırsal kesimlerde, yörenin karakteristik özelliğini de içine alarak farklı şekillerde icra edilmekte ve kostümler de bu şartlardan etkilenmektedir.³¹⁵

4.7.10.2.3. Giresun Karşılması

*“Giresun ve çevresinde oynanan türkölü karşılama türü bir halk oyunudur. Hızlı devinimli figürlerden oluşan oyunun eşlik çalgısı, genellikle kemençedir.”*³¹⁶

4.7.10.2.4. Barlar

Barlar en az beş oyuncunun düz dizi, çember ya da ince ay biçiminde sıralanarak oynadıkları oyunlardır. Sağ yan dizinin başı olur ve dizi başındaki oyuncu “Barbaşı”, yanındaki oyuncu “Koltuk”, dizi sonundaki oyuncu da “Pöççük” adlarını alır. Barbaşı’nın ve Pöççük’ün ellerinde birer mendil vardır. Genellikle yaşlılar ve en iyi oyuncular Barbaşı olurlar.

Barlar ağır bir tempoyla başlarlar ve giderek “sekme” ya da “yelleme” denilen çevik devinimlerle hızlanırlar. Başlangıçta el ele olan oyuncular oyunun hızlandığı sırada birbirlerini omuzlarından tutarlar. Kadın ve erkek karışık oynanan barlara “alaca” denir.³¹⁷

³¹⁴ Demirsipahi, Cemil. *age*. s.198.

³¹⁵ www.rizede.com.

³¹⁶ **Büyük Larousse**, C. 9, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1986, s. 4578.

³¹⁷ **Yurt Ansiklopedisi**, İstanbul, 1982, C. 2, s. 956.

4.7.10.2.5. Akçaabat Sallaması

Genellikle davul ve zurna eşliğinde Akçaabat yöresinde oynanan bir erkek oyunudur. “Sıksara” ya geçiş öncesi bir oyun sayılır ve ağır bir yapıya sahiptir. Giderek hızlanır.³¹⁸

4.7.10.2.6. Sıksara

Trabzon halkının karakteristik yapısını simgeleyen en önemli horon türlerindendir. Atak, canlı vücudun bütün bölümlerinin harekete geçtiği kıvrak ve sanat gücü yüksek bir oyundur. Kemençe, davul ve zurna ile oynanır.³¹⁹

4.7.10.2.7. Sürmene Sallaması

Kemençe ile oynanan çok hareketli bir oyundur. Davul ve zurna ile de oynanır. Özellikle Sürmene’de oynanan bu oyunun, izlerken insanı heyecanlandıran, zevkli hareketleri vardır.³²⁰

4.7.10.2.8. Bıçak Oyunu

İki kişi tarafından bıçakla oynanan, müzik ve ritmi sıksaraya çok benzeyen bir oyundur. Figürleri, karşılıklı bir savaşı, mücadeleyi andırır. Oyuncuların ellerindeki bıçakları çok iyi kullanmaları gerekir, yoksa oyunun heyecanı içinde birbirlerini yaralayabilirler.³²¹

Tablo.1 Doğu Karadeniz Bölgesi Halk Oyunları Figürlerinden Örnekler³²²

Artvin	Giresun	Ordu	Rize	Samsun	Trabzon
Deli Horon	Dik Kayda	Dik Horon	Hemşin Horonu	Dik Horon	Akçaabat Sallaması
Sıksara	Miralay	Düz Horon	Rize Hemşini	Haticem	Dolayı Horon
Atabarı	Tarla Kazma	Kol Oyunu	Sıksaray	Laz Horonu	Laz Horonu
Cilve loy	Eşkıya Horonu	Milli Horon	Kılıç Oyunu	Karşılama	Düz Horon
Artvin Barı	Efeler Oyunu	Bıçak Oyunu	Pabuç Kıran	Samsun	Metelik

³¹⁸ Trabzon İl Yıllığı, Trabzon: T.C. Trabzon Valiliği, 2000, s. 247.

³¹⁹ Trabzon İl Yıllığı, s.247.

³²⁰ Trabzon İl Yıllığı, s.248.

³²¹ Trabzon İl Yıllığı, s.248.

³²² Doç.Dr. Ali Çelik, Çaykara Halk Kültürü, Trabzon: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2000, s.172.

				Sallaması	
Ermeni Barı	Eminem	Rum Horonu	Titreme Horonu	Arka Oyunu	Sürmene Horonu
Hançer Barı	Kol Oyunu	Milli Horon	Tonya	Kafkas Oyunu	Yol Havası
Düz Horon	Kama Oyunu	Mendil Oyunu	Zurna Horonu	Köroğlu Oyunu	Vardiya Horonu
Borçka Horonu	Dusko Horonu	Arap Oyunu	Rus Sallaması	Bilal Ağa	Enişte Horonu

4.7.11. Giyim Kuşam

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde giyim kuşam illere göre şu şekildedir;

4.7.11.1. Ordu

Ordu ilinde kadın ve erkek giyim-kuşamında bölgesel bir özellikten daha çok kır-kent farklılığı belirgindir. Erkek giyimlerinde, başlangıcı 1950’lere dayanan çağdaş elbise benimsenmesi artmaktadır. Sonraki dönemlerde beliren görsel zenginleşmeyle moda etkeni de giyim-kuşamı belirleyen öğeler arasına girmiştir. Bu süreçte kadın giyiminde de geleneksel özelliklerin büyük ölçüde kaybolduğu, hazır giyime yönelindiği görülmektedir. Kırsal yaşamın belirgin olduğu yerlerde ise zıpka, çarşaf gibi geleneksel giysiler varlığını korumaktadır. Ancak bunların da çeşitli biçimsel değişikliklere uğratılarak kullanıldığı görülmektedir.³²³

Kent kadınları, saçlarını “*hotoz*” biçiminde toplayarak, “*tepelik*” takardı. Köylerde hotoza pek rastlanmaz, “*fes*” veya “*fino fes*” denen başlıklar kullanılır. Bunların üstüne de ak tülbent, yemeni ya da “*çatki*” bağlanmaktadır. Örtüler yörede “*dolak*” ve “*bürüncek*” gibi adlarla anılmaktadır. Kadın elbiselerinin içine, ak patiskadan fanila ve dizden yukarıda paçaları fistolu, uçkurlu don giyilmektedir. Bunun üstünde yine patiskadan yakası dantelalı ve nakışlı yelek bulunmaktadır. Entariler ayak bileğine dek uzanır. Beli düzdür, üstüne üçgen biçiminde katlanan şal kuşaklar bağlanır. Kent kadınlarının entarileri “*bindal*”, “*Harput kumaşı*”, “*atlas*” denen kadifedendir, köy kadınlarınınki ise basma ya da pazendendir. Köylerde ayrıca basmadan, uzun kollu,

³²³ **Yurt Ansiklopedisi**, C. 9, İstanbul: 1982, s.6320.

bel hizasında ve yanları yırtmaçlı içlik, üstüne çift kat, basmadan kesilen ve arasına pamuk konarak kapitone yapılan *yarlık* giyilmektedir.³²⁴

Aynı biçimde astarlı hırkalara ise hem kent, hem köy kadın giyiminde rastlanmaktadır. Bunlar basma ya da pazenden dikilmekte, kentlerde ise yünlü ya da kadife kumaştan yapılmaktadır. Dışarılık giysi olarak çarşaf giyilmekte, yer yer peştamal kullanılmaktadır. İplik çoraplar diz altına kadar uzanır. Köylerde genellikle “*çöpür*” denilen keçi kılından çoraplar giyilir. Ayakkabı türleri ise yemeni, galoş potin ve mest-lastiktir. Lastik ve naylon ayakkabılara günümüzde de rastlanmaktadır.³²⁵

Giysiler genellikle dokuma ve ketendendir. Don, gömlek, fanila gibi iç giysileri bu tür kumaşlardan dikilmektedir. Köylerde yün örmeler de kullanılmaktadır. “*Aba-zıpka*” denen pantolon ve üst giysisi aynı renk ve kumaştan dikilen giysilerdir, Ordu geleneksel erkek giysilerinde de görülmektedir. Zıpanın baldır ve paçaları dar, ağ kısmı geniştir. Kentlerde setre-pantol ve yelek çakşır kullanılmaktadır. Aba zıpkalarda en çok sarı ve kara renkte kumaşlar yeğlenmektedir. Gençlerde “*kara şaki*” denen parlak kumaştan dikilen zıpkalar yaygındır. Bele ipekten, kareli “*direm kuşak*” bağlanmaktadır. Yün çorap ve çarık, yemeni, çapula, galoş potin hem köylerde hem de kentlerde kullanılmaktadır. Kış aylarında yörede *çelik* denen altı geniş *çedik* türü ayakkabılar giyilmektedir.³²⁶

4.7.11.2. Giresun

İl merkezi ve kıyı bölgelerinde çağdaş giysiler benimsenmesine rağmen dağlık kesimlerde geleneksel giysiler yaygındır. Karadeniz genelinde olduğu gibi, Giresun’da da peştamal, kadın giysilerinin değişmez öğeleri arasındadır. Erkek giysilerinde dağlık kısımlarda “*aba zıpka*” denilen paçaları dar, baldırdan yukarısı bol pantolonlar giyilir. Bu giyimde yörenin sert ikliminin de etkisi vardır.³²⁷

Kadınlarda başa örtülen, bele sarılan peştemalin varlık durumuna göre değişen türleri vardır. Varlıklılar başlarına “*Keşan peştamal*” denilen daha gösterişli ve ince bir dokuma örterler. Düz çizgili ve “*direkli peştamal*” diye adlandırılan dokuma da bele sarılır. Varlıklılar eskiden canfes, üçetek, sırmalı peştamal da giyerdi. Ev gezmeleri,

³²⁴ Demirsipahi, Cemil. **Türk Halk Oyunları**, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1975, s.125.

³²⁵ **Yurt Ansiklopedisi**, C. 9, s.6320.

³²⁶ **Yurt Ansiklopedisi**, C.9, s.6320.

³²⁷ **Yurt Ansiklopedisi**, C.5, s. 3176.

düğün, bayram gibi özel günlerde kadınlar başlarına altın tepelik, boyunlarına beşibirlik, saatli kordon takar. Bunun yanında hasır bilezik, günümüzde de geniş ilgi görmektedir. Oyalı yaşmak ya da çember, peştemal, entari-hırka ve kara lastik günlük kadın giysilerini oluşturmaktadır. Kentte de görülen bu giyimin yanında etek, bluz da yaygındır. “*Yol gezmesi*” denen gezilerde üste manto giyilir. Köy kesimlerinde şalvar üstüne “*fistan*” ve direkli peştemal çok kullanılır. Sahil kıyılarında bunlardan fazla olarak çarşaf kullanılır. Bele kadar dolanan bu çarşaf Keşan peştemalıdır. Kente, yol gezmesine giderken altın ve gümüş takılar takılır.³²⁸

Erkeklerde aba zıpkanın yanında, Çerkez kayışı, belde kama, gümüş hamaylı, kara başlık ve “*çabula*” denen altı kabaralı ayakkabılar geleneksel giyimi oluşturmaktadır. “*Trabzon lastiği*” denen kara lastik ayakkabılar kırsal kesimde yaygındır. Bele “*Çerkes Kayışı*” ve kama, tabanca, boyuna ise “*Hamaylı*” takan erkeklerde yün çorap, gömlek cepken sapuk gibi giysiler de yaygındır.³²⁹

4.7.11.3. Trabzon

Trabzon’da, “*Laz donu*” da denen zıpka, “*sapuk*” denen çizmeler, kadınların kullandığı peştemal, başlıca kullanılan giyim-kuşam öğelerindendir. Kıyı kesimlerde hafif, iç ve dağlık yörelerdeyse kalın dokumalar kullanılır. Yazma ve kefiyenin de kullanıldığı geleneksel kadın giyiminde yemeni, yaygın başörtüsüdür. Altına fes ve tepelik giyilir.³³⁰

Ak ketenden iç köyneğinin üstüne kimi yörelerde renkli-desenli bez gömlekler giyilir. Sateb hırka, “*salta*” denen kadife ceket de kadın giyiminin öğelerindendir. Bol dikimli entari (fistan), topuklara uzanan üst giysisidir. Kıyı yerleşimlerinde entari daha kısa ve dardır. Don da uzun ve bol dikimlidir. Kimi yörelerde *isparel* denen göğüslüklere de rastlanır. Takılara pek önem vermeyen Trabzon kadınları, yürümeyi kolaylaştırmak amacıyla ön tarafı toplanarak yukarı kaldırılıp, kuşak altına sokulan fistanlar giyerler. Bele sarılan şal ve kuşaklar, fistan altına giyilen iç donu veya şalvar, yemeni ve fistan üstüne takılan peştemal Trabzon kadınlarının günlük hayattaki başlıca

³²⁸ Demirsipahi, Cemil. **age.** s. 95.

³²⁹ Demirsipahi, Cemil. **age.** s. 95.

³³⁰ **Yurt Ansiklopedisi**, C.10, s. 7251.

giysileridir. Ayrıca, yün çorap, çarık, kara lastik ve kundura kadın giyiminin bütünleyici öğelerindendir.³³¹

Geleneksel giyimin en özgün örnekleri erkek başlıklarında görülür. Kara şayak ya da puşudan “gugula” denen kukuleta biçimi başlıklar simgesel bir nitelik taşır. Başlığın uç kısımları baş çevresinde dolanarak tepede düğümlenir. Yaygın bağlama biçimlerinden biri de tepeye gelen dikili uçların yanlarda kurt kulağını andıran sivrilikler oluşturmasıdır. ‘*Kurt kulaklı gugula*’ denen bu biçime ilişkin olarak;

Hasta oldi ufağum

Oy ölmesun ölmesun

Bulgar haber yolladı

Kurt kulaklı gelmesun

*türküsi söylenmektedir. Karadeniz balıkçıları Bulgar kıyılarına baskın yapıp onları ürküttükleri için bu türkü söylenirmiş.”*³³²

Zıpka, aba ve sabuk denen çizme ya da yün dolakların kara oluşu yörenin geleneksel giyimine üniforma görünümü verir. Ancak, “*Trabzonlu’nun giyiminin en büyük özelliği bolca işleme ve silahlıdır.*”³³³

Ceket biçimindeki yakasız abanın yalnız kolları astarlıdır. “*Zibun*” da denen yelek, sol omuzdan aşağı sıkça düğmelidir ve önü kapalı olduğu için buna kimi yörelerde “*kavuşmalı yelek*” de denir. “*Laz donu*” denen zıpkanın da yanları sırmalı, kaytan işlemeli, dizden yukarısı bol, ağı körüklü ve paçaları dardır. Ak bez gömlekler düz yakalı, ön veya yandan düğmelidir. Kare ve yuvarlak metalden yapılan “*hamayıl*”, erkek giyimine özgüdür. Bele yün kuşakla “*sırma silahlık*” denen kayış da bağlanmaktadır. Kayışta bıçak takmak için üst üste bölmeler yapılmıştır. Kayışın üstünde ayrıca yağdanlık, kavlık gibi takılar da bulunur. Bunlarsız erkek giyimi eksik sayılır. “*Sabuk*” denen yumuşak deride, ince yüzlü, uzun konçlu çizmeler bu giyimi bütünler. Günlük giyimde ise burnu ve arkası kalkık, altları kalın “*çapula*” denen ayakkabılar kullanılır.³³⁴

³³¹ Demirsipahi, Cemil. **age.** s.132.

³³² Demirsipahi, Cemil. **age.** s.132.

³³³ Demirsipahi, Cemil. **age.** s.132.

³³⁴ **Yurt Ansiklopedisi**, C.10, s.7251.

4.7.11.4. Rize

Rize’de giysiler Trabzon giysilerine benzerdir. Daha çok içlik, fanila gibi iç giysilerinde kullanılan “*Rize bezi*” ve keten dokumalar ise yöreye özgüdür. Erkek başlıklarında da farklı özellikler görülmektedir. Hamdi Bey 19.yy. giyim-kuşamını anlatırken başlıkların iklim koşullarınca biçimlendiğini vurgulamaktadır; “*Laz için başlık bir süs değil bir şemsiyedir. Şık olmak kaygusu ile değil, fesinin etrafına sardığı mendil rüzgara ve fırtınaya karşı yeterli olmadığı zaman başını korumak için başlığını kullanır. Başlığının önde kavuşturduğu uçları her iki omuzdan serbestçe sarkar*”³³⁵

Rize yöresinde kara şayaktan yapılan ve yanlarda çeşitli biçimlerde bağlanan başlıklara da rastlanmaktadır. En yaygını “*kulatlı*” denen bağlama biçimidir. Ak ipek ya da poplinden yapılan “*işlik*” gömleklerin de yakası omuzdan yana çekilmektedir. Karadeniz genelinde olduğu gibi Rize’de de gömlekle yelek bir arada kullanılmaktadır. Bazı kesimlerde cepken yaygındır. Bele pamuklu kuşak sarılır ve “*Zangal*” denen kıl çorap ve “*fortlu çizme*” erkek giyiminin bütünleyici öğelerini oluşturur. Yörenin yağışlı olması nedeniyle hemen hemen her mevsimde giyilen, altı köseleden yapılmış çizmelere “*sabuk*” denir. Yağışın az olduğu dönemlerde ise çarık giyilir.³³⁶

Erkek giyiminde geleneksel özellikler değişikliğe uğramakta, çağdaş giyim-kuşam benimsenmektedir. Kadın giyiminde ise çarşaf kalktıktan sonra aynı örtünme biçimi atkı veya peştemalla sürdürülmüştür. Rize kadın giyiminde “*ham*” ve “*has*” olmak üzere iki tür vardır. Günlük kullanılan ham takım pamukludan; özel günlerde kullanılan has takım ipekliden yapılmaktadır. Entariler uzunca ve bol dikimlidir. Şalvar da aynı özelliklerdedir. “*Keşan peştemalı*” denen biçimde bir parça bele, öbürü de başa sarılır. “*Anlatıldığına göre peştemallara bu kadar sıkı sarılmanın iki hikmeti vardır. Birincisi erkeklerin gurbetçi olmasıdır. Uzun zaman tek başına yaşayan ve çalışan kadınlar için sıkı tesettür, bir anane halini almıştır. İkincisi geçim seviyesinin düşüklüğü dolayısıyla halkın büyük bir kısmının kıyafetsiz olmasıdır. Peştemal bütün ayıpları ve noksanları örter.*”³³⁷

³³⁵ Demirsipahi, Cemil. **age.** s.132.

³³⁶ **Yurt Ansiklopedisi**, C. 9, s. 6414.

³³⁷ Demirsipahi, Cemil. **age.** s.132.

Rize’de kadın giysileri “*Ham Takım*” ve “*Has Takım*” adlarıyla ayrılırlar. Ham takım pamuktan yapılmış, Has takım ise ipekli kumaştan oluşan giysilerdir. Ayaklara işli yün çorap, çapula, üzerine şalvar ve fistan giyilir ve bele yünlü kuşak sarılır. Takı olarak altın küpe, bilezik gibi takılar kullanılır.³³⁸

4.7.11.5. Artvin

Erkek giyimi temel olarak şal, çuha ve kabalaktan oluşur. Şal, ev tezgahında dokunmuş kumaştan yapılır, paçaları aşağıya doğru daralır ve yan dikişlerine kara ya da lacivert kaytanlar geçirilmiş, belden sıkılan bir şalvar türüdür. Ağ bölümü oldukça bol olup pililer halinde dışarıya kabarır. Çuha, uzun kollu, cepken biçiminde ve göğsün iki yanında geniş cepleri bulunan bir cekettir. Ceplerin üzerinde fişek koymaya yarayan özel yuvalar yer alır. Kabalak ise başa takılan bir başlık türüdür.³³⁹

Kadınların giydiği paçaları büzgülü şalvara “*halaliye*” denir. Halaliyenin üstüne “*üçetek*” ve başa “*çar*” denilen bir örtü alırlar, bunlara kullanıldıkları yere göre “*kapı çarı*” veya “*büyük çar*” denir. Kapı çarı günlük yaşamda, büyük çar ise misafirlik ve gezilerde kullanılır. Sahil kısımlarında genç kızlar renkli yazma yerine, beyaz örtü bakireliğin işareti kabul edildiği için, beyaz örtü ile başlarını örtmeyi tercih ederler. Yaşlı kadınlar ise yazmalarının üstüne atkı almayı unutmazlar. Köy kadınları bir yere giderken başlarına yün atkı atarlar. Düğünlerde kadınlar bellerine gümüş kemer, gerdanlarına gerdanlık takarlar.³⁴⁰

Erkek ve kadınlar ayaklarına çabula giyerler. Bunlar renk ve şekillerine göre erkek veya kadınlar için diye ayrılır. Günlük yaşamda daha çok çarık kullanılır. Çoraplar genelde yündendir ve çeşitli desenleri vardır. Kadınlar daha çok düz örgülü siyah çorapları tercih ederler.³⁴¹

4.7.12. Halk Hekimliği

4.7.12.1. Cinlenme:

³³⁸ Demirsipahi, Cemil. *age.* s. 125.

³³⁹ *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2, s. 944.

³⁴⁰ Demirsipahi, Cemil. *age.* s.73.

³⁴¹ Demirsipahi, Cemil. *age.* s.74.

-Çarpılan kişi hastalanır. Ateşi çıkar. Eğer cinlenen çocuk ise rengi kararır. Cinlenen bebek ise uykusunda ağlayıp çığlıklar atarak uyanır. Bunun nedeni cinler tarafından korkutulmasıdır. Cinci hocalara okutulur. (K 3)

-Hasta kayıkla gezdirilir. Şeytan ürksün diye yedi dere geçirilir. Dağdan gelen akıntılara dere denir. Yedi tane akıntıdan geçilir. Hasta belinden iple bağlanır. Hastanın haberi olmadan denize atılır. Geri kayığa alınır. Daha sonra tekrar sahile dönülür. (K 35)

4.7.12.2. Çocukları Al Basması Halinde:

- Bebekler doğumdan itibaren kırk gün boyunca albasan tehlikesi altındadır. Çocuğun albastığı ağzından köpük gelmesinden, ağzının siyahlaşmasından anlaşılır. Çocuğun albasması olup olmadığını anlamak için atın yanına götürülür. Eğer çocuğu albasmışsa at ses çıkartır. Eğer albasmamışsa ses çıkartmaz. Tedavi etmek amacıyla alkülü yapılır. Bu işlem hocalar tarafından yapılır. Ocaktan kül alınıp okunur. Çocuğun beşiğinin altına konulur. (K 27)

- Akşam ezanından sonra çocuğun yıkandığı su dışarı dökülmüşse yapılır. Çocuğun iyileşmesi için o suyun döküldüğü yere yumurta kırılır. (K 40)

- Yine hocalar tarafından gerçekleştirilir. Bebek ve annesi yere yatırılır. Hoca dualar okuyarak bebek ve annesinin üzerinden üç kere atlar. Her atlayışında bebeğe ve annesine ağzına aldığı suyu döker. (K 18)

4.7.12.3. Zamanı Geldiği Halde Yürümeyen Çocuk:

- Kasaptan kantara vurulmamış, bir parça ilaç için diyerek, et alınır veya balıkçılardan kantara vurulmamış balık alınır. O et ve balık için para verilmez. Çocuk alınan et ya da balık ile çimdirilir (yıkanır). (K 40)

- Çocuğun iki ayağına kırmızı ip bağlanır. Cuma ya da cumartesi günü çocuk kapının önünde, eline yağlı bir ekmek parçası verilerek oturtulur. Her şeyini hızlı yapan biri de yoldan geçerken gelip çocuğa bir şamar vurur ve elindeki yağlı ekmeği kapıp hızla kaçar. Çocuk kaçanın arkasından yedi adım yürütülür. (K 8)

- Bir miktar kurşun alınır. Bir kaşığın içinde ocağın üzerine koyulur. Kurşun eriyince önceden hazırlanmış bir kabın içindeki suyun üzerine dökülür. Çocuğun başının üzerine gelecek şekilde dökülür. (K 40)

- Yürüyemeyen çocuklar camiye götürülür, dua okutulur. Çocuk caminin içinde gezdirilir. (K 29)

4.7.12.4. Çocuk Basılmış İse:

- Kökleri toprağın üstüne çıkmış bir ağacın kökleri arasından çocuk üç defa geçirilir. (K 28)

4.7.12.5. Çocuğun Konuşması Gecikirse:

- Hocalara okutulur. (K 18)

- Kurban kesilip dili çocuğa yedirilir. (K 18)

4.6.12.6. Hamile Kalmak İçin:

- Hocalara gidilir. Açık olan bel düzeltilir. Hoca tarafından verilen kuşak üç gün bele sarılır. Üç gün sonra kuşak çözülür. (K 28)

- Hocalara gidilir. Bir mendilin üstüne dualar okutturulur. Daha sonra o mendil üstünde bulundurulur. (K 28)

- Mayıs yedisinde kayığa binilir. Yedi tane dalgadan geçilip tekrar geriye dönülür. (K 18)

- Mayıs yedisinde çocuğu olmayanlar denizin kıyısında eğilir ya da oturur. Yedi tane dalga ona vurur. O zaman çocuğu olur. (K 18)

- Mayıs yedisinde Giresun Adası ziyaret edilip sac ayaktan üç defa geçilir. (K 3)

. - Hacıya gidenler tarafından hamile kalamayan için hac esnasında dua okutulur.(K 25)

4.7.12.7. Hamile Kadın Doğum Yapamadan Çocuk Düşürüyorsa:

- Hocalar tarafından okunmuş zincir takılır. Hamile kalıp doğuruncaya kadar zincir takılı kalır. Çocuk doğduktan sonra zincir hocaya geri verilir. (K 15)

- Anne adayına hamaylı yaptırılır. Uzun kağıda hocalar tarafından Kur'an-ı Kerim'den yazılır. İki ucu birleştirilip yuvarlak daire şekline getirilir. Anne adayı ortasından geçirilir. Daha sonra hamaylı katlanır. Anne adayı üzerinde taşır. Çocuğu doğduktan sonra hamaylı tekrar açılıp ortası birleştirilir. Yuvarlak daire şekline getirilir. Bu defa çocuk ortasından geçirilir. Çocuğun beşiğine takılır veya çocuk üstünde de taşıyabilir. (K 28)

4.7.12.8. Doğacak Bebeğin Sakat Olmaması İçin:

- Aynı işlem ahırdaki doğuracak inekler için de yapılır. Hidrellezde uygulanır. Bir çap (bir avuç) tohum alınır. Mesela kabak, fasulye veya hıyar tohumu olabilir.

Toplam bir çap olur. Bir toprağa “eğrimi büğrümü gömüyom” denir ve gömülür. Böylece sakat doğum olmasının önüne geçilmiş olur. (K 40)

4.7.12.9. Çocuk Çok Düşüyorsa:

- Çocuğun başında üç kulhuvallahu bir elham okunur. Bir paket tuz, bir ekmek yardıma muhtaçlara verilir. (K 3)

- Kurban kesilip kan akıtılır. (K 28)

4.7.12.10. Nazar Değme:

- Mezarlıkta yatanların yarısından çoğunun nazardan öldüğüne inanılır. Göz değmesi diye de bilinir. Nefesi iyi gelen kişi tarafından nazar değen kişi okunur. (K 41)

- Nazar boncuğu takılır. Nazar boncuğunun takılma amacı; gören kişi maşallah desin ki nazar değmesin diye. (K 41)

- Nazar değen çocuk hocalara götürülür, muska yaptırılır. Çocuk muskayı üstünde taşır. (K 15)

4.7.12.11. Sütü Olmayan Annenin Sütü Gelmesi İçin:

- Anneye banyo yaptırılır. Saçı yakasından aşağı taratılır. (K 3)

- Sütü gelmeyen anne incir ağacına tekme atar. (K 3)

4.7.12.12. Bebek Basılırsa:

- İki bebek de kırk gün içinde doğmuşsa, birbirlerini gördüklerinde hangi bebek diğer bebeğin yanına giderse yanına gidilen bebek basılır. Diğer bebek gelişimini sürdürürken basılan bebek basuk kalır. Yani zayıf kalır. Yaşından küçük görünür. Bebek yürüyemez, iki ayağını oynatıp duramaz. Bir yaşı doluncaya kadar çocuklara dikkat edilir. Yan yana geldikleri zaman biri yatıyorsa diğeri geldiği zaman hemen kaldırılır ki basılmasın. İki bebekde aynı anda yatırılıp kaldırılır. (K 15)

- Kurşun dökülür. (K 18)

- İki kökü arasında ara boşluk olan bir ağacın altından basılan bebek üç defa geçirilir. (K 15)

4.7.12.13. Sara Nöbeti Geçirenler İçin:

- Sarahlılar için hocalara gidilir. Muska yazdırılır ve saralı kişi bu muskayı üzerinde taşır. (K 18)

- Kayıkla hasta yedi tane dereeden geçirilir. Her dereyi geçişte bir taş atar. Her geçilen dereeden bir kap su alınır. Dönüşte kayığın çıktığı yerin farklı bir yerinden inilir. Hastaya alınan suyla hasta yıkanır. O giydiği kıyafetler çıkarılıp atılır. (K 41)

4.7.12.14. Mantar Hastalığında:

- Mantar hastalığına yakalanan hastaya çarşıdan alınan siyah sülük yapıştırılır. Sülük vücuttaki pis kanı çekip alır. Hasta iyileşir. (K 18)

4.7.12.15. Çıkıkların Tedavisi:

- Çıkılmış olan yere merhem sürülür. Bu işi iyi bilenler tarafından çıkık olan yer, yerine oturtulur. Çıkık yerine geldikten sonra o bölge sarılır. (K 3)

4.7.12.16. Böbrek Taşı İçin:

- Mavrişgil balığının ense kökünde, küçük beyincikte oluşan denge taşı olarak bilinen bir taş vardır. O taş limon suyunun içine koyulup eritiliyor. Serin bir yerde üç beş gün bırakılıyor daha sonra içiliyor. (K 41)

- Yoğurdun suyu ayran gibi içilir. (K 39)

4.7.12.17. Kalp Hastalığı için:

- Mavrişgil balığının kafasından çıkan taş limon suyunda, serin bir yerde üç beş gün bekletilir. Kalp hastalıklarına iyi gelir. (K 41)

- Yılan balığının derisi soyulur, dilimlere ayrılır, sulu tepsinin içine konur, kaynatılıp yağ akıtılır. Yağı içilir. (K 21)

4.7.12.18. Hayvan Isırığı İçin:

- Yunus balığının yağı büyükbaş hayvanlara içirilir ve ayrıca hayvanların ayaklarına sürülür. (K 36)

4.7.12.19. Boğmaca Hastalığı İçin:

- Hasta büyük bir ceviz ağacının köklerinin altından geçirilir. Kökün altından üç defa geçtikten sonra, ağacın köküne bir tane çivi çakılır. (K 40)

4.7.12.20. Safra Kesesi Taşı İçin:

- Yoğurdun suyu ayran gibi yapıp içilir. (K 10)

4.7.12.21. Epilepsi:

- Çarpan balığı canlı yakalanıp alınır. Dikenleri bozulmayacak şekilde haşlanıp suyu içilir. (K 11)

4.7.12.22. Mide İltihabı İçin:

- Alabalığın 6-8cm boyunda olan yavruları canlı canlı yutulur. Midedeki iltihapları temizler. (K 26)

4.7.12.23. Mide Rahatsızlıklarında:

- Balık havyarı yenir. (K 36)
- Kestane balı yenir. (K 26)

4.7.12.24. Romatizma:

- Trafon balığı insanı vurduğu zaman romatizmaya iyi gelir. (K 26)

4.7.12.25. İştah İçin:

- Yunus balığının yağı her sabah aç karnına içilir. (K 41)

4.7.12.26. Kemik Erimesi:

- Ağzı sıkıca kapatılmış bir kavanozda bir yıl saklanarak sade yağ haline getirilen alabalık kemik erimesine iyi gelir. (K 41)

4.7.12.27. Üst Solunum Yolu Hastalıkları ve Astım İçin:

- Dil balığı haşlanıp suyu içilir. (K 21)

4.7.12.28. Yanıklarda:

- Yunus balığının yağı sürülür. (K 41)
- Yanık olan yere yoğurt sürülür. (K 18)

4.7.12.29. Mayasıl Hastalığı İçin:

- Yunus balığının yağı sürülür. (K 26)

4.7.12.30. Yaralar İçin:

- Dere alabalığı sarılır. (K 26)
- Yılan dili bitkisi yaranın üzerine koyulur. (K 36)
- Hakiki alabalık sarılır. (26)

4.7.12.31. Basur Hastalığında:

- Deniz anası basurun üzerine koyulur. (K 36)

4.7.12.32. İdrarını Tutamayan Çocuklar İçin:

- Çocuğun beli çekilir. (K 3)
- Yumurtanın kabuğu yedirilir. (K 40)

4.7.12.33. Arı Sokmasında:

- Arının ısırıldığı yere demir koyulur. (K 11)

4.7.12.34. Baş Ağrısında:

- Başa patates sarılır. (K 40)

4.7.13. Halk Mutfağı

Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki balıkçılar ve eşlerinden yöresel yemekler hakkında derlediğim bilgiler şunlardır:

4.7.13.1. Çorbalar

4.7.13.1.1. Çilekli Çorbası: Çilekli bitkisi haşlanır. Haşlanmış çilekli tekrar kaynamış suya koyulur ve üzerine mısır unu ilave edilir. Bulgur eklenip pişirilir.

Pişmeden iki üç dakika önce salçalı yağ yakılıp üzerine konulur. (K 3)

Bu yemek Artvin ilinde yapılmamaktadır.

4.7.13.1.2. Semizotu Çorbası: Semizotu doğranıp yıkanır. Ayrı bir kapta ise soğan ve salça yağda kavrulur. Sonra yıkanıp hazırlanmış semizotu buna eklenir. İçine pirinç katılıp kavrulur. Sonra bunların üzerine su eklenir. Kaynatılıp ocaktan indirilir. (K 3)

Bu yemek Artvin ilinde yapılmamaktadır.

4.7.13.1.3. Pancar Çorbası: Önce fasulye suda kaynatılır. Sonra içine sıkılmış pancar atılır. Fasulye ve sıkılmış pancar mısır unuyla beraber pişirilir. Piştikten sonra salçalı tereyağ yapılıp üzerine ilave edilir. Ocağın altı kapatılır. (K 3)

Bu yemek Artvin ilinde yapılmamaktadır.

4.7.13.1.4. İskorpit Balığı Çorbası: Balık ayıklanıp temizlenir, sonra haşlanır ve terbiyesi hazırlanır. Terbiye; yoğurt, sarımsak, un, karabiber ve pulbiberden oluşur. Sonra haşlanmış balık, bu terbiyeli suya ilave edilip on dakika kaynatılır. Piştikten sonra sarımsak, limon, sirke ilave edilir. (K 1)

Bu yemek Artvin ilinde yapılmamaktadır.

4.7.13.1.5. Hamsi Çorbası: Hamsiler kılçıkları ayıklanıp yıkanır, sonra hafif haşlanır. Üzerine yoğurt, sarımsak, un, pulbiber, karabiber ve limondan terbiye yapılır. (K 35)

Bu yemek Artvin ilinde yapılmamaktadır.

4.7.13.1.6. Tarhana Çorbası: Domates, havuç, nohut, mercimek, bulgur, maydanoz, kuru nane, kimyon, kırmızı biber ve biber salçası hepsi beraber haşlanır. Haşlandıktan sonra hepsi karıştırılır. Sonra yoğurtla beraber yoğrulur. Bir kaba aktarılıp kabarmaya bırakılır. Arada tekrar yoğrulur, bu yoğurma işlemi birkaç kez yenilenir. Beyaz bir çulun üzerine serilip güneşli havada dört beş gün kurumaya bırakılır. Kurutulurken

birkaç kez çevrilir. Pirinç tanesi kadar ufalanması sağlandıktan sonra toplanıp kaplarda saklanır. Pişirileceği zaman bir miktar alınıp suya ilave edilir, karıştırılarak pişirilir. Piştikten sonra içine kuru nane, maydanoz eklenir. (K 28)

4.7.13.2. Yemekler

4.7.13.2.1. Hamsi Kuşu: Hamsinin kılçıkları çıkarılıp yıkanır ve sonra küçük parçalar haline getirilir. İçine sarımsak rendelenir. Karabiber, taze nane, kereviz yaprakları, yumurta ve kefir ilave edilerek kızgın yağa atılıp üzeri kapatılır. Kuş göğsü şekli verilir. Adını da buradan alır. (K 40)

Bu yemek Artvin ilinde yapılmamaktadır.

4.7.13.2.2. Acı Mantar Yemeği: Acı mantar temizlenip yıkanır ve küçük parçalara doğranıp suyu alınır. Küçük küçük doğranmış soğan sıvı yağda kavrulur. Üzerine tereyağı eklenir. Ardından mantarlar eklenip biraz daha kavrulur. Daha sonra suyu ve tuzu ilave edilip pişirilir. (K 43)

Bu yemek Rize ve Artvin yöresinde bilinmemektedir.

4.7.13.2.3. Orkinos Kavurması: Orkinos balığı yenmeden önce bir gün boyunca suda bekletilir. Küçük doğranmış soğan zeytinyağında sararınca kadar kavrulur. Dilimlenmiş orkinos balığı, salça, karabiber, pulbiber ve kekik ilave edilir. Ocaktan indirmeden üç beş dakika önce üzerine limon sıkılır. (K 21)

Bu yemek Artvin ve Rize illerinde yapılmamaktadır.

Orkinos Kavurması

4.7.13.2.4. Patlıcan Buğulama: Patlıcanlar soyulup ince kıyılır. Patlıcan, yeşil biber ve biraz tuz ilave edilip tavada kızartılır. Kızarıncaya üstüne biraz su koyulup ocağın ateşi söndürülür ve buğulanmaya bırakılır. (K 43)

Bu yemek Artvin ve Rize yöresinde yapılmamaktadır.

4.7.13.2.5. Pancar Sarması (Kara Lahana Sarması): Pancar yıkanıp haşlanır. Bir yandan da bulgur ve soğan kavrulur. Üzerine su ilave edilir. Ateşten ineceği zaman maydanoz ve tuz eklenir. Demlendikten sonra pancara sarılır. Bir tencereye dizilip üzerine bir miktar su ilave edilerek tekrar pişirilir. (K 3)

4.7.13.2.6. Pezük: Pezüğün suyu kaynatılır ve haşlanır. Sonra pezük süzülür. Ayrı bir kapta soğanı yağda kavrulur ve içine tuz atılır. Sonra pezük soğanın içine atılıp kavrulur. (K 3)

Giresun bölgesinde pezük adıyla bilinen bu yemek diğer Doğu Karadeniz illerinde “pazı kaygana” olarak bilinmekte ve yapılmaktadır.

4.7.13.2.7. Balık Kızartma (Mezgit-Kefal-Palamut-Hamsi): Balıklar kılçıklarından ayrılıp temizlenir. Temizlenen balıklar kepire bulandırılarak kızartılır. (K 37)

4.7.13.2.8. Sakarca Mıhlaması: Sakarca yıkanıp haşlanır. Haşlandıktan sonra süzülür. Başka bir tencerede ince dilimlenmiş soğanlar tereyağında kavrulur. Kavrulduktan sonra üstüne sakarca eklenir ve yumurta ilave edilir. Üzerine tekrar yakılmış tereyağı eklenip pişirilir. (K 18)

Bu yemek Rize ve Artvin illerinde yapılmamaktadır.

4.7.13.2.9. Kavurma: Koyunun kuyruğu küçük küçük parçalara doğranarak pişirilir. Bu kavurma soğuk olarak kahvaltılarda yenilir. (K 37)

Bu yemek Artvin ilinde yapılmaktadır.

4.7.13.2.10. Galdirik Diplesi: Galdirik yıkanıp doğranır ve suda haşlanır. Pişmesine yakın içine pirinç ilave edilir ve pirinç haşlanınca tekrar süzülür. Sonra soğan ve sıvı yağla kavrulur. Tuzu eklenip karıştırılır. (K 27)

Rize ve Artvin illerinde yapılmamaktadır.

4.7.13.2.11. Galdirik Kızartması: Galdirik yıkanıp doğranır ve sonra suda haşlanır. Haşlanınca süzülür. Üzerine mısır unu, bayat ekmek, yumurta ve tuz eklenip karıştırılır. Az yağlanmış tavaya yayılır ve arkalı önlü kızartılır. (K 27)

Bu yemek Rize ve Artvin illerinde yapılmamaktadır.

4.7.13.2.12. Kefal Eksilisi (Eksşi): Kefal balığı soyulur. Derisi ayrıldıktan sonra iki saat dikenli olarak bırakılır. Tepsinin en altına soğan ve patates koyulur ve sonra kefaller eklenir. Üzerine soğan, yeşil biber, maydanoz, domates, su ve limon eklenip onbeş dakika pişirilir. Suyu kaynayınca zeytinyağı ilave edilir. Onbeş dakika sonra altı kısılıp beş dakika daha pişirilir. Halk arasında eksşi olarak da adlandırılır. (K 21)

Bu yemek Artvin ilinde yapılmamaktadır.

4.7.13.2.13. Mezgit Buğulaması: Mezgit balığı ayıklanıp yıkanır. Tepsie yuvarlak kesilip dizilir. Üzerine domates, salça ve su konur. Fırında yirmi dakika pişirilir. Azalan su miktarı kadar zeytinyağı ve tereyağı eklenip bir müddet daha pişirilir. (K 21)

Bu yemek Artvin ve Rize illerinde yapılmamaktadır.

4.7.13.2.14. Palamut Dolması: Palamut, torik veya büyük kefal balıklarından yapılır. Balığın içi boşaltılır ve içine soğan, yeşil biber, maydanoz, domates ve dilimlenmiş limon koyulur. Sarılıp fırınlanır. Yirmi dakika pişirilir. (K 3)

Bu yemek Artvin ve Rize illerinde yapılmamaktadır.

4.7.13.2.15. Mezgit Izgara: Mezgit balığı temizlenip yıkanır. Az yağlanmış tavada mısır unu veya buğday ununa bulanıp kızartılır. (K 35)

4.7.13.2.16. Süzme Dipliği: Pancarlar çok ince doğranır. Suyu kaynatılıp, kaynayan suya pancar koyulur. Haşlanırken içine pirinç ve tuz atılır. Haşlandıktan sonra süzülür. Ayrı bir tencerede soğan yağla kavrulur. Üzerine pancar ve pul biber eklenir ve güzelce kavrulur. (K 3)

Bu yemek Artvin ilinde bilinmemektedir.

4.7.13.2.17. Pancar Diplesi: Pancar yeni çıktığı zaman yapılır. Soğan, patates, sıkılmış pancar, bulgur, pirinç, pulbiber ve zeytinyağı bir miktar suyun içine atılır. Bir süre kaynatılıp altı kapatılır. Yemek buharında pişer. (K 18)

Artvin ve Rize illerinde bilinmemektedir.

4.7.13.2.18. Pancar Döşemesi: Pancar yıkanıp doğranır ve suyun içinde haşlanır. Haşlandıktan sonra süzülür. Başka bir tencerede zeytinyağı, soğan ve salça kavrulur. Üstüne süzölmüş pancar eklenir ve pişmeye bırakılır. (K 27)

Bu yemek Artvin ve Rize illerinde bilinmemektedir.

4.7.13.2.19. Hamsili Pilav: Hamsilerin kılıçığı çıkartılıp temizlenir ve tavaya dizilir. İçine içli pilav döşenir. Daha sonra tekrar içli pilavın üstü hamsiyle kapatılır. İçli pilav

için zeytinyağında soğan kavrulur. Daha sonra pirinç ve unla tekrar kavrulur. Yarım saat pişince üzerine pulbiber, karabiber, maydanoz ve nane eklenir. Sonra da ya fırında ya da tavada çevrilerek kızartılır. (K 37)

4.7.13.2.20. Karalahana Dolması: Lahana haşlanarak yeşil suyu yani acısı çıkarılır. Küçük parçalar haline getirilmiş kırmızı et ve piliç eti karışımıyla sarılır. Arzuya göre sadece kepirle de sarılabilir. Küçük sarılması gerekir. Bir tencereye aralarına pişirilmiş kuşbaşı et koyularak dizilip suyla pişirilir. Pişince üzerine zeytinyağı, soğan, salça ve kıyma kavrulup dökülür. (K 43)

4.7.13.2.21. Tepek Dolması: Büyük üzüm yaprakları güzelce haşlanır. Ayrı bir kaptaki pirinç ve ince kıyılmış soğan, zeytinyağında kavrulur. İçine karabiber, çam fıstığı ve kuru üzüm eklenir. Bu karışım, üzüm yapraklarının içine birer kaşık dökülüp uzun olacak şekilde sarılır ve bir tencereye dizilir. Aralarına dilimlenmiş limon koyulur ve tekrar su ilave edilerek pişirilir. Piştikten sonra üzerine zeytinyağı ilave edilir. (K 40)

4.7.13.2.22. Su Böreği: Bir leğene yumurta ve tuz konup güzelce çırpılır. Çırpıldıktan sonra su ve un ilave edilir. Yoğrulup açılarak yufka haline getirilir. Büyük bir kaba su koyulur. Orada yapılan yufkalar haşlanır. Başka bir leğende tuzlu su olur. Yufkalar tuzlu suya aktarılır. Oradan tekrar alınıp tavaya döşenir. Dört yufka konur. Üstüne peynir ve maydanoz dökülür. Onun da üstüne dört yufka daha hazırlanıp ilave edilir. Tavada kızartılır. (K 37)

4.7.13.2.23. Isırgan Yemeği: Isırgan otu temizlenir, doğranır ve haşlanır. Haşlandıktan sonra bir tahta kepçeyle ezilir. Ezildikten sonra tekrar kaynar suya atılır. İçine kepir, kıyma, zeytinyağı, kuru nane ve doğranmış pırasa ilave edilerek pişirilir. (K 37)

4.7.13.2.24. Hamsi Tuzlaması: Hamsiler isteğe göre kılçıkları çıkarılıp yıkanır. İri tuzla bol miktarda tuzlanır. Küçük bidonlara konulup yazın tüketilir. Yeneceği zaman bol suda bir miktar sirke ekleyerek tuzundan arındırılır. (K 36)

4.7.13.2.25. Kuymak: Mısır unu tereyağında kavrulur. Üzerine su ilave edilerek karıştırılarak pişirilir. Ocaktan indirmeye yakın içine peynir ve tereyağı ilave edilerek bir miktar daha pişirilip dibi az tutturularak ocaktan indirilir.

4.7.13.2.26. Kaymak Kuymağı: Sütün kaymağı bir kaptaki biriktirilir. Yayıktaki vurarak tereyağı yapılır. Bu tereyağı bir tavaya konulur. Biraz kepir ilave edilip ateşte pişirilir. Biraz piştikten sonra tekrar bir miktar daha kepir eklenip pişmeye bırakılır. (K 1)

4.7.13.2.27. Mıhlama: Sütün kaymağı bir kapta biriktirilir. Sobanın üzerine konulur. Biraz bekletildikten sonra yağı eritilerek yapılır. (K 1)

4.7.13.2.28. Hamsi Salamura: Hamsi kılçıklarından ayıklanıp yıkanır ve kanı tamamen akıtılır. Deniz suyuyla yıkanır, kalın tuz, defne yaprağı ve limon eklenip bidonlara doldurulur. Yazın tüketilir. (K 35)

4.7.13.2.29. Patatesli Hamsi Sebze: Hamsi balığı kılçıkları çıkarılıp yıkanır. Biraz yağlanmış tavaya hamsi, patates, soğan, maydanoz ve domates konur. Üzerine su katılıp pişirilir. (K 40)

Bu yemek Artvin ve Rize illerinde bilinmemektedir.

4.7.13.2.30. Hoşuran Fasulye Diplesi: Taze fasulye ince ince doğranır. Doğrama şekli yan ve uzunlamasına. Doğrandıktan sonra tencereye konur. Üzerine pirinç ve patates eklenip az suyla pişirilir. (K 18)

Bu yemek Artvin ve Rize illerinde yapılmamaktadır.

4.7.13.2.31. Izgara Köfte: Yağsız dana eti, ekmek, baharat, maydanoz, köfte baharı, kimyon, kırmızıbiber, karabiber, sarımsak ve sığır yağı, hepsi beraber on beş dakika kadar yoğrulur. Izgarada pişirilir. (K 35)

4.7.13.2.32. Palamut Köftesi: Palamut çok hafif haşlanır (kılçığı çıkacak kadar). Haşlanan balığın içine bayat ekmek, maydanoz, sarımsak, yumurta, kimyon, köfte baharı, karabiber, tuz ilave edilip yoğrulur. Küçük parçalar halinde kızartılır. Aynı malzemeyle hamsi yoğrulup yapılırsa bu yemeğe hamsi köfte adı verilir. (K 21)

4.7.13.2.33. Salamura (Hamsi-Palamut): Balık yıkanır. Kılçıkları çıkarılır. Bol miktarda kalın tuzla tuzlanır. Küçük miktarlarda naylon bidonlara doldurulur. Yazın kullanılır. (K 35)

4.7.13.2.34. Hamsi Tuzlusu (Pilaki-Buğulatma): Hamsi salamura alınıp suda bekletilir. Tuzu çabuk çıksın diye sirke ilave edilir. Yağda soğan, maydanoz kavrulup içine patates eklenir. Biraz kavrulduktan sonra içine hamsi eklenir. Bu yemeğe pilaki ve buğulatma adları da verilmektedir. (K 21)

4.7.13.2.35. Hamsi – Palamut Salatası: Salamura yapılmış balık çıkarılıp tuzu çıksın diye bir iki çorba kaşığı sirke ilave edilmiş suda bekletilir. Marul, domates, limon, zeytinyağı, tuz karıştırılıp salata şeklinde hazırlanır. (K 21)

4.7.13.2.36. Midye Tava: Midyeler taşlardan çıkartılır. Altında kızgın ateş yanan tenekede pişirilir. Kabuğu kendiliğinden açılır. Açılan kabuk atılır. Midye içinde kalan diğer kabuk alınıp tuzlanır. (K 21)

Balıkçı Habib Beşli ve Köksal Yılmaz'ın barbun avı dönüşü
avladıkları barbunla kurdukları sofrası

4.7.13.2.37. Kefal Sebzeli Pilakisi: Kefal balığı, soğan, patates, maydanoz, sarımsak, pul biber ve dilimlenmiş limon beraber güzelce haşlanır. (K 15)

4.7.13.2.38. Kepir: Mısır ayıklanıp yıkanır. Yakılan fırında kurutulur. El değirmeninde çekilir. Yemeklere ilave edilir. (K 3)

Bu yemek Ordu ve Giresun bölgesinde bilinmektedir.

4.7.13.2.39. Fırın Fasulyesi (Kabuklu Fasulye): Yeşil fasulye temizlenir, yıkanır. Ateş yakılan fırında kurutulur. Kışın isteğe göre yemeklere ilave edilir. Halk arasında kabuklu fasulye de denir. (K 18)

4.7.13.2.40. Fasulye Kavrurma: Fırın fasulyesi sıcak suda haşlanır. Soğan, pulbiber ve zeytinyağıyla kavrulur. (K 37)

4.7.13.2.41. Fırın Fasulye Yemeği: Fırın fasulyesi sıcak suda haşlanır. Haşlandıktan sonra küçük parçalar halinde doğranır. Soğan, kıyma, kefir veya pirinç ve bulgur içine eklenir. Biraz zeytinyağı ilave edilip pişirilir. (K 37)

4.7.13.2.42. Yufka: Su ve un, ekmek hamuru gibi yoğrulur. Bu karışıma son zamanlarda süt ve yumurta eklenmektedir. Yoğrulan hamur mayalatılmaz. Yumuşak küçük bezeler haline getirilir. Yer ateşi yakılır. Üzerine saç konur. Yufkalar açılıp saçta biraz kurutulur. Oradan alınıp ızgaranın üzerine konup pişirilir. Sonra aşağı yukarı iki yüzer yufka yapılıp büyük poşetlere konur. Serentide muhafaza edilir. (K 37)

4.7.13.2.43. Yufka Böreği: Yufkalar tek tek suyla ıslatılır. Üç adet yufka üst üste konur. Daha sonra soğanla kavrulmuş kıyma, patates, ıspanak veya peynir üstüne döşenir. Tekrar ıslatılmış üç adet yufka tepsinin üstüne ilave edilir. Fırında veya tavada kızartılır. (K 37)

4.7.13.2.44. Lahana Dolması: Kepir soğuk suda karıştırılarak koyulaştırılır. Ayrı bir kaba koyulan soğan, salça, kıyma ve tereyağının içine eklenir. Hepsini karıştırılır. Haşlanmış lahananın içine azar azar konulup sarılır. Sonra bir tencerenin içinde hafif su ve dilimlenmiş limonla birlikte pişirilir. (K 3)

4.7.13.2.45. Keşkek: Buğday temizlenip kaynar suyla yıkanır. Ocak yakılır, buğday ocağın üstüne konur. Buğday kaynamaya başlayınca altındaki ateş dağıtılır. Közde buğday sabaha kadar bırakılır. Suyunu çeker. Ayrı bir tencerede tavuk pişirilir. Tavuk bir parmak kalınlığında ufak parçalara ayrılır. Tavuğun suyu buğdaya azar azar ilave edilip gevşetilir. Daha sonra ufak parçalara ayrılmış tavuk tuzlanarak buğdayın içine ilave edilir. Bu karışım tereyağı eklenerek tekrar pişirilir. (K 3)

4.7.13.2.46. Hamsi Böreği: Hamsinin kılçıkları çıkarılıp yıkanır. Ayrı bir kaptaki ince kıyılmış soğan, pirinç veya bulgur kavrulur. Bu karışımın içine karabiber, kuru nane, fıstık ve kuru üzüm eklenip pişirilir. Tavanın dibi yağlanıp hamsiler dizilir. Üzerine içli pilav dökülür. Tekrar bunun üzerine hamsi dizilip altı üstü börek gibi kızartılır. (K 21)

4.7.13.2.47. Sebzeli (Hamsi-Kefal-Palamut): Hamsi, kefal ya da palamut balığından yapılır. Balığın kılçıkları ayıklanıp temizlenir. Bir tavada az tereyağında kızartılır. Ayrı bir kaptaki ince doğranmış patates ve soğan güzelce kavrulur. Kızartılmış balık tepsiye döşenir. Kavrulan iç üstüne dökülür. Yağ eklenip on dakika pişirilir. (K 15)

4.7.13.2.48. Hamsi -Palamut Köftesi: Balıkların kılçıkları çıkartılıp temizlenir. Balığın üzerine soğan, zeytinyağı, sarımsak, karabiber, kuru nane, maydanoz ve tuz eklenerek güzelce yoğrulur. Küçük parçalar halinde yuvarlatılıp zeytinyağında kızartılır. (K 1)

4.7.13.2.49. Turşu Kavurma: Fasulye turşusu ince ince doğranır. Başka bir tencerede soğan tereyağı ile kavrulur. Üzerine salça ve ince doğranmış turşular eklenir. Bir miktar kavrulur. (K 28)

4.7.13.2.50. Haşlanmış Mısır: Yazın mısır taneleri haşlanarak kurutulur ve kışın suda pişirilerek sıcak yenir. (K 37)

4.7.13.2.51. Ev Makarnası (Mantı): Mayalı hamur muska şeklinde makarna gibi pişirilir. Piştikten sonra üzerine tereyağı gezdirilir. (K 37)

4.7.13.2.52. Kabaklı Pilav: Pirinç ve ince doğranmış tatlı kabak tencereye sıralanır, kısık ateşte pişirilir ve üzerine tereyağı eklenir. (K 37)

Bu yemek Artvin ilinde yapılmaktadır.

4.7.13.3. Tatlılar

4.7.13.3.1. Sütlaç: İnek sütü kaynatılır. İçine pirinç ilave edilip kısık ateşte pirinçler yumuşayınca kadar pişirilir. Ocaktan indirmeden önce şeker ilave edilerek karıştırılıp ocaktan alınır. (K 18)

4.7.13.3.2. Komposto (Elma-Armu-Erik): Meyveler yıkanıp orta büyüklükte doğranır. Suyun içinde kaynatılır. Kaynadıktan sonra ocaktan alınıp üzerine şeker ilave edilir. (K 37)

4.7.13.3.3. Erik Hoşafı: Türbe eriği yıkanıp kavanozlara doldurulur. Kavanozun ağzı sıkıca kapatılır. Bir tenceredeki suyun içine kavanozlar teker teker konup kaynatılır. Kışın kullanılacağı zaman açılıp eriğe su ve şeker ilave edilir. (K 37)

4.7.13.3.4. Erişte Tatlısı: Önceden hazırlanmış yufkalar ince ince kıyılır ve fırında kurutulur. Tatlı yapılacağı zaman tereyağ, şeker ve kaynar su eklenerek servis yapılır. Bu tatlı Artvin ilinde yapılmaktadır. (K 37)

4.7.13.4. Ekmekler

4.7.13.4.1. Mısır Ekmeği: Yaş mısır unuyla yapılacaksa, mısır soğuk suyla oda hararetinde yoğrulur. Kuru mısır unuyla yapılacaksa mısır ılık suyla yoğrulur. Tuz eklenir. Bir yumurta sarısı ilave edilir. Ayrı bir tencerede kara kabak haşlanır. Mısır unu yoğrulurken kara kabağın suyu ve zeytinyağı ilave edilir. Saçta bazlama şeklinde veya fırında tepsiyle pişirilir. (K 40)

4.7.13.4.2. Patır Ekmeği: Buğday ayıklanıp kurutulur. Değirmende çekilir. Daha sonra buğday suyla yoğrulur. İçine biraz tuz eklenir. Yer sacının üstünde pişirilir. (K 40)

4.7.13.4.3. Buğday Ekmeği: Buğday unu ayıklanıp yıkanır. Bir miktar su ve mayayla güzelce yoğrulur. Kabarmaya bırakılır. Kabardıktan sonra yağlanmış tepsiye dökülür. Fırında pişirilir. (K 3)

4.7.13.4.4. Hamsili Ekmek: Mısır ununun içine salamura hamsi karıştırılır ve biraz su ve yağ eklenerek yoğrulur. Daha sonra da fırında pişirilir. (K 37)

SONUÇ

Denizcilik ve balıkçılık Doğu Karadeniz halkı yaşamının yirmi dört saatini kaplar, en önemli geçim kaynağıdır. Halk denizle yatar, balıkla kalkar. Kahvede, pazarda, evde, her yerde denizden ve balıktan bahsedilir.

Son on yıldır Doğu Karadeniz Bölgesi'nde kıyı karayolu yapımı planlanmış ve yapımına başlanmıştır. Ancak görülmüştür ki; yolun plan ve projelendirilmesi bölgenin ve Karadeniz'in özelliklerine uygun olmamış, bunun sonucunda bilinçsizce denize dolgu yapıldığından denizin ve bölgenin ekolojik dengesi bozulmuştur. Bu kıyı yol yapımı, bölgeyi tanımadan yapıldığından sonuç vermemiştir. Bunun sonucunda başta Karadeniz olmak üzere, balık ve balıkçılar olumsuz etkilenmiştir. Deniz kıyısına açılan sanayi tesislerinin atık maddelerini arıtmadan denize boşaltmaları da deniz kirliliğine yol açmış ve balık sayısının çoğalmasına engel olmuştur.

Beşik kертmesi, akraba evliliği ve görücü usulüyle evlenme gelenekleri terk edilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte evlilik yaşı yükselmiştir. Ayrıca doğum ve sünnet gibi işlemler evlerde, sünnetçi ve ebeler tarafından yapılmak yerine sağlık kuruluşlarında yapılmaya başlamıştır. Kentlerdeki giyim kuşam daha çok batıda yer alan ve büyük kentlerde görülen tarzlara yaklaşırken kırsal kesimlerde geleneksel giyim tarzının sürdüğü görülmektedir. Kentlerde, düğünler ve halk oyunları gösterilerinde kullanılan yöresel giysiler, kent dışı alanlarda yerini korumaktadır.

Çalışmamızda Doğu Karadeniz Bölgesi'nin sınırlarında kalan şehirleri, tarihi ve coğrafyası bakımından incelemeyi uygun gördük ve araştırmamız sırasında yazılı ve sözlü kaynaklardan edindiğimiz bilgileri verdik. Ardından, Doğu Karadeniz halk kültürü ve folklorundan çeşitli özellikler tesbit edilip, tartılmaya çalışıldı. Özellikle mutfak ve giysi kültürünün ciddi şekilde geleneklere bağlı olmasıyla birlikte, değişmelerin de ciddi bir boyutta olduğu, müzikte halk kültürü unsurlarıyla birlikte yabancı kaynaklı müziklerin de bölgede gittikçe yaygınlaştığı, aile ilişkilerinde ve düğün geleneğinde değişiklikler olduğu saptandı.

Sonuç olarak, Doğu Karadeniz Bölgesi halk kültürü ciddi bir şekilde geliştirilebilirse yerel olanların ulusal değerler haline getirilmesi için yeterli çaba harcanırsa, bölgenin hem denizden hem karadan elde ettiği ve bunlara bağlı olarak

oluşan halk kültürü unsurlarının Türk kültürüne, yani özelde yerel kültüre, genelde de Türk kültürüne çok ciddi katkıları olacağını düşünmekteyiz.

BİBLİYOGRAFYA

- AnaBritannica Ansiklopedisi**, C. 1,9,10,14,17,18, 19,21,22,23, 24,25,26,32. İstanbul: Hürriyet Ana Yayıncılık, 1994.
- ALBAYRAK, Haşim. **Karadeniz Fıkraları** 1, (Komşu Karadeniz Serisi 4), İstanbul: Oluşum Yayınları, 1998.
- ASLANAPA, Oktay. “Türk Denizciliği ve Selçuklu Tersaneleri”, S. 146, *Türk Kültürü Dergisi*, 1974.
- ATAY, Doğan. **Balık Üretim Tesisleri ve Planlaması**, Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 1995.
- ATSIZ, Nihat. **Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nden Seçmeler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- BAŞGÖZ, İlhan, **Folklor Yazıları**, İstanbul: Adam Yayınları,1986.
- BAŞTÜRK, Mehmet. “Trabzon ve Yöresi Adet ve İnançları”, **Uluslararası Tarih Dil Edebiyat Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001**, C. 2, Trabzon: T.C.Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları 13, 2002, ss.34-35.
- BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1973.
- . **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1982.
- BOSTAN, İdris. “Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü”, *Tarih Dergisi*, S. 35, 1994, s.172-194.
- . “Osmanlı Bahriyesinde Modernleşme Hareketleri-1. Tersanede Büyük Havuzun İnşası(1794- 1800)”, *150.Yılında Tanzimat*, 1992, s.69-100
- Büyük Larousse**, C. 24, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1986,
- CEBECİOĞLU, Ethem. **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Ankara: Anka Yayınları, 2004.
- ÇELİK, Ali. “Trabzon Manilerinde Sosyal Hayat-1”, *Milli Folklor*, Bahar 1992, S: 13, ss. 29-42.

- ". "Trabzon Manilerinde Sosyal Hayat-2", *Milli Folklor*, Yaz 1992, S: 14, ss. 22-25.
- ". **Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü**, Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müd. Yayınları, 1999.
- ". **Trabzon Halk Kültürü Araştırmaları-I Mâniler**, Trabzon: 2003.
- ". **Trabzon-Çaykara Halk Kültürü**. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2005.
- DEMİR, Nurdoğan. **Laz Halk Masalları**, İstanbul: Akyuz Yayın Grubu, Altay Matbaası, 2005.
- DURGUN, Orhan. "Doğu Karadeniz Folklorunda Doğa, Deniz, Balık ve Balıkçılık", *Trabzon Kültür Sanat Yıllığı*, S: 2, 1988-1989.
- ". "Trabzon Halk Müziği ve Halk Çalgıları", *Trabzon Kültür ve Sanat Yıllığı*, 1987, s. 87-88.
- Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, Haz. EKER, Gülin Ögüt vd. Ankara: Milli Folklor Yayınları, 2003.
- EKİCİ, Metin. "Araştırma Yöntemleri", **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Yay. Haz. Ö. Oğuz vd., Ankara: Grafiker Yayınları, 2004, ss. 69-112.
- ". **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, Ankara: Geleneksel Yayınları, 2004.
- ELÇİN, Şükrü. **Halk Edebiyatı Araştırmaları I-II**, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- ". **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara: Akçağ Yayınları, 1986.
- EREN, Güler. **Osmanlı –Teşkilat**, C. 6, Ankara: Yeni Türk Yayınları, 1999,
- ERGÜÇ, Davut. **Ötügen'den Ankara'ya Türk Tarihi**, İzmir: Saray Kitapevleri, 1996.
- ERGİN, Muharrem. **Dede Korkut Kitabı**, İstanbul: Boğzaici Yayınları, 2003.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki. "Karadenizde Kıyafet ve Gemi Üzerine Türküler", *Türk Folklor Araştırmaları*, C: 2, S: 37, 1952, ss. 583-584.
- GENCER, Ali İhsan. **Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu(1789-1867)**, İstanbul: 1985,
- ". "İstanbul Tersanesinde Açılan İlk Tıp Mektebi", *Tarih Dergisi*, İstanbul: 1977, s. 73.

- . “19.Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Denizciliği ve Amerika”, **İ.Ü İktisat Fakültesi Fındıkoğlu Armağanı**, İstanbul: İ.Ü. Yayınları, 1977.
- . “Sakız Adasında Açılan Özel Bahriye Mektebi”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 8-9, İstanbul: 1980.
- GOLDSTEIN, Kenneth. **Sahada Folklor Derleme Metotları**, Çev. Ahmet Edip Uysal, Yay. Haz. Fikret Türkmen, Ankara: Kültür Bak. Yayınları, 1977.
- HOŞSUCU, Hikmet. **Balıkçılık 3**, İzmir: Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Yayınları, 2000.
- Kitab-ı Bahriye Piri Reis**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- KÖKNAR, Ergun. “Karadeniz Mutfağı”, *Sanat Dünyamız*, S: 60, 1996, ss. 53-54.
- KUDAT, Ayşe. **Kirvelik**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1974.
- ÖGEL, Bahaeddin. **Türk Mitolojisi** (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) I, II, Ankara: TTK Yayınları, 1993, 1995.
- . **Türk Kültür Tarihine Giriş I-IX**, Ankara: Kültür Bak. Yayınları, 2000.
- ÖRNEK, Sedat Veyis. **Türk Halkbilimi**, Ankara: İş Bankası Yayınları, 1977.
- ÖZBEK, Mehmet. **Folklor ve Türkülerimiz**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1994
- ÖZSOY, Bekir Sami. “Karadeniz’de Atma Türküler ve Atma Türkü Geleneği”, *Karadeniz Araştırmaları*, S: 3, 2004.
- RONCİMAN, H. S. “Deniz Kuvvetlerinin Ortaçağ Tarihindeki Rolü”, **Üçüncü Tarih Kongresi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1948.
- TEKİNDAG, Şahabettin. “Haliç Tersanesinde İnşa edilen İlk Osmanlı Donanması ve Cafer Kapudan’ın Arızası”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 7, İstanbul, 1968.
- Temel Britannica**, C. 19, İstanbul: Hürriyet Ana Yayıncılık, 1993,
- Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Yay. Haz. M. Öcal Oğuz, Ankara: Grafiker Yayınları, 2004.
- TÜRKMEN, Fikret. **Sahada Folklor Derleme Teknikleri**, İzmir: E.Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, 1992.
- . **Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi)**, İzmir: Akademi Kitabevi, 1999.

- . “Nasreddin Hoca Fıkralarının Yayılma Sahaları”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. III, İzmir, 1984, ss.141-152.
- . “Fıkra Teorileri ve Nasreddin Hoca Fıkraları”, **Türk Halk Edebiyatı Bilgi Şöleni (Konya 226-28 Ekim 1996)**, Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1995, ss. 226-234.
- . “Mizah Teorileri ve Nasreddin Hoca Fıkraları”, *Türk Yurdu*, S. 114, Ankara, 1997, ss. 21-24.
- URAZ, Murat. **Türk Mitolojisi**, İstanbul: Düşünen Adam Yayınları, 1994.
- UZUN, Mustafa. “Halk Hekimliğinde Denizle İlgili İnançlardan Mayıs 7’si ve Aladurba Olayı”, *Atatürk Türkiye’si*, S: 27, İstanbul, 1976.
- Yurt Ansiklopedisi, C.2, 5, İstanbul:1982.
- www.artviniçintekadres.com.tr
- www.artvinli.com
- www.artvin.gov.tr
- www.artvindernegi.com/artvinsayfaları/tarihi.htm
- www.biggllook.com/biggttravel/sehirler/ordu/genelbilgiler.asp
- [www.biriz.biz/rize/Rize Evliyalari.htm](http://www.biriz.biz/rize/Rize_Evliyalari.htm)
- www.deniz.com.tr
- www.discoverturkey.com
- www.dzkk.tsk.mil.tr
- www.giresun.com
- www.giresun.8k.com
- www.karalahana.com
- www.ordu52.com
- www.rize.gov.tr/RizeyiTaniyalim/Tarihce.htm
- www.rizeadetleri.com
- www.rizede.com
- www.rizegezgini.com/r_ticaret.htm
- www.trabzonum.com
- www.yerelnet.org.tr

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

1) Adı : Abdullah

Soyadı : Aydın

Doğum Tarihi : 1966

Doğum Yeri : Trabzon

İkamet Ettiği Yer : Trabzon

Tahsili : Lise Mezunu

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Trabzon

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

2) Adı : Aziz

Soyadı : Mutlu

Doğum Tarihi : 1975

Doğum Yeri : Ordu

İkamet Ettiği Yer : Ordu

Tahsili : Ortaokul Mezunu

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Trabzon

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

3) Adı : Azize

Soyadı : Henden

Doğum Tarihi : 1978

Doğum Yeri : Bulancak/Giresun

İkamet Ettiği Yer : Güzelyalı/Bulancak/Giresun

Tahsili : İlkokul Mezunu

Mesleği : Ev Hanımı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Güzelyalı/Bulancak/Giresun

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

4) Adı : Besim

Soyadı : Bakı

Doğum Tarihi : 1950

Doğum Yeri : Işıklar/Fındıklı/Rize

İkamet Ettiği Yer : Işıklar/Fındıklı/Rize

Tahsili : İlkokul Mezunu

Mesleği : Marangoz

Derlemenin Yapıldığı Yer : Işıklar/Fındıklı/Rize

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

5) Adı : Cemal

Soyadı : Karabacak

Doğum Tarihi : 1929

Doğum Yeri : Sürmene/Rize

İkamet Ettiği Yer: Sürmene/Rize

Tahsili : Okur Yazar

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Sürmene Balıkçı Kahvesi

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

6) Adı : Cemal

Soyadı : Kulağıdaroğlu

Doğum Tarihi : 1960

Doğum Yeri : Ardeşen/Rize

İkamet Ettiği Yer : Ardeşen/Rize

Tahsili : Ortaokul Mezunu

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Sürmene Balıkçı Kahvesi

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

7) Adı : Engin

Soyadı : Ereyli

Doğum Tarihi : 1970

Doğum Yeri : Tirebolu/Giresun

İkamet Ettiği Yer : Tirebolu/Giresun

Tahsili : İlkokul Mezunu

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Tirebolu Balıkçı Barınağı

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

8) Adı : Faruk

Soyadı : Henden

Doğum Tarihi : 1970

Doğum Yeri : Güzelyalı/Bulancak/Giresun

İkamet Ettiği Yer : Güzelyalı/Bulancak/Giresun

Tahsili : İlkokul Mezunu

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Güzelyalı/Bulancak/Giresun

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

9) Adı : Fevzi

Soyadı : Özkara

Doğum Tarihi : 1938
Doğum Yeri : Arhavi/Artvin
İkamet Ettiği Yer : Arhavi/Artvin
Tahsili : İlkokul Mezunu
Mesleği : Emekli
Derlemenin Yapıldığı Yer : Arhavi/Artvin
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

10) Adı : Güner
Soyadı : Maşat
Doğum Tarihi : 1943
Doğum Yeri : Gürele/Giresun
İkamet Ettiği Yer : İstanbul
Tahsili : Lise Mezunu
Mesleği : Emekli
Derlemenin Yapıldığı Yer : Gürele/Giresun
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

11) Adı : Habib
Soyadı : Beşli
Doğum Tarihi : 1952
Doğum Yeri : Trabzon
İkamet Ettiği Yer : Trabzon
Tahsili : İlkokul Mezunu
Mesleği : Balıkçı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Faroz Balıkçı Barınağı
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

12) Adı : Halil İbrahim
Soyadı : Sümerkan
Doğum Tarihi : 1957
Doğum Yeri : Gürele/Giresun
İkamet Ettiği Yer : Gürele/Giresun
Tahsili : Üniversite Mezunu
Mesleği : Emekli
Derlemenin Yapıldığı Yer : İzmir
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Haziran 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

13) Adı : Halil
Soyadı : Paçal
Doğum Tarihi : 1951
Doğum Yeri : Bulancak/Giresun
İkamet Ettiği Yer : Bulancak/Giresun
Tahsili : İlkokul Mezunu
Mesleği : Tekne Tamircisi
Derlemenin Yapıldığı Yer : Bulancak/Giresun
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

14) Adı : Hamit
Soyadı : Karabiber
Doğum Tarihi : 1946
Doğum Yeri : Işıklar/Fındıklı/Rize
İkamet Ettiği Yer : Işıklar/Fındıklı/Rize
Tahsili : Lise Mezunu
Mesleği : Balıkçı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Işıklar/Fındıklı/Rize
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

15) Adı : Hanife

Soyadı : Karabiber

Doğum Tarihi : 1945

Doğum Yeri : Işıklar/Fındıklı/Rize

İkamet Ettiği Yer : Işıklar/Fındıklı/Rize

Tahsili : İlkokul Mezunu

Mesleği : Ev Hanımı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Işıklar/Fındıklı/Rize

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

16) Adı :Hasan

Soyadı : Çebi

Doğum Tarihi : 1948

Doğum Yeri : Araklı/Trabzon

İkamet Ettiği Yer : Araklı/Trabzon

Tahsili : İlkokul Mezunu

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Araklı Balıkçı Barınağı

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

17) Adı : Hasan

Soyadı : Kayaner

Doğum Tarihi : 1955

Doğum Yeri : Trabzon

İkamet Ettiği Yer : Trabzon

Tahsili : İlkokul Mezunu

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Trabzon
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

18) Adı : Hatice
Soyadı : Henden
Doğum Tarihi : 1980
Doğum Yeri : Güzelyalı/Bulancak/Giresun
İkamet Ettiği Yer : Güzelyalı/Bulancak/Giresun
Tahsili : Ortaokul Mezunu
Mesleği : Ev Hanımı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Güzelyalı/Bulancak/Giresun
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

19) Adı : Hayrettin
Soyadı : Özbayrak
Doğum Tarihi : 1939
Doğum Yeri : Arhavi/Artvin
İkamet Ettiği Yer : Arhavi/ Artvin
Tahsili : Lise Mezunu
Mesleği : Emekli
Derlemenin Yapıldığı Yer : Arhavi/Artvin
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

20) Adı : İsmail
Soyadı : Çakır
Doğum Tarihi : 1925
Doğum Yeri : Sürmene/Trabzon
İkamet Ettiği Yer : Sürmene/Trabzon

Tahsili : Kendi Öğrenmiş.

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Sürmene Balıkçı Kahvesi

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

21) Adı : Köksal

Soyadı : Yılmaz

Doğum Tarihi : 1970

Doğum Yeri : Trabzon

İkamet Ettiği Yer : Trabzon

Tahsili : Ortaokul Mezunu

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Faroz Balıkçı Barınağı ve Yavuz Teknesi

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

22) Adı : Mahire

Soyadı : Aksoy

Doğum Tarihi : 1963

Doğum Yeri : Gülyalı/Ordu

İkamet Ettiği Yer : Bulancak/Giresun

Tahsili : İlkokul

Mesleği : Ev Hanımı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Bulancak/Giresun

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

23) Adı : Mevlüde

Soyadı : Beşirik

Doğum Tarihi : 1974

Doğum Yeri : Sürmene/Trabzon
İkamet Ettiği Yer : Sürmene/Trabzon
Tahsili : İlkokul Mezunu
Mesleği : Ev Hanımı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Sürmene/Trabzon
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

24) Adı : Mustafa
Soyadı : Altan
Doğum Tarihi : 1968
Doğum Yeri : Bulancak/Giresun
İkamet Ettiği Yer : Bulancak/Giresun
Tahsili : İlkokul Mezunu
Mesleği : Balıkçı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Bulancak Balıkçı Kooperatifi
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

25) Adı : Mihtat
Soyadı : Karabiber
Doğum Tarihi : 1935
Doğum Yeri : Işıklar/Fındıklı/Rize
İkamet Ettiği Yer : Işıklar/Fındıklı/Rize
Tahsili : Okur Yazar
Mesleği : Balıkçı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Işıklar/Fındıklı/Rize
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

26) Adı : Muammer
Soyadı : Şoft
Doğum Tarihi : 1929
Doğum Yeri : Sürmene/Trabzon
İkamet Ettiği Yer : Sürmene/Trabzon
Tahsili : Okur Yazar
Mesleği : Balıkçı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Sürmene Balıkçı Kahvesi
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

27) Adı : Müzeyyen
Soyadı : Özdemir
Doğum Tarihi : 1936
Doğum Yeri : Pazarsuyu/Bulancak/Giresun
İkamet Ettiği Yer : Güzelyalı/Bulancak/Giresun
Tahsili : Okur Yazar
Mesleği : Ev hanımı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Güzelyalı/Bulancak/Giresun
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

28) Adı : Nermin
Soyadı : Karabiber
Doğum Tarihi : 1954
Doğum Yeri : Işıklar/Fındıklı/Rize
İkamet Ettiği Yer : Işıklar/Fındıklı/Rize
Tahsili : İlkokul Mezunu
Mesleği : Ev Hanımı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Işıklar/Fındıklı/Rize
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

29) Adı : Nurdoğan

Soyadı : Demir

Doğum Tarihi : 1944

Doğum Yeri : Hopa/Artvin

İkamet Ettiği Yer : Hopa/Artvin

Tahsili : Lise Mezunu

Mesleği : Emekli

Derlemenin Yapıldığı Yer : Hopa/Artvin

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

30) Adı : Nurettin

Soyadı : Batumoğlu

Doğum Tarihi : 1967

Doğum Yeri : Ardeşen/Rize

İkamet Ettiği Yer : Ardeşen/Rize

Tahsili : Ortaokul Mezunu

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Ardeşen/Rize

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

31) Adı : Osman

Soyadı : Usta

Doğum Tarihi : 1957

Doğum Yeri : Trabzon

İkamet Ettiği Yer : Trabzon

Tahsili : Ortaokul Mezunu

Mesleği : Denetleme Memuru

Derlemenin Yapıldığı Yer : Faroz Balıkçı Barınağı

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

32) Adı : Ömer

Soyadı : Beşir

Doğum Tarihi : 1965

Doğum Yeri : Araklı/Trabzon

İkamet Ettiği Yer : Araklı/Trabzon

Tahsili : İlkokul Mezunu

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Araklı/Trabzon

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

33) Adı : Ramazan

Soyadı : Karaahmetoğlu

Doğum Tarihi : 1966

Doğum Yeri : Hopa/Artvin

İkamet Ettiği Yer : Hopa/Artvin

Tahsili : Lise Mezunu

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Hopa/Artvin

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

34) Adı : Recep

Soyadı : Keçici

Doğum Tarihi : 1955

Doğum Yeri : Tirebolu/Giresun

İkamet Ettiği Yer : Tirebolu/Giresun

Tahsili : İlkokul Mezunu
Mesleği : Balıkçı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Tirebolu Balıkçı Barınağı
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

35) Adı : Reşat
Soyadı : Karabiber
Doğum Tarihi : 1939
Doğum Yeri : Işıklar/Fındıklı/Rize
İkamet Ettiği Yer : Işıklar/Fındıklı/Rize
Tahsili : İlkokul Mezunu
Mesleği : Balıkçı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Işıklar/Fındıklı/Rize
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

36) Adı : Rıfat
Soyadı : Karabacak
Doğum Tarihi : 1935
Doğum Yeri : Sürmene/Trabzon
İkamet Ettiği Yer : Sürmene/Trabzon
Tahsili : Okur Yazar
Mesleği : Balıkçı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Sürmene Balıkçı Kahvesi
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

37) Adı : Saadet
Soyadı : Özbayrak
Doğum Tarihi : 1946

Doğum Yeri : Arhavi/Artvin
İkamet Ettiği Yer : Arhavi/Artvin
Tahsili : İlkokul Mezunu
Mesleği : Ev Hanımı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Arhavi/Artvin
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

38) Adı : Salih
Soyadı : Topal
Doğum Tarihi : 1952
Doğum Yeri : Tirebolu/Giresun
İkamet Ettiği Yer : Tirebolu/Giresun
Tahsili : İlkokul Mezunu
Mesleği : Balıkçı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Tirebolu Balıkçı Barınağı
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

39) Adı : Saliha
Soyadı : Genç
Doğum Tarihi : 1954
Doğum Yeri : Gürele/Giresun
İkamet Ettiği Yer : Gürele/Giresun
Tahsili : Üniversite Mezunu
Mesleği : Emekli
Derlemenin Yapıldığı Yer : Gürele/Giresun
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

40) Adı : Saniye
Soyadı : Henden
Doğum Tarihi : 1954
Doğum Yeri : Güzelyalı/Bulancak/Giresun
İkamet Ettiği Yer : Güzelyalı/Bulancak/Giresun
Tahsili : Yok.
Mesleği : Ev Hanımı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Güzelyalı/Bulancak/Giresun
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

41) Adı : Süleyman
Soyadı : Bozali
Doğum Tarihi : 1933
Doğum Yeri : Trabzon
İkamet Ettiği Yer : Trabzon
Tahsili : Okur Yazar
Mesleği : Balıkçı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Trabzon
Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005
Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

42) Adı : Şenel
Soyadı : Özdemir
Doğum Tarihi : 1941
Doğum Yeri : Pazarsuyu/Bulancak/Giresun
İkamet Ettiği Yer : Güzelyalı/Bulancak/Giresun
Tahsili : Ortaokul Mezunu
Mesleği : Balıkçı
Derlemenin Yapıldığı Yer : Güzelyalı/Bulancak/Giresun

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

43) Adı : Ünfiye

Soyadı : Altan

Doğum Tarihi : 1947

Doğum Yeri : Perşembe/Ordu

İkamet Ettiği Yer : Gülyalı/Ordu

Tahsili : İlkokul Mezunu

Mesleği : Evhanımı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Gülyalı/Ordu

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

44) Adı : Yavuz

Soyadı : Türkoğlu

Doğum Tarihi : 1978

Doğum Yeri : Trabzon

İkamet Ettiği Yer : Trabzon

Tahsili : Lise Mezunu

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Faroz Balıkçı Barınağı ve Yavuz Teknesi

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

45) Adı : Yüksel

Soyadı : Beşirik

Doğum Tarihi : 1970

Doğum Yeri : Araklı/Trabzon

İkamet Ettiği Yer : Araklı/Trabzon

Tahsili : Ortaokul Mezunu

Mesleği : Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer : Araklı/Trabzon

Derlemenin Yapıldığı Tarih : Temmuz 2005

Derlemeci: Yasemin Mirazlı Saral

EKLER

Ağ Mantarları

Güzelyalı Balıkçı Barınağı

Güzelyalı Bomlu Tekne

Bakımdan Çıkılmış Sandal

Algarnanın Hazırlanışı

Trabzon Faroz Balıkçı Barınağı

Giresun Çataltaş

Giresun'da Bir Evliya Mezarı

Giresun Adası

Giresun Gedikkaya

Rize Pazar Balıkçı Köyü

Uzungöl Alabalık Yetiştirme Havuzu

Müzeyyen ÖZDEMİR

Saniye ve Oğlu Faruk HENDEN

Trabzon'da Bir Balıkçı Kahvesi

Habib BEŞLİ

Karabiber Ailesi

Sürmene Balıkçı Kahvesi

Trabzon'da Bir Gırgır Teknesi

Köksal YILMAZ ve Yavuz TÜRKOĞLU
Balık Avlarken

Balıkların Ağdan Alınması

Balıkların Türlerine Göre Ayrılması

Habib BEŞLİ Teknede
Namaz Kılarken

Trabzon Faroz

ÖZET

Çalışmamızda, doğum, sünnet, evlenme, ölüm gibi hayatın geçiş dönemleriyle ilgili gelenekler, törenler, inanışlar, denizciliğin önemi, halk mutfağı, halk hekimliği ve halk edebiyatı üzerinde durulmuştur.

Araştırma bölgesi hakkında tarihi ve coğrafik bilgiler gibi temel bilgileri içeren Giriş bölümünde. yaşam koşulları ve geçim gibi konularda yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler aktarılmıştır.

Birinci Bölüm’de genel olarak Türkler ve deniz konusu ele alınmıştır. Türklerin Anadolu’ya yerleşmesinden günümüze kadar olan Türk denizcilik faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

İkinci Bölümde önce yazılı sonra sözlü kaynaklardan elde edilen denizin ve denizciliğin önemi, balık avlama yöntemleri gibi konular ele alınmıştır.

Anonim halk edebiyatı ile ilgili olan Üçüncü Bölüm’de manzum ve mensur halk edebiyatı ürünlerinin tanımları ve örneklerine yer verilmiştir. Bu bölümde; maniler, türküler, atasözleri ve deyimler, bilmece, masallar, halk hikayeleri, balıkçıların anıları, efsaneler ve diğer halk edebiyatı ürünleri ele alınmıştır. Ayrıca, bu bölümde daha çok, araştırmada elde edilen, sözlü kaynaklardan derlenen bilgiler kullanılmaya çalışılmıştır.

Geleneksel uygulamalarla ilgili olan Dördüncü Bölüm’de ise doğum, sünnet, evlilik, askerlik, ölüm konularında halk inanış ve uygulamaları, aile yapısı, misafirperverlik, bayramlar ve festivaller, halk oyunları ve halk çalgıları, halk hekimliği ve halk mutfağı gibi konularda sözlü kaynaklardan elde edilen bilgileri kullanarak bilgi vermeye çalıştık.

Sonuç itibarıyla, bütün bu halk bilgisi ürünleriyle birlikte elimize geçen en önemli bilgi, Doğu Karadeniz Bölgesi folklorunun Türk halk kültüründe önemli bir yere sahip olduğudur. Denize, denizden gelen nimetlere, bölgenin doğal güzelliklerine olan aşkı dile getiren Doğu Karadeniz Denizcilik Folkloru ürünleri daha derin incelenmeli ve irdelenmelidir. Bu hem Türk kültürü hem de dünya halk kültürü ürünleri açısından yeni zenginliklerin ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Karadeniz Bölgesi, Denizcilik, Denizcilik Folkloru, Geleneksel Uygulamalar, Halk Edebiyatı.

ABSTRACT

In this study, products of transition periods as, birth, circumcision, marriage, death traditions and beliefs, ceremonies, traditional applications, importance of navigation, folk products of doctor and anonymous literature are mentioned.

In the introduction section which is connected with basic informations about investigation area which are taken from written sources and include historical and geographical characteristics and life conditions are tried to establish.

In the first section, the Turks and sea subject are mentioned generally. Turkish Navy functionings, since the Turks moved to Anatolia by today, where emphasized.

In the second section which are taken from written sources and about the importance of navigation in Eastern Black Sea Region which are taken from both written and verbal sources, and informations about fishing and fish sorts which are also from written and verbal sources are tried to examine.

In the third section which includes anonymous folk culture, products of written in verse and prose, folk literature are explained with examples. There are informations about folk phrases, folk songs, riddles, idioms, folk tales and anecdotes, short folk stories and legends which are from both written and verbal sources are tried to explain and establish.

In the fourth section, including folk traditions, ceremonies and beliefs about birth, circumcision, marriage, death, family structure, hospitality, bairams and festivals, superstitions, informations about folk dances and musical instruments, folk medicine and descriptions of local foods which are taken from verbal sources are tried to establish.

At the end of this search, it is understood that Eastern Black Sea Region culture is should be studied very well, so that these cultural worthies are very important for Turkish culture in general. The wicked geography produced love to the sea. And the sea gained the most important place in the life of people in this region.

Key Words: Eastern Black Sea Region, Navigation, Navigatory Folklore, Traditional Applications, Folk Literature.

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Çanakkale’de doğdum. 1978 yılında İlkokula başladım ve 1989 yılında Lise eğitimimi tamamladım. 1998 yılında Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulu İthalat İhracat Bölümü’nden mezun oldum. 2002 tarihinde Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü’nden mezun oldum. 2003 yılından itibaren Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları ABD, Halk Bilimi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans eğitimi almaya başladım. Halen bu alandaki çalışmalarına devam etmekteyim.